

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

წიგნი დაბეჭდილია სსიპ სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველოს სამეცნიერო საბჭოს ინიციატივით და რეკომენდაციით.

Bu kitab Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdarəsinin Şərqi Gürcüstan müftiliyinin Elmi Şurasının təşəbbüsü və məsləhəti ilə nəşr olunub.

Heyət:

f.f.d. Rüşət ŞİRİNOV
t.f.d. Abbas QURBANOV
Rahilə RƏHİMOVA

Nəşrə Hazırlayan:

Fuad QULİYEV
Hacı BƏKİROĞLU

Elmi redaktor:

f.f.d. Gülnarə SEYİDOVA

Redaktor:

Yasəmən ABBASOVA

Dizayn:

Əflatun MƏMMƏDOV
Elsevər ƏHMƏDOV

სსიპ სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველო მადლობას უხდის საქართველოს ახალგაზრდობის დახმარების და საგანმანათლებლო საზოგადოებას წიგნის გამოცემის ნებართვისათვის.

Bu kitabın nəşrinə icazə verdiyinə görə Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdarəsi Gürcüstan Gənclərinə Yardım və Maarifləndirmə təşkilatına təşəkkür edir.

Esma Oniani st, Tbilisi Georgia, #23
Tel: (+995) 32 253 16 30
Mob: (+995) 577 62 30 31
ID: 401960794, Postal Code: 0159
E-mail: info.amag77@gmail.com

Qapaqda ərəb dilində “Ədəb ya Hu” yazılıb. Bu ifadənin İslam mədəniyyətində özünəməxsus yeri vardır. Xatırlatma mahiyyəti daşıyan bu ifadə, “ədəbə uyğun rəftar et”, “davranışlarına diqqət yetir” mənasına gəlir.

ისლამში
ქცევის წესები

İSLAMDA
DAVRANIŞ QAYDALARI

~ ADABI MÜAŞİRƏT ~

ÖNSÖZ

Hər bir sivilizasiyanın öz milli və mənəvi dəyərləri vardır. Bu dəyərlər mədəniyyətin uzunömürlü olması ilə düz mütənasiblik təşkil edir. Dəyərlərini itirən və sahib çıxmayan cəmiyyətlər yox olmağa məhkumdur. Bu mədəniyyətlər ya tamamilə tarixdən silinər və yaxud özgələşər. Bu baxımdan hər bir şəxs öz dəyərlərinə sahib çıxmalı, onunla yaşamalı və onları yaşatmalıdır.

İslam Mədəniyyətinin ən önəmli vasitələrindən biri də onun əxlaq və davranış qaydaları ilə əlaqəli düşdurlarıdır. İslam cəmiyyətini digər mədəniyyətlərdən fərqləndirən amillərdən biri də əslində davranış qaydalarıdır. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) qiyamətə qədər davam edəcək davranış qaydalarını əyani şəkildə ümmətinə göstərmişdir. Bu qaydaların nəticəsi, yaşadığı dövrdəki “vəhşi cəmiyyət”i, “əsri-səadət”ə çevirmək olmuşdur. Odur ki, hər dövrün səadət əsri kimi olması üçün islamın əxlaq və davranış qaydalarına riayət edilməlidir.

Müasir dövrdə populyar sivilizasiya insanlara, ələlxüsus gənclərə fərdiçiliyi təlqin edir. Yardımlaşma, paylaşma, rəhmət, mərhəmət, qayğıkeşlik, vətənpərsverlik kimi xüsusiyyətlərin xəyal məhsulu olduğu təlqin edilir. Gələcəyimizin təminatçıları olan gənclərimizi milli və mənəvi ruhda yetişdirə bilmək üçün şübhəsiz ki, onları əsas dəyərlərimiz çərçivəsində tərbiyə etməliyik. Milli-mənəvi kimlik formalaşdırmaq üçün düzgün maarifləndirmə aparılmalıdır. Elə bir gənc nəsil yetişdirməliyik ki, öz mənliliyindən, əslindən, ənənəsindən, mədəniyyətinə utanasın, əksinə fəxr etsin.

Milli və mənəvi xarakter formalaşdırmaq üçün geyim-keçim, danışiq, oturub-durmaq, ünsiyyət qurmaq, ticari münasibətlər, yeyib-icmək, hətta internetdən istifadə etmə şəkli də ənənəmizə müvafiq olmalıdır. Hərdən dırnaqarası və müasirlikdən kənar kimi baxılan bu xüsuslar bizi biz edən əsaslardır.

Əlinizdəki kitab məhz belə bir nəsil formalaşdırmaq üçün qələmə alınmışdır. Bu baxımdan kitabda davranış qaydaları başda olmaqla bir çox əxlaq normaları İslam mənbələrinə əsaslandırılmış və milli-mənəvi şüuru formalaşdırma yolunda önəmli addım atılmışdır. Əsəri mütaliə edən hər bir şəxs daxili (məənəvi) və xarici (vizual görünüm) baxımından milli-mənəvi kontekstə müvafiq olacaqdır.

Əsər bu sahədə qələmə alınmış bir neçə klassik və müasir mənbələrdən istifadə edilərək ərsəyə gətirilmişdir. Ələlxüsus Zehra Yolcu və Elif Telkeş xanımların möhtərəm Osman Nuri Topbaş bəy tərəfindən bu sahədə yazılmış əsər və verilmiş seminarlardan istifadə edərək qələmə aldıkları “Adab-ı Muşeret” əsərindən də istifadə edilmişdir.

Əsərin meydana gəlməsində əməyi keçənlərə, nəşr edilməsində göstərdikləri qayğıya görə və Gürcüstanda nəşr edilməsinə icazə verdikləri üçün İpəkyolu nəşriyatına və Gəncliyə Yardım Fondunun rəhbərliyinə təşəkkür edirik.

Həmçinin kitabın Gürcüstandakı nəşrində göstərdikləri dəstəyə görə Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdarəsinə xüsusən də Şərqi Gürcüstan müftiliyinə və Gürcüstan Gənclərinə Yardım və Maarifləndirmə Təşkilatının rəhbərliyinə və əməkdaşlarına minnətdarlığımızı çatdırırıq.

ADABI-MÜAŞİRƏT

- 1. Adab**
- 2. Müəşirət**
- 3. Adabi-Müəşirət**
- 4. İman, əməl və əxlaq bütövlüyü**
- 5. İnsanın üç əsas ehtiyacı**
- 6. Ağıl və ədəb arasında əlaqə**

ADABI-MÜAŞİRƏT

Adab “ədəb” kəlməsinin cəmi olub gözəl əxlaq, yaxşı tərbiyə, utanmaq, fərasət, dərrakə, insanlarla sözdə və əməldə gözəl davranmaq deməkdir. Qurani-Kərimdə “خُلُقٌ - xulq” kəlməsi ilə ifadə olunur, bunun cəmi isə əxlaqdır.

ədəbun → adab

xulqun → əxlaqun

Müəşirət isə insanlar arasındakı davranış qaydalarına deyilir. Bu davranış hüsn-müəşirət (gözəl davranış) ola bildiyi kimi, sui-müəşirət (pis davranış) da ola bilər. Adabi-müəşirət isə hüsn-müəşirətdir.

Adabi-müəşirət lüğətdə Quran və sünnəyə əsaslanaraq bütövləşmiş əxlaqi dəyərlərə sahib, İslam əxlaqının yaşanacağı fəzilətli bir cəmiyyətin formalaşmasının təmin edilməsi deməkdir.

İman, əməl və əxlaq bütövlüyü

Qurani-Kərimdə hökmlər 3 yerə bölünür: İman, əməl və əxlaq. Uca Al-

lah insanda bu üç xüsusiyyətin bir yerdə olmasını istəyir. Ancaq bu üçü birləşdiyi zaman insan kamil olur. İman olduğu halda saleh əməl olmasa və ya saleh əməl olduğu halda əxlaq olmasa, uca Allahın bizdən istədiyi qulluq tam olaraq həyata keçməz. Məsələn, iman edən bir şəxs namaz qılmırsa, yaxud namaz qıldığı halda yalan danışsa, bu bütövlük ortaya çıxmaz.

Qurani-Kərimdə imandan sonra əmr edilən ən mühüm xüsusiyyət saleh əməldir. Uca Allah yüzə yaxın ayədə “iman edən və saleh əməl işləyənlər” buyuraraq, iman və saleh əməlin bir-birindən ayrı düşünülməyəcək dərəcədə yaxın əlaqəsinə işarə etmişdir. Peyğəmbərimiz (ﷺ): “Mömin-

lərin iman cəhətdən ən mükəmməli əxlaqı ən gözəl olanıdır” (Əhməd ibn Hənbəl, Müsnəd, II) şəklində açıqlaması ilə əxlaqın imanın meyvəsi və kamalın əlaməti olduğunu bildirmişdir.

Quranda ən önəmli əxlaq əsaslarını bəyan edən surə Hucurat surəsidir. Bu surədə möminlərin həm Peyğəmbərə (ﷺ) qarşı, həm də öz aralarında

diqqət etməli olduqları ədəb qaydaları və əxlaq əsasları əmr edilir.

Yenə bu mövzuda ən mühüm ayə Qələm surəsinin 4-cü ayəsidir.

“Həqiqətən, Sən uca bir əxlaq sahibisən” (əl-Qələm, 4).

Uca Allah əl-Alim – hər şeyi bilən; əs-Səmi – hər şeyi eşidən və əl-Basir – hər şeyi görəndir. Ayədə belə buyrulur:

“Allah xain baxışları və qəlblərin gizlətdiyini bilir” (əl-Mumin, 19).

İlahi kameraların nəzarəti altında ucalığı təsdiq edilən bir əxlaqa sahib olmaq asandırmı? Bu ayə Peyğəmbərimizin (ﷺ) tərifnaməsi, ümməti qarşısında əxlaqının bəyanıdır. Tarixdə bütün həyatı ən incə təfərrüatına qədər müəyyən edilən yeganə Peyğəmbər və yeganə insan həzrət Muhamməddir (ﷺ). Onun bütün söz, feil və duyğuları anbaan qeyd edilərək tarixin şərəf lövhəsinə çevrilmişdir.

Nəbiyyi-Əkrəm (ﷺ):

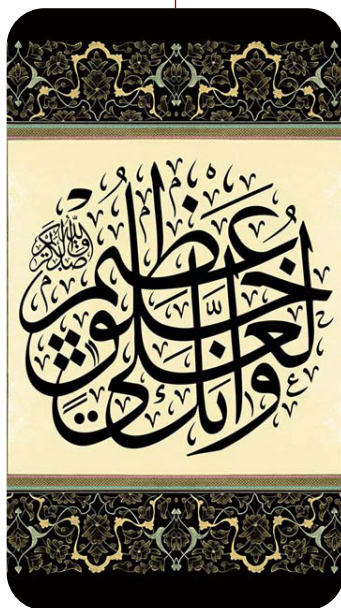
“Mən başqa bir məqsədlə deyil, ancaq gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndərildim” (Muvatta, Hüsni-l-xulq 8) – buyuraraq vəzifəsini izah etmiş və bütün insanlıq aləminə “üsveyi-hasənə”,

yəni mükəmməl bir əxlaq nümunəsi olmuşdur.

Quran ayəsində belə buyrulur:

“Həqiqətən, Allah Rəsulunda Allaha və axirət gününə ümid bəsləyib Allahı çox zikr edən sizlər üçün gözəl bir örnək vardır” (əl-Əhzab, 21).

Uca Allah İslam ilə murad etdiyi “kamil insan” modelini həzrət Peyğəmbər (ﷺ) timsalında sərgiləmiş, Onu bütün bəşəriyyətə örnək şəxsiyyət kimi təqdim etmişdir. Bu səbəbdən Peyğəmbərimizi (ﷺ) yaxından tanımalı, sevməli və Onun əxlaqlı ilə əxlaqlanmaq üçün səy göstərməliyik.

İnsanın üç əsas ehtiyacı

İnsan bu dünyaya üç təməl ehtiyacla gəlir. Bunlar qida, bilik əldə etmək (elm) və tərbiyə ehtiyacıdır.

1. Qida ehtiyacı (yemək-içmək ədəbi bəhsində izah ediləcəkdir).

2. Bilik əldə etmək (elm) ehtiyacı. İnsan öyrənmə ehtiyacı ilə dünyaya gəlir. Digər məxluqat isə ilahi imtahana tabe olmadıqları üçün uca Allahın onların fitrətlərində kodlaşdırıldığı instinktlərlə hərəkət edir, dünya-

dakı funksiyalarına görə həyatlarını yaşayırlar. Lakin insan elə deyildir.

Uca Allah insana ağıl nemətini lütf etmiş və bu ağılı özündə ehtiva etmək-lə istifadə etməyi əmr etmişdir. Mütləq bilik isə vəhy ilə əldə edilir. İnsanlığın ilk atasının həzrət Adəm (əleyhissəlam) olduğunu Qurani-Kərimdən öyrənməsəydik, bu həqiqəti hansı arxeoloji qazıntıda tapa bilərdik? Ona görə də ağılın mənbəyi vəhydir.

3. Tərbiyə ehtiyacı. İnsan tərbiyə edilməyə möhtac olan varlıq kimi dünyaya gəlir.

“...And olsun nəfsə, onu yaradıb surət verənə, ona şər və xeyir duyğularını ilham edənə!” (əş-Şəms, 7-8)

Ayədə ifadə olunduğu kimi, insanın nəfsində bir tərəfdə nəfsani arzulər və fücür (hər cür pis və çirkin xüsusiyyət və əməllərin cəmi), bir tərəfdə isə təqva vardır. Yəni insan yaxşılığa və pisiyyə meyillidir.

Bu həqiqət səbəbi ilə uca Allah imtahan dünyasında qullarına nəfsin əngəlləri içində itib-batmadan, ömrü ən gözəl və bərəkətli bir surətdə keçirmək üçün tərbiyəçi olaraq peyğəmbərləri lütf etmişdir.

Ağıl və ədəb arasında əlaqə

Övliyalardan birindən “Ağıl görünərmə?” – deyər soruşduqda:

– Ağılın görünən qismi ədəbdir, – deyər cavab vermişdir.

Ədəb, həya və ayıb anlayışları ağıla xitab edir, ağıl olmadıqda bu anlayışların dərk edilməsi mümkün deyil. Məsələn, bir dəliyə “ayıbdır” deməyimizin bir mənası varmı? Bir heyvan ehtiyacını ödəyərkən ona “ayıbdır” deməyimizin bir əhəmiyyəti varmı? Xeyr!

Dinimizdə mükəlləf olan insan ağıllı insandır. Nə qədər ağıllıyıqsa, o qədər ədəbli, nə qədər ədəbliyiksə, o qədər ağıllıyıq.

Həzrət Mövlana buyurur: “Ağılın qəlbimdən soruşdu:

– Din nədir?

Qəlbim də ağılının qulağına tərəf əyildi və pıçıldayaraq:

– Din ədəbdən ibarətdir! – dedi.

Hədis hədiyyəsi fəaliyyəti

Peyğəmbərimizin (ﷺ) iki hədisini qulaqlarımızda sırğa edək.

Sağ qulaq: “*Müsəlman əlindən və dilindən kimsənin zərər görmədiyi şəxsdir*” (Buxari, İman, 4).

Sol qulaq: “*İnsanın ona aidiyyəti olmayan şeyləri tərk etməsi imanının gözəlliyindəndir*” (Tirmizi, Zöhd, 11).

(Bu əsnada tələbələr qulaqlarını tutaraq hədisləri birlikdə təkrar edirlər.)

Düşünək!

İnsanların və hadisələrin sadəcə bizimlə əlaqəli olan qismi ilə maraqlansa q heç könlümüz yorularmı?

Ədəbin əhəmiyyətini ifadə edən bu misralar necə də gözəldir:

“Ədəb bir tac imiş nuri Xudadan,
Gey o tacı, əmin ol hər bəladan”.

“Ədəb uca Rəbbimizin sonsuz nurundan dünyaya əks olunan möhtəşəm bir tacdır. Bu tacı geyinərək bütün bəlalardan xilas ol!”

Fəaliyyətlər

1. Tələbələrə Peyğəmbərimizin (ﷺ) gözəl əxlaqa dair dualarından birini əzbərlətmək. “Allahım, məni əməllərin və əxlaqın ən gözəlinə qovuşdur. Onların ən gözəlinə qovuşduran ancaq Sənsən. Məni pis işlərdən və pis əxlaqdan mühafizə et. Bunlardan ancaq Sən qoruya bilərsən” (Nəsai, İftitah, 16).

2. Peyğəmbərimizin, əshabi-kiramın, elm və irfan sahiblərinin həyatlarındakı ədəb, nəzakət və zərifliyə aid qissələr öyrətmək və bu informasiya işığında divar qəzeti tərtib etmək.

3. Tələbələri bu mövzuda yazılmış əsərləri oxumağa təşviq etmək.

4. “Hüsn-hal” müsabiqəsi təşkil edərək sinifdə, məktəbdə, kursda gözəl davranışları ilə fərqlənən tələbələri mükafatlandırmaq.

5. Sinif qapılarına “Ədəb, ya Hu” lövhəsi asmaq.

“Ədəb bir tac imiş nuri Xudadan,
Gey o tacı, əmin ol hər bəladan”.

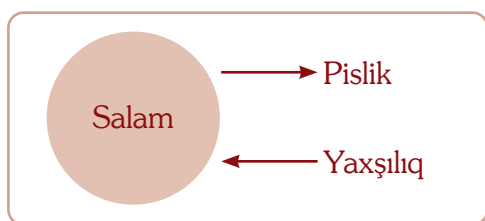
SALAMLAŞMAQ və MÜSAFİHƏ ƏDƏBİ

- 1. Salamın mənası və mahiyyəti**
- 2. Qurani-Kərimdə salam**
- 3. Nisa surəsinin 86-cı ayəsinin təhlili**
- 4. Bütün möminlərə salam**
- 5. Salamlaşmaqda öncəlik sırası**
- 6. Salamla əlaqəli bəzi məsələlər**
- 7. Salam verməyin xoş qarşılanmadığı hallar**
- 8. Müsafihə nə deməkdir?**
- 9. Peyğəmbərimizin müsafihə ədəbi**
- 10. Kişilərlə qadınların əl verib görüşməsi**

SALAMLAŞMAQ və MÜSAFİHƏ ƏDƏBİ

Salam sülh, sağlamlıq, sükunət mənasına gəlir. Ərəb dilində “tahiyyə” kəlməsi ilə də ifadə olunur. Eyni zamanda, əs-Səlam uca Allahın gözəl adlarından biridir. Bu ad “hər çeşid nöqsandan uzaq olan, qullarını hər cür təhlükələrdən sağ-salamat çıxaran və cənnətdəki bəxtiyar qullarına salam verən” mənalarını ifadə edir.

Termin olaraq isə salam dünya və axirətə aid xoş və gözəl olan şeyləri əhatə edən bir kəlmədir. Salam dairəsi çəksək:

Salam bütün yaxşıqları əhatə edən, içində heç bir pislili saxlamayan cəmal sifətidir.

Düşünək!

Yaxşılıq nədir? Pislilik nədir? Zəngin olmaq yaxşı şeydirmi? Xəstə olmaq pis şeydirmi?

Yaxşılıq və pislilik anlayışlarını Quran və Sünnəyə əsaslanaraq təhlil etsək, yaxşılığın əvəzinin cənnət və uca Allahın rızası olduğunu görürük. Xəstə olmaq və ya vəfat etmək mütləq mənada pislilik deyildir. Pislilik insanı cəhənnəmə dəvət edən və Allahdan uzaqlaşdıran xüsusiyyətlərdir.

Qurani-Kərimdə salam:

“Rəhmli Rəbb tərəfindən onlara “salam” deyilər” (əl-Yasin, 58).

“Onlar orada boş sözlər deyil, ancaq “salam” eşidərlər. Onların orada səhər-axşam ruziləri də (daim) vardır” (əl-Məryəm, 62).

“Mələklər də hər qapıdan onların yanına daxil olarlar (və belə deyərlər:) “Səbir etdiyinizə görə sizə salam olsun! (Dünya) yurdunun aqibəti nə gözəldir!” (ər-Rad, 23-24).

“Sizə salam verildiyi zaman siz ondan daha gözəl bir şəkildə və ya eynisi ilə salama cavab verin! Şübhəsiz ki, Allah hər şeyin haqq-hesabını çəkəndir” (ən-Nisa, 86).

“Ey iman gətirənlər! Allah yolunda səfərə çıxdığınız zaman (qarşılaşdığınız kimsənin müsəlman

olub-olmadığını) **yaxşıca araşdırın!** Sizə salam verən bir kimsəyə, dünya həyatının müvəqqəti mənfəətini arzulayaraq: **“Sən mömin deyilsən!” – deməyin! Allah dər-gahında çoxlu qənimətlər vardır. Daha əvvəl siz də belə ikən Allah sizə lütf etdi. Elə isə** (qarşılaşdığınız kimsənin müsəlman olub-olmadığını) **yaxşıca araşdırın! Şübhəsiz ki, Allah sizin etdiklərinizdən xəbər-dardır”** (ən-Nisa, 96).

Salam cənnət kəlamıdır. Cənnətin vəzifəli mələkləri də möminləri salamlayacaq, ən önəmli-si isə “əs-Səlam” olan uca Allah möminlərə salam verəcəkdir. Ayələrdən də aydın olduğu kimi, salam həm dünyada, həm axirətdə möminlərə ər-məğan edilən çox önəmli lütfərdən biridir.

Nisa surəsinin 86-cı ayəsinin təhlili:

“Sizə salam verildiyi zaman siz ondan daha gözəl bir şəkildə və ya eynisi ilə salama cavab ve-rin! Şübhəsiz ki, Allah hər şeyin haqq-hesabını çəkəndir”.

1. Cavab verin: Fərqudə olun, maraqlanın. Salam biri başqasına əhə-miyyət vermək deməkdir. Uca Allah qullarının bir-birinə diqqət yetirməsini istəyir. Bu baxımdan salamlaşmanın

hədəfi bir-birimizin fərqudə olmaq, qarşılıqlı əhəmiyyət vermək, maraqlanmaqdır. Salam qarşılıqlı duadır və insanlar arasında ünsiyyət qurmaq üçün bir vəsilədir. Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurur:

“Varlığım qüdrət əlində olan Alla-ha and olsun ki, sizlər iman etmədikcə cənnətə girə bilməzsiniz. Bir-birinizi sevmədikcə də iman etmiş olmazsınız. Sizə etdiyiniz təqdirdə bir-birinizi sevəcəyiniz bir şey söylə-yimmi? Aranızda salamı yayın” (Müslim, İman, 93).

Mömini sevmək ima-nın göstəricisidir, çünki Allah möminləri sevir. Bu gün “kimsə kimsəni sevməyə məcbur deyil, ancaq hörmət etməlidir” şəklində fikirlər səsləndirilir, lakin bu, doğru dü-şüncə tərz deyildir. İnsan sevmədiyinə əhəmiyyət verməz. Möminləri aşağı-

dakı beş təlimatı icra edəcək dərəcədə sevməliyik, bunlara cavab vermək va-cibdir:

1. Salamını almaq.
2. Dəvət etdiyi məclisə getmək.
3. Cənazəsində iştirak etmək.
4. Xəstələndikdə ziyarət etmək.
5. Asqırdığı zaman “əlhəmdülil-lah” deyərsə, “yərhumukəllah” (Allah sənə rəhm etsin) demək.

Quran və hədislərin bu mövzuda izlədiyi yol incələndiyi zaman möminlər arasında bu sevginin artmasına səbəb olacaq hər davranışın təşviq edildiyi (əliaçıqlıq, fədakarlıq, canyandırma və s. kimi), bu sevginin azalmasına səbəb olacaq hər davranışın isə (qeybət, şayiə, təkəbbür və s. kimi) qadağan olunduğu görülür.

2. Eyni salamlarla: İfadəyə eyni şəkildə cavab vermək. Bu üslub eyni zamanda müsəlmanın istər imanlı şəxslərlə, istərsə də müsəlman olmayan şəxslərlə qarşılaşdığı zaman salamlaşması barəsində uca Allahın nəsihətidir.

Bir qayda olaraq, müsəlman olmayan şəxs salam verdiyi zaman “salam” kəlməsindən istifadə etmədən onların dilində bu kəlməni əvəz edəcək bir ifadə ilə cavab verməli, yaxud Peyğəmbərimizin (ﷺ) müsəlman olmayanlara göndərdiyi məktublarında buyurduğu kimi, “əs-Sələmu alə mənittəbəəl Hüdə” (salam hidayətə tabe olanlara olsun) şəklində salam verilməlidir. Müsəlman olmayanların salamına onların öz dilində cavab verilə bilər. Məsələn, “good morning” deyən şəxsə “good morning” şəklində cavab verilə bilər. Uca Allahın salamları ancaq imanlı insanlara, yəni müsəlmanlara verilir. Rəsulullah (ﷺ):

“Yəhudi və xristianlara salamı birinci siz verməyin!” – buyurmuşdur (Müslim, Salam, 13)

Əshabi-kiram həzrət Peyğəmbərdən (ﷺ):

– Kitab əhli olanlar bizə salam verirlər, onların salamına necə cavab verək? – deyənə sual verdikdə Həzrət Peyğəmbər (ﷺ):

– “Və aleykum” deyin, – buyurmuşdur (Müslim, Salam 7).

Düşünək!

Qeyri-müsəlmanlara niyə “səlamun aleykum” deyən bilmərik? Salam hər şeyi əhatə edən bir dua və uca Allahın pak adlarındandır. Bir nəfərə aid bir əşya başqa birisinə hədiyyə edilə bilərmi? Qısaca desək, salam möminin elanıdır və möminlər arasında atribut xarakterli olduğundan mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Uca Allah Quranı-Kərimdə buyurur:

“Sizə salam verənə “sən mömin deyilsən” deməyin!”

(ən-Nisa, 94)

Bu mövzuda Həzrət Aişənin (radiyallahu anha) rəvayət etdiyi aşağıdakı hadisə diqqətəşayandır:

“Rəsulullahın (ﷺ) yanına bir qrup yəhudi gəldi və “əs-samu aleykum” (ölüm sənə üzərinə olsun!) dedilər. Mən onların söylədikləri sözə diqqət yetirdim və “əs-samu aleykum vəl-lənətu” (ölüm və lənət sizin üzərinizə olsun!) dedim. Həzrət Peyğəmbər (ﷺ):

– *Təmkinli ol, ey Aişə! Allah bütün işlərdə mülayim davranmağı sevir!*
– deyərək mənə xəbərdarlıq edincə:

– Ya Rəsulullah, nə söylədiklərini eşitmədinizmi? – dedim. Bundan sonra Allahın Rəsulu:

– *Mən də “və aleykum (sizin üzərinizə olsun) dedim”, – buyurdu*” (Buxari, Ədəb, 35).

Ancaq müsəlmanlarla birlikdə müsəlman olmayanların da olduğu bir qrupa salam verilə bilər. Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) müsəlmanlar, müşriklər və yəhudilərdən ibarət bir qrup insanla qarşılaşmış və onlara salam vermişdir (Buxari, istizan, 20).

1. Daha gözəl şəkildə: Salamın daha gözəli necə olur? “Əssəlamu aleykum və rahmətullahi və bərəkətu”. Bu salam cümləsi 3 kəlmədən təşkil olunur; salam, rəhmət və bərəkət.

Təhiyyat duasında uca Allahın kainatın fəxri olan Peyğəmbərimizə verdiyi salam bu üç kəlmədən ibarətdir. Əgər bundan daha gözəl bir salam olsaydı, Allah-Təala “Həbibim” xitabı ilə müraciət etdiyi Rəsulullah (ﷺ) onunla cavab verərdi.

Həzrət Peyğəmbər belə buyurmuşdur:

“*Merac gecəsi Rəbbimi qəlb gözüylə gördüm. Uca Allah mənə:*

– Danış mənimlə, ey Həbibim! – buyurdu. Məni heyrətverici hiss bürüdü. Sonra Allah-Təala mənim könlümə ilham etdi və mən:

– *Həmd və səna kimi sözlü, namaz, oruc kimi feili və zəkat kimi mal ilə edilən ibadətlər Allaha məxsusdur*, – dedim.

Bundan sonra Allah-Təala:

– Ey möhtərəm Nəbi! Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti Sənə üzərinə olsun, – buyurdu.

Mən də cavab verərək:

– *Allahın salamı bizim və bütün saleh qulların üzərinə olsun*, – dedim. Allah-Təala isə:

– Ey Rəsulum, Mən Cəbraili belə aramızdan çıxartdım. Sən ümmətini aramızdan çıxartmadın, – buyurdu.

Uca Allahın bu sözünü eşidən Cəbrail (əleyhissəlam) da:

– Şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ilah yoxdur və şəhadət edirəm ki, Muəmmədül-əmin Onun qulu və Rəsuludur, – deyərək şahidlik etdi” (Kurtubi, III, 425).

Salam ədəbində kiçik böyüyə salam verir. Kainatın fəxri olan Peyğəmbərimiz salamla deyil, acizlik və qulluq ifadəsiylə sözə başlayır, salamu ilk verən isə Allah-Təaladır. Daha sonra Peyğəmbərimiz uca Allahın *salamına cavab* verir.

Eyni zamanda, salama “səlamun aleykum və rəhmətullahi və bərakətuh” kimi artıqlamasıyla cavab vermək daha fəzilətlidir.

İmran ibn Husayn (radiyallahu anhumə) rəvayət edir:

Rəsulullahın (ﷺ) yanına bir kişi gəldi və:

– Əssəlamu aleykum, – dedi. Peyğəmbərimiz (ﷺ) onun salamına eyni şəkildə cavab verdikdən sonra həmin şəxs oturdu. Allah Rəsulu:

– *On savab qazandı*, – buyurdu. Sonra başqa bir kişi gəldi. O:

– Əssəlamu aleykum və rəhmətullah”, – dedi. Peyğəmbərimiz onun sa-

lamına da eyni şəkildə cavab verdi. O şəxs də yerinə əyləşdi. Rəsuli-Əkrəm (ﷺ):

– *İyirmi savab qazandı*, – buyurdu. Daha sonra başqa şəxs gəldi və:

– Əssəlamu aleykum və rəhmətullahi və bərakətuh, – dedi. Kainatın fəxri Peyğəmbərimiz onun salamına da eyni şəkildə cavab verdikdən sonra, həmin şəxs əyləşdi. Peyğəmbərimiz onun haqqında:

– *Otuz savab qazandı*, – buyurdu. Bu üç kəlməyə əlavə olunan hər cümlə dua cümləsidir. Bir nümunə göstərək: “Səlamən daimən əbədən mübarəkən tayyibən fi cənnətil-firdevs”.

Belə cavab şəkli salamın məqsədini qüvvətləndirir, məqsəd isə dua və məhəbbətdir.

Belə ki, ayədə buyuru-

lur:

“De: “Əgər duanız olmasa, Rəbbim sizə nə üçün dəyər versin!” (əl-Furqan surəsi, 77)

Qeys ibn Sad (radiyallahu anh) rəvayət edir:

Allah Rəsulu bir gün bizi ziyarətə gəlmişdi.

– Əssəlamu aleykum və rəhmətullah, – dedi. Atam Sad ibn Ubadə

Peyğəmbərimizin eşitməyəcəyi şəkildə alçaq səsle salamı aldı. Mən:

– Allahın Rəsulunun salamına cavab vermirsənmi? – dedim. Atam cavab verdi:

– Tələsmə! Qoy bizə daha çox salam versin, – dedi. Peyğəmbərimiz yenidən təkrar etdi:

– *Əssəlamu aleykum və rəhmətullah*. Atam bu dəfə də salama alçaq səsle cavab verdi. Rəsulullah üçüncü dəfə:

– *Əssəlamu aleykum və rəhmətullah*, – buyurdu və sonra getməyə hazırlaşarkən atam arxasınca qaçaraq səsləndi:

– Ey Allahın Elçisi! Mən verdiyin salamı eşidirdim, lakin bizə daha çox salam verməyini istədiyim üçün alçaq səsle salamını aldım, – dedi. Peyğəmbərimiz onunla birlikdə geri qayıtdı.

Atam Rəsulullah üçün su hazırlamağımızı əmr etdi. Peyğəmbərimiz qüsl aldı və zəfəran ilə boyanmış bir bədən dəsmalına büründü. Sonra da əllərini qaldıraraq:

– *Allahım, Sad ibn Ubadənin ailəsinə rəhmət və bərəkət ehsan et!* – deyərək dua etdi. Hazırladığımız yeməkdən bir az yedikdən sonra, qayıtmaq istəyincə, atam üzərində

məxmər örtük olan bir uzunqulaq gətirdi və mənə:

– Qeys! Rəsulullahə yol yoldaşı ol, – dedi. Mən də Peyğəmbərimizlə birlikdə yola çıxdım. Sevimli Peyğəmbərimiz:

– *Gəl, sən də min!* – dedi. Mən çəkinincə, Allah Rəsulu:

– *Ya min, ya da (yorulma) geri qayıt!* – dedi. Mən də geri qayıtdım (Əbu Davud, Ədəb, 127-128).

“Sizdən biriniz mömin qardaşı ilə qarşılaşdıqda ona salam versin. Əgər ikisinin arasına ağac, divar və ya daş girsə və yenə qarşılaşsalar, yenidən salam versin”

(Əbu Davud, Ədəb, 12).

Bütün möminlərə salam

Peyğəmbərimizin (ﷺ) bir çox hədisində bütün müsəlmanlar bir-biriylə salamlamağa təşviq edilmişdir.

Abdullah ibn Amr ibn Asın (radiyallahu anhumə) nəql etdiyinə görə, bir kişi Rəsulullahdan (ﷺ):

– İslamın hansı xüsusiyyəti daha xeyirlidir, – deyə soruşdu. Allah Rəsulu:

– *Yemək yedirməyin, tanıdığın və tanımadığın hər kəsə salam verməyindir*, – buyurdu (Buxari, İman, 20). Salamın yayılması üçün ən kiçik imkanlardan belə istifadə edilməlidir. Tez-tez qarşılaşdığımız və görüşdüyümüz hallarda belə salamın təkrar edilməsində tənbellik göstərilməməlidir.

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Sizdən biriniz mömin qardaşı ilə qarşılaşdıqda ona salam versin. Əgər ikisinin arasına ağac, divar və ya daş girsə və yenə qarşılaşsalar, yenidən salam versin” (Əbu Davud, Ədəb, 12).

Salamlaşmaqda öncəlik sırası

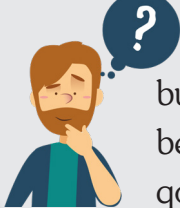
Salama öncə başlamağın fəziləti haqqında Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurur:

“İnsanların Allah qatında ən xeyirli və Ona ən yaxın olanı, öncə salam verəndir” (Əbu Davud, Ədəb, 133).

Bu hədisi-şərif insana tanıdığı və tanımadığı hər kəsə salam verməyin düsturunu verir. Başqa bir hədisi-şərifdə isə belə buyurulur:

“Kiçik olan böyüyə, minik vasitə-sində olan piyadaya, piyada oturana, sayı az olanlar sayı çox olanlara salam verməlidirlər” (Buxari, İstizan, 5-6).

Düşünək!

Öncə salam vermək bu qədər fəzilətlidirsə, belə bir sıralama niyə qoyulmuşdur?

Peyğəmbərimiz (ﷺ) insanlar arasında ünsiyyətdə ən fəzilətli davranışı öyrədir. Bu öncəlik sırası ilə kiçiyə “özündən böyük gəldikdə fərqinə var”

mesajı verilir. Beləliklə, cəmiyyətdə sevgi və hörmət tarazlığı təmin edilir.

İslam əxlaqında böyükləri: yaşca böyük, elmdə böyük və vəzifəcə böyük olaraq üç qrupa ayıra bilərik. Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurur: *“Kiçiklərimizə mərhəmət etməyən, böyüklərimizə hörmət göstərməyən bizdən deyildir”* (Tirmizi, Birr, 15).

Salamlama əlaqəli bəzi məsələlər:

1. Telefonla ünsiyyət zamanı və internetdə salam: Telefonla danışığa başlamazdan öncə və danışiq qurtardıqdan sonra salam verilir. İnternetdə salam kəlməsini ifadə edən qısaltmalardan istifadə edilə bilər:

Sa: (Səlamun aleykum) - doğru nümunə

Slm: (Salam) - yanlış nümunə

2. Boş evlərə salam: Ənəs (radiyallahu anı) belə nəql edir:

Rəsulullah (ﷺ) mənə:

“Mənim balam! Ailənin yanına getdikdə onlara salam ver ki, sənə və ev əhlinin üzərinə bərəkət olsun” (Tirmizi, İstizan, 10).

Quranda da: **“Evlərə daxil olduğunuz zaman Allahdan xeyir-bərəkət diləyərək özünüzü (bir-birinizi) salamlayın! Allah ayələri sizə belə açıqlayır ki,**

Kiçik yaşlarından etibarən uzun müddət Peyğəmbərimizin xidmətində olan Ənəs (r.a) uşaqlarla qarşılaşdığı zaman onlara salam verir və “Rəsulullah (ﷺ) belə edərdi”, – deyərdi

(Buxari, İstizan, 15)

bəlkə düşünüb anlayasınız” (ən-Nur, 61).

Ayədən göründüyü kimi, evdə kimsə olmasa belə evə daxil olan şəxsin öz-özünə salam verməsi islam əxlaqı nöqteyi-nəzərindən gözəl bir davranışdır. Bu halda veriləcək salam da “əssəlamu aleykum və rahmətullahi və bərəkətu” ya da “əssəlamu aley-nə və alə ibədilləhissalihin” şəklindədir (Muvatta, Salam, 8).

3. Qəbir əhlinə salam: Allah Rəsulu (ﷺ) məzarlığı ziyarət edəndə belə deyərdi: “Ey möminlər diyarı, sizə salam olsun. Biz də sizə qovuşacağıq. Biz Allaha aidik və geri dönüşümüz də yalnız Onadır. Siz böyük bir xeyrə nail oldunuz, uzun bir şəri də arxada qoyub getdiniz” (İbn Macə, Cənaiz, 36.).

4. Uşaqlara salam: Uşaqlara da salam verilməlidir. Peyğəmbərimizin (ﷺ) uşaqlarla salamlamağa böyük əhəmiyyət verməsi səhabələrdən nəql olunan rəvayətlər arasında qeyd olunur. Məsələn, kiçik yaşlarından etibarən uzun müddət Peyğəmbərimizin xidmətində olan Ənəs (r.a) uşaqlarla qarşılaşdığı zaman onlara salam verir

və “Rəsulullah (ﷺ) belə edərdi”, – deyərdi (Buxari, İstizan, 15).

5. Məclislərdə salam: Möminlərin iştirak etdiyi məclisə gələn şəxs orada olanlara salam verdiyi kimi, eyni məclisi tərk edərkən də salamlaşaraq çıxmalıdır.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Sizdən biriniz bir məclisə daxil olduqda salam versin. İştirak etdiyi məclisi tərk etmək istədikdə də salam versin. Öncə verdiyi salam sonra verdiyi salamdan daha üstün deyildir” (Əbu Davud, Ədəb, 139).

6. İşarə və mimikalarla salamlamaq: Yaxın məsafədə qarşılaşarkən salamlamaq mühümdür. Lakin bir-birindən uzaqda olan şəxslərin işarə ilə salam verməsi sevgi və hörmətin əlamətidir.

Salam verməyin xoş qarşılanmadığı hallar

1. İbadətlə məşğul olanlara salam vermək.

2. Yemək yeyənlərə salam vermək.

3. Ayaqyolu və hamamda olanlara salam vermək.

4. Açıq şəkildə günah işləyənlərə salam vermək xoş qarşılanmır. Amma ümumi olaraq günahkara salam verilməməsi kimi bir əxlaq norması mövcud deyildir. Məsələn, içki içənə o anda salam verilməz, ancaq həmin şəxsə sonra salam verilə bilər. Günah günahkara yüklənməməli, əksinə günahkara bu zərərli vərdişindən xilas olması üçün kömək göstərilməlidir.

5. İslam əxlaqında qadın və kişi arasında ünsiyyətdə müəyyən məhdudiyyətlərin olduğunu nəzərə alaraq, bu mövzuya həssas yanaşmaq lazımdır. Maraq oyandıracaq və töhmətə səbəb olacaqsə qarşı cinsə salam verilməməlidir. Anlaşılmazlıq və ya hər hansı bir fitnə qorxusu olmadıqda qadının kişiyə, kişinin də qadına salam verməsi caizdir. Belə ki, Peyğəmbərimiz (ﷺ) məsciddə oturan bir qrup qadınla salamlamış (Tirmizi, İstizan, 9), eyni zamanda əmisi qızı Ümmü Hani də Rəsulullahə salam vermişdir (Müslim,

Misafirin 82). Yenə rəvayətlərdə bəzi səhabələrin onlara xidmət edən yaşlı bir qadına salam verdiyini görürük (Buxari, İstizan, 16).

Müsafihə ədəbi

Müsafihə - dilimizdə əl verib görüşmək deməkdir. Bir-biri ilə qarşılaşan möminlərin əvvəlcə salamlayıb, sonra əl verib görüşmələri islamın tövsiyə etdiyi gözəlliklərdəndir. Bu səbəbdən görüşmək üçün əlini uzadandan üz çevirmək və görüşməmək ədəbsiz bir davranış sayılır. Ümumiyyətlə, əl verib görüşmək bir hədisi-şərifdə salamlamanın əlavəsi olaraq dəyərləndirilmişdir (Tirmizi, İstizan, 30).

Rəsulullah (ﷺ) də ona yönələn şəxslə əl verib görüşmüş, qarşısındakı əlini çəkmədikcə əlini çəkməmiş, üzünü çevirmədikcə o da çevirməmişdir (Tirmizi, Qiyamət, 46). Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) müsəlmanları əl verib görüşməyə bu sözləri ilə təşviq etmişdir: *“İki müsəlman qarşılaşdıqda əl verib görüşər, Allaha həmd edər və bağışlanmalarını diləyərlərsə, hər ikisi də bağışlanar”* (Əbu Davud, Ədəb, 142).

“İki müsəlman qarşılaşdıqda əl verib görüşər, Allaha həmd edər və bağışlanmalarını diləyərlərsə, hər ikisi də bağışlanar”

(Əbu Davud, Ədəb, 142).

İslamda əl verib görüşməkdən başqa xüsusilə uzaqdan gələn yoldaş və dostlarla qucaqlaşmaq, vəziyyətə görə əl və alından öpmək də mümkündür.

Burada nəzərdə tutulan bağışlanma, qul haqları xaric, kiçik günahları əhatə edir.

İslamda əl verib görüşməkdən başqa xüsusilə uzaqdan gələn yoldaş və dostlarla qucaqlaşmaq, vəziyyətə görə əl və alından öpmək də mümkündür. Həzrət Aişə Rəsulullahın (ﷺ) uzaqdan Mədinəyə gələn Zeyd ibn Harisəni qarşılayıb qucaqladığını və öpdüyünü bildirmişdir (Tirmiz, İstizan, 32).

Yenə Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) Həbəşistandan geri qayıdan Cəfəri (r.a) qucaqlayaraq iki gözünün arasından öpmüşdür (İbn Hişam, III, 414).

İbn Ömər in bildirdiyinə görə, Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) əlini öpmək istəyən səhabələrə icazə vermişdir (Əbu Davud, Cihad, 96; Ədəb, 148).

Savfan ibn Assalın (r.a) nəql etdiyi bu hadisə əl öpmənin yerinə görə uyğun bir davranış olduğunu göstərir:

“Bir yəhudi digər bir yəhudi yoldaşına:

– Bizi bu peyğəmbərin yanına apar, – dedi. Bunun müqabilində yoldaşı:

– Nə badə ona peyğəmbər deyəsən! Əgər belə dediyini eşidərsən, çox sevinər və gözləri gülər, – deyərək xəbərdarlıq etdi. Sonra Həzrət Peyğəmbərimizin (ﷺ) yanına gəldilər və (müsəlmanlarla yəhudilər arasında ortaq olan) doqquz əmri soruşdular. Allah Rəsulu belə cavab verdi:

“Allaha heç bir şeyi ortaq qoşmayın, oğurluq etməyin, zina etməyin, Allahın haram buyurduğu cana həqsiz yerə qıymayın, günahsız bir insanı öldürməsi üçün dövlət adamının yanına aparmayın, sehrbazlıq etməyin, faiz yeməyin, iffətli bir qadına zinakar damğası vurmayın, döyüşdə cəbhədən qaçmayın. Bir də sadəcə siz yəhudilərə məxsus olan şənbə qadağasını pozmayın!”

Bunun müqabilində onlar Rəsulullahın (ﷺ) əlini və ayağını öpərək:

– Şəhadət edirik ki, sən həqiqətən peyğəmbərsən, – dedilər. Həzrət Peyğəmbər (ﷺ):

– Elə isə mənə tabe olmağınıza mane olan nədir? – deyə soruşdu. Onlar belə dedilər:

– Davud (ə.s) davamlı olaraq zürriyyətiindən bir peyğəmbərin olması üçün Rəbbinə dua etmişdi. Əgər sənə tabe olsaq, yəhudilərin bizi öldürmələrindən qorxuruq (*Tirmizi, İstizan, 33*).

Bu rəvayətlərin işığında alimlərimiz bir kimsənin zöhd və təqvasına, elm və şərəfinə, dürüstlük və ədalətinə görə əlinin öpülə biləcəyini söyləmişlər. Ancaq hər hansı bir adamın var-dövləti və dünyəvi üstünlükləri üçün əlinin öpülməsi uyğun deyildir” (*İbn Həcər, Fəthul-Bari, XI, 57*).

Məhrəm olmayan kişilərlə qadınlara əl verib görüşmələri və ya bir-birlərinin əllərini öpmələri yolverilməzdir. Belə ki, Peyğəmbərimiz (ﷺ) qadınlardan beyət alarkən onlarla əl verib görüşməkdən qəti şəkildə çəkinmiş (*Buxari, Talaq, 20*) və “*mən qadınlarla əl verib görüşmərəm*”, – buyurmuşdur (*İbn Macə, Cihad, 43*).

Fəaliyyətlər

1. Allah-Təalanın əs-Səlam adının mənası, təcəllisi, ayə və hədislərdə salam və s. mövzuları əhatə edən “əS-Səlam” başlıqlı divar qəzeti hazırlana bilər.

2. Salamlaşma duaları əzbərlənilə bilər.

- ✓ Əssəlamu aleykum və rəhmətullahi və bərakətuh
- ✓ Və aleykum səlam və rəhmətullahi və bərakətuh
- ✓ Səlamən daimən əbədən mubərəkən tayyibən fi cənnətil-firdevs.

3. Salamlaşmaqda öncəlik sırasını, salam verməyin xoş qarşılanmadığı halları, doğru və yanlış salamlaşma nümunələrini əhatə edən kiçik səhnəcik hazırlana bilər.

4. Siniflərarası cümə salamlaşma tədbirləri keçirilə bilər.

5. “Kimlər kimlərə salam verir” adı altında divar qəzeti hazırlana bilər.

6. “Öncə salam, sonra kəlam” düsturu əsasında salamlaşmanın yayılması məqsədilə tədbir hazırlana bilər.

7. “Məhrəmlərimiz” adlı guşə hazırlana bilər.

Bir kimsənin zöhd və təqvasına, elm və şərəfinə, dürüstlük və ədalətinə görə əlinin öpülə biləcəyini söyləmişlər. Ancaq hər hansı bir adamın var-dövləti və dünyəvi üstünlükləri üçün əlinin öpülməsi uyğun deyildir

Anam

Nənəm

Bibim

Xalam

Bacım

Süt anam

Süt bacım

Qaynanam

Ögey anam

Yoldaşım

Atam

Babam

Əmim

Dayım

Qardaşım

Süt atam

Süt qardaşım

Qaynatam

Ögey atam

Yoldaşım

TƏMİZLİK ƏDƏBİ

- 1. Təmizlik ilə ədəb arasında əlaqə**
- 2. Təmizlik nədir? Təmizliyin növləri**
 - a) **Ətraf mühit təmizliyi**
 - b) **Bədən təmizliyi**
 - c) **Qəlb təmizliyi**

TƏMİZLİK ƏDƏBİ

Düşünək!

Təmizlik ilə ədəb arasındakı əlaqə

Təmizlik fiqh elminin mövzusu olduğu halda, Adabi-müəşirət dərində ayrıca öyrənilməsinin səbəbi nədir?

Təmizlik şəxsiyyətdir, xarakterdir, gözəl əxlaqdır.

Təmizlik fitridir və dinimizin əmridir. İnsanın təmizliyə qarşı yaxınlıq hissi, pıntılıya qarşı isə uzaqlıq hissi vardır.

Təmizlik sosial həyatın zəminidir. Sosial əlaqələrdə, yəni adabi-müəşirətdə təmiz və səliqə-sahmanlı olmaq bizə təsir etdiyi kimi, çirkli və səliqəsiz olmağımızın da təsiri böyükdür. Bu səbəbdən təmizlik ədəb dərşinin mövzudur.

İslamda təmizlik ibadət sayılmaqla yanaşı, maddi və mənəvi olaraq da iki hissəyə ayrılır. Məsələn: dəstəmaz alan və ya qüsl alan şəxs maddi olaraq təmizləndiyi kimi, mənəvi olaraq da təmizlənilir.

Təmizlik mövzusunı 3 əsas başlıq halında işləyə bilərik:

TƏMİZLİK

- 1) **Ətraf mühitin təmizliyi:**
 - a) yaxın mühitin təmizliyi;
 - b) uzaq mühitin təmizliyi.
- 2) **Bədən təmizliyi:**
 - a) ayaqyolu ədəbi;
 - b) dəstəmaz almaq ədəbi;
 - c) qüsl ədəbi.
3. **Qəlb təmizliyi**

1. ƏTRAF MÜHİTİN TƏMİZLİYİ

Müsəlman yaşadığı evin və məkanın təmizliyinə, səliqəsinə fikir verməlidir. Bunu edərkən ilk növbədə özündən başlamalıdır.

a) Yaxın mühitin təmizliyi

- Səliqə-sahman

Rəsulullah (ﷺ) buyurur:

“Mömin bal arısına bənzəyir. Təmiz olanı yeyər (halal yeyər), təmiz olan şeylər ərsəyə gətirər (Haqqın rızasına uyğun olan işlər görər), təmiz yerlərə qonar (əməlisaleh və sədiq şəxslərlə dostluq edər) və qonduğu yeri nə qırar, nə də ki, məhv edər (əksinə abadlaşdıraraq bərpa edər)” (Əhməd ibn Hənbəl, II, 199).

Hədisdə ifadə olunduğu kimi, mömin arı kimi qonduğu yeri nə qırar, nə də məhv edər, əksinə abadlaşdırar.

Hətta mömin bir yerdən ayrılanda həmin məkan arxasınca ona təşəkkür edir. “Sonra edərəm” demək də bir növ işləri çoxaltmaq, üst-üstə yığmaqdır. Məkanımızda səliqə-sahmanı təmin etməliyik ki, mühitimiz təmiz qalsın, əks halda sonraya saxlanılan işlər adətən səliqəsizliklə və natəmizliklə nəticələnər.

Təfəkkür fəaliyyəti

Tələbələrdən bədən təmizliyindən əlavə, çantası, şkafı, otağı, yatağı və evindəki səliqə-sahmanı düşünərək, özlərinə qiymət vermələri istənilir.

Qeyd: Bu qiymətləndirmə fərdi şəkildə aparılır.

Atalar sözündə ifadə olunduğu kimi: “Özünü təmiz saxla, əcəlin gələr; evini təmiz saxla, qonağın gələr”.

Təmizlik

Düşünək!

Murdar (nəcasət) və çirk (nəcasət olmayanlar) arasında fərq nədir? Nəcasət olan şeylər nələrdir?

1. Murdar (nəcasət)
2. Çirk (nəcasət olmayanlar)

Nəcasət - bədən, paltar və namaz qılınacaq məkanda mövcud olan, na-

maz və digər ibadətləri pozan həqiqi və maddi çirklilik deməkdir.

Daha aydın şəkildə ifadə etsək, qan, içki, insan sidiyi və nəcisi, ağız dolusu qusuntu, yeyilməsi halal olmayan heyvanların əti, sidiyi və nəcisi dini cəhətdən nəcasət sayılır. Bir müsəlmanın bədən, paltar və evi bu kimi murdar şeylərdən uzaq olmaqla yanaşı, evi namaz qıla bilmək üçün məscid kimi pak olmalıdır.

Nəcasət olmayan kirlərə isə mey və suyu, yemək ləkəsi, toz və s. misal göstərmək olar.

b) Uzaq mühitin təmizliyi və səliqə-sahmanı

Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) təmizlik və nəzakət xüsusunda çox incə bir qəlbə sahib idi. Bir gün yerə tüpürən bir adam gördü. Mübarək üzü birdən-birə qızardı. Səhabələr qaçıb tüpürcəyin üzərini qumla örtüldülər. Ondan sonra Rəsulullah (ﷺ) yoluna davam etdi. (Müslim, Məsəcid, 53)

Peyğəmbərimizin məkan və ətraf mühit təmizliyinin önəmini ifadə edən bir çox tövsiyələri vardır. Bir tövsiyəsində Peyğəmbərimiz:

“Mömin qardaşına gülümsəməyin sədəqədir. Yaxşılığı əmr edib, pisləkdən uzaqlaşdırmağın sədəqədir. Yolunu azan kəsə yol göstərməyin sədəqədir. Yolu daş, tikan, sümük kimi insanlara əziyyət verəcək şeylərdən təmizləmə-

yin sənin üçün sədəqədir” (Tirmizi, Birr, 36).

Mömin şəxsin əsas xüsusiyyətlərindən biri ətraf mühiti zibillənməmək olduğu kimi, Peyğəmbərimiz (ﷺ) biz etməsək də, çirkli gördüyümüz məkanın təmizliyinə riayət etməyimizi istəyir. Möminin əsas prinsipi “Mən etmədim və ya mən çirkləndirmədim ki” şəklində olmamalı, əksinə gördüyü və hiss etdiyi hər şeyə görə məsuliyyət daşdığına fərqlənə varmalıdır. Muhamməd ibn Mənsur nəql edir:

“Buxarinin məclisində idik. Məclisdə iştirak edənlərdən biri saqqalına ilişən zibili götürüb yerə atdı. Buxariyə nəzər salanda onun bir atılan zibilə, bir də insanlara baxdığını gördüm. İmam Buxari insanların diqqətinin yayındığı əsnada yerə atılan zibilə əlini uzadıb onu götürdü və paltarının cibinə qoydu. Məsciddən çıxanda zibili münasib yerə atdığını gördüm” (İbn Həcər, Hədiyyəs-Sari, II, 196).

Bizdən əvvəl natəmiz hala salınmış ayaqyolundan çıxdıqda haqqımızda xoş olmayan fikir yarana bilər. Etmədiyimiz bir məsələ barəsində haqqımızda səhv düşüncə formalaşdırmaqdan daha, daxil olduğumuz məkanı təmizləyib çıxmaq daha şərəfli və gözəl davranış olar.

Əlimizdəki zibili hara gəldi atmaq, hər yerdə maşın saxlamaq kimi insanların gəliş-gedişinə mane olacaq davranışlardan uzaq durmalıyıq. Mö-

min eyvanda bir şeyi çırparkən belə, qonşusuna zərər verməyəcək qədər diqqətli və alicənab olmalıdır.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurur:

“Heç biriniz özü üçün istədiyi şeyi mömin qardaşı üçün də istəmədikcə həqiqi mənada imanlı olmaz” (Buxari, İman, 7).

Düşünək!

İnsanlara zərər verən şeylər nələr ola bilər və siz heç belə bir hal ilə qarşılaşdınız mı?

Bir xatirə: Ümrə ziyarətində Məscidi-Nəbəvidə namaz qılarkən yerə atılan xurma çəyirdəyini 6 aylıq körpə udur və çəyirdək körpənin boğazından çətinliklə çıxarılır.

Məşhur səhabələrdən Abdullah ibn Məsud (radiyallahu anhu) və başqa islam böyükləri evlərinin hər gün süpürülməsini əmr edərildilər. Buna görə evlərində bir saman çöpü belə tapmaq mümkün olmazdı.

2. BƏDƏN TƏMİZLİYİ

Əbu Hüreyrənin (radiyallahu anhu) rəvayət etdiyinə görə, Allah Rəsulu (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Peyğəmbərlərin sünnəsi beşdir. Bu beş xüsusiyyət fitrətdəndir: Sünnət

“Biz Allah Rəsulunun (ﷺ) misvakını və dəstəmaz suyunu axşamdan hazırlayardıq. Allah onu gecənin dilədiyi saatında oyandırardı. Oyanan kimi dərhal misvakla dişlərini təmizləyər, dəstəmaz alar və namaz qıldardı”

(Müslim, Müsafirun, 139).

olmaq, qasıqları qırmaq, dırnaqları tutmaq, qoltuq altını təmizləmək, bıqı qısıltmaq” (Buxari, Libas, 63-64).

a) Dırnaqları tutmaq. Bütün peyğəmbərlərin sünnəsi olduğu üçün müsəlman dırnaq uzatmaz.

Əbu Vasl (radiyallahu anı) nəql edir:

Əbu Əyyub əl-Ənsari ilə qarşılaşdım, mənimlə əl verib görüşdü. Dırnaqlarımın uzun olduğunu görünce Rəsulullahın belə buyurduğunu ifadə etdi: “Sizin içinizdə elələri var ki, səmadən gələn xəbərlərlə maraqlanırlar, lakin dırnaqlarını yırtıcı quşun dırnağı kimi uzatdığı üçün diblərində cünubluq, kir-pas və natəmizlik yuva salmışdır” (İbn-Hənbəl, V, 427).

Bir gün bir yəhudi uşağı Peyğəmbərimizi (ﷺ) dırnaqlarını sıra ilə tutarkən görür və “Dırnaqlarını bizim kimi kəsirsən”, – deyir. Bundan sonra Rəsulullah (ﷺ) yəhudilərə bənzəməmək üçün dırnaqlarını fərqli şəkildə tutmuşdur (İmam Qəzzali, Ehyayi-Ülümiddin).

b) Qoltuq altı və qasıq təmizliyi. Tər, qoxu və nəcəsi təmizləmək üçün önəmlidir. İslamın əmr etdiyi bədən təmizliyi və dırnaqların tutulması kimi fitri olan işləri qəsdən gecikdirmək və ya tamamilə tərk etmək sünnədən uzaqlaşmağa səbəb olduğu üçün doğru deyildir.

c) Ağız və dişlərin təmizliyi. Möhtərəm anamız Aişə (radiyallahu anı) belə buyurmuşdur:

“Biz Allah Rəsulunun (ﷺ) misvakını və dəstəmaz suyunu axşamdan hazırlayardıq. Allah onu gecənin dilədiyi saatında oyandırardı. Oyanan kimi dərhal misvakla dişlərini təmizləyər, dəstəmaz alar və namaz qıldardı” (Müslim, Müsafirun, 139).

Şüreyh ibn Hani deyir ki, Həzrət Aişədən soruşdum:

– Peyğəmbərimiz evə girdiyi zaman öncə nə edərdi?

– Dişlərini misvakla təmizləyər, – dedi (Müslim, Təharət, 43-44).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) misvakdan istifadə etməyin fəzilətini ifadə edərək belə buyurdu:

“Misvakdan istifadə etmək ağzın təmiz qalmasına və Rəbbin razı qalmasına səbəbdır” (İbn Macə, Təharət, 7).

“Ümmətimə çətin olmayacağını bilsəydim, onlara hər namaz vaxtında misvakla dişlərini təmizləmələrini əmr edərdim” (Buxari, Cümə, 8).

“Dişləri misvakla təmizləmək, fırçalamaq ölümdən başqa bütün xəstəliklərin mühüm bir qisminə şəfadır” (Deyləmi).

İslam təmizlik, zəriflik və nəzakət dinidir. Rəsulullah (ﷺ) həyatı boyu təmizliyin hər növünə xüsusi diqqətlə yanaşmışdır. Təmiz və gözəl geyinməyə, ətir vurmağa, başqalarını narahat edəcək görüntü, qoxu və davranışlardan uzaq durmağa çalışmışdır.

Rəvayətə görə, “Rəsulullah gecə gözəl ətrindən tanınırdı” (Deyləmi, Müqəddimə, 10).

Belə ki, Rəsulullah (ﷺ) dünyadan ona gözəl ətrin sevdirdiyini açıqlamışdır (Nəsai, İşrətün-Nisa, 10).

Bir dəfə Allah Rəsulu məsciddəy-kən yanına saç-saqqalı bir-birinə qarışmış bir kişi gəldi. Peyğəmbərimiz

(ﷺ) əliylə ona saç və saqqalını düzəltməsinə əmr etdi (Beyhəqi, Şuab, V, 225).

Bir gün Peyğəmbərimiz saç-baş dağınıq bir kişi gördü. Təəccüblənərək belə buyurdu:

– Niyə bu kişi saçlarını yuyub darıramır?

Əynində çirkli paltarı olan bir nəfəri gördüyündə isə:

– Bu şəxs paltarlarını yumaq üçün su tapmırmı? – buyuraraq, müsəlmanların səliqə-sahmanlı olmalarının önəmli olduğunu ifadə etdi (Əbu Davud, Libas, 14).

Ayaqyolu ədəbi

Bu mövzu ilə əlaqəli Peyğəmbərimizin sünnəsində mövcud olan ədəb qaydaları bunlardır:

1. Ayaqyoluna girməmişdən əvvəl, üzərində Allah və ya Peyğəmbər kimi müqəddəs sözlər yazılan üzük və ya başqa əşyalar çıxarılmalıdır.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) ayaqyoluna girərkən üzərində kəlimeyi-tövhid

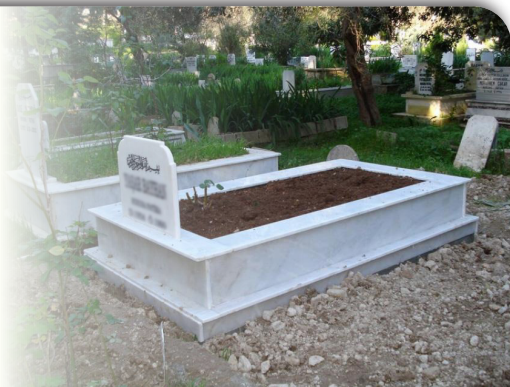

Peyğəmbərimiz əynində çirkli paltarı olan bir nəfəri gördüyündə:

– Bu şəxs paltarlarını yumaq üçün su tapmırmı? – buyuraraq müsəlmanların səliqə-sahmanlı olmalarının önəmli olduğunu ifadə etdi.

(Əbu Davud, Libas, 14)

Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) iki qəbrin yanından keçərkən: “İkisi də əzab çəkir, ancaq böyük bir günah səbəbindən deyil. Biri söz aparıb-gətirdiyinə, digəri isə kiçik ehtiyacını ödəyərkən lazımi şəkildə qorunmadığına görə əzab çəkir”, – buyurdu.

nəqş edilmiş olan üzüyünü çıxarardı (Əbu Davud, Təharət, 10).

2. Mümkünsə corablar çıxarılmalı və paltarın ətəyi yuxarı qaldırılmalıdır.

3. Ayaqyoluna sol ayaqla girib, oradan sağ ayaqla çıxılmalıdır.

Peyğəmbərimizin (ﷺ) tövsiyəsinə görə ayaqyoluna girərkən:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ

“Allahım, maddi-mənəvi bütün natəmizliklərdən Sənə sığınıram”, – (Müslim, Heyz, 122) duası, çıxdıqdan sonra isə:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي مَا يُؤْذِينِي
وَأَمْسَكَ عَنِّي مَا يَنْفَعُنِي

“Məndən dərd-bəlanı uzaqlaşdıran və mənə sağlamlıq bəxş edən Allaha həmd olsun”, – duası oxunmalıdır (İbn Macə, Təharət, 10).

4. Böyük və kiçik ehtiyacı ödəyərkən qibləyə doğru yönəlmək olmaz. Allah Rəsulu bununla bağlı belə bir xəbərdarlıq etmişdir: “Biriniz ayaqyoluna gedərkən heç vaxt önünü

və arxasını qibləyə doğru çevirməsin!” (Buxari, Vudu)

5. Ayaq üstə sidiyə getmək olmaz. Məhz bu şəkildə kiçik ehtiyacını ödəmək bədəninə və paltara sidik sıçramasına səbəb olur. Həzrət Aişə Rəsulullahın (ﷺ) kiçik ehtiyacını həmişə çömbələrek ödədiyini xəbər verir (Tirmizi, Təharət, 8).

İbn Abbasın (r.a) rəvayət etdiyinə görə, Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) iki qəbrin yanından keçərkən: “İkisi də əzab çəkir, ancaq böyük bir günah səbəbindən deyil. Biri söz aparıb-gətirdiyinə, digəri isə kiçik ehtiyacını ödəyərkən lazımi şəkildə qorunmadığına görə əzab çəkir”, – buyurdu. Dərhal yaş bir xurma budağı istədi. Onu iki yerə bölüb hərəsini bir qəbrin baş tərəfinə əkdı. Sonra da sözlərinə belə davam etdi: “Qurumadığı müddət-cə onların əzabını yüngülləşdirəcək” (Müslim, Təharət, 111).

6. Təmizlənərkən sol əldən istifadə edilməlidir.

Aişə (radiyallahu anha) belə deyir: “Rəsulullah (ﷺ) sağ əlini təmizlik və

yemək üçün, sol əlini də ayaqyolunda təmizlənmək və buna bənzər şeylər üçün istifadə edirdi (Əbu Davud, Təharət, 18/33).

7. Təmizliyin su ilə edilməsinə üstünlük verilməlidir. Allah Rəsulu imkan daxilində su ilə təmizlənməyi üstün tutmuşdur (Buxari, Vudu, 15-17). Qubalılar bu təmizliyi su ilə etdiklərinə görə Allah-Təala tərəfindən tərifləndiyini görürük. Rəvayətə görə, **“Orada** (təqva üzərinə qurulmuş Quba məscidində) **paklanmağı sevən insanlar var. Allah pak olanları sevər!”** (ət-Tövbə, 108) ayəsi nazil olduqda Rəsulullah (ﷺ) qubalıların yanına gedib:

– *Ey ənsar camaatı! Allah-Təala sizin təmizliyinizi tərifləyir, siz necə təmizlənirsiniz?* – deyə soruşmuş, onlar da:

– Namaz üçün dəstəmaz alır, cünub olduqda qüsl edir və su ilə təmizlənirik, - deyə cavab vermişdilər. Bunun müqabilində Həzrət Peyğəmbər (ﷺ):

– *Məhz bunun üçün tərifləyir. Bunu etməyə davam edin!* – buyurmuşdur (İbn Macə, Təharət, 28).

Qurani-Kərimdə su ilə təmizləndiyinə görə Allah-Təalanın qubalıları tərifləməsi, Rəsulullahın da bu səbəbdən söylədiyi təqdir və təşviqedici sözləri su ilə təmizlənmənin mütləq surətdə islam ədəbindən olduğunu açıq şəkildə ortaya qoymaqladır. Gözəl bir təmizlik üçün yalnız kağız və buna bənzər şeylərdən istifadə etmək kifayət deyildir. Su ilə təmizləndikdən sonra qurulamaq da lazımdır.

8. Ayaqyolu ehtiyacı əsnasında zərurət olmadıqca danışılmamalıdır.

9. Övrət yerlərini başqalarına göstərməkdən çəkinmək də ədəbdəndir. Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) bu cür ədəbə diqqət etməyənlərə Allah-Təalanın qəzəblənəcəyini bildirmişdir (Əbu Davud, Təharət, 7).

10. Ayaqyolu ehtiyacından sonra kişilərin dərhal deyil, bir müddət gəzdikdən, hərəkət etdikdən sonra dəstəmaz alması da ədəbdəndir. Çünki şəxs bunun sayəsində sidik kisəsində qalan

“Orada (təqva üzərinə qurulmuş Quba məscidində) **paklanmağı sevən insanlar var. Allah pak olanları sevər!”**

(ət-Tövbə, 108)

Araşdıraraq:

Dəstəməzin

- ✓ **fərzləri**,
- ✓ **sünnələri** və
- ✓ **məkruhləri** nələrdir?

sidikdən tamamilə azad olur və beləliklə də dəstəməzinə bir xələl gəlmir (İbn Macə, Təharət, 19).

11. Açıq ərazidə ikən ayaqyolu ehtiyacı olan kimsələr yollara, kölgəliklərə, istirahət yerlərinə, durğun sulara, heyvan və həşərat yuvalarına ehtiyacını ödəməkdən çəkinməlidirlər. Əbu Hüreyrədən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ):

– Lənəti zəruri edəcək iki şeydən çəkinin! – buyurdu. Əshabi-kiram:

– Lənəti zəruri edən iki şey nədir? – deyə soruşdu. Həzrət Peyğəmbər (ﷺ):

– İnsanların gəlib getdikləri yollar da və kölgələndikləri yerlərdə ehtiyacını ödəməkdir” (Müslim, Təharət, 68).

Cabir (r.a) da: “Rəsulullah (ﷺ) durğun sulara bövl etməyi qadağan etdi”, – demişdir (Müslim, Təharət, 94).

Abdullah ibn Sərcis (r.a) isə Peyğəmbərimizin (ﷺ) yer üzündəki heyvan və həşərat yuvalarına ehtiyacını ödəməyi qadağan etdiyini bildirmişdir (Əbu Davud, Təharət, 16).

Dəstəməz ədəbi

1. Daim dəstəməzli olmağa çalışmaq Allah Rəsulunun (ﷺ) mübarək sünnələrindən biridir. Belə ki, Peyğəmbərimizin (ﷺ) ayaqyolundan çıxdıqdan sonra dərhal dəstəməz alması nəql edilir (İbn Sad, I, 369).

2. Yatarkən dəstəməzli olmaq. Rəsulullah (ﷺ) buyurdu: “Təmiz və dəstəməzli olaraq yatan kəs gündüz nafilə oruc tutub, gecə ibadət edən şəxs kimidir” (Camius-Sağir, 2/2607).

3. Evdən çıxarkən dəstəməzli olmaq. Namaz vaxtı girdikdə namazını qıla bilmək üçün bayıra çıxarkən dəstəməzli olmağa çalışılmalıdır.

4. Heyzli (heyz-qadınların bətnindən hər ayda bir neçə gün xaric olan qandır. Heyz qanı gördüyü zaman qadına “haiz”-heyzli deyilir) ikən dəstəməzli olmaq. Heyzli olmaq namaza əngəldir, dəstəməza əngəl deyildir.

5. Dəstəməz dualarını oxumaq.

Nəbi (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Sizdən biriniz gözəl dəstəməz alarsa və dəstəməzini qüsursuz olaraq

tamamladıqdan sonra, **“Əşhədu ən lə iləhə illəllah vəhdəhu lə şərikə ləh. Və əşhədu ənnə Muhəmmədən abduhu və rasuluh”**, - deyərsə, o şəxsə cənnətin səkkiz qapısı açılar, hansından istəyərsə, ondan girər” (Müslim, Təharət, 17).

6. Dəstəmaz möminin nurudur. Dəstəmazlı ikən yenə də dəstəmaz almaq fəzilətli bir davranış olmaqla bərabər, nur üstünə nurdur. Rəsulullah (ﷺ): *“Kim dəstəmazlı olduğu halda yenidən alarsa, Allah-Təala bu səbəblə ona on həsənə (həsənə-yaxşılıq, yaxşı hal, yaxşı və xeyirli iş mənasına gəlir) yazar”* buyuraraq, ümmətini buna təşviq etmişdir (Tirmizi, Təharət, 58-59).

Əbu Hüreyrə (radiyallahu anı) deyir ki, Rəsulullahın belə buyurduğunu eşitdim: *“Şübhəsiz ki, mənim ümmətim qiyamət günündə dəstəmaz izləri səbəbiylə üzləri nurlu, əlləri və ayaqları parlaq olduğu halda çağırılacaqlar. Üzünün nurunu artırmağa gücü çatən kəs bunu etsin”* (Buxari, Vudu, 3).

7. Dəstəmaz hisslərin nizamlanmasına vəsilə olur.

Əbu Vail deyir ki, “Bir gün Urvə ibn Muhəmmədin yanına getmişdik. Orada bir şəxs bəzi sözlər söyləyib Urvəni hirsəndirdi. Bunun üzərinə Urvə qalxdı, dəstəmaz alaraq yanımıza gəldi və Rəsulullahın (ﷺ) belə buyurduğunu nəql etdi: *“Hirs şeytandandır. Şeytan isə oddan yaradılmışdır. Od su ilə söndürülür. O halda sizdən biriniz hirsəndikdə dəstəmaz alsın”* (Əbu Davud, Ədəb, 3).

8. Günahların silinməsinə vəsilə olur.

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu: *“Hər kim namaz qılmaq üçün dəstəmaz almağa qalxar, əllərini yuyarsa, ilk damlayla bərabər əlləriylə etdiyi günahlar axıb gedər. Ağzına su alıb çalxaladıqda diliylə və dodaqları ilə işlədiyi günahlar ilk damlayla bərabər axıb gedər. Üzünü, dirsəklərə qədər əllərini və topuqlara qədər ayaqlarını yuduğu zaman isə onlarla işlədiyi günahlardan xilas olar. Dünyaya gəldiyi gün kimi tərtəmiz olar”* (Müslim, Təharət, 32).

9. Əməlisaleh bir xanım nəfsinin və nəslinin sağlamlığı və şəfası üçün mətbəxində dəstəmazlı olmalıdır.

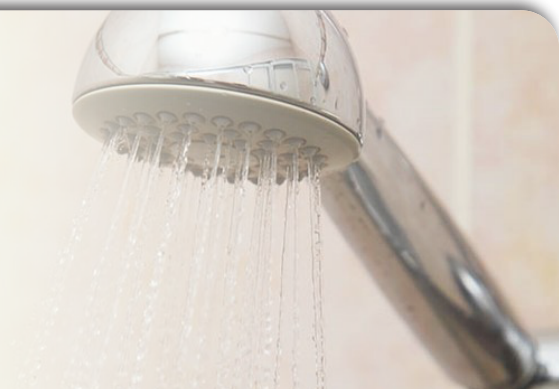

Əməlisaleh bir xanım nəfsinin və nəslinin sağlamlığı və şəfası üçün mətbəxində dəstəmazlı olmalıdır.

Qeyd:

Qüslun

- ✓ **fərzlərini** və
- ✓ **sünnələrini** xatırlayaq.

Xüsusilə qonağa xidmət edərkən dəstəmazlı olmağa əhəmiyyət verilməlidir.

10. Dəstəmaz Peyğəmbərimizin mühafizə üçün tövsiyə etdiyi bir ibadətdir.

Dəstəmaz möminin mənəvi silahıdır. Onunla zəhninə və qəlbinə gələn və ya gəlməsi ehtimal olunan vəsvəslərdən xilas olur.

Qüsl dəstəmazı ədəbi

Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurmuşdur: *“Hər müsəlmanın həftədə bir dəfə başını və bədənini yuması onun üzərinə bir haqdır”* (Buxari, Cuma, 12).

Hər müsəlmanın ən azı həftədə bir dəfə, xüsusilə cümə günləri yuyunub təmizlənməsi Peyğəmbərimiz (ﷺ) tərəfindən tövsiyə edilmişdir. Bu məsələ ilə bağlı rəvayətlərdən bir qismi belədir:

“Sizdən biriniz cümə namazına gedəcəyiniz zaman qüsl alsın” (Buxari, Cuma, 2).

“Bir kimsə cümə günü cünubluqdan təmizlənməmiş kimi qüsl aldıqdan sonra erkəndən cümə namazına gəldərsə, bir dəvə qurban etmiş kimi savab qazanar” (Buxari, Cümə, 4).

1. Qüslün ən mühüm ədəbi vaxtında almaqdır. Namaz keçərsə haram, gecikdirilərsə məkrühdür. Əgər qüslü evimizdən kənarda almağınız lazım gəlsə, ehtiyac varsa icazə alınmalı, icazə istəyən şəxsə bu barədə köməklik göstərilməlidir. Yanlış adətlər dinimiz mövzusunda həssaslığımıza xələl gətirməməlidir.

2. Zaman və su israfına diqqət yetirilməlidir. Dəstəmaz və qüslə ehtiyac olduğundan artıq miqdarda su istifadə etmək israfdır.

Uca Allah belə buyurur:

“... İsraf etməyin, həqiqətən, Allah israf edənləri sevməz” (əl-Ənam, 141).

“Həqiqətən, israf edənlər şeytanların qardaşlarıdır” (İsra, 27).

Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) əshabından Həzrət Sadın yanına getmişdi. Sad namaz qılmaq üçün dəstə-

maz alarkən suyu çox istifadə edirdi. Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– *Bu nə israfdır*, – buyurdu. Sad (r.a):

– Dəstəmaz da israf olurmu? – dedi. Allah Rəsulu (ﷺ):

– *Bəli, axan çay kənarında belə ol-san!* – buyurdu (İbn Macə, Təharət, 48).

Allaha ibadət etmək üçün dəstəmaz alınarkən belə suyun israf edilməməsi istənilirsə, başqa hallarda israfa izin verilməyəcəyi açıqdır.

3. Yuyunulacaq yerə ehtiyacını ödəməkdən çəkinmək lazımdır. Belə ki, Peyğəmbərimiz (ﷺ): *“Heç biriniz yuyunacağı yerdə ehtiyacını ödəyərək orada yuyunmasın. Çünki vəsvəsələrin çoxu bundan irəli gəlir”* (Tirmizi, Təharət, 17).

4. Yuyunduqdan sonra qüsl alınan məkanı təmiz saxlamaq.

5. Mümkün olduğu halda dəstəmaz və ya qüsləndən sonra iki rükət namaz qılmaq.

Rəsulullah (ﷺ) bir səhər Həzrət Bilalə yanına çağıraraq:

– *Bilal, hansı əməli işləyərək məndən öncə cənnətə girdin? Nə vaxt yuxumda cənnətə girsəm, ön tərəfdən ayaq səslərini eşidirəm. Dünən gecə də cənnətə getmişdim, yenə öndən ayaqqabılarının səsinə eşitdim*, – buyurdu.

Bilal (r.a):

– Ey Allahın Rəsulu, hər azan oxuyanda mütləq iki rükət namaz qılıram. Dəstəmazım pozulanda dərhal dəstəmaz alır və üzərimdə Allahın iki rükət namaz haqqı olduğunu düşünürəm, – dedi.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurdu:

– *Elə bu ikisi sayəsindədir!* (Tirmizi,

Mənaqib, 17)

Allaha ibadət etmək üçün dəstəmaz alınarkən belə suyun israf edilməməsi istənilirsə, başqa hallarda israfa izin verilməyəcəyi açıqdır.

3. Qəlb təmizliyi

Peyğəmbərimiz (ﷺ) qəlbin əhəmiyyətini belə ifadə etmişdir:

“... İnsan bədənində bir ət parçası vardır. O sağlam və düzgün olarsa, bütün bədən yaxşı, o pis olarsa, bədən də tamamilə pis olur. Diqqətli olun, o, qəlbdir” (Buxari, İman, 39).

Qurani-Kərimdə qəlbin növləri

Qəlbi səlim – nəfsani təmayüllərdən və onun təsirlərindən qorunmuş və təmizlənmiş qəlbdir.

Ayədə belə buyurulur:

“O gün nə mal-mülk, nə övladlar fayda verər. Ancaq təmiz bir qəlblə Allahın hüsuruna gələn kimsə bundan istisnadır!” (əş-Şüəra, 88-89)

“Bu sizə vəd olunandır! Cənnət daima Allaha yönələn, özünü günahlardan qoruyan, görmədiyi halda Rəhman olan Allahdan qorxan və Allaha yönələn bir qəlblə gələn kimsə üçündür” (Qaf, 32-33).

Qəlbi-mütməinnə isə iman huzuru ilə gözəl əxlaqın mükəmməlliyinə doğru məsafə qət etmiş qəlbdir.

“Bilin ki, qəlblər (ancaq) Allahı zikr etməklə rahatlıq tapar!” (ər-Rad, 28)

Qəlbin ən böyük çirki küfr və şirkdir.

İmanlı qəlb fəaliyyəti

Sinfin işığı söndürülür: “Küfr qaranlıqdır”. Sinfin işığı yandırılır: “İman aydınlıqdır”, – açıqlaması verilir.

Qəlbin təmizliyi ancaq imanla mümkündür. Qəlbə iman girdiyi zaman imanın sifətləri də girir. Beləliklə, qəlb təmizlənmə yolunda məsafə qət edir.

→ Küfr

← İman

İman qəlbə girdi, küfr çıxdı, bəs iman ilə birlikdə qəlbə hansı hisslər girir?

Təmiz qəlb fəaliyyəti

Yazı lövhəsinə bir qəlb çəkilir. İmanlı qəlbə olması lazım gələn xüsusiyyətlər tələbələrə soruşularaq yazılır. Qəlbin xaricində bu xüsusiyyətlərin ziddi olanlar yazılaraq mövzu izah edilir (sevgi, iklas, təvazökarlıq, səxavət, mərhəmət – zülm, mənfəətpərəstlik, təkəbbür, riya, xəsislik, nifrət)

Əbu Hüreyrənin nəql etdiyi bir rəvayətdə Peyğəmbərimiz (ﷺ) bu mövzuda belə buyurmuşdur:

“Bir qul günah işlədiyi zaman qəlbində qara ləkə meydana gəlir. Əgər o qul günahı tərک edib bağışlanma diləyarsə, bu ləkə itər. Əgər tövbə et-

məz və günah işləməyə davam edərsə, bu qara nöqtə böyüyərək onun bütün qəlbini bürüyər” (Müsnəd, II, 297).

Qəlbın iradə fəaliyyəti

Tələbələrə gözlərini bağlamaları deyilir, gözlər bağlanır. Ardından əllərini bağlamaları deyilir, əllər bağlanır, ən sonda qəblərini bağlamaları deyilir, bağlamaq mümkün olmur.

Bu fəaliyyətdən göründüyü kimi, qəlbın iradəsi yoxdur, qəlb civə kimidir, buna görə də qəlbı qorumaq lazımdır.

Qəlb necə mühafizə edilir?

Qəlbı mühafizə etmək üçün lazım olan şərtlər

1. Halal qida
2. Əməlisaleh insanlarla birlikdə olmaq
3. Əmr və qadağalara həssas yanaşmaq
4. İstiğfar (bir şəxsin qüsurunun bağışlanmasını Allahdan istəməsi)
5. Zikr və dua

Fəaliyyətlər

1. Uca Allahın əl-Quddüs adının təcəllisinə aid video izlənilə bilər.
2. Ətraf bölgələrdə təmizlik fəaliyyətləri təşkil edilə bilər.
3. Təmizlik ilə əlaqəli hədislərdən ibarət kitab əlfəcinləri hədiyyə edilə bilər.

4. Rəflərə qoymaq üçün lavanda kisəsi hazırlana və ya sabun bəzədilə bilər.

5. Peyğəmbərimizin (ﷺ) fərdi təmizliyindən bəhs edən (gözəl ətiri sevməsi, misvakdan istifadə etməsi, saçlarını daraması, geyimində səliqə-sahmanlı olması, bədən təmizliyinə olan diqqəti, zeytun yağı işlətməsi və s.) divar qəzeti hazırlana bilər.

6. Dərsin sonunda tələbələrə gözəl ətir hədiyyə edilə bilər.

7. Misvakdan istifadə etməyin faydalarına dair slayd hazırlana bilər.

8. Dəstəmaz və qüsl mövzusunda su və vaxt israfına üzərində diqqət çəkmək üçün şüarlar, afişalar hazırlana bilər.

9. “Avropada təmizlik” mövzusu üzrə araşdırma aparılması tapşırıq kimi verilə bilər.

10. Osmanlıda təmizlik mədəniyyətinə aid pano və ya slayd hazırlana bilər.

11. Dəstəmaz duaları əzbərlənilə bilər.

12. Ayaqyoluna giriş və çıxış duaları əzbərlənilə bilər.

13. Qərb müəlliflərinin Osmanlının təmizlik və nəzakətinə aid fikirləri tələbələrlə müzakirə edilə bilər.

Ayaqyoluna girərkən və çıxarkən oxunacaq dua:

Girərkən:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ

“Allahım! Maddi və mənəvi bütün natəmizliklərdən Sənə sığınırım”.

Çıxdıqdan sonra:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي مَا يُؤْذِينِي
وَأَمْسَكَ عَنِّي مَا يَنْفَعُنِي

“Məndən dərd-bəlanı uzaqlaşdıran və mənə sağlamlıq bəxş edən Allaha həmd olsun”.

Bəzi qərb alimlərinin Osmanlı cəmiyyətindəki təmizlik və nəzakətə dair müşahidələri belədir:

Sevenot: “Türklər sağlam həyat tərzini yaşayır, az xəstələnirlər. Bizim ölkəmizdə geniş rast gəlinən böyrək xəstəlikləri, eləcə də bir çox ağır xəstəliklərin heç biri onlarda olmamaqla yanaşı, türklər həmin xəstəliklərin adlarını belə bilmirlər. Düşünürəm ki, türklərin belə sağlam həyat tərzlərinin başlıca səbəbi tez-tez duş qəbul etmələri və yemə-içmədə tarazlığı qorumalarıdır. Onlar çox az yeyirlər. Yedikləri qidalar da xristianlardakı kimi qarma-qarışıq qidalar deyil”, – deyir.

Rikaut: Yeməkdən əvvəl və sonra əllərini yumağın **türk millətinin mühüm adəti olduğunu qeyd edir.**

B. Tavernier: “Türkiyədə yeməkdən sonra mütləq əllər və **ağız yuyulur**, süfrədə əyləşənlərin qarşısına isti su ilə sabun gətirilir. Bəzi malikanələrdə isə gül suyu və ya gözəl ətirli başqa su da təqdim edilir. “Bunlarla dəsmalınızın ucunu nəmləndirirsiniz”, – deyir.

R. Durdent: “Türklər dini bir vəzifə olaraq gündə beş vaxt namaz qılmaq və bir neçə dəfə dəstəmaz almaqla mükəlləfdirlər. Onlar bu şəkildə mənəvi olaraq təmizləndiklərinə inanırlar”, – deyir.

Dr. A. Brayer de: “Osmanlı su ilə təmizlənməyə hər zaman böyük önəm verir. Taqətdən düşəcək halda olsa belə, övladları və ya xanımının köməyi ilə yuyunub təmizlənilir. Öldüyü zaman da cənazəsi şəriətə görə yuyulub təmizlənmədən tabutuna qoyulmur. Avropalılar isə xəstələndikdə və ya taqətdən düşdükdə təmizlik qaydalarını tamamilə unudurlar. Öldükdə isə evdə olan köhnə parçaya bükülərək tabuta qoyulurlar. Vəfat edən şəxsin ailəsinin cənazəni səthi şəkildə belə təmizləməsi ağılından keçmir”, – deyər qeyd edir.

YEMƏK-İÇMƏK ƏDƏBİ

- 1. İnsanın üç əsas ehtiyacı**
- 2. Halal-haram məsələləri**
- 3. İsraf etməmək**
- 4. Yemək yemə ədəbi:**
- 5. Əməlisaleh xanımın yemək bişirmə ədəbi:**
- 6. Başqa məkanda yemək yemə ədəbi:**
- 7. İçmək ədəbi:**

YEMƏK-İÇMƏK ƏDƏBİ

İnsan bu dünyaya üç əsas ehtiyac-la gəlir. Bunlar qida, bilik əldə etmək və tərbiyə ehtiyacıdır.

Birinci ehtiyac qida ehtiyacıdır. Allah-Təala Saməddir, yəni heç bir şeyə möhtac olmayan, hər şeyin Ona möhtac olduğu bir Rəbdir. Möhtac olanı da, möhtacın ehtiyacını da yaradan Odur.

Bir övlad doğulmazdan əvvəl anasının qanıyla, sonra südüylə, sonra isə onun mətbəxində uca Allahın bəxş etdiyi növbənöv nemətləriylə qidalanır. Ana cəmiyyətin inkişafında məsuliyyətli bir varlıqdır. İnsanlığın tərbiyəçisidir. İnsanın ömrü varsa, ruzisi də vardır, ruzisi bitirsə ömrü də bitir. Bütün məxluqatın ruzisi Allaha aiddir. İman Allaha ruzi məsələsində güvənməyi tələb edir. Ayədə belə buyrulur:

“Yer üzündə elə bir canlı yoxdur ki, Allah onun ruzisini verməsin” (Hud, 6).

“... Kim Allahdan qorxarsa, Allah onun üçün bir çıxış yolu yaradar. Və heç gözləmədiyi bir yerdən Allah ona ruzi yetirər. Kim Allaha təvəkkül edərsə, Allah ona yetər” (ət-Talaq, 2-3).

“Elə canlılar var ki, ruzisini yanında daşımaz. Allah onlara da, sizə də ruzi verir. O, hər şeyi eşidəndir, biləndir” (əl-Ənkəbut, 60).

Həzrət Ömərdən rəvayət edildiyinə görə Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurdu:

“Əgər siz Allaha layiqincə təvəkkül etsəniz, quşları ruziləndirdiyi kimi sizə də ruzi verər. Quşlar səhər yuasından ac çıxıb, qarnı tox qayıdırlar” (Tirmizi, Zöhd, 33).

Halbuki insanın halı hədisdə belə ifadə edilir:

“... Kim Allahdan qorxarsa, Allah onun üçün bir çıxış yolu yaradar. Və heç gözləmədiyi bir yerdən Allah ona ruzi yetirər. Kim Allaha təvəkkül edərsə, Allah ona yetər”

(ət-Talaq, 2-3).

*“İnsan övladının bir dərə dolu-
su malı olsa, ikinci bir dərə dolusu
mal istəyər. İki dərə dolusu malı olsa,
üçüncüsünü də istəyər. Adəm övladı-
nın mədəsini ancaq torpaq doyurar”*
(Buxari, Riqaq, 10, Tirmizi, Zühd , 27).

Rəzzaq olan uca Allah hər zaman lütf halındadır. Bu cahan bütün məxluqata ilahi bir süfrə, ilahi bir mətbəxdir. Hətta növbənöv məxluqata hər an ayrı-ayrı süfrələr qurulmaqdadır. Yəni ruzi neməti də çox həssas bir ilahi nizam və bölgüylə lütf edilməkdədir.

Biz də yediyimiz hər loğmada bu ilahi lütfələri xatırlamalı, yeməyə bəsmələ ilə başlayıb, həmd, şükür və dua ilə bitirməliyik.

Halal-haram məsələləri

Bir qida 3 şəkildə haram olur:

1. Zətinin haram olması: içki, donuz ətə və s.
2. Qazancın haram olması: oğurluq, faiz və s.
3. Qul haqqı səbəbiylə haram olması: yetim malı yemək, göz haqqı, icazəsiz götürülən şeylər, acgözlülük və s.

Uca Allah buyurur:

“Şübhəsiz, yetimlərin mallarını haqsızlıqla yeyənlər qarınlarına ancaq od doldururlar və onları yandırır-yaxan bir oda girəcəklər”
(ən-Nisa, 10).

İctimai yaşayış yerlərində başqalarının haqqına diqqət etmədən yemək yemək, insanların gördüyü halda yeməyi paylaşmamaq xoş bir davranış deyildir.

Vitrində sərgilənmiş qidalarda da göz haqqına diqqət yetirmək lazımdır.

Dövrümüzlə müqayisə edək!

Əcdadımız dükan-bazarda vitrində qoyulan malları almaqdan və satmaqdan uzaq durardılar. Vitrində nümayiş edilən qidada kim bilir neçə yetimin, qəribin, yoxsulun hüznü baxışları olduğunu düşünərdilər.

Yenə bu həssaslıqla yeməxanalar da küçədən gələn nəzərlərə qarşı bir pərdə olardı. Bişirilmək üçün sobaya qoyulan paxlava, börek kimi şeylərin üzəri bir örtüylə örtülərdi. “Qoxusunu hiss edəninə haqqı keçər” düşüncəsiylə bişirənə də verilməsi tapşırıqlardı. Evdə ət bişəndə “Qoxusu yayıldı, haqqı keçər” düşüncəsiylə bişən yeməkdən qonşuya da göndərilərdi. Qul haqqı, göz haqqı və qonşuluq haqqına hörmət vardı.

İsraf etməmək

Haramlardan qorunarkən, halal nemətləri isə istifadə edərkən israf etməkdən uzaq durmalıyıq. Çünki israf haramdır. Ayədə belə buyrulur:

“Yeyin, için, lakin israf etməyin! Şübhəsiz Allah israf edənləri sevməz” (əl-Əraf , 31).

İsraf nemətin Allahın rızası xaricində istifadə edilməsidir. Yeməkdən öncə, yemək əsnasında və yeməkdən sonra israf etməməyə diqqət edilməlidir.

Yeməkdən öncə acqarına alış-veriş etməkdən, ehtiyac olmayan ərzaq almaqdan uzaq durmaq lazımdır.

Yemək əsnasında ölçüyə riayət edib, həddindən artıq yeməməyə diqqət edilməlidir. Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurur ki;

“Heç bir insan mədəsindən daha təhlükəli bir qab doldurmamışdır. Hal-buki insana onu ayaq üstə saxlaya biləcək bir neçə loğma kifayətdir. Əgər bir kimsə mütləq çox yemək istəyirsə, mədəsinin üçdə birini yeməyə, üçdə birini içməyə, üçdə birini də nəfəsinə ayırsın!” (Tirmizi, Zühd, 47)

Peyğəmbərimizin həddindən artıq doldurulan mədəni təhlükəli bir qaba bənzətməsi bədən və ruh sağlamlığı

ilə yemək-ichmək arasında yaxın münasibət olduğunu göstərir.

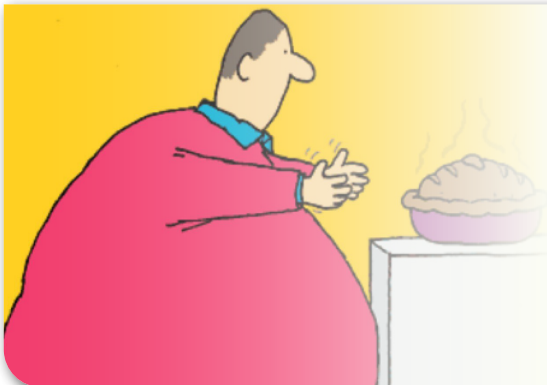
İsgəndəriyyə hökmdarı Mukavkıs Rəsulullahə həddindən çox hədiyyələrlə yanaşı, bir də həkim göndərmişdi. Peyğəmbərimiz (ﷺ) həkimə belə buyurdu:

“Ailənin yanına qayıda bilərsən. Çünki biz acmamış yeməyən bir qöv-mük. Yediyimiz zaman da doyana qədər yemərik”. (Hələbi, III, 299)

Müsəlman yemək üçün yaşamaz, yaşamaq üçün yeyər. Yeməkdən məqsəd qulluq enerjisidir. Doyduqdan sonra yeməyin haram olduğunu söyləyən alimlər də vardır.

Qarnı doyduqdan sonra yeməyə davam edən şəxsi, şübhəsiz ki, Allah-Təala sevməz (Kənzül-irfan 1001 Hədis, s, 141/ 421).

Yeməkdən sonra qalan yeməklərin israf edilmədən saxlanılmasına və yenidən istifadə edilməsinə səy göstərmək lazımdır.

Qarnı doyduqdan sonra yeməyə davam edən şəxsi, şübhəsiz ki, Allah-Təala sevməz

(Kənzül-irfan 1001 Hədis, s, 141/ 421).

Düşünək!

Qalan yeməkləri necə mühafizə edə bilərik və onu necə istifadə edə bilərik?

Yemək yemə ədəbi

1. Yeməyə başlamazdan əvvəl və yeməkdən sonra əlləri yumaq.

Rəsulallah (ﷺ) belə buyurmuşdur: “Yeməyin bərəkəti yeməkdən əvvəl və sonra əllərin yuyulmasındadır” (Tirmizi, Ətimə, 39).

“Əlində yemək bulaşığı qaldığı halda yumadan yatan kimsə hər hansı bir zərərə uğrayarsa, özündən başqa heç kimi günahlandırmasın!” (Əbu Davud, Ətimə, 53)

2. Əlləri silkələməmək, sulu əllə ortaq istifadə olunan qidalara (çörək və s.) toxunmamaq.

3. Oturuş qaydasına diqqət yetirmək.

4. Yeməyə əuzu-bəsmələ ilə başlamaq, unudulduqda isə tövsiyə edilən duanı oxumaq.

Həzrət Aişə (r.a) belə nəql edir: Bir dəfə Allah Rəsulu (ﷺ) əshabından 6 nəfərlə birlikdə yemək yeyirdi. Bir bədəvi gələrək yeməyi iki loğmada yeyib qurtardı. Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– Əgər bu kimsə “bismillah” desəydi yemək hamımıza yetərdi. Elə

isə sizlərdən biriniz yemək yediyi vaxt “bismillah” desin. Yeməyin əvvəlində bunu söyləməyi unudarsa: بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ “Əvvəlində də, sonunda da bismillah” desin, – buyurdu” (İbn Macə, Ətimə, 7).

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur: “Kimsə evinə girərkən və yemək yeyərkən bəsmələ çəkərsə, şeytan əsgərlərinə; “Burada nə gecələyə, nə də yemək yeyə bilərik”, – deyir. Əgər o kimsə evə girərkən bəsmələ çəkməzsə, şeytan onlara: “Gecəni keçirməyə bir yer tapdıq” – deyir. O şəxs yemək yeyərkən bəsmələ çəkməzsə, şeytan yenə əsgərlərinə: “Həm sığınılacaq yer, həm də yeyiləcək yemək tapdınız” – deyir (Müslim, Əşribə, 103).

5. Yeməyi sağ əllə və qarşısından yemək.

Ömər ibn Əbu Sələmə (r.a) belə nəql edir:

“Rəsulallahın (ﷺ) himayəsində böyüyən bir uşaq idim. Yemək yeyərkən əlimi qabın hər tərəfinə uza dardım. Bunu gören Peyğəmbərimiz (ﷺ) mənə belə buyurdu:

– Oğlum, bəsmələ çək! Sağ əlinlə ye. Həmişə qabağından ye! (Buxari, Ətimə, 2)

Sələmə ibn Əqva (r.a) da bunları söyləyir:

“Bir nəfər Peyğəmbərimizin yanında sol əliylə yemək yeyirdi. Peyğəmbərimiz (ﷺ) ona:

– *Sağ əlinlə ye!* – buyurdu. Həmin adam:

– Yeyə bilmirəm, – deyə cavab verdi. Allah Rəsulu həmin adama:

– *Heç yeyə bilməyəsən!* – dedi.

Sələmənin bildirdiyinə görə, həmin adam təkəbbürlü olduğu üçün belə demişdi. Rəsulullahın (ﷺ) bəduasını aldıqdan sonra həqiqətən də əlini ağzına apara bilmədi (Müslim, Əs-ribə, 107).

“*Sizdən kimsə qətiyyən sol əliylə yeyib içməsin. Çünki şeytan sol əliylə yeyib-içər*” (Müslim, Əs-ribə, 106).

6. Yeməyi hamı ilə bir yerdə yemək.

Ailə üzvləri ilə birlikdə yeyilən yemək məhəbbət, sevgi və ünsiyyətə səbəb olur.

Vəhşi ibn Hərbın (r.a) xəbər verdiklərinə görə, bir qrup səhabə:

– Ya Rəsulallah! Yemək yeyirik, ancaq doymuruq, – dedilər. Həzrət Peyğəmbərimiz onlara:

– *Hər halda tək-tək yeyirsiniz* – dedikdə:

– Bəli, elə edirik – dedilər. Allah Rəsulu:

– *Birlikdə yeyin və bəsmələ çəkin ki, yeməyiniz bərəkətlənsin!* – dedi (Əbu Davud, Ətimə, 14).

7. Yemək yeyərkən acgöz olmamaq və tələskən davranmamaq, başqalarını da düşünərək yemək

Cələbə ibn Sühaym deyir: “İbn Zübeyr ilə birlikdə döyüşdüyümüz il qıtlıq oldu. Bizə ərzaq olaraq xurma payladılar. Xurmanı yeyərkən Abdullah ibn Ömər yanımdan keçdi və bizə belə dedi: “*Xurmanı iki-iki yeməyin. Çünki Peyğəmbərimiz (ﷺ) bizə xurmanı belə yeməyi qadağan etdi. Amma birinizə yoldaşı icazə verərsə, iki-iki yeyə bilər*” (Buxari, Ətimə, 44).

O cümlədən loğmanı yaxşı çeynəyib udmadan o birini götürməmək də yeməyin ədəbindəndir.

Həzrət Hüzeyfə (r.a) belə nəql edir:

Yərmuk müharibəsində idik. Döyüşün şiddəti keçmiş, ox və nizə zərbələri ilə yaralanan müsəlmanlar isti

Ailə üzvləri ilə birlikdə yeyilən yemək məhəbbət, sevgi və ünsiyyətə səbəb olur.

qumların üzərində can verirdilər. Bu əsnada mən çətinliklə özümə gələrək əmim oğlunu axtarmağa başladım. Son nəfəslərini yaşayan yaralılar arasında bir az gəzdikdən sonra, nəhayət, axtardığımı tapdım. Lakin, təəssüf ki, qan gölü içində yatan əmim oğlu göz işarələri ilə belə ünsiyyət qura bilmirdi. Öncədən hazırladığım su qabını göstərərək:

– Su istəyirsənmi? – dedim.

Halından istədiyi bəlli idi, çünki dodaqları hərarətdən sanki qovrulmuşdu, ancaq cavab verməyə təqəti yox idi. Göz işarəsi ilə aciz halını ifadə edirdi.

Mən su qabının ağzını açdım, suyu ona doğru uzadarkən yan tərəfdən İkrimənin səsi eşidildi:

– Su! Su!... Nə olar bircə damla su olsun!

Əmim oğlu Haris bu fəryadı eşidər-eşitməz, özü sudan imtina edərək qaş-göz işarəsi ilə suyu İkriməyə verməyimi istədi.

İsti qumların üzərində yatan şəhidlərin aralarından hərəkət edərək İk-

riməyə yetişdim və su qabını ona uzatdım. İkrimə elə əlini qaba uzadarkən İyaşın iniltili səsi eşidildi:

– Nə olar bir damla su verin! Allah rizası üçün bir damla su!

Bu fəryadı eşidən İkrimə əlini çəkərək suyu almaqdan imtina etdi, suyu İyaşa verməyimi işarə etdi. Haris kimi o da içmədi.

Mən su qabını götürüb şəhidlərin arasında dolaşa-dolaşa İyaşı tapdığım zaman onun son sözlərinin şahidi oldum. Deyirdi:

– İlahi! İman mübarizəsi uğrunda canımızı fəda etməkdən əsla çəkinmədik. Artıq bizdən şəhadət mərtəbəsini əsirgəmə. Xətalarımızı bağışla!

Demək ki, İyaş artıq şəhadət şərbətini içirdi. Mənim gətirdiyim suyu gördü, lakin vaxt qalmamışdı. Vaxt ancaq başladığı kəlimeyi-şəhadəti bitirməyə yetdi.

Dərhal geri qayıdaraq qaça-qaça İkrimənin yanına gəldim, su qabını uzadarkən bir də gördüm ki, İkrimə şəhid olub.

Dedim ki, heç olmasa əmim oğlu Harisə verim. Qaç-qaç onun yanına getdim. Təəssüf ki, od kimi istiqumların üzərində qıvrıla-qıvrıla o da şəhid olmuşdu. Su qabı dolu halda üç şəhidin ortasında qaldı. Hüzeyfə (r.a) müşahidə etdiyi o andakı ruh halını belə nəql edir:

– Həyatımda bir çox hadisəylə qarşılaşdım. Lakin heç biri mənə bu qədər təsir edib həyəcanlandırmamışdı. Bir qohumluq əlaqəsi olmadığı halda onların bir-birini bu qədər düşünən, fədakar və şəfqətli halları (yəni son nəfəslərini də həyatları kimi fəzilət içərisində vermələri və **“ancaq müsəlman olaraq ölün”** ayəsi ilə həyatla vidalaşmaları) qibtə ilə seyr edib heyran olduğum bir iman gücü olaraq yaddaşıma dərin izlər buraxaraq həkk olundu”.

Səhabələrdən Əbu Hüreyrə bir gün çox acmış və yeməyə bir şey tapmadığı üçün qarnına daş bağlamışdı. Bu vəziyyətdəykən Həzrət Əbu Bəkr ilə rastlaşdı, qarnını doyuracağına ümid edərək ondan bir ayə soruşdu. Həzrət Əbu Bəkr isə sualı cavablan-

dırdıqdan sonra keçib getdi. Sonra Həzrət Ömər gəldi, o da eyni şəkildə davrandı. Belə ki, o an ikisinin də imkanı yox idi.

Daha sonra Rəsulullah Əbu Hüreyrəni gördü və qəlbindən keçəni simasından anlayıb, onu evinə dəvət etdi. Peyğəmbərimizin evinə bir qab süd gətirilmişdi. Əbu Hüreyrə südü görüncə sevinməyə də, Peyğəmbərimiz bu dəfə Əbu Hüreyrəyə Suffə əhlini çağırmasını əmr etdi. Ancaq Allah Rəsulunun Suffə əhlini dəvət etməsi Əbu Hüreyrənin çox xoşuna gəlmədi. Süd Suffə əhlinə yetərdimi ki, hələ bir üstəlik ona da qalsın. Lakin Allah Rəsulunun əmrinə itaətsizlik olmasın deyərək Suffə əhlini dəvət etdi.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) Əbu Hüreyrəyə südü bir-bir bütün Suffə əhlinə qonaq etməsini söylədi. Qabı alan hər səhabə doyuncayadək içib qabı geri qaytardı. Bütün Suffə əhli içdikdən sonra Əbu Hüreyrə qabı Rəsulullah (ﷺ) uzatdı. Peyğəmbərimiz əlinə aldığı qabı Əbu Hüreyrəyə verərək:

– *Otur, iç!* – buyurdu. O da oturub doyanadək içdi. Qabı dəfələrcə Allah

Neməti bəyənmemək 4 xüsusda nankorluq hesab olunur:

- 1. Neməti bəxş edən uca Allaha**
- 2. Ona əməyi keçən insana**
- 3. Onu gətirən şəxsə**
- 4. Yeməyi bişirən şəxsə**

Rəsuluna versə də, Peyğəmbərimiz təkrar-təkrar:

– *Otur, iç!* – buyurdu. Nəhayət, Əbu Hüreyrə:

– Xeyr, səni haqq Peyğəmbər olaraq göndərən Allaha and içirəm ki, artıq içməyə yerim qalmadı, – dedi.

Nəhayət, Peyğəmbərimiz qabı aldı, Allaha həmd etdi, bəsmələ çəkdi və qalan südü içdi (Buxari, Rıqaq, 17).

8. Nemətə xor baxmamaq, bəyənmədiyini söz, feil və mimi-kalarla ifadə etməmək.

Neməti bəyənmemək 4 xüsusda nankorluq hesab olunur:

- 1. Neməti bəxş edən uca Allaha**
- 2. Ona əməyi keçən insana**
- 3. Onu gətirən şəxsə**
- 4. Yeməyi bişirən şəxsə**

Əbu Hüreyrə (r.a) Allah Rəsulunun heç vaxt yeməkdə qüsurla axtarmadığını, ürəyi istəyərsə yeyər, istəməzsə yemədiyini bildirirdi (Buxari, Mənakıb, 23).

Əbu Əyyub əl-Ənsari və ailəsi Peyğəmbərimizi qonaq olaraq qarşıladılar, günlərdə yemək bişirir və onun payını da göndərirdilər. Bir dəfə sarımsaqlı və soğanlı yemək göndərmişdilər, lakin Peyğəmbər (ﷺ) həmin yeməkdən yeməmişdi. Əbu Əyyub (r.a) yeməkdə Peyğəmbərimizin barmaq izlərini görməyincə, narahat olaraq yanına getdi:

– Ey Allahın Rəsulu, o yemək haramdır mı? – soruşdu.

Rəsulallah (ﷺ):

– *Haram deyil, lakin qoxusu xoşuma gəlmədi. Çünki mən mələklərlə ünsiyyət halındayam,* – buyurdu.

Əbu Əyyub (r.a):

– Sizin sevmədiyinizi mən də sevmərəm! – dedi.

Ancaq Rəsulallah (ﷺ):

– *Siz onu yeyin!* – buyurdu.

Ondan sonra Rəsulullah (ﷺ) bir daha o tərəvəzdən yemək hazırlamadılar. Bu hal Allah Rəsulunun (ﷺ) heç bir halda insanları və mələkləri narahat etməmək xüsusunda nəzakət-

li və zərif davranışının ən gözəl şəkildə ifadəsidir.

Belə ki, Allah Rəsulu (ﷺ):

“Kim sarımsaq və ya soğan yeyərsə, bizdən uzaq olsun!”

Başqa bir rəvayətdə isə: “Məscidimizə yaxınlaşmayın!” – buyurmuşdur (Buxari, Azan, 160).

9. Yeməkdə insanları narahat edəcək söhbət və davranışlardan uzaq olmaq.

Narahat edəcək mövzular: qan, irin və s.

Davranışlar:

- a) ağızda yemək olduğu halda danışmaq;
- b) yemək əsnasında baş və ayağı qaşımaq;
- c) ağzı marçılatmaq;
- d) səsli burun silmək;
- e) yemək əsnasında gəyirmək;
- f) yeməyin içinə üfürmək.

10. Yeməkdə xoşagəlməz bir şey gördükdə (saç, çör-çöp və s.) başqalarını narahat etmədən onu uzaqlaşdırmaq.

11. Yemək zamanı telefon, televizor və başqa şeylər ilə məşğul olmamaq.

12. Söykənərək və ayağı ayaq üstünə aşıraraq yemək yeməmək.

Vehb ibn Abdullahdan (r.a) rəvayət edildiyinə görə Rəsulullah (ﷺ):

“Mən bir yerə söykənərək yemək yemirəm”, – buyurmuşdur (Buxari, Ətimə, 13).

Abdullah ibn Büsr (r.a) nəql edir: Allah Rəsulunu bir az qoyun ətinə qonaq etmişdim. Orada olan bir bədəvi:

– Bu necə bir oturuşdur, – deyərək təəccübləndi. Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– Şübhəsiz, Allah məni təvazökar və kərəm sahibi bir bəndə olaraq yaratdı, təkəbbürlü və inadkar bir insan etmədi – deyə cavab verdi (İbn Macə, Ətimə, 6).

Belə bir hal və davranış nemətə hörmət olduğu kimi, eyni zamanda nemətin sahibinə qarşı da sonsuz ehtiramdır.

14. Yemək qabını yaxşıca sıyıрмаq.

Yeməyi yedikdən sonra qabı yaxşıca sıyırmək da dinimizdə bir ədəb qayda-

Yemək zamanı

- ✓ telefon,
- ✓ televizor
- ✓ və başqa şeylər ilə

məşğul olmamaq lazımdır.

**Yemək şəkillərini
sosial şəbəkələrdə paylaşmaq
qul haqqına səbəb olur.**

sıdır. Ənəsdən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulallah (ﷺ) yemək yediği zaman üç barmağını da yalayardı və bununla bağlı belə buyurardı:

“Biriniz loğması yerə düşdüyü zaman üstünü təmizləyib loğmasını yesin. Onu şeytana saxlamasın”. Sözlərinə davam edərək qabın sıyrılmasını da əmr edərək: “Bərəkətin yeməyin harasında olduğunu bilmirsiniz”, – deyərdi (Müslim, Əşribə, 136).

15. Yemək şəkillərini sosial şəbəkələrdə paylaşmamaq.

Bu növ paylaşımın insanı bir növ qürur və təkəbbürə sövq edən davranış olmaqla bərabər, görənlərin də nəzər və həsədini cəlb edir, eləcə də onlardan məhrum olan şəxslərin diqqətini çəkməsinə və beləliklə qul haqqına səbəb olur.

16. Qızıl və gümüş qabdan yeyib-ichməmək.

İslam qızıl və gümüş qablarda yemək yeməyi haram olaraq qəbul etmişdir. Hüzeyfədən (r.a) nəql edildiyinə görə Rəsulallah (ﷺ) belə buyurmuşdur: “Xalis ipəkdən paltar geyinməyin. Qızıl və gümüş qabdan bir şey içməyin.

Bu cür qablarda yemək də yeməyin!”
(Buxari, Ətimə, 29)

Əməlisaleh xanımın yemək bişirmə ədəbi

1. Dəstəməzli olmaq
2. Bəsmələ ilə hazırlamaq
3. Yeməyi sevgi və məhəbbətlə bişirmək
4. Əldə olan imkanları dəyərləndirmək
5. İsraf etməmək
6. Gülərlə, nemətə və yeyənə dəyər verəcək şəkildə yeməyi təqdim etmək
7. Qalan yeməkləri ən gözəl şəkildə saxlamaq, tullantı məhsullarını ayıraraq yenidən dəyərləndirilməsinə şərait yaratmaq
8. Ortaqda açıq qab qoymamaq

Gecə olduqda yemək qablarının ağzının örtülməsi tövsiyə edilmişdir. Rəsulullah (ﷺ) bir hədisi-şərifində bu mövzu ilə bağlı belə buyurur:

“Qaranlıq çökdüyü zaman uşaqlarınızı çölə çıxarmayın. Çünki bu zaman şeytanlar hər tərəfə yayılırlar. Gecə vaxtından bir müddət keçdikdən sonra onları sərbəst buraxa bilərsiniz. Qapını ört, Allahın adını zikr et! Çırağı söndür, Allahın adını zikr et! Su qabının ağzını bağla, Allahın adını zikr et! (Bağlayacaq bir şey tapmadığın təqdirdə) hər hansı bir şeyi üstünə uzadıb qoymaqla da olsa (bunu et). Çünki şeytan bağlı qapını açə bilməz. Şamları söndürün. Çünki siçan fitili çəkib ev əhlini yandıra bilər” (Buxari, Bədül-xəlq, 11).

Başqa bir hədisdə belə buyurulur:

“İl içində bilinməyən bir gecə vardır. O gecədə vəba xəstəliyi endirilir. Xəstəlik həmin gecə açıq bir yemək qabına və ya su qabına rast gələrsə, mütləq oraya enər” (Müslim, Əşribə, 99).

9. Qonaq qarşılamaq və süfrə açmaq

10. Qonşuları yeməyə qonaq etmək

Əbu Zər (r.a) belə nəql edir:

Dostum Rəsulullah (ﷺ) mənə bu vəsiyyəti etdi:

“Şorba bişirdiyin zaman suyunu çox tök, sonra da qonşularına nəzər yetir və ehtiyacı olana pay ver” (Müslim, Birr, 143).

Bununla yanaşı, yemək qoxusuyla qonşuları narahat etməmək, belə bir hal baş verdikdə isə yeməkdən bir pay vermək qonşuluq haqqı nöqtəyi-nəzərindən mühümdür.

Başqa məkanda yemək yemə ədəbi

İslam mədəniyyətində restoran, kafe və s. yerlərdə yemək yeyilməsi xoş qarşılanmır. Ancaq hər hansı bir səbəbdən belə məkanlarda yemək yeyilərsə, aşağıdakı qaydalara riayət edilməlidir:

1. Yemək yemək üçün seçilən məkanlarda qidanın halal olmasına diqqət yetirmək

2. Məhrəmlik qaydalarını qorumaq

3. Danışarkən və gülərkən səs tonunu tənzimləmək

4. Hər kəsin gördüyü, lakin ala bilmədiyi qidaları almamağa çalışmaq

“Şorba bişirdiyin zaman suyunu çox tök, sonra da qonşularına nəzər yetir və ehtiyacı olana pay ver”

(Müslim, Birr, 143).

“Sizdən kimsə qətiyyən sol əliylə yeyib-İçməsin. Çünki şeytan sol əliylə yeyib-İçər”
(Müslim, Əşribə, 106).

5. Yeməyi yeyiləcək miqdarda almaq, israf etməmək

6. Çəngəl və bıçaqdan istifadə edərkən qərb mədəniyyətinin təsirində qalmamaq

7. Məscidlərdə yemək yeməmək, yeyildiyi halda isə məkanın təmiz saxlanılmasına nəzarət etmək

8. Küçədə dondurma yeyərkən və saqqız çeynəyərkən həssas davranmaq

9. Gəzinti zamanı yemək qoxusunun yayılmamasına diqqət yetirmək, ehtiyac olduğu halda isə yeməyi bölüşmək

10. Gəzinti məkanlarını təmiz saxlamaq

İçmək ədəbi

1. Sağ əllə bəsmələ çəkərək içmək.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurur:

“Sizdən kimsə qətiyyən sol əliylə yeyib-İçməsin. Çünki şeytan sol əliylə yeyib-İçər” (Müslim, Əşribə, 106).

2. Su qabının içinə baxmaq.

Su mümkün olduğu qədər gözlə görülə biləcək bir qabdan içilməlidir. Rəsulullah (ﷺ) içərisində zərərli maddələr ola biləcəyi təlaş ilə böyük su qabına ağzını dirəyib su içməyi qadağan etmişdir (Buxari, Əşribə, 23).

3. Paylaşmaq və buna sağ tərəfdən başlamaq.

Peyğəmbərimizə (ﷺ) bir içki gətirilmişdi. Ondan bir qədər içdi. Bu vaxt sağ tərəfində bir uşaq, sol tərəfində isə əshabın tanınmış böyüklərindən yaşlı insanlar oturmuşdur. Peyğəmbərimiz sağında oturan uşağa həddindən artıq bir ehtiram və nəzakətlə:

– *İcazə versən bu içkini əvvəlcə bu böyüklərə verərdim* – dedi.

O ağıllı uşaq da hamını heyrləndirən və aləmə ibrət olan bu böyük cavabı verdi:

– Ya Rəsulullah! Səndən mənə bəxş olunan nəsibimi heç kimə vermərəm!

Buna görə də sevimli Peyğəmbərimiz mübarək əlindəki içkini o uşağa verdi (Buxari, Əşribə, 19).

Ənəs (r.a) nəql edir:

“Bir gün Peyğəmbərimizə içinə su qatılmış süd gətirdilər. Bu zaman Peyğəmbərimizin sağında bir bədəvi, solunda isə Həzrət Əbu Bəkr oturmuşdu. Süddən bir az içdikdən sonra onu bədəviyə verib:

“Hər kəs sağındakına versin!” – buyurdu (Buxari, Əşribə, 14).

4. Suyu üç nəfəsdə, udum-udum içmək.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) suyu və digər mayeləri üç nəfəsdə içər və bununla bağlı belə buyurardı:

“Dəvə kimi birnəfəsə içməyin. İki və ya üç nəfəsdə için. Nə isə içəcəyiniz zaman bəsmələ çəkin; içdikdən sonra da “əhəmdulillah” deyin!” (Tirmizi, Əşribə, 13) Suyu üç nəfəsdə içməyin faydaları başqa bir hədisdə belə açıqlanmışdır:

“Üç nəfəsdə içən kimsə sudan yaxşıca doyar, beləliklə, susuzluğunu söndürər. Suyu üç nəfəsdə içmək sağlamlığa daha xeyirlidir” (Müslim, Təharət, 65, Əşribə 121).

5. Su qabına üfurməmək.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurur:

“Sizdən biriniz su içərkən qabın içinə üfurməsin. Təkrar içmək istəyərsə, qabı ağzından uzaqlaşdırıb (nəfəs alsın) sonra istəyərsə yenidən içsin” (Hakim, Müstədrək, Əşribə).

6. Suyu oturaraq içmək və sonra “əhəmdulillah” demək.

Ənəsin (r.a) nəql etdiyinə görə, Peyğəmbərimiz (ﷺ) bir kimsənin ayaqda su içməsinə qadağan etmişdir. Ravi Qatadə belə deyir:

Biz Ənəsdən: “Bəs ayaq üstə yemək necə?” – deyə soruşduq.

Ənəs:

– Ayaq üstə yemək daha pisdir (bətərdir), – dedi (Müslim, Əşribə, 113).

Allah Rəsulu “Ayaq üstə su içməyi qadağan etmişdir” ifadəsi Müslimin bir başqa rəvayətində “Ayaq üstə su içməkdən çəkəndirmişdir” (zəcərə) şəklində ifadə olunub (Müslim, Əşribə, 112, 114).

İbn Abbas (r.a) belə deyir:

“Peyğəmbərimizi zənzəmə qonaq etdim. Onu ayaq üstə içdi” (Buxari, Həcc, 76).

Zənzəmə içməyin ədəbi

Zənzəmə şəfədir. “Zənzəmə hansı niyyətlə içilərsə, ona fayda verir” (İbn Macə, Mənasık, 78). Hədisində ifadə olunduğu kimi, bu suyu maddi-mənəvi bütün xəstəliklərə dərman olması niyyəti ilə içmək olar. Zənzəmə içilərkən qibləyə dönmək, bəsmələ çəkmək və sağ əllə üç nəfəsdə içmək lazımdır. Sonra “əhəmdulillah” deyərək Allaha şükür edilir.

Osmanlıda təkkədə yemək bişirmək ədəbi

Təsəvvüf terminologiyasında “ocağı yandırmaq” əvəzinə “ocağı oyandırmaq”, “ocağı söndürmək” əvəzinə “ocağı sakitləşdirmək və ya ocağı dincəltmək” kəlmələri istifadə edilirdi. Ocaq oyandırılır və yemək bişərkən çömçə ilə cüt vav hərfi çəkilərək qarışdırılırdı. Vav hərfinin əbcəd dəyəri altı olduğundan, iki vav hərfi birlikdə 66 edir, beləliklə, bu da ismi-cəlalın, yəni Allah ləfzinin əbcəd hesabı ilə üst-üstə düşməsi deməkdir.

Ənəsdən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu:

“Allah-Təala yemək yedikdən və ya bir şey içdikdən sonra Ona həmd edən quldan razı qalar” (Müslim, Zikir, 89).

7. İnsanlara su və başqa içkiləri paylayan şəxsin ən axırda içməsi.

Əbu Qatadədən rəvayət edildiyinə görə, Allah Rəsulu (ﷺ):

“Camaata su paylayan kimsə suyu ən axırıncı içər”, – buyurdu (Müslim, Məsacid, 311).

Fəaliyyətlər

1. Yemək yemək və su içmək ədəbinə dair divar qəzeti hazırlana bilər.

2. Yemək israfı ilə əlaqəli fotoşərh fəaliyyəti təşkil edilə bilər.

3. “Öncə din qardaşının boşqabı” fəaliyyəti təşkil etməklə, bir həftə ərzində başqasının boşqabına yemək qoyulduqdan sonra öz boşqabımıza yemək qoyulması verdiyi formalaşdırıla bilər.

4. Yemək yemə ədəbini xatırladan broşür və ya təqvimlər yemək masasının üzərinə qoyula bilər.

5. Keçə və parçadan boşqab altlığı hazırlatmaq olar.

6. Osmanlı mədəniyyətindən yemək bişirmə və süfrə ədəbinə dair məlumatlar paylaşmaq olar.

7. “Əməlisaleh xanımın yemək bişirmə ədəbi” başlıqlı divar qəzeti hazırlamaq olar.

YEMƏK DUASI

Bizi yedirib-içirən və bizləri İslamla şərəfləndirən Allaha şükürlər olsun!

Ey Allahım! Bu taamın sahibini, bu yeməyi hazırlayaraq təqdim edənləri, bu ruzidən yeyənləri və cümlə müsəlmanları bağışla. Onlara mərhəmət et və onları pənahında saxla!

Ey Cəlal və ikram Sahibi Allahım! Qəlblərimizi Sənin zikr və məhəbbətinlə nurlandır!

Ey Allahım! Bizə gözəl həyat bəxş et! Din, dünya və axirət işlərimizdə bizə güc-qüvvət ver! Şübhəsiz, Sən hər şeyə qadirsən!

Ey Allahım! Səndən halal nemət, uzun ömür, cansağlığı və xeyirli aqibət istəyirik.

Ey Allahım! Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) və Fatihə hörmətinə üzərimizdəki nemətlərini artır, əskiltmə!

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَ سَقَانَا
وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

اللَّهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاحْفَظْ
صَاحِبَ الطَّعَامِ وَالْآكِلِينَ
وَلِمَنْ سَعَى فِيهِ وَلِجَمِيعِ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

اللَّهُمَّ نَوِّرْ قُلُوبَنَا بِأَنْوَارِ مَحَبَّتِكَ
وَذِكْرِكَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

اللَّهُمَّ أَحْيَا حَيَاةً طَيِّبَةً بِالصِّحَّةِ
وَالسَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ فِي الدِّينِ
وَالدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ
وَدَوَامَ الْعَافِيَةِ وَحُسْنَ الْخَاتِمَةِ

اللَّهُمَّ زِدْ وَلَا تَنْقُصْ بِحُرْمَةِ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَبِحُرْمَةِ الْفَاتِحَةِ

GEYİM-KEÇİM ƏDƏBİ

- 1. Təsəttürün fitri olması**
- 2. Sətri-övrətin ölçüləri**
- 3. Təsəttürün şərtləri:**
- 4. Təsəttürün ədəbi**
- 5. Evdə geyim-keçim ədəbi**
- 6. Toy, hovuz-hamam və dənizkənarı məkanlarda təsəttür**
- 7. Peyğəmbərimizin geyim-keçimi:**
- 8. Yeni paltar geyinərkən oxunacaq dua**

GEYİM-KEÇİM ƏDƏBİ

Uca Allah buyurur:

“Ey Adəm oğulları! Sizin üçün ayıb yerlərinizi örtən geyim və bər-bəzəkli libas nazil etdik (yaratdıq). Təqva geyimi isə daha xeyirlidir” (Əl-Əraf, 26).

Geyinmək fitri olmaqla yanaşı, insanın həm fiziki, həm də mənəvi ehtiyacı sayılır. Belə ki, Həzrət Adəm ilə Həzrət Həvvanın cənnətdə başqa insanlar olmadığı halda tələsik həya edib yarpaqlarla örtünməyə çalışmaları, bu xüsusiyyətin insanın fitrətində olan əsas vəsflərdən biri olduğunu göstərir. Paltarsız olmağı kimsə istəmədiyi kimi, hər hansı bir şəxsi paltarsız görmək də kimsəyə xoş təsir bağışlamaz. Ancaq insan xeyirə də, şərə də meyillidir. İnsan şərə yönəldiyi zaman fitrət pozulur. Peyğəmbərlərin

göndərilməsinin səbəblərindən biri də fitrətin pozulmasıdır.

Təqva libası isə həya və iffətdir. Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurur:

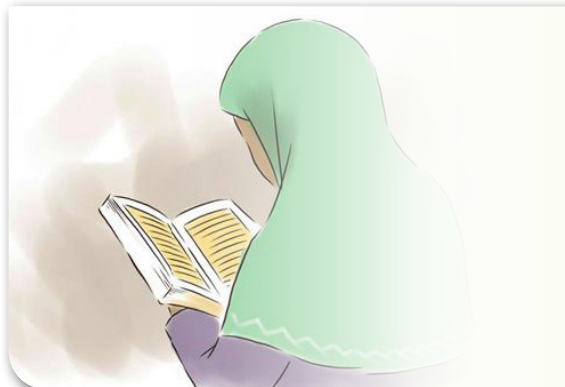
“Utanmadıqdan sonra istədiyini et!” (Buxari, Ənbiya, 54)

“İman altmış şöbədən ibarətdir. Həya da imandan bir şöbədir” (Buxari, İman, 3).

Uca Allah insana onu soyuqdan və istidən qoruyacaq libaslar lütf etmişdir. Digər məxluqatda isə belə bir ehtiyac yoxdur. Ayədə belə buyrulur:

“Allah sizi istidən (və soyuqdan) qoruyacaq geyimlər yaratdı...” (ən-Nəhl, 81).

Ən qısa mənası ilə desək, təsəttür örtünmək, bir şeyin içində və ya arxasında gizlənməkdir. Fiqh termini olaraq təsəttür kişi və ya qadının şəriətə görə örtülməsi zəruri olan yerlərini örtməsi deməkdir.

“Ey Adəm oğulları! Sizin üçün ayıb yerlərinizi örtən geyim və bər-bəzəkli libas nazil etdik (yaratdıq). Təqva geyimi isə daha xeyirlidir”

(Əl-Əraf, 26)

“Mömin qadınlara da de ki, gözlərini (harama baxmaqdan) çevirsinlər və ayıb yerlərini (zinadan) qorusunlar. Öz-özlüyündə görünən qisimlər istisna olmaqla, zinətlərini göstərməsinlər. Baş örtüklərini yaxalarının üstünə örtsünlər... (ən-Nur, 31)

wikiHow

Sətri-övrət isə övrət yerinin örtülməsi deməkdir.

Sətri-övrət ölçüləri belədir:

1. Qadınlarda sətri-övrət: Göbək-lə diz qapağı arası olub, ana-qız belə olsa açılması və baxılması haram olan yerlərdir. Xəstəlik, qocalara qulluq kimi zəruri hallar istisnadır.

2. Kişilərdə sətri-övrət: Göbəklə diz qapağı arasıdır. Ata-oğul belə olsa açılması və baxılması haram olan yerlərdir.

3. Kişi ilə qadın arasında sətri-övrət: Göbəklə diz qapağı arasıdır.

4. Qadın ilə kişi arasında sətri-övrət: Bu mövzunu 3 başlıqda işləyə bilərik:

a) Qadın ilə ona məhrəm olanlar arasında sətri-övrət;

b) Qadın ilə ona naməhrəm olanlar arasında sətri-övrət;

c) Qadın ilə əri arasında sətri-övrət.

a) Qadın ilə ona məhrəm olanlar (evlənməsi haram olan şəxslər)

arasında sətri-övrət: Göbəklə diz qapağı arasıdır. Ayədə belə buyrulur:

“Mömin qadınlara da de ki, gözlərini (harama baxmaqdan) çevirsinlər və ayıb yerlərini (zinadan) qorusunlar. Öz-özlüyündə görünən qisimlər istisna olmaqla, zinətlərini göstərməsinlər. Baş örtüklərini yaxalarının üstünə örtsünlər. Zinətlərini ərləri, ataları, ərlərinin ataları, oğulları, ərlərinin oğulları, qardaşları, qardaşlarının oğulları, bacılarının oğulları, öz qadınları (mömin qadınlar), sahib olduqları cariyələr, kişiliyi qalmamış xidmətçilər, yaxud qadınların məhrəm yerlərinin fərqlində olmayan uşaqlardan başqasına göstərməsinlər! Gizlətdikləri zinətlər bilinsin deyə ayaqlarını yerə vurmasınlar! Ey möminlər, hamılıqla Allaha tövbə edin ki, bəlkə, nicat tapasınız” (ən-Nur, 31).

“Analarınız, qızlarınız, bacılarınız, bibiləriniz, xalalarınız, qardaşlarınızın qızları, sizi əmizdirən analarınız, süd bacılarınız, arvad-

lərinizin anaları və cinsi əlaqədə olduğunuz arvadlarınızdan olub sizin evinizdəki ögey qızlarınızla evlənmək sizə haram edilmişdir. Əgər onlarla (ögey qızlarınızın anaları ilə) **cinsi əlaqədə olmamısınızsa,** (qızları ilə evlənmək) **sizin üçün günah deyildir. Öz belinizdən gələn oğullarınızın arvadları və iki bacını birlikdə almaq da** (sizə haram edilmişdir). **Ancaq keçmişdə baş vermiş** (bu cür işlər) **istisnadır. Şübhəsiz ki, Allah bağışlayandır, mərhəmətlidir**” (ən-Nisa, 23).

Məhrəm olan şəxslərin yanında təsəttürdə ədəb ölçüləri:

1. Qoltuqaltı görünməyəcək şəkildə geyinmək
2. Sinə hissəsinin görünməməsi üçün bağlı paltarlar geyinmək
3. Dar şalvar və s. kimi paltarlar geyinməmək

Həya ancaq xeyir gətirir. Peyğəmbərimiz (ﷺ) Həzrət Aişə anamız haqda: “Dininizin yarısını Hümeyradan (utanan və bu səbəblə yanaqları qıza-

ran) öyrənin!” – buyurmuşdur. Yenə hədisdə belə buyurulur:

“Həya və iman bir yerdədir, biri gedərsə, digəri də gedər!” (Taberani, Evsat, VIII, 174)

b) Qadın ilə ona naməhrəmləri (evlənməsi haram olmayanlar) **arasında səttri-övrət:**

Qurani-Kərimdə buyurulur:

“Ey Peyğəmbər! Zövcələrinə, qızlarına və möminlərin zövcələrinə (evlərindən çıxdıqları zaman) **çarşaflarını örtməyini söylə! Bu, onların tanınmaları və incidilməmələri üçün daha münasibdir. Allah bağışlayandır, rəhmlidir**” (əl-Əhzab, 59).

Əhzab surəsinin 59-cu ayəsi mömin xanımlar üçün mühüm bir ayədir. Belə ki, uca Allah ayədə Peyğəmbərimizin (ﷺ) xanımları və qızlarından sonra mömin qadınlara yer vermişdir.

c) Qadın ilə əri arasında səttri-övrət:

Evlilikdə uca Allahın qadağan etdiyi haram davranışlardan uzaq olub,

Mömin kişilərə de ki, gözlərini (harama baxmaqdan) **çevirsinlər və ayıb yerlərini** (zinadan) **qorusunlar. Bu, onlar üçün daha təmiz bir davranışdır. Şübhəsiz ki, Allah onların etdiklərindən xəbərdardır.** (ən-Nur, 30)

Ayədəki “cələbib” kəlməsi “cilbab” kəlməsinin cəmi olub lüğətdə geniş paltar, köynək və baş örtüsü kimi mənalara gəlir.

həya sərhədinə önəm verilməlidir. Ayədə belə buyrulur:

“Onlar sizin libasınız, siz də onların libasıınız” (əl-Bəqərə, 187).

Təsəttürün şərtləri

İslam alimləri ayə və hədislər işığında təsəttürün 6 xüsusiyyətinin önəmini vurğulayıblar:

1. Əl və üz xaric bütün bədəni örtməlidir.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) Həzrət Aişənin bacısı Əsmanın açıq bir paltar geyindiğini gören kimi dərhal üzünü çevirmiş: *“Ey Əsma! Həddi-bülüğ yaşına çatdıqdan sonra qadınların (üzü və əlinə işarə edərək) bu və ya bundan başqa yerlərinin görünməsi doğru olmaz”* (Əbu Davud, Libas, 31).

Bununla yanaşı, əl və üzdə ma-kiyaj, dırnaq boyası və diqqətçəkən bəzək əşyalarını olmamalıdır.

“Mömin qadınlara da de ki, gözlərini (harama baxmaqdan) **çevirsinlər və ayıb yerlərini** (zinadan) **qorusunlar. Öz-özlüyündə gö-**

rünün qisimlər istisna olmaqla, zinətlərini göstərməsinlər. Baş örtüklərini yaxalarının üstünə örtünsünlər...” (ən-Nur, 31).

2. Dar olmamalıdır.

“Ey Peyğəmbər! Zövcələrinə, qızlarına və möminlərin zövcələrinə (evlərindən çıxdıqları zaman) **çarşaflarını örtməyini söylə! Bu, onların tanınmaları və incidilməmələri üçün daha münasibdir. Allah bağışlayandır, rəhmlidir”** (əl-Əhzab, 59).

Ayədəki “cələbib” kəlməsi “cilbab” kəlməsinin cəmi olub lüğətdə geniş paltar, köynək və baş örtüsü kimi mənalara gəlir. Yəni qadını başdan ayağa örtən çarşab və manto kimi geyimlər də cilbab sayılır. Cilbab bədən cizgilərini bildirməyən geyimdir.

3. Şəffaf olmamalıdır.

Təmmim oğulları qəbiləsindən bir dəstə qadın Həzrət Aişəni (radiyalla-hu anha) ziyarət etməyə gəlmişdilər. Əyinlərində incə paltarlar var idi. Həzrət Aişə onlara belə dedi: “Əgər siz möminsinizsə, bu geyimləriniz

inanmış xanımların geyimləri deyildir. Əgər mömin deyilsinizsə, onda başqa məsələ”.

Bir gün Həzrət Aişənin hüzuruna nazik baş örtüyü olan bir qadın gətirilmişdi. O, belə dedi: “Nur surəsinə inanan bir qadın bunu örtməz” (*əl-Qurtubi, əl-Cami, XIV, 157*).

4. Kişilərin geyiminə bənzəməməlidir.

İnsan geyindiği geyimin xarakterik xüsusiyyətlərini əks etdirir. Kişiyə bənzəyən qadınlar, qadınlara bənzəyən kişilər insanlıq keyfiyyətini və cinsiyyəti pozur.

Hədisdə belə buyurulur: “Qadınlardan kişilərə bənzəyənlərlə kişilərdən qadınlara bənzəyənlər bizdən deyildir” (*Buxari, Libas, 61*).

5. Çox diqqətçəkici geyim olmamalıdır.

Təsəttürün qayəsi gizləməkdir. Təsəttür əmri İslamda qadına verilən yüksək mövqe və qiymətin mühüm bir təzahürüdür. Belə ki, dəyərli xəzinələr oğruların gözləri önünə sərilmir, əksinə ən gözəl şəkildə mühafizə

edilir. Müsəlman xanımdan da ona bəxş edilən yüksək qiymət səbəbiylə təsəttür sayəsində yad baxışların mənfi təsirindən özünü mühafizə etməsi istənilmişdir. Təsəttürün ən böyük hikmətlərindən biri budur. Təsəttür bir vədişimiz deyildir, ibadətimizdir.

Əbu Hüreyrədən (radiyallahu anhu) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) təsəttürün əhəmiyyəti ilə əlaqəli belə buyurmuşdur:

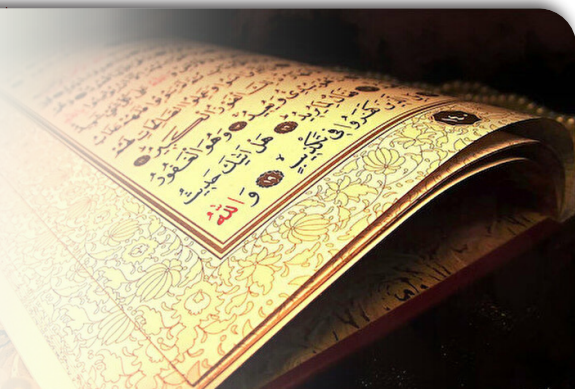
“Cəhənnəmliklərdən hələ görmədiyim (və daha sonra ortaya çıxacaq) iki qrup vardır: Bunlardan biri öküz quyruqları kimi qırmanclarla insanları döyən bir qrupdur. Digəri geyinmiş olduqları halda çılpaq görünən, başqalarını da özləri kimi geyinməyə məcbur edən və başları dəvə hörgücünə bənzəyən qadınlardır. Məhz bu qadınlar cənnətə girə bilməzlər. Hətta onun çox uzaq məsafələrdən hiss edilən qoxusunu belə duya bilməzlər” (*Müslim, Cənnət, 52*).

Buradakı “geyinmiş çılpaqlar” ifadəsi ilə sadəcə bəzənmək üçün geyinən, çölə çıxarkən cazibədar geyimlər geyinən, bədən cizgilərini bildiren

Təsəttürün qayəsi gizləməkdir. Təsəttür əmri İslamda qadına verilən yüksək mövqe və qiymətin mühüm bir təzahürüdür.

**“Ey örtüsünə bürünən
(Peyğəmbər)! Qalx və (insanları)
xəbərdar et! Rəbbini uca tut!
Paltarını təmizlə! Pis şeylərdən
uzaq dur!”** (əl-Müddəssir, 1-5)

dar və şəffaf geyimlərdən istifadə edən şəxslər nəzərdə tutulmuşdur.

Əbu Ümamə İyas ibni Saləbə əl-Ənsari əl-Harisi (r.a) belə deyib:

Bir gün Rəsulullahın (ﷺ) əshabı onun yanında dünyadan bəhs etdi. Bunu eşidən Rəsulullah (ﷺ):

“Siz eşitmirsinizmi? Siz eşitmirsinizmi? Sadə yaşamaq imandandır. Sadə həyat tərzı imandandır” (Əbu Davud, Təhəccüt, 2).

6. Ətir

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Bir qadın ətir vuraraq bayıra çıxar və ətri ətrafa yayılsın deyə camaatın yanına gedərsə, zinaya bir addım atmış olar” (Tirmizi, Ədəb, 35).

Təsəttürün ədəbi

Mömin xanım təsəttürü ilə İslam şəxsiyyəti nümayiş etdirdiyini unutmadan davranış və hərəkətlərinə əhəmiyyət verməlidir.

1. Təmiz, səliqə-sahmanlı geyinmək.

Ayədə belə buyurulur:

“Ey örtüsünə bürünən (Peyğəmbər)! Qalx və (insanları) xəbərdar et! Rəbbini uca tut! Paltarını təmizlə! Pis şeylərdən uzaq dur!” (əl-Müddəssir, 1-5)

Bir çox rəvayətlərdə Rəsulullahın (ﷺ) nimdaş paltarları yaxşı qarşılamadığını görürük. Əshabi-Kiramdan Malik ibn Nadla belə nəql edir:

– Bir gün köhnə bir qiyafədə Peyğəmbərimizin ziyarətinə getmişdim. Məni bu şəkildə görən Peyğəmbərimiz soruşdu:

– Sənin mal-mülkün varmı?

– Bəli, var ya Rəsulullah! – dedim.

– Nə kimi malların var? – dedi.

Mən:

– Allah mənə dəvə, qoyun, at sürüləri, arpa və buğda xırmanları ehşan etmişdir, – dedim. Bunun müqabilində Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– Allah sənə var-dövlət ehşan etmişsə, Onun nemətinin və hədiyyəsinin əsəri üstündə görünsün, – buyurdu (Əbu Davud, Libas, 14).

2. Danışarkən səs tonu və danışiq üslubu qaydalarına riayət etmək.

Qəhqəhə, uzaq məsafəyə səslənmək, xoş olmayan ifadələr işlətmək doğru davranış deyildir.

3. Hərəkət və davranışlara fikir vermək.

Xüsusilə bayırda əyilərkən, nəsə yeyib-içərkən, şəkil çəkdirərkən və s. kimi hallarda ehtiyatlı davranmaq lazımdır.

4. Yerişərkən səs çıxaracaq şəkildə yeriməmək.

Uca Allah buyurur: **“...Gizlətdikləri zinətlər bilinsin deyə ayaqlarını yerə vurmasınlar! Ey möminlər hamılıqla Allaha tövbə edin ki, bəlkə, nicat tapasınız”** (ən-Nur, 31).

“Yerişində mötədil ol və səsini alçalt! Şübhəsiz ki, səslərin ən çirkini uzunqulaqların səsidir” (əl-Loğman, 19).

5. Kişi və qadının qarışıq məkanda olmaması.

Məhrəmlik qaydasına və ixtilat (kişi və qadının qarışıq məkanda ol-

ması) məkanlarında olmamağa diqqət yetirmək lazımdır.

Belə ki, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Heç biriniz yanında məhrəmi olmayan bir qadınla baş-baş qalmasın” (Buxari, Nigah, 111).

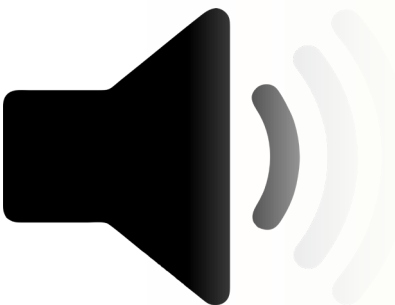
“Bir kişi yad bir qadınla baş-baş qaldıqda mütləq üçüncüsü şeytan olur” (Tirmizi, Rada, 16/1171).

Sosial həyatda qadınla kişi arasında hər zaman məsafə olmalı, qarşılıqlı münasibətlər müəyyən olunmuş ölçülər daxilində tənzimlənməlidir. Kişilərlə münasibətdə göz-gözə gəlməmək, danışarkən ölçülüb-biçilmiş sözlər işlətmək, lüzumsuz dialoqlardan uzaq durmaq İslamın ədəb və qaydalarındandır.

Evdə geyim-keçim ədəbi

1. Təmiz və səliqəli geyinmək, geyinməyə sağ tərəfdən başlamaq

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu:

“Yerişində mötədil ol və səsini alçalt! Şübhəsiz ki, səslərin ən çirkini uzunqulaqların səsidir”

(əl-Loğman, 19)

“Paltar geyindiyiniz və dəstəmaz aldığınız zaman sağ tərəfdən başlayın”

(Əbu Davud, 41)

“Paltar geyindiyiniz və dəstəmaz aldığınız zaman sağ tərəfdən başlayın”
(Əbu Davud, 41).

2. Gündüz və gecə paltarlarını ayırmaq

3. Qonaq qarşılayarkən geyim-keçimə əhəmiyyət vermək

4. Qohumlara baş çəkdikdə təsəttürə diqqət yetirmək

5. Qapı, eyvan və pəncərə önlərinə çıxarkən təsəttürə diqqət yetirmək

Toy, hovuz-hamam və dəniz-kənarı məkanlarda təsəttür

Toylarda:

1. Geyimi təkəbbür vəsiləsi etməmək

Bu xüsusla əlaqəli hədislərdən bəziləri belədir:

“Kim dünyada şöhrət paltarı geyinirsə, Allah-Təala ona qiyamət günündə rüsvayçılıq paltarı geydirər” (İbn Macə, Libas, 24).

“Allah özünü hər kəsdən üstün göstərmək məqsədilə paltarının ətəyi-

ni yerlə sürüyən kimsənin qiyamət günündə üzünə baxmaz” (Buxari, Libas, 1,5).

2. Başqa birisiylə eyni geyim geyinməkdən narahat olmamaq və ya belə vəziyyətlə qarşılaşdıqda bunu qabartmamaq

3. İsraf etməmək

İsraf: Əskiklik hissini gizlətməyə çalışmaq, bir şeyi Allahın xoşlamadığı şəkildə xərcləmək, ehtiyac olduğundan artıq miqdarda sərf etməkdir. Uca Allah buyurur:

“Ey Adəm oğulları, hər dəfə məscidə (namaza) gedərkən gözəl paltarlarınızı geyinin! Yeyin, için, lakin israf etməyin! Şübhəsiz, Allah israf edənləri sevməz” (əl-Əraf, 31).

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu:

“İsraf etməmək şərti ilə yeyin, için, geyinin, sədəqə verin” (Buxari, Libas, 1).

4. İxtilat məkanına girməmək, girdiyi təqdirdə təsəttürə diqqət yetirmək

5. Qadınlar arasında və ya bayırda alt hissəni göstərən incə və şəffaf geyimlərdən istifadə etməmək

Hovuz və hamamlarda:

1. Qadınlar arasında belə təsəttürün şərtlərinə riayət etmək.

2. Hamamın giriş və çıxışlarında ümumi təsəttürə diqqət yetirmək.

3. Səhhətlə bağlı və ya başqa zəruri hal olmadıqca belə məkanlara getməmək.

Dənizlərdə:

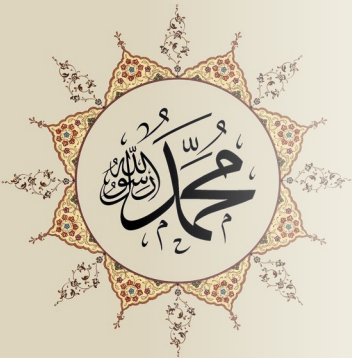
1. Geyimin bayıra çıxarkən tələb olunan xüsusiyyətlərə malik olmasına önəm vermək.

2. Dənizkənarı məkanın ixtilat məkanından uzaq olmasına əmin olmaq.

3. Haram baxışlardan uzaq durmaq.

Peyğəmbərimizin geyim-keçimi

a) Sarığı

Rəsulullah (ﷺ) adətən başına “kalansuvə” adı verilən bir keçə pap geyinər, üzərinə sarığını sarıyar və ucunu da iki kürəyinin arasına salıyardı (Tirmizi, Libas, 12).

Peyğəmbər (ﷺ) çox vaxt ağ rəngli sarıq geyinirdi. O, ümmətinə də xüsusilə ağ rəngli geyimləri tövsiyə edirdi (Tirmizi, Ədəb, 46). Məkkə fəth edilərkən və fəth ediləndən sonra verdiyi xütbəsində isə başında qara rəngli bir sarığın olduğu rəvayət edilir (Müslim, Həcc, 451). Bundan başqa, Rəsulullahın sarığını bəzən zəfəranla (sarı, safran rənginə) boyadığı da olurdu (İbn Sad, I, 452).

b) Geyimi

Həzrəti Peyğəmbərin əyninə geyindiği paltar iki hissədən ibarət idi. Beldən (qurşaqdan) yuxarı geyindiyinə “rida”, beldən aşağı geyindiyinə isə “izar” deyilir (İbn Sad, I, 452). Bu geyim haqqında hədislərdə səvban (iki hissə) ifadəsi də işlədilmişdir (Əbu Davud, Libas, 19). Lakin Rəsulullahın geyinməyi ən çox sevdiyi paltar “qamis” adı ve-

Peyğəmbər (ﷺ) çox vaxt ağ rəngli sarıq geyinirdi. O, ümmətinə də xüsusilə ağ rəngli geyimləri tövsiyə edirdi

(Tirmizi, Ədəb, 46).

Həzrət Peyğəmbərin pambıqdan və
yundan toxunmuş paltarla yanaşı,
qalın yundan toxunmuş paltar
geyindiği də rəvayət edilir

(Əbu Davud, Libas, 5)

rilən və topuğa qədər uzanan bir köynəkdir (Əbu Davud, Libas, 3). Bununla yanaşı, onun lazım gəldikdə paltarının üzərindən cübbə və arxalıq geyindiği də rəvayət olunur (İbn Sad, I, 450, 451, 453, 461). “Sirval” deyilən və şalvara bənzəyən bir geyimin də Peyğəmbər tərəfindən geyildiği rəvayət edilir (Heysemi, V, 121). Allah Rəsulunun xüsusi günlərə aid bəzi geyimləri də var idi. Belə ki, xüsusilə cümə günlərində və bayramlarda geyindiği qırmızı cübbəsi ilə yanaşı, müxtəlif bölgələrdən gələn heyətləri qarşılamaq üçün istifadə etdiyi Hadramut istehsalı olan bir paltardan da bəhs edilir (İbn Sad, I, 451, 458). Peyğəmbərimizin gündəlik paltarlarından əlavə gecəyə məxsus geyimləri də var idi (Həmidullah, II, 1077).

Həzrət Peyğəmbərin hansı növ materiallardan paltar geyindiyinə gəlincə vəziyyətə görə pambıqdan və yundan toxunmuş paltarla yanaşı, qalın yundan toxunmuş paltar geyindiği də rəvayət edilir (Əbu Davud, Libas, 5). Bu paltarların rənginin isə ağ, qara, sarı, yaşıl və qırmızı kimi müxtəlif rənglərdə olduğu nəql edilir (İbn Sad, I,

449-456). Ancaq Rəsulullah (ﷺ) daha çox imkan dairəsində ağ geyinməyi üstün tutmuş və bunu tövsiyə etmişdir. Belə ki, bir hədisində:

“Ağ rəngli paltar geyinin. Çünki ağ paltar təmiz və daha xoş görünür. Ölümlərinizi də ağ kafəna bürüyün” (Tirmizi, Ədəb, 46) buyuraraq ümmətinin yalnız dirilərinə deyil, ölülərinə belə ağ rəngi daha münasib görmüşdür. Həmçinin Allah Rəsulu zikr edilən hədisi ilə geyimdə olan ən başlıca xüsusiyyətin təmizlik olduğuna diqqət çəkmişdir.

c) Corab və ayaqqabıları

Rəsulullah (ﷺ) imkan dairəsində və mühitin şərtlərinə uyğun olaraq müxtəlif corab və ayaqqabılar geyinərdi (Əbu Davud, Təharət, 62).

Geyindiği ayaqqabılar, “nəleyn” adı verilən sandal tipli çarıq, “xuffeyn” deyilən məst kimi ayaqqabılardan ibarət idi. Büreydənin (r.a) rəvayət etdiyinə görə, həbəşistanlı Nəcaşi Peyğəmbərimizə bir cüt sadə və naxış-

sız qara məst hədiyyə etmişdi. Allah Rəsulu bunları dəstəmazlı ikən geyinmiş, daha sonra dəstəmaz alarkən üzərlərinə məsh etmişdir (Əbu Davud, Təharət, 60). Həmçinin Dihyətül-Kəlbi əziz Peyğəmbərimizə bir cüt məst ilə cübbə hədiyyə etmiş, Peyğəmbərimiz də bunları köhnələyə qədər geyinmişdir (Tirmizi, Libas, 30).

Yeni paltar geyinərkən oxunacaq dua

Rəsulullah (ﷺ) yeni paltar geyindi zaman:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي
مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي
وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي

“Övrət yerimi örtüyüm və həyatımda geyinməklə gözəl göründüyüm bu paltarı mənə geyindirən Allaha həmd olsun”, – duasını edər, sonra da:

“Yeni bir paltar geyinərkən belə həmd edən və köhnə paltarını da sə-

dəqə verən şəxs həyatında və ölümündə Allahın mühafizəsi altında olar”, – buyurdu (Tirmizi, Dəavat, 107).

Fəaliyyətlər

1. Doğru və yanlış nümunələrlə təsəttür mövzusunda divar qəzeti hazırlana bilər.

2. Bir müsəlman xanımın evdən çıxarkən geyim-keçiminin necə olması mövzusunda səhnəcik hazırlana bilər.

3. Güzgüyə baxarkən oxunacaq dua əzbərlənilə bilər.

Rəsulullah (ﷺ) güzgüyə baxan zaman: “Yaradılışımı və xasiyyətimi gözəl edən, başqalarındakı çirkinliyi məndən uzaq edib, mənə gözəl yara-dan Allaha həmd edirəm”, – deyərdi (Beyhaki, Suab, IV, III).

4. İllərə görə təsəttürdə görülən dəyişiklikləri əks etdirən guşə hazırlana bilər.

5. “Niyyətliyəm” kartları hazırlana bilər. Təsəttürün şərtləri kartlara yazılaraq dərslərin sonunda tələbələrə paylanıla bilər.

“Övrət yerimi örtüyüm və həyatımda geyinməklə gözəl göründüyüm bu paltarı mənə geyindirən Allaha həmd olsun”

(Niyyətliyəm dar geyinməməyə, niyyətliyəm bayıra çıxarkən
ətir istifadə etməməyə, niyyətliyəm cazibədar geyim geyin-
məməyə, niyyətliyəm incə corab geyinməməyə və s.)

QAPI DÖYMƏK və İZİN

İSTƏMƏK ƏDƏBİ

1. Evlər arasında icazə almaq

ədəbi

2. Ev içində icazə almaq və

məhrəmiyyətə hörmət ədəbi

QAPI DÖYMƏK və İCAZƏ ALMAQ ƏDƏBİ

Məhrəmliyin ölçüləri və mühafizəsi İslam əxlaqında önəmlidir. Uca Allah Nur surəsinin 27-28-ci ayələrində evlər arasında, 58 və 59-cu ayələrdə isə ev içində izin istəmə ədəbini və məhrəmliyə hörmət qaydalarını öyrədir.

1. Evlər arasında icazə almaq ədəbi

“Ey iman gətirənlər! Öz evinizdən başqa evlərə icazə almadan və salam vermədən girməyin! Bu sizin üçün daha xeyirlidir. Ola bilsin ki, düşünüb anlayarsınız. Əgər orada heç kimi tapa bilməsəniz, sizə icazə verilənə qədər ora daxil olmayın! Əgər sizə: “Geri qayıdın!” – deyilərsə, siz də geri qayıdın! Bu sizin üçün daha

“Ey iman gətirənlər! Öz evinizdən başqa evlərə icazə almadan və salam vermədən girməyin! Bu sizin üçün daha xeyirlidir.”

(ən-Nur, 27-28)

Kində ibn Hənbəl (r.a) deyir ki, Rəsulullahın (ﷺ) yanına getdim və salam vermədən hüzuruna girdim. Bunun müqabilində Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– *Geri qayıt və “əssəlamu aleykum, girə bilərəmmi?”* de, – buyurdu (Əbu Davud, Ədəb, 127).

təmiz bir davranışdır. Allah sizin etdiklərinizi bilir” (ən-Nur, 27-28).

Ey iman gətirənlər! Bu ayə hər şeydən öncə iman edənlərə bir nəsihətdir.

Öz evinizdən başqa evlərə: Başqa evlər məhrəmlik sahəsidir.

İcazə almadan: Xəbər verərək daxil olun. Yəni gediləcək yerə əvvəlcədən telefon ilə əlaqə saxlayaraq, hər hansı bir şəxslə xəbər göndərərək və ya qapı zənginə basaraq ev sahibinə xəbər verilə bilər. Gediləcək yerə əvvəlcədən xəbər verməkdə əsas məqsəd ev sahibinin evini qonaq qarşılamağa hazır vəziyyətə gətirməsini, şəxsi işlərini nizamlamasını təmin etməkdir. “Xəbər vermədən, qəfil gəldim, izin istəməyə, təklif gözləməyə ehtiyac yoxdur... və s.” kimi ifadələr İslam əxlaqına uyğun deyildir.

Salam vermədən girməyin: (Baxın, salamlaşmaq ədəbi) Buradakı salam eyni zamanda, xəbər vermək, icazə istəməkdir.

Əsri Səadətdə evlər əksər hallarda xurma budaqlarından birmərtəbəli və

sadə quruluşda tikildiyi üçün o dövrdə insanlar qapı önündə insanların eşidə biləcəyi səslə: “Əssəlamu aleykum, girə bilərəmmi?” – deyə icazə istəyərdilər. Məhz bu qaydaya tabe olmayan səhabələrin Rəsulullah tərəfindən qınandığını görürük.

Kində ibn Hənbəl (r.a) deyir ki, Rəsulullahın (ﷺ) yanına getdim və salam vermədən hüzuruna girdim. Bunun müqabilində Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– *Geri qayıt və “əssəlamu aleykum, girə bilərəmmi?”* de, – buyurdu (Əbu Davud, Ədəb, 127).

Bəni Əmirdən bir nəfər Allah Rəsulu evdəykən: “İçəri girə bilərəmmi?” – deyə icazə istəmişdi. Rəsulullah (ﷺ) xidmətçisinə:

– *Çölə çıx, bu adama izin istəməyi öyrət. Əvvəlcə “Əs-səlamu aleykum” desin, sonra “girə bilərəmmi?”* – deyə soruşsun, buyurdu. Həmin adam Peyğəmbərimizin dediklərini eşidərək:

– *Əs-səlamu aleykum, girə bilərəmmi?* – dedi. Bunun müqabilin-

də Həzrət Peyğəmbərimiz icazə verdi, o da içəri girdi (Əbu Davud, Ədəb, 127).

İcazə verilənə qədər ora daxil olmayın: Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“İcazə istəmək üç dəfədir, verilsə girərsən, verilməzsə geri dönərsən”, – buyurmuşdur (Buxari, İstizan, 73). Hər hansı bir evin qapısını döyərkən icazə istəyən kimsə cavab verilmədiyi təqdirdə təkid etməməli, qapı zənginə uzun müddət basmamalıdır.

İcazə istəyərkən “kimsiniz” sualına “mən” və ya “mənəm” kimi məchulluq ifadə edən sözlərlə cavab vermək də xoş qarşılanmır. Çünki tanıdığın bir adam olsa da, hər zaman insanları sə-sindən tanımaq mümkün deyildir. Elə isə “Sən kimsən və ya kimsən” şəklində suallar qarşıdakı insanı minimum ölçüdə tanımaq istəyi daşıyır. “Mən”, “mənəm”, “bir insan”, “Allahın bir bəndəsi” kimi cavablar kifayət deyildir. Belə ki, bu rəvayət mövzu ilə bağlı bizə açıq şəkildə xəbərdarlıq edir.

Cabir (r.a) deyir ki, Rəsulullahın (ﷺ) yanına gəldim və qapısını döydüm. Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– Kimdir? – dedi.

– Mənəm, – deyə cavab verdim. Allah Rəsulu:

– *Mənəm, mənəm, – deyə təkrar etdi.* Hər halda bu cavab xoşuna gəlmədi (Buxari, İstizan, 17).

Başqa bir rəvayətdə isə Peyğəmbərimizin “Kimsiniz” sualına bəzi səhabələrin: “Mən filankəsəm” – deyə adlarını bildirərək cavab verdikləri vurğulanır (Buxari, Riqaq, 13).

Adabi-müəşirət qaydaları ümumi mənada həmin andakı şəraitə görə müəyyən olunmuş ola bilər. Üç dəfə icazə istənilib verilmədikdə anlayışlı davranmaq yerinə düşər. Çünki ev sahibi xəstə və ya yaşlı olduğu, namaz qıldığı ya da başqa zəruri səbəb yaran-dığı üçün qapını açmamış və ya cavab verməmiş ola bilər.

Ancaq gedilən evin qapısı açıq olub, içəri girmək üçün icazə istənil-dikdə cavab verilmədisə və problemlı vəziyyət yoxdursa (yaşlı bir şəxs, şübhəli bir qoxu və s.) yaxınlıq dərəcə-sinə görə ehtiyatlı davranmalı, evə girilməməlidir. Belə ki, icazəsiz girilən

Evə və ya buna bənzər bir yerə girmək üçün icazə istəmək məhrəmliyin qorunması prinsipinə əsaslanır.

**“Bir-birinizi güdməyin və
bir-birinizin qeybətini
qırmayın...”**

(əl-Hucurat, 12)

yerdə namus, oğurluq və s. məsələlərdə töhmət altında qalmaq kimi vəziyyət yarana bilər. Həzrət Ömər (r.a.) belə buyurmuşdur:

“Kim özünü töhmət altında qalacaq bir vəziyyətə salarsa, ondan şübhələnib günahlandırانları qınamağa haqqı yoxdur” (Kənzul-Ummal, h. N-8815).

“Töhmətə səbəb olacaq yerlərdən qaçın!” (İ. Qəzzali)

Evə və ya buna bənzər bir yerə girmək üçün icazə istəmək məhrəmliyin qorunması prinsipinə əsaslanır. Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“İcazə istəmək göz (evin ayıblarını görməməsi) üçün şərtidir” (Buxari, İstizan, 11).

Hədisin bəyanına görə, məhrəmliyi pozmaq sadəcə bir yerə girməklə deyil, eyni zamanda baxmaqla da yaranır. Bu səbəbdən hər hansı bir adam bir yerə girmək üçün icazə istədikdə Peyğəmbərimizin göstərdiyi kimi, qapıdan bir az geridə, sağ ya da sol tərəfinə dönərək durmalıdır (Əbu Davud, Ədəb, 127).

Başqasının evinə pəncərə və ya açar dəliyindən baxmaq və içindəkiləri müşahidə etmək möminə heç yaraşmayan bir davranışdır.

Səhl ibn Səddan (r.a) rəvayət edildiyinə görə, bir kişi Rəsulullahın qapısındakı dəlikdən içəri baxmışdı. Bu vaxt Rəsulullahın əlində bir daraq var idi. Həmin adamın bu davranışını hiss edən Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Sənin məni müşahidə etdiyini bilsəydim, bununla gözünü oyardım. İcazə istəmək evin içərisinin görülməməsi üçün əmr edilmişdir” (Müslim, Ədəb, 40-41).

Yenə ? ғəmbərimiz (ﷺ):
“kimsə icazələri olmadan insanın evinin içərisinə baxarsa, gözünü çıxarmaları onlara halal olur”,
(Müslim, Ədəb, 43) buyuraraq, belə insanların nə qədər böyük bir xəta və günah etdiklərinə diqqəti çəkmişdir. İnsanların izin vermədiyi şeyləri dinləmək və araşdırmaq da xoş qarşılanan davranış deyildir. Ayədə belə buyurulur:

**“Bir-birinizi güdməyin və bir-birinizin qeybətini qırma-
yın...”** (əl-Hucurat, 12)

“Geri qayıdın!” – deyilsə:
Məhrəmlik dairəsinə insanları qəbul edib-etməmək hər bir şəxsin haqqıdır. Çünki insanın şəxsi həyatında məhrəm sahəsini hər kəslə paylaşa bilməyəcəyi vəziyyət ola bilər.

Düşünək!

İslam əxlaqına görə bir kimsəyə evə girməsi üçün icazə verilməməsinin səbəbləri nə ola bilər?

Gəlmək üçün icazə alan bir mömin “bu gün mümkün deyil, məşğuluq və s.” ifadələri eşidərkən şübhəyə düşməməli, belə bir vəziyyətlə qarşılaşa biləcəyini bilməli, ev sahibinin bu məhrəmlik haqqını qorumağıdır. Ev sahibi də əsaslı bir səbəb yoxdursa, qapıdan kimsənin geri qaytarılma-
yacağını, hər istədikdə “məşğuluq” deməyin doğru davranış olmadığını bilməlidir.

Ziyarətə gedərkən ev sahibi evdə deyilsə, başqa bir vaxt qarşılaşdıqda ziyarətə gəldiyi barədə xəbərdar etməli, araşdırma məqsədi ilə suallar ünvanlamamalıdır. Bu məsələyə diqqət yetirmək insanlığa olan hörmətdən sayılır. Uca Allah buyurur:

“Haqqında heç nə bilmədiyən bir şeyin ardından getmə! Şübhəsiz ki, qulaq, göz və qəlb – bunların hamısı ondan sorğu-sual olunacaqdır” (əl-İsra, 36).

2. Ev içində icazə almaq və

məhrəmliyə hörmət ədəbi

**“Ey iman gətirənlər! Əlinizin altındakılar (kölələr) və həddi-büluğa çatmayanlarınız sübh namazından əvvəl, günorta paltarınızı soyunduğunuz zaman və işə namazından sonra (yanınıza daxil olacaqları zaman) sizdən üç dəfə icazə alsınlar. Bu üç vaxt sizin məhrəm (soyunmuş ola biləcəyiniz) vaxtları-
nızdır. Digər vaxtlarda bir-birinizin yanına (icazəsiz) daxil olmağınızda sizə də, onlara da heç bir**

Dərsdə qapı döymək və
icazə almaq ədəbini
səhnələşdirilərək göstərin.

Osmanlı dövründə evlərin qapılarına taxılan toxmaqlar sayəsində ev sahibləri qapını döyən qonaqların qadın və ya kişi olduğunu görmədən təyin edə bilirdilər.

günah yoxdur. Allah sizin üçün ayələri belə açıqlayır. Allah hər şeyi biləndir, hikmət sahibidir. Sizdən uşaq olanlar həddi-buluğa çatdıqları zaman özlərindən əvvəlkilərin icazə istədikləri kimi icazə istəsinlər” (ən-Nur, 58-59).

Bu ayə möminlərə ev içində icazə almaq və məhrəmliyə hörmət etmək ədəbini öyrədir. Məhrəmlik qaydalarına diqqət etməli olan şəxslər xüsusilə evin xidmətçiləri və uşaqlardır.

Ayəyə görə ev içində ədəb ölçüləri:

1. Valideynlərə aid bir otaq olmalıdır.

2. Xidmət edən şəxslər və uşaqlar üç vaxtda icazə alaraq valideynlərin otaqlarına daxil ola bilərlər. Bu üç vaxt: Sübh namazı, günorta və işa namazından sonrakı vaxtlardır. Bu vaxtlar istirahət vaxtlarıdır, şəxsi hallara sahibdir, diqqət edilməsi lazımdır.

3. Bu məhrəm vaxtlar yerinə görə dəyişə bilər. Əsas məsələ məhrəmlik qaydalarının öyrədilməsidir.

4. İslam mədəniyyətində uşağın təlim və tərbiyəsi evdə başlayır. Məh-

rəmlik təlimi də uşaq vaxtından verilməlidir.

5. Möminlər özlərindən öncəkilərin (böyüklərin) etdiyi kimi icazə almalıdırlar. Beləliklə, bu tərbiyə üsulu İslam mədəniyyətində nəsil-dən-nəslə ötürülür.

6. Hazırkı dövrdə səmimiyyətə etinasız yanaşma tərzə məhrəmliyin pozulmasıdır. Hörmətin olduğu yerdə səmimiyyət davam edir. “O mənə hirs-lənməz, mənə bir şey deməz” kimi ifadələrin olduğu yerdə münasibətlərə ziyan dəyər. Hədisdə belə buyrulur: “*Bir müsəlmanın digər müsəlmana namusu, malı və qanı haramdır*” (Tirmizi, Birr, 18).

Bir şəxs Rəsulullahın (ﷺ) yanına gələrək:

– Ya Rəsulallah, içəriyə girmək üçün anamdan icazə almalıyam? – deyər soruşduqda Peyğəmbərimiz:

– *Bəli!* – deyər cavab verdi. O adam:

– Mən onunla bir yerdə yaşayıram, – dedi. Rəsulullah (ﷺ):

- *Yenə də izin almalısan* – buyurdu. Həmin adam:
- Mən onun daimi xidmətçisiyəm, – dedi. Peyğəmbərimiz:
- *İzin almalısan! Sən onu çılpaq görmək istəyərsənmi?* – deyə soruşdu. Həmin adam:
- Xeyr, dedi. Allah Rəsulu təkrar:
- *Elə isə, ondan izin al!* – buyurdu (*Muvatta, İstizan, 1*).

Fəaliyyətlər

1. Qapı döymək və icazə almaq ədəbi dərslərdə səhnələşdirilərək göstərilə bilər.

2. Əcdadımızın “Qapı döymək zərifliyi” mövzusunda şəkillər nümayiş oluna bilər.

Osmanlı dövründə evlərin qapılarına taxılan toxmaqlar sayəsində ev sahibləri qapını döyən qonaqların qadın və ya kişi olduğunu görmədən təyin edə bilirdilər.

DANIŞMAQ ƏDƏBİ

- 1. Kəlam sifətinin təcəllisi, danışma neməti**
- 2. Xeyrin və şərin açarı: Dil**
- 3. Eşitdiklərimizin dilimizə olan təsiri**
- 4. Qurani-Kərimin bəyan etdiyi danışmaq üslubuna sahib olmaq**
- 5. Danışarkən diqqət ediləcək məqamlar**

DANIŞIQ ƏDƏBİ

Danışmaq uca Allahın kəlam sifətinin təcəllisidir. Sözlərin ən gözəli vəhy, ondan sonra hədislər, sonra əshabi-kiramın və onlara yaxın olanların sözləridir.

Ədəb qaydalarına tabe olan bəşəri davranışlarımızın başında “danışiq” gəlir. Danışiq insanın ağıl və qəlb səviyyəsini, iman və əxlaqi vəziyyətini göstərən cilalanmış bir aynadır. Belə ki, böyükklər: “İnsan dilinin altında gizlidir”, – buyurublar. Deməli, incə ruhlu və zərif bir möminin danışığı da ədəbli olar. Bu hadisə gözəl misaldır:

Kubas ibn Üşeym (r.a):

– Mən və Peyğəmbər (ﷺ) Fil ilində dünyaya gəlmiş, – dedi. Osman ibn Affan (r.a) ona:

– Sən böyüksən, yoxsa Peyğəmbər? (ﷺ), – deyə soruşdu. O mü-

**“Qullarıma de ki, sözün
ən gözəlini söyləsinlər”.**

(əl-İsra, 53)

İnsanları üzüstə cəhənnəmə sürük-ləyən dillərinin söylədiklərindən başqa nədir ki? Kim Allaha və axirət gününə inanırsa, ya xeyirli söz söyləsin, ya sussun, zərərli söz söyləməsin.

barək səhabə ədəb nümunəsi olacaq cavabı verdi:

– Peyğəmbər (ﷺ) məndən çox, ifadəyə sığmayacaq dərəcədə böyükdür. Doğumda isə mən ondan daha yaşlıyam...” (Tirmizi, Mənaqib, 2/3619)

Uca Allah buyurur:

“Qullarıma de ki, sözün ən gözəlini söyləsinlər” (əl-İsra, 53).

Dil də digər əzalarımız kimi nemət olub xeyirə də, şərə də meyillidir. Bu səbəblə bəlkə də qorumalı olduğumuz ən vacib orqanımız da məhz dilimizdir.

Hədisdə buyurulur:

“Kim mənə iki çənəsi arasındakı (dili) ilə iffət və namusunu qorumağa dair söz verərsə, mən də ona cənnəti söz verərəm” (Buxari, Riqaq, 23).

Bir gün Rəsulullah (ﷺ) dəvəsinin üzərində, yoldaşları da onun önündə gedirdilər. Muaz ibn Cəbəl (r.a):

– Ey Allahın Elçisi! Sizi narahat etmirəmsə, yanınıza yaxınlaşmağıma izin verirsinizmi? – deyər soruşdu.

Peyğəmbərimiz izin verincə Həzrət Muaz:

– Canım sənə fəda olsun, ya Rəsulallah! Uca Allahdan niyazım, bizim canımızı səndən öncə almasıdır. Allah göstərməsin, amma sən bizdən öncə vəfat etsən, səndən sonra hansı ibadətləri edək? – deyər soruşdu.

Həzrət Peyğəmbər bu suala cavab vermədi. Bunun müqabilində Muaz:

– Allah yolunda cihad edəkmi? – deyər soruşdu. Peyğəmbərimiz:

– Allah yolunda cihad gözəl əməldir, ancaq insanlar üçün bundan daha xeyirlisi vardır, – buyurdu.

– Yəni, oruc tutub, zəkat verək?

– Oruc tutmaq, zəkat vermək də gözəldir.

Muaz (r.a) bu şəkildə insanın etdiyi bütün yaxşılıqları saydı. Peyğəmbər (ﷺ) hər dəfə:

– İnsanlar üçün bundan daha xeyirlisi vardır, – buyurdu. Həzrət Muaz:

– Anam, atam sənə fəda olsun, insanlar üçün bundan daha xeyirli olan nədir? – deyər soruşduqda Peyğəm-

bərimiz ağzını göstərdi və “Xeyir danışmayacaqsız susmaq”, – buyurdu. Muaz (r.a):

– Danışığlarımıza görə hesaba çəkəcəyikmi? – deyər soruşdu. Bunun müqabilində Rəsulullah (ﷺ) Muazın (r.a) dizinə yüngülcə vuraraq ona belə cavab verdi:

– *Allah xeyrini versin, ey Muaz! İnsanları üzüstə cəhənnəmə sürükləyən dillərinin söylədiklərindən başqa nədir ki? Kim Allaha və axirət gününə inanırsa, ya xeyirli söz söyləsin, ya sussun, zərərli söz söyləməsin. Siz xeyirli söz söyləyərək qazançı çıxın, zərərli söz söyləməyərək rahatlıq və səadətə qovuşun* (Hakim, IV, 319/7774).

Dilin zərifliyi, eşitdiklərimizin keyfiyyətinə və qəlblə hiss etdiklərimizin gözəlliyinə bağlıdır. Çünki eşitməyənlər danışa bilməz, eşidənlər də eşitdiklərini danışar. Bunun üçün qulaq asdıqlarımıza və oxuduqlarımıza diqqət etməliyik.

Bununla yanaşı, öz dilimizə də sahib çıxaraq İslam və Quran mədəniyyətindən gələn kəlmələrin istifadə

edilməsi də önəmli məqamlardan biridir.

Müsəlmanlar könüllərindəki inanca tərcüman olaraq dilləriylə zikr və dua edirlər. Mömin bir ailədə bir uşaq dünyaya gələndə: “Allah xeyirli uzun ömür versin, saleh övlad olsun, xayrul-xələf (dəyərlərinizə ən gözəl şəkildə sahib çıxan biri) olsun!” – deyilir. Xəstə ziyarət ediləndə: “Allah şəfa versin, xəstəliyiniz günahlarınızın əfvinə və dərəcənin yüksəlməsinə vəsilə olsun!” – deyilir. Ölənə yaxınlarına: “Allah rəhmət eləsin, məkanı cənnət olsun”, – deyilir, hamımızın Allaha qovuşacağı xatırladılır. Səfərə çıxan: “Allaha əmanət olun!” – deyir, yola salan xeyir-dua verir, yolçu səfər duasını oxuyur. İstirahət edən dua edir, yatan şükür edir, bir işə başlayan bəsmələ ilə başlayır, ilk alış-veriş edildikdə: “Siftə səndən, bərəkət Allahdan” deyilir. Nəticədə: **“Din dildə yaşayır və yaşanan dilə gəlir”**.

Əbu Kursafə (r.a) belə nəql edir:

– Mən, anam və xalam, Rəsulullahın (ﷺ) yanına getdik. Peyğəmbəri-

“Rəsulullahın nitqi hər dinləyənin rahatlıqla anlama biləcəyi şəkildə açıq idi”.

(Əbu Davud, Ədəb, 18)

Ənəsin (r.a) nəql etdiyinə görə,
Peyğəmbərimiz (ﷺ) sözünün yaxşı
başə düşülməsi üçün danışdıqlarını
üç dəfə təkrarlayardı.

(Buxari, Elm, 30, İstizan, 13)

mizə beyət edib yanından ayrılarkən
anam və xalam mənə belə dedilər:

– Övladım, bu zat kimisini heç
görmədik! Üzü ondan daha gözəl,
paltarları daha təmiz və sözü daha
mülayim başqa birini tanımırıq. Sanki
mübarək ağzından nur saçılırdı (Heysə-
mi, VIII, 279-280).

Danışarkən diqqət ediləcək mə-
qamları belə ifadə edə bilərik:

1. Açıq və aydın bir şəkildə həm-
söhbətin səviyyəsinə görə danışmalı,
zərurət olduqda əhəmiyyətli olan ifa-
dələr təkrar edilməlidir. Allah Rəsu-
lu (ﷺ) az sözlə çox şey ifadə etmə
(cəvamiül-kəlim) üslubuna üstünlük
verərdi. Ancaq bu zaman insanların
anlama qabiliyyətlərini mütləq nəzərə
alardı. Başə düşülməyəcək şeylər söy-
ləməzdi. Hər kəs söylənəndən dər-
s alardı. Həzrət Aişə (r.a) belə deyib:

“Rəsulullahın nitqi hər dinləyənin
rahatlıqla anlaya biləcəyi şəkildə açıq
idi” (Əbu Davud, Ədəb, 18).

Ənəsin (r.a) nəql etdiyinə görə,
Peyğəmbərimiz (ﷺ) sözünün yaxşı
başə düşülməsi üçün danışdıqlarını üç

dəfə təkrarlayardı. (Buxari, Elm, 30, İsti-
zan, 13)

2. Sürətli danışmamaq, kəlmələri
tək-tək tələffüz etmək.

Həzrət Aişə (r.a) belə nəql edir:
“Rəsulullah (ﷺ) sizin etdiyiniz kimi
tez-tez danışaraq sözlərini arxa-arxa-
ya söyləməzdi” (Buxari, Mənakib, 23).

“Danışdığı zaman onun sözlərini
saymaq istəyən saya bilərdi” (Buxari,
Mənakib, 23).

3. Danışığa hiss qataraq danış-
maq, danışarkən vurğuya və səs ahən-
ginə diqqət yetirmək.

Həyəcan verən bir hadisəni həyə-
cansız söyləmək və ya sevincli hadisə-
ni hüznü halda ifadə etmək doğru
deyildir.

4. Həmsöhbətimizə qiymət ver-
mək, yaxşı bir dinləyici olmaq.

Ənəs ibn Malik (r.a.) belə nəql
edir: “Rəsulullah (ﷺ) bir şəxslə qar-
şılaşıb söhbət etməyə başlayanda o
şəxs üzünü çevirmədikcə ondan üzünü
çevirməzdi. Birisi ilə qarşılaşıb əlini
tutanda həmin şəxs əlini buraxmadıq-

ca əlini çəkməzdi...” (Tirmizi, Sıfatül-Kıyamə, 46)

5. Alimlik edib gözdən pərdə asmaq və özünü başqalarından üstün tutmaq məqsədilə boş, mənasız söhbətlər etmək və ya insanların dərk edə bilməyəcəyi kəlmələrlə onlara xətab etmək qadağan edilmişdir. Sevimli Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Şübhəsiz ki, Allah-Təala mal-qaranın otu yeyərkən ağzında çək-çevir etdiyi kimi, sözü ağzında hərləyib-fırlayaraq dili korlayan, boş söz danışan kimsələri sevməz”, – buyurmuşdur (Əbu Davud, Ədəb, 94).

Cabir ibn Abdullahdan (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu:

“İçinizdə ən çox sevdiyim və qiyamət günü mənə ən yaxın məsafədə olacaq kəslər gözəl əxlaq sahibi olanlarıdır. “Nə gözəl danışır” de-dirtmək üçün uzun-uzadı danışanlar, sözünü bəyəndirmək üçün ağızdolusu söz danışanlar və alimlik etmək üçün dili korlayanlar isə ən sevmədiyim və qiyamət günü məndən ən uzaq mə-

safədə olacaq şəxslərdir” (Tirmizi, Birr, 71).

6. Qışqırıb-bağıraraq yüksək səslə danışmaq olmaz. Heç kimin qarşısında kar varmış kimi qışqıraraq, ya da dava edirmiş kimi hirsli bir səslə danışması doğru deyildir. Xoş və nəzakətli bir üslubun mənimsənilməsi hər zaman üçün ən doğru yoldur. Qurani-Kərimin bəyanıyla Loğman (ə.s) oğluna bəhs etdiyimiz metodu belə tövsiyə edir:

“Yerişində mötədil ol və səsini alçalt! Şübhəsiz, səslərin ən çirkinini uzunqulaqların səsidir” (Loğman, 19).

Başqa bir ayədə isə:

“Ey iman gətirənlər, Allahın və Peyğəmbərinin önünə keçməyin! Allahdan qorxun! Şübhəsiz ki, Allah hər şeyi eşidəndir, biləndir. Ey iman gətirənlər, səslərinizi Peyğəmbərin səmindən yuxarı qaldırmayın və onunla bir-birinizlə danışdığınız kimi ucadan danışmayın! Yoxsa, özünüz də fərqiə varmadan əməlləriniz boşa çıxar” (əl-Hucurat, 1-2).

“Şübhəsiz ki, Allah-Təala mal-qaranın otu yeyərkən ağzında çək-çevir etdiyi kimi, sözü ağzında hərləyib-fırlayaraq dili korlayan, boş söz danışan kimsələri sevməz”.

(Əbu Davud, Ədəb, 94)

“O kəslər ki, boş söz və hərəkətlərdən üz çevirərlər”

(əl-Muminun, 3)

7. İki nəfərin yanlarında olan üçüncü adamı kənarlaşdıraraq öz aralarında pıçıldaşmaları, onun anlamaması üçün başqa dildə danışmaları, göz-qaş işarəsi etmələri xoş qarşılanmayan davranışlardır. Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Üç nəfər bir yerdə olanda ikisi digərini buraxıb öz aralarında pıçıldaşsın. Çünki bu pıçıldaşma həmin şəxsi məyus edər”, – buyurmuşdur (Buxari, İstizan, 47).

Söhbət edən şəxslər üç nəfərdən çox olarsa, bu qadağa ortadan qalxır. Bəşəriyyətin mənafeyi naminə xüsusi məsələlərin danışılması lazım gələ bilər, bu vəziyyətdə digərlərinin bundan inciməməsi İslam əxlaqına uyğundur.

8. Böyüklərdən icazə alınmadan danışmamalı, yeri gəldikdə ədəbə uyğun şəkildə fikir bildirilməlidir.

Belə ki, bir hadisəni danışmaq üçün yaşca kiçik olan Abdurrahman ibn Səhl hamıdan qabaq sözə başlayanda Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Sözü özündən böyüklərə ver, sözü böyüklərə ver”, – buyurmuş, bundan sonra hadisəni böyüklər nəql etmişlər (Buxari, Cizyə, 12).

Abdullah ibn Ömər belə nəql edir: Bir gün Allah Rəsulu (ﷺ):

“Mənə möminə bənzəyən bir ağacın adını deyin!”, – buyurdu. Orada olanlar çöldə bitən ağacları bir-bir saymağa başladılar. Qəlbimdə onun xurma ağacı olduğunu düşündüm və dərhal söyləmək istədim. Ancaq orada məndən böyük insanlar olduğundan danışmağa çəkindim. Onlar cavabı tapa bilməyib susduqda, Peyğəmbərimiz (ﷺ) onun xurma ağacı olduğunu söylədi” (Müslim, Münafiqin, 64).

9. Az və mənalı danışmalı, mənasız təfsilatdan çəkinilməlidir. Digər bir ifadəylə desək, çox danışmamaq, yerli-yerində ölçülü danışmağa çalışmaq lazımdır. Allah-Təala möminlərin mümtaz (üstün sayılan, seçilən) xislətlərini sayarkən:

“O kəslər ki, boş söz və hərəkətlərdən üz çevirərlər” (əl-Muminun, 3) – buyurmuş, lüzumsuz sözlərlə

məşğul olmağı sapqınlıq kimi qiymətləndirmişdir (Loğman, 6).

Həzrət Mövlananın ifadəsiylə desək, “uzun sözü məqsədini izah edə bilməyən söyləyər”. Sözü uzatmaq, dönüb-dolaşib eyni sözü dəfələrlə təkrarlamaq həm həmsöhbəti yorar, həm də qarşıdakı insanı anlayışsız vəziyyətinə salar. Buna ədəbiyyatda **itnab** – yəni boşboğazlıq deyilir.

Həzrət Peyğəmbərimiz bu mövzu-ya aşağıdakı hədisiylə diqqət çəkir:

“Allahı zikr etmədən çox danışmayın. Allahı zikr etmək istisna olmaqla, çox söz söyləmək qəlbi qatılaşdırır. Qatı qəlbli olanların isə Allahdan ən uzaq kimsələr olduğuna şübhə yoxdur” (Tirmizi, Zöhd, 62).

10. Maddi və ya mənəvi heç bir faydası olmayan, bilavasitə zərəri toxunan söhbətlərdən qəti şəkildə çəkinmək lazımdır. Belə ki: **“Dediği hər sözü** (yazmaq üçün) **onun yanında hazır durub gözləyən** (iki mələk) **vardır”** (Qaf, 18) ayəsi, insanın ona bəxş edilən həyatın sözbəsöz hesabı-

nı verəcəyinə diqqəti çəkir. Həzrət Peyğəmbərimiz belə buyurmuşdur:

“Allaha və axirət gününə inanan ya xeyir söyləsin, ya da sussun!” (Buxari, Ədəb, 31, 85)

Kamil möminlər əvvəlcə söyləyəcəkləri sözün fayda verib-verməyəcəyinə diqqət yetirir, özlərinə və həmsöhbətlərinə ziyan vuracaqsas, susmağa üstünlük verirlər. Bununla yanaşı, hansı sözü hansı səviyyədə və necə deyəcəklərini də ölçüb-biçirlər. Həzrət Əbu Bəkr (r.a) necə gözəl demişdir:

“Nə dediyini, kimə dediyini və nə zaman dediyini yaxşı düşün!”

Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Ey İbn Abbas! İnsanlara başa düşməyəcəkləri sözü söyləmə. Belə etməyin fitnəyə düşmələrinə səbəb olar”, – buyurmuşdur (Deyləmi, V, 359).

Həzrət Mövlana da bu hədisin şərhini mahiyyətində:

“Korlar bazarında güzgü satma, karlar bazarında qəzəl demə!”, – deyə nəsihət etmişdir.

“Heç bir şey üçün əsla: “Mən bunu sabah edəcəyəm”, – demə! Ancaq “Allah diləyərsə

(“inşallah” – de)!”

(əl-Kəhf, 23-24)

“Ey iman gətirənlər, Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin!”

(əl-Əhzab, 70)

Mömin müdrik olmalı, həmsöhbətinə görə danışiq üslubunu seçməlidir. Belə ki, bir şəxsi sevindirən davranış başqa bir şəxsi üzüntüyə qərq edə bilər. Ona görə də həmsöhbətin psixoloji vəziyyətini təyin edə bilmək və nəticəsini düşünərək söz söyləmək lazımdır. Yəni ən sonda söylənəcək bir sözü başda söyləmək arzuolunan nəticəni verməz.

11. Gələcəklə bağlı danışarkən “inşallah” demək danışiq ilə bağlı bir ədəb qaydasıdır. Bəndənin cüzi iradəsi hər hansı bir şeyin olması üçün kifayət deyildir. Əhəmiyyətli olan Allahın diləməsidir. Məhz gələcəyə aid bir şeyi diləyərkən “inşallah” demək Allahın iradəsini hiss etmək və onun iradəsindən üstün başqa bir iradə tanımağa deməkdir. Bir ayədə: **“Heç bir şey üçün əsla: “Mən bunu sahib edəcəyəm”, – demə! Ancaq “Allah diləyərsə” (“inşallah” – de!)”** (əl-Kəhf, 23-24)

Bir hədisdə isə Süleyman (ə.s) gələcəyə bağlı bir işində, “inşallah” demədiyi üçün dilədiyinə gerçəkləşmədiyi xəbər verilir (Buxari, Eyman, 3).

12. Qurani-Kərimin bəyan etdiyi danışiq üslubuna sahib olmaq.

Qurani-Kərim bir çox ayə ilə bizə necə danışacağımızı təlim edir:

1. Uca Allah hər xüsusda doğru, səmimi, ədalətli olmağımızı əmr edərək, **قَوْلًا سَدِيدًا** (qavlən sədidə), yəni “doğru söz söyləyin!” – buyurur (əl-Əhzab, 70).

2. Ana-ataya qarşı “of” belə demədən, onlara **قَوْلًا كَرِيمًا** (qavlən kərimə), yəni iltifat edərək müraciət edin! (əl-İsra, 23)

3. Fəqirlərə, ehtiyac sahibi olanlara verəcək bir şey tapmasan, heç olmasa, onlara **قَوْلًا مَيْسُورًا** (qavlən meysura), yəni könül oxşayan, təsəlliverici bir söz söylə (əl-İsra, 28).

4. Qanadı qırıq quş kimi himayə edilməyə möhtac olan yetimlərə, yaxın qohumlara, yoxsullara **قَوْلًا مَعْرُوفًا** (qavlən mərufə) – gözəl söz söyləyin, onlarla şirin dil ilə danışın (ən-Nisa, 5, 8).

5. Qəlbində mənəvi xəstəlik olan şəxslərə qarşı hər hansı bir töhmətə, fitnəyə və hər hansı bir anlaşılmazlığa yol verməmək üçün onlarla yenə **قَوْلًا**

مَغْرُوفًا (qavlən mərufə) yerində və müsib bir dil ilə danışın (əl-Əhzab, 32).

6. Zalımların qəlbini yumşaltmaq üçün قَوْلًا لَيِّينًا (qavlən leyyinə), yəni mülayim söz söylə (ət-Taha, 44).

7. Xüsusilə təbliğ və irşad fəaliyyətlərində قَوْلًا بَلِيغًا (qavlən bəliğa) – könüllərə təsir edəcək hikmətli, bəlağətli söz söylə (ən-Nisa, 63).

8. Qavli-hasən, yəni gözəl və xoş ifadələrdən istifadə edərək danışmaq lazımdır. Belə ki, uca Allah: “Qullarıma de ki, sözün ən gözəlini söyləsinlər...” (əl-İsra, 53)

13. Fitnəyə səbəb olan danışıklar – sirləri ifşa etmək, yalan danışmaq, qeybət etmək, iftira atmaq, dedi-qodu etmək (nənimə), əxlaqa zidd olan ifadələr söyləmək, bəla və lənət ifadələri işlətmək, lüzumsuz yerə and içmək və münaqişə etmək haram olan danışıklardır.

Fitnəyə səbəb olacaq danışıklar:

Ayədə buyrulur: **“Fitnə qətdən daha şiddətlidir...”** (əl-Bəqərə, 191)

“Fitnədən qorunun. Söz ilə çıxarılan fitnə qılınc ilə çıxarılan fitnə kimidir” (İbn Macə, Fitən, 12).

a) Sirləri ifşa etmək

“Möminlər o kəslərdir ki, əmanətlərinə və verdikləri sözlərə riayət edirlər” (əl-Muminun, 8).

Əbu Hüreyrə (r.a) Rəsulullahın (ﷺ) belə dua etdiyini xəbər vermişdir:

“Allahım, əmanətə xəyanət etməkdən Sənə sığınırım. O nə pis bir sirdaşdır (xasiyyət və vərdisdir)” (Əbu Davud, Vitr, 32).

Həsən-əl-Bəsri (r.a) belə demişdir: “ Mömin qardaşının sirrini (gizli qalmasını istədiyi halı, sözü və işini) ifşa etmək xəyanətdir”.

b) Yalan danışmaq

Ayədə belə buyrulur: **“Ey iman gətirənlər, Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin!”** (əl-Əhzab, 70)

Nüfey ibn Haris (r.a) belə rəvayət edir:

Rəsulullah (ﷺ) bir gün:

“Möminlər o kəslərdir ki, əmanətlərinə və verdikləri sözlərə riayət edirlər”

(əl-Muminun, 8)

Qeybət müsəlman qardaşının xoşlamadığı şeyləri arxasından danışmaqdır. Söylədiyən şey onda varsa qeybət etmiş olursan, əgər yoxdursa, ona iftira və böhtan atmış olursan!

(Tirmizi, Birr, 23)

– Böyük günahlardan ən ağırını sizə xəbər verimmi? – deyə üç dəfə soruşdu.

Biz də:

– Bəli, ya Rəsulallah! – dedik.

Allah Rəsulu (ﷺ):

– *Allaha şərik qoşmaq, ana-ataya itaətsizlik etmək!* – dedikdən sonra söykəndiyi vəziyyətdən dikəldi və:

– *Yaxşı qulaq asın, bir də yalan danışmaq və yalan yerə şahidlik etməkdir,* – buyurdu.

Bu sözü o qədər çox təkrar etdi ki, daha çox kədərlənməsini istəmədiyimiz üçün susmasını, yorulmamasını arzuladıq (Buxari, Şəhadət, 10).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“İnsan sabaha çıxdıqda bütün üzvləri dilə müraciət edir və sanki ona, belə deyirlər: Bizim haqlarımızı qorumaq məsələsində Allahdan qorx. Biz ancaq sənin söyləyəcəklərinlə cəza görürük. Biz sənə tabeyik. Əgər sən doğru olsan, biz də doğru olarıq. Əgər sən

yoldan çıxsan, biz də sənə qoşularıq, sənin kimi olarıq” (Tirmizi, Zühd, 61).

c) Qeybət etmək

“Qeybət nədir” sualının cavabını Peyğəmbərimizdən dinləyək.

Əbu Hüreyrənin (r.a) rəvayət etdiyinə görə, Peyğəmbərimiz əshabından soruşdu:

– *Qeybət nədir, bilirsinizmi?*

Əshabi-Kiram:

– Allah və Rəsulu daha yaxşı bilir! – dedilər.

Bunun müqabilində Allah Rəsulu:

– *Qeybət müsəlman qardaşının xoşlamadığı şeyləri arxasından danışmaqdır,* – buyurdu.

Deyildi ki:

– Ya Rəsulallah, arxasınca söylədiyim o xüsusiyyət həqiqətən onda varsa...”

Cavabında:

– *Söylədiyən şey onda varsa qeybət etmiş olursan, əgər yoxdursa, ona iftira və böhtan atmış olursan!* (Tirmizi, Birr, 23)

Hucurat surəsindəki ayələrdə möminlər arasında ədəb və əxlaq qaydalarından bəhs edilməklə yanaşı, bu mövzuda dilin qorunması və tərbiyə edilməsinin əhəmiyyətinə də işarə edilmişdir.

“Ey iman gətirənlər! Kişilər kişiləri lağa qoymasınlar! Ola bilsin ki, onlar (lağa qoyulanlar) özlərindən daha yaxşıdırlar. Qadınlar da qadınları lağa qoymasınlar! Ola bilsin ki, onlar (lağa qoyulanlar) özlərindən daha yaxşıdırlar. Bir-birinizə tənə etməyin və bir-birinizi (pis) ləqəblərlə çağırmayın! İmandan sonra fasiqlik nə pis bir addır. Kim (bu əməllərdən) tövbə etməzsə, onlar əsl zalımlardır.

Ey iman gətirənlər! Zənnin çoxundan uzaq durun. Həqiqətən, zənnin bir qismi günahdır. Bir-birinizi güdməyin və bir-birinizin qeybətini qırmayın! Sizdən biriniz ölmüş qardaşının ətinə yeməkdən xoşlanarmı?! Gördünüzmü, bu sizdə ikrah hissi oyatdı. Allahdan qorxun! Şübhəsiz ki, Allah töv-

bələri çox qəbul edəndir, rəhmli-dir” (əl- Hucurat, 11, 12).

d) İftira atmaq

İftira atmaq isə dinimizdə qadağan olunan davranışlardan biri olub, bir kimsənin arxasınca onda olmayan şeyləri danışmaqdır.

“Mömin kişiləri və mömin qadınları etmədikləri bir işdən ötrü incidənlər, həqiqətən, iftira və açıq-aydın bir günah yüklənmişlər” (əl-Əhzab, 58).

e) Dedi-qodu etmək (nəميمə)

Dilin bəlalarından biri də “nəميمə”, yəni eşidilən doğru və yanlış xəbərləri hər kəsə, hətta bu xəbəri eşidəndə məyus olacaq şəxslərə yaymaq, beləliklə, insanların arasına düşmənçilik salmaqdır. Hədislərdə bu mövzuda çox ciddi xəbərdarlıq edilib:

“Dedi-qodu edən cənnətə girə bilməz” (Buxari, Ədəb, 50).

“Hər eşitdiyini nəql etməsi insan üçün yalan sayılır” (Müslim, Müqəddimə, 5).

“Hər eşitdiyini nəql etməsi insan üçün yalan sayılır”

(Müslim, Müqəddimə, 5).

*Mən lənət etmək üçün deyil,
rəhmət olaraq göndərildim*

Qeybətdə olduğu kimi nəmimədə də söylənilən sözün doğru olması yayılan xəbərin günah olmasına maneə deyildir. Belə ki, dedi-qodu adlanan nəmimə günahı özündə məhrəmliyi pozmaq, dostlar arasında nifaq salmaq kimi çirkin xüsusiyyətləri daşıyır.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Əshabımdan kimsə başqa birisinin qüsuru haqqında mənə bir söz deməsin. Mən sizin qarşınıza səlim (dinc) bir qəlblə çıxmaq istəyirəm” (Əbu Davud, Ədəb, 28/4860).

İbn Abbas (r.a) belə dedi:

Rəsulullah (ﷺ) iki məzarın yanından keçərkən belə buyurdu:

– Hər ikisi özlərinin fikrincə, çox da böyük olmayan bir günah səbəbiylə əzab içindədirlər. Əslində isə günahları böyükdür. Biri dedi-qodu edərdi, digəri isə idrardan yaxşı təmizlənməzdi” (Buxari, Vudu, 55, 56).

ə) Müstəhcən (ədəbsiz və jarqon) **ifadələr söyləmək**

Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurmuşdur:

“Müstəhcən danışmaq münafıqlıqdan bir hissədir” (Tirmizi, Kitabül-Birr vəs-Sıla, 80).

“Allah qatında dərəcəsinə görə ən pis insan kobudluğu ilə insanları özündən uzaqlaşdıran şəxsdir” (Buxari, Ədəb, 48).

İsa (ə.s) yolda bir donuzla rastlaşdı. Ona: “Xeyirlə yoldan çəkil!” – dedi. Yanındakılar:

– Bu sözləri donuzamı deyirsən? – deyə soruşdular. (O isə donuz kəlməsini tələffüz etməkdən və o heyvana xitab edərkən belə, kobud bir ifadə işlətməkdən çəkdiyini bildirərək:

– Mən dilimə çirkin sözlər söyləmə vərdişi qazandırmaqdan qorxuram, – deyə cavab verdi (Muvatta, Kəlam, 4).

f) Bəla və lənət ifadələri

Hədisdə belə buyurulur: *“Mömin ara qızıqdır, lənətləyən, insanları pisləyən və kobud rəftar edən şəxs deyildir”* (Tirmizi, Birr, 48).

Əbu Hüreyrə (r.a) belə nəql edir:

Biz bir savaşda kafirlərin həlak olması üçün Allah Rəsulunun (ﷺ) qarşı etməsinə istədik. O isə: "Mən lənət etmək üçün deyil, rəhmət olaraq göndəridim", – dedi (Müslim, Birr, 87).

g) Lüzumsuz yerə and içmək

Lüzumsuz yerə and içmək və onu vermiş halına gətirmək doğru deyildir. Tez-tez and içən şəxs sözünə Allahı şahid tutmuş, Ona qarşı hörmətsizlik etmiş və müqəddəs dəyərlərdən sözünün doğruluğunu isbat etmək üçün istifadə etmiş, nəticədə də xalq içində özünü hörmətdən salmış olur. Müsəlman and içməyə ehtiyac hiss etməyəcək dərəcədə sözünə güvənilən və ətrafı tərəfindən bu cür tanınan bir şəxs olmağa çalışmalıdır.

Uca Allah buyurur: **"Allahla olan əhdlərini və andlarını az bir mənfəət müqabilində dəyişdirənlər üçün axirətdə heç bir pay yoxdur. Qiyamət günü Allah onlarla danışmayacaq, onlara baxmayacaq və onları təmizə çıxarmayacaqdır. Onlar üçün acı bir əzab vardır"** (Ali-İmran, 77).

ğ) Münaqişə etmək

Əbu Ümamə (r.a) rəvayət edir:

Rəsulullah (ﷺ) buyurub: *"Kim haqsız olduğu bir münaqişəni tərk edərsə, onun üçün cənnətin kənarında bir ev tikilər. Haqlı olduğu halda münaqişəni tərk edənsə isə cənnətin ortasında bir ev tikilər"* (Tirmizi, Birr, 58).

İmam Əvzai deyib ki:

"Allah bir topluluğa şəhər diləyirsə, onlara lazımsız yerdən münaqişə qapısını açar və onları əməldən uzaqlaşdırar".

Fəaliyyətlər

1. Sözün təsirini nümayiş etdirmək üçün dibçək üzərində sınaq keçirilə bilər. İki dibçəkdən birinə gözəl sözlər, digərinə isə kobud sözlər söylənilir. Söylənilən xoş və kobud sözlər kağızlara yazılaraq çiçəklərin ətrafına yerləşdirilir. İki həftədən sonra gözəl sözlərin təlqin edildiyi çiçəyin inkişaf etdiyi, digər dibçəyin isə solduğu müşahidə edilir.

2. Sözün su üzərində təsirini əks etdirən video izlənilə bilər.

"Kim haqsız olduğu bir münaqişəni tərk edərsə, onun üçün cənnətin kənarında bir ev tikilər. Haqlı olduğu halda münaqişəni tərk edənsə isə cənnətin ortasında bir ev tikilər"

(Tirmizi, Birr, 58)

3. Qurani-Kərimin təlqin etdiyi danışq üslubuna dair divar qəzeti hazırlana bilər.

4. “Dilimiz zəriflik olsun” başlığı altında səhnə hazırlana bilər.

5. Qurandan öyrəndiyimiz kəlmələr ilə uydurma kəlmələri əks etdirən “Dil şüuru” divar qəzeti hazırlana bilər və ya “Yad kəlmələri boykot” müsabiqəsi təşkil edilə bilər.

6. “Mən söylədim, sən söyləmə” fəaliyyəti hazırlana bilər. Mövzunu öyrətdikdən sonra tələbələrə növbəti dərsə qədər eşitdikləri kobud ifadələri yazıb qapıdan asılmış zənbilin içinə atmaları deyilir. Növbəti dərsdə bu kəlmələr təhlil olunur və onları əvəz edəcək gözəl və nəzakətli ifadələr birlikdə müzakirə edilir.

GÜLMƏ və ZARAFATLAŞ- MA ƏDƏBİ

1. İslam əxlaqında gülməyin ölçüləri

2. Peyğəmbərimizin təbəssümü

3. Təbəssüm və qəhqəhə arasındakı fərqlər

4. Sevgi və mərhəmətin nəticəsi olan təbəssüm

5. Zarafat və ya lətifə nədir?

6. Peyğəmbərimizin lətifələri

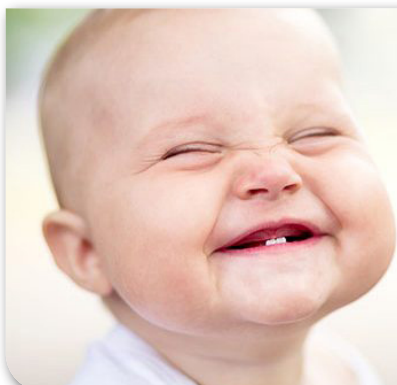
7. Peyğəmbərimizin uşaqlarla etdiyi zarafatlar

8. Əshabi-Kiramın Peyğəmbərimizlə etdiyi zarafatlar

9. Elm-irfan əhlindən lətifələr

10. Zarafat edərkən əhəmiyyətli olan məqamlar:

yətli olan məqamlar:

*“Mömin qardaşına gülümsəməyin
bir sədəqədir.”*

(Tirmizi, Birr, 36)

Qəhqəhə ilə gülən birini gördüyümüz zaman “X” işarəsi ilə “olmaz” mənasını bildirən xəbərdarlıq edərək, bu vərdişin doğru olmadığı xatırladıla bilər.

Qəhqəhə ilə gülməyə son qoyaraq, gülümsəməyə davam et.

GÜLMƏ və ZARAFATLAŞMA ƏDƏBİ

Gülmək və ağlamaq insanda fitri olan xüsusiyyətlərdən olub, ölçüsü çox mühümdür, həm ifratının, həm də çox azının insana ziyanı, orta miqdarının isə insana xeyri vardır.

Uca Allah buyurur: **“Ona görə də qazandıqlarının** (günahlarının) **cəzası olaraq az gülsünlər, çox ağlasınlar!”** (ət-Tövbə, 82)

Həzrət Aişə (r.a) deyir ki, Allah Rəsulunun dilçəyi görünəcək şəkildə qəhqəhə ilə güldüyünü heç görmədim. O, (çox vaxt) gülümsəyərdi (Buxari, Təfsir, 46, 2).

Cərir ibn Abdullah belə nəql edir: “Həzrət Peyğəmbərimiz müsəlman olduğum gündən bəri mənə hüzuruna girməyi qadağan etməz və hər görünəndə də gülümsəyərdi” (Buxari, Ədəb, 68).

Abdullah ibn Harisə isə: “Rəsulullahdan (ﷺ) daha çox gülümsəyən bir kimsə görmədim”, – demişdir (Tirmizi, Mənakib, 10).

Gülümsəmək Peyğəmbərimizin ən bariz xüsusiyyətlərindən biridir. Çünki təbəssüm ünsiyyət vasitəsidir. Gülməsər bir çöhrə həmsöhbətə göstərilən hörmətin ifadəsidir. Dinimiz də sosial və ictimai bir din olduğu üçün bu xüsusiyyətə böyük əhəmiyyət verir. Təbəssüm qəlbdən gələn bir gözəllikdir. Hədisdə belə buyrulur:

“Mömin qardaşına gülümsəməyin bir sədəqədir” (Tirmizi, Birr, 36).

Qəhqəhə isə İslam əxlaqının xoş qarşılamadığı bir davranışdır. Çünki qəhqəhə ilə çox gülmək insanın şəxsiyyət və xarakterini zədələyir. Xüsusilə, böyüklərin iştirak etdiyi məclisdə, küçədə, yaxın dostlarla vaxt keçirərkən, naməhrəmlərin yanında olan zaman gülmə ədəbinə riayət etmək lazımdır. Təbəssüm isə əksinə insanın şəxsiyyət və xarakterinə müsbət təsir göstərir.

Təbəssüm ilə qəhqəhə arasındakı fərqlər:

1. Yüksək səs tonu.
2. Özünə nəzarətin itirilməsi.

3. İnsan kədərli halda da gülüm-səyə bilər, lakin qəhqəhə çəkə bilməz.

Yaşadığı çətinliklərin heç biri Allah Rəsulunun mətanətini və müvazinətini pozmadı, əksinə bütün bunları müdriklik və razılıqla qarşıladı. Könlü neçə hüznü anların məkanı olduğu halda, gül üzündən təbəssüm əskik olmadı. Onu kimsə qaşqabaqlı və üzgün çöhrəli görmədi, çünki o, uca Allah ilə birlikdə olmağın nəşə və sevinci içində hər zaman təbəssüm halında olar, hər bir halda İslamın gülər üzünü əks etdirərdi. Buna görə də bir müsəlman eqoist olmamalı, yaralarını içində sarıyaraq, sıxıntılarını uca Allaha ərz edib, gülərüzlü olmağa çalışmalıdır.

Təbəssüm qəlbin işidir və keyfiyyəti sevgi və mərhəmət hissindən asılıdır. “Mən hüznü olduğum halda hər kəs həyatına davam edir, onlar da üzülsün!... və s.” kimi ifadələr eqoist-cəsinə səsləndirilən fikirlərdir. Gülüm-səmək bu düşüncə tərzinin dəyişməsidir.

Ümmüd-Dərda (r.a) belə buyurmuşdur:

“Əbud-Dərda bir söz söyləyərkən mütləq gülümsəyərdi. Bir gün ona:

– İnsanların sənə bu davranışından təəccüblənəcəklərindən qorxuram! – dedim.

O:

– Rəsulullah (ﷺ) bir söz söyləyərkən mütləq gülümsəyərdi”, – buyurdu.

Zarafatlaşma ədəbi

Zarafat və ya lətifə qarşılıqlı ünsiyyətdə qəlbləri fərəhləndirən, dostluq və məhəbbəti inkişaf etdirən davranışlardır. Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) hərdənbir zarafat etmiş, bəzi səhabələrin onunla etdiyi zarafatı bəyənmiş və təbəssümlə qarşılamışdır. Bununla yanaşı, yalana əsaslanan, yalandan bəhrələnən, qəlb qıran, rişxəndedic, alçaldıcı, ədəbsiz və ifrata varan zarafatlar qadağan edilmişdir. Məhz Peyğəmbərimizin həm duzlu zarafatları, həm də sözlü tövsiyələri lətifənin lətif olmasının zəruriliyini açıq şəkildə təlqin edir, belə olmayanları qəbul etmədiyini göstərir.

Həzrət Aişə (r.a) deyir ki, Allah Rəsulunun dilçəyi görünəcək şəkildə qəhqəhə ilə güldüyünü heç görmədim. O, (çox vaxt) gülümsəyərdi.

(Buxari, Təfsir, 46, 2)

Gülmək və ağlamaq insanda fitri olan xüsusiyyətlərdən olub, ölçüsü çox mühümdür, həm ifratının, həm də çox azının insana ziyanı, orta miqdarının isə insana xeyri vardır.

Peyğəmbərimizin lətifələri

Peyğəmbərimizin doğru sözlə əsaslanan, heç kəsi incitməyən gözəl və duzlu zarafatlarına gəlincə, bunlardan bir neçəsini zikr edək.

Bir gün bir sadələvh kişi Rəsulullahdan minmək üçün heyvan istəyir. Həzrət Peyğəmbər (ﷺ):

– Yaxşı, səni bir dişi dəvə balasına mindirək, – buyurur. Həmin adam təəccüblənərək:

– Ya Rəsulallah! Dişi dəvə balası nəyimə lazımdır, o mənə necə aparacaq? – deyərək heyvətini ifadə etdikdə Həzrət Peyğəmbərimiz:

– Dəvənin kiçiyi də, böyüyü də, şübhəsiz, bir dişi dəvədən doğulmamışdır mı? – deyə gülümsəyir (Tirmizi, Birr, 57).

Bir dəfə qoca bir qadın Peyğəmbərimizin yanına gələrək:

– Ya Rəsulallah, cənnətə girməyim üçün mənə dua et! – dedi. Həzrət Peyğəmbərimiz:

– Cənnətə yaşlı qadınlar girə bilməz, – deyə cavab verdi.

Verilən cavabın mənasını anlamayan qadın kədərləndi və ağladı. Bunun müqabilində Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) ona belə izah etdi:

– Yaşlı qadınlar cənnətə o halları ilə deyil, gənc və gözəl olaraq girirlər. Belə ki, Allah-Təala Qurani-Kərimdə belə buyurur: **“Həqiqətən, biz qadınları yenidən başqa bir gözəllikdə yaradacağıq. Biz onları ərllərini sevən həmyaşd bakirə qızlar edəcəyik”** (əl-Vaqiə, 35-37) (Heysəmi, X, 419; Tirmizi, Şəmail, səh, 91-92).

Bir dəfə də Abbas ibn Mirdas adlı şair ona verilən qənimət malı az olduğundan Rəsulullah (ﷺ) xitabən məzəmmətedici bir şeir demişdi. Həzrət Peyğəmbərimiz bu xəbəri eşitdikdə onu çağırır:

– Sənin dilini kəsəcəyəm, – dedi. Peyğəmbərimiz Bilal Həbəşiyə əvvəl-cədən:

– Sənə onun dilini kəsməyi əmr edəndə ona bir paltar ver! – deyə xəbərdarlıq etmişdir. Sonra da:

– *Ey Bilal, gəl apar bunu, dilini kəs*, – buyurdu. Bilal Abbasın əlindən tutub apararkən Abbas:

– Ya Rəsulallah, dilimi kəsəcək, ey mühacirlər, dilimi kəsəcək, ey ənsar, dilimi kəsəcək, – deyə fəryad etməyə başladı. Bilal isə Abbasi çəkib apardı. Abbas fəryadı çoxaltdıqda Bilal:

– Sus! Rəsulullah bir paltar verərək səni susdurmağımı əmr etdi, – dedi. Nəticədə Bilal Həbəşi sakitləşən Abbasa əlavə olaraq bir paltar da verdi (İbn Sad, IV, 273).

Ənəs ibn Malik nəql edir:

Çöl əhlindən Zahir adlı bir şəxs var idi. Bu adam hər dəfə Allah Rəsulunun yanına gələndə çöldə yetişən məhsullardan hədiyyələr təqdim edərdi. Geri qayıdanda isə Həzrət Peyğəmbərimiz ehtiyacı olan şeylərlə onun heybəsini doldurar və belə deyərdi:

– *Zahir bizim çölümüz, biz də onun şəhəriyik.*

Rəsulullah onu çox sevərdi. Zahir görkəminə görə gözəl bir adam deyildi. Bir gün Zahir, bazarda əlindəkiləri satmaqla məşğul ikən Peyğəmbərimiz

(ﷺ) onu arxasından qucaqlayıb, mübarək əlləri ilə gözlərini qapadı, Zahir isə:

– Sən kimsən? Burax məni, – deyərək xilas olmağa çalışdı, ancaq gözlərini tutan adamın Rəsulullah olduğunu bildikdə rahatlaşdı və mehribanlıqla kürəyini peyğəmbərimizin sinəsinə söykəməyə başladı. Bunun müqabilində Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– *Bu qul satılıqdır, almaq istəyən varmı?* – deyə səsləndi. Zahir boynu bükük və kədərli şəkildə:

– Ya Rəsulallah! Mənim kimi dəyərsiz bir qula, vallah qəpik də verən olmaz, – dedi. Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) isə:

– *Xeyr, ey Zahir! Sən Allah nəzərində çox qiymətli və bahalısan!* – buyurdu (İbn Hənbəl, III, 161).

Zahir əslində kölə deyildi. Peyğəmbərimiz onun haqqında qul, kölə mənalarnı verən abd kəlməsindən istifadə edərək onun Allahın qulu olduğunu nəzərdə tutmuşdur.

Bir səyahət əsnasında Əncəşə adlı bir xidmətçi nəğməli şeirlər oxuyaraq dövələrin hərəkətini sürətləndirmişdir. Peyğəmbərimiz (ﷺ) dövələrin üzərindəki xanımların yığıla biləcəyini zərif bir təşbeh ilə ifadə etdi:

– Ey Əncəşə! Diqqətli ol, kristallar qırılmasın (Buxari, Ədəb, 95).

Avf əl-Əşcai adlı səhabə nəql edir:

Təbuk səfərində Rəsulullahın dəridən kiçik bir çadırı vardı. Çadıra gəlib salam verdim.

– Gir! – deyə cavab verdilər.

– Bütövlükləmi girim, ey Allahın Rəsulu? – deyə zarafat etdim (Çadırın kiçik olduğuna işarə edirdi). Allah Rəsulu:

– Bəli, bütövlüklə gir, – deyə cavab verdi (Əbu Davud, Ədəb, 92).

Rəsulullah (ﷺ) səfərlərin birində bir neçə nəfərin əşyaları daşması üçün üzərinə yüklədiyi Səfinə adlı xidmətçiye:

– Bax, həqiqətən də səfinə (gəmi) oldun, – buyurmuşdur (Əhməd ibn Hənbəl, Əl-Müsnəd, 5).

Bir gün yanaqları çəhrayı olan bir səhabəyə zarafatla: “Əbul-vərd ol-musan! (gülə dönmüsən)” – buyurdu. Ondan sonra onun adı Əbu Hüreyrə kimi Əbul-Vərd qaldı.

Zeyd ibn Əlsəm nəql edir: Ümmü Eymən (radiyallahu anha) Peyğəmbərimizə:

– Ərim sizi dəvət edir, – demişdi. Allah Rəsulu:

– Sənin ərin kimdir? Gözündə bəyazlıq olan şəxsdirmi? – buyurdu.

Qadın:

– Vallahi, mənim ərimin gözündə bəyazlıq-filan yoxdur, – dedi. Allah Rəsulu:

– Gözündə bəyazlıq olmayan şəxs yoxdur, – deyə cavab verdi (İbn Quteybə, 439).

Peyğəmbərimizin uşaqlarla etdiyi zarafatlar

Abdullah ibn Cəfər (r.a) buyurur:

Rəsulullah (ﷺ) səfərdən qayıdarkən mən Həsən və Hüseyndən biri ilə Allah Rəsulunu qarşılamağa

çıxardım. O da onu ilk qarşılayan şəxsi önünə, digərini də arxasına mindirərək Mədinəyədək gətirərdi.

Yala ibn Mürrə (r.a) Rəsulullahın (ﷺ) dəvət edildiyi yerə gedərkən uşaqlarla oynayan nəvəsi Hüseyni aparmaq istədiyini, lakin Hüseynin babasını görər-görməz qaçmağa başladığını və Rəsulullahın uşaq kimi onun arxasınca sağa-sola qaçdığını nəql edir (İbn Macə, Müqəddimə, 11).

Mahmud ibn Rəbi də: “Mən beş yaşında olarkən Rəsulullahın evimizdəki vedrədən ağzına aldığı suyu üzümə püskürtdüyünü xatırlayıram”, – demişdir (Buxari, Elm, 18).

Kiçik yaşlarında Allah Rəsuluna xidmət etmək şərəfinə nail olan Ənəs ibn Malikə Peyğəmbərimizin hərdənbir “*Ey iki qulaqlı!*” deyə sataşdığı, zarafat etdiyi rəvayət edilir (Əbu Davud, 4349). Bu ifadəylə çox yaxşı dinləyici olduğuna işarə etmişdir (Avnül-Mabud).

Əshabi-Kiramın Peyğəmbərimizlə etdiyi zarafatlar

Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ) özü şəxsən zarafat etməklə yanaşı, bəzi səhabələrin zarafatlarını da iltifatla qarşılamışdır. Səhabədən Nuayman əl-Ənsari adlı zarafatçı bir adam bir gün Mədinəyə təzə meyvə və tərəvəz gətirildiyini görüb dərhal onlardan alaraq Rəsulullahə təqdim edir:

– Ya Rəsulallah, bunu sənin üçün satın aldım, sənə hədiyyə edirəm, – deyirdi. Bir müddət sonra satıcı Nuaymandan malının pulunu istədikdə onu Rəsulullahın (ﷺ) yanına gətirib:

– Ey Allahın Rəsulu! Bu kişinin borcunu versənə, – deyir. Peyğəmbərimiz isə:

– *Ey Nuaym, sən onu bizə hədiyyə etmədinmi?* – deyə soruşur. Nuayman da :

– Ya Rəsulallah! Alarkən pulum yox idi, sənin ondan yeməyini də istəyirdim. Bu səbəblə aldım, – deyir. Bunun müqabilində Həzrət Peyğəmbərimiz gülür və meyvələrin pulunu ödəyir (İbn Həcər, əl-İsabə, III, 570).

Bir gün bir bədəvi Rəsulullahın yanına gəldi, dəvəsini qapıda bağlayıb,

içəri daxil oldu. Səhabələrdən biri Nuaymana: “Kaş ki, bu dəvəni kəsəydin, yeyərdik”, – dedi. Nuayman dərhal dəvəni kəsdi. Bədəvi qayıdarkən vəziyyəti görər-görməz: “Vay, başıma gələnə bax, dəvəmi kəsiblər, ya Muhamməd”, – deyə qışqırdı. Peyğəmbərimiz gəldi:

– *Bunu kim etdi?* – deyə soruşdu. Nuaymanın etdiyini dedilər. Allah Rəsulu Nuaymanı axtardı və onu Dubaa ibn Zübeyrin evində tapdı. Dəhlizdə xurma budaqlarının altında gizlənmişdi. Kimsə yerini göstərdi. Allah Rəsulu onu oradan çıxartdı və niyə belə etdiyini soruşdu. “Ey Allahın Rəsulu! Mənim yerimi sənə söyləyənlər belə etməyimi istədilər”, – dedi. Peyğəmbərimiz bir tərəfdən onun alınıdakı torpağı təmizləyir, eyni zamanda gülümsəyirdi. Sonra da bədəviyə dəymiş ziyanın əvəzini ödədi (*İ. Həcər, 465*).

Nuaymanın Allah Rəsulunun vəfatından bir il öncə etdiyi başqa bir zarafat Rəsulullah (ﷺ) və səhabələri çox güldürmüşdü.

O il Həzrət Əbu Bəkr (r.a) Busraya bir ticarət səfəri təşkil etmiş, Nuay-

man ilə Bədr qazisi olan Süveybit (Səlit) ibn Harmələni də özü ilə birlikdə aparmışdı. Nuayman yemək işlərindən məsul olan Süveybitdən yemək istəmiş, o da Həzrət Əbu Bəkr gəlmədən yemək verməyəcəyini bildirmişdi. Qafilə bir yerdə məskunlaşdıqda Nuayman qarşısına çıxan dəvə tacirlərinə satılıq bir qulu olduğunu və onun özünü azad zənn etməkdən başqa bir qüsuru olmadığını söyləyərək Süveybiti on dəvə qarşılığında onlara satdı. Süveybiti alanlar onun etirazlarına məhəl qoymadan onu apardılar. Sonra vəziyyətdən xəbərdar olan Həzrət Əbu Bəkr (r.a) tacirlərə pullarını qaytararaq Süveybiti azad etdi (Əhməd ibn Hənbəl, Müsnəd, 316).

Zarafatcıl və hazır cavab bir təbiətə sahib, eyni zamanda İslamın ilk əzabkeşlərindən olan Süheyb Rumi adlı səhabə də Rəsulullahla olan xatirəsini belə nəql edir: “Allah Rəsulunun baş çəkdikdə süfrəsində çörək və xurma var idi. Mənə:

– *Buyur, ye!* – dedi. Bu vaxt gözüm ağrıyırdı. Dərhal süfrənin kəna-

rında oturub yeməyə başladım. Həzrət Peyğəmbərimiz mənə baxıb:

– *Həm gözün ağrıyır, həm də xurma yeyirsən, hə!* – dedi. Mən də:

– Ağrımayan tərəfimdə çeynəyirəm, ya Rəsulallah, – dedim. Bu cavabı eşidən Peyğəmbərimiz (ﷺ) azı dişləri görünənə qədər güldü (İbn Macə, Tibb, 3).

Elm-irfan əhlindən lətifələr

Teymur bir gün Nəsrəddin xocadan soruşur:

– Xoca, bu filə danışmağı öyrədə bilərsənmi?

Xoca bir az düşündükdən sonra:

– Öyrədərəm, amma şərtlərim var, – deyir.

– Şərtlərin nədir? – deyə Teymur xocadan soruşur. Xoca:

– Əvvəla, bunun üçün beş il müddət istəyirəm.

– Başqa?

– Sonra bu beş il müddətində mənim və filin bütün xərclərinin ödənməsini istəyirəm.

Teymur:

– Amma xoca, bunu da yaxşı bil ki, beş ilin sonunda danışdıra bilməsən, kəlləni qopararam. Bu da mənim şərtimdir.

Teymur ilə Nəsrəddin xoca razılığa gəlirlər. Xoca fili alıb Teymurun yanından uzaqlaşır. O ana qədər hadisəni səssizcə seyr edən Nəsrəddin xocanın dostu heyratla Nəsrəddin xocadan soruşur:

– Sən nə etdin, xoca? Fil heç danışarmı?

Nəsrəddin xoca:

– Sus, danışma. Mən də bilirəm, ancaq beş ilə qədər kim ölər, kim qalar. Ya fil ölər, ya Teymur ölər, ya da mən ölərəm, – deyə cavab verir.

Yəhya Kamal dostlarının birindən soruşur:

– Bu axşam mənimlə birlikdə yemək yeyərsənmi?

“Xalqı güldürmək üçün yalan danışanın vay halına, vay halına, vay halına!”

(Əbu Davud, Ədəb, 80)

“Sizdən biriniz (din) qardaşınızı silah ilə işarə edərək göstərməsin. Çünki işarə edən kimsə özünün xəbəri olmadan şeytan o silahı əlindən sürüşdürər, işarə edilən adamı vurur və bu səbəbdən cəhənnəmdən bir çuxura düşər.” (Buxari, Fitən, 7)

Dostu:

– Əlbəttə, çox məmnun qalaram, heç bir bəhanəm yoxdu.

Yəhya Kamal gülümsəyərək cavab verir:

– Yaxşı, o halda bu axşam sizə gəlirəm.

Mehmet Akif baytarlıq məktəbinin direktor müavini vəzifəsində işlədiyi müddətdə mühasibatdan gələn bir yazını başa düşmür. Yazını yazan Saleh müəllimə zəng edərək, nə demək istədiyini soruşduqda Saleh müəllim:

– İki cür məna çıxsın deyə belə yazdıq, müəllim, cavabını verər. Mehmet Akif təəccüblə:

– Maraqlıdır, biz birini belə çıxarda bilmədik, – deyə cavab verir.

Bir gənc Nəcib Fazıldan soruşur:

– Osmanlı imperialist idi, elə deyilmi?

Nəcib Fazıl:

– Övladım, əgər Osmanlı imperia-
list olsaydı, hazırda bu sualı fransızca
deyil, türkçə soruşardın”.

Zarafat edərkən əhəmiyyətli olan məqamlar:

• Yalan danışmamaq

Əbu Hüreyrənin (r.a) nəql etdiyi bir xəbəərə görə əshab:

– Ya Rəsulallah! Bizə zarafat etməyi qadağan edirsiniz, lakin siz də zarafat edirsiniz, – dedilər. Allah Rəsulu:

– *Bəli, ancaq mən doğrudan başqa bir şey söyləmirəm, – deyərək cavab verdi (Tirmizi, Birr, 57).*

Başqa bir hədisdə isə Peyğəmbərimiz bu xüsusla əlaqədar olaraq belə xəbərdarlıq etmişdi: “*Xalqı güldürmək üçün yalan danışanın vay halına, vay halına, vay halına!*” (Əbu Davud, Ədəb, 80)

“*Münaqişə etməyən, haqlı olsa belə heç kəsi incitməyən, zarafat və ya güldürmək məqsədilə yalan danış-*

mayan, xoşəbiətli müsəlman cənnətə girər” (Tirmizi, Birr, 158).

b) Qorxutmamaq

Ümarə ibn Hazm (r.a) zarafatı ilə məşhur olan səhabədir. Savaş üçün xəndək qazılarda gənc yaşlarında olan Zeyd ibn Sabitlə (r.a) etdiyi zarafata Peyğəmbərimiz də şahid oldu. Hadisə belə baş vermişdi:

Kiçikdən böyüyə qədər bütün müsəlmanlar xəndək qazmaqla məşğul idi. 15 yaşında uşaq olan Zeyd ibn Sabit (r.a) torpaq qazıb daşımaqdan yorulduğu üçün bir müddət mürğülədi. Əshabi-Kiram da ona mərhəmət göstərüb, xəndəyin kənarında yatmış vəziyyətdə qoyub bir az irəliyə doğru hərəkət etdilər. Zeydin yanına gələn Ümarə zarafatlaşmaq məqsədilə Zeydin silahlarını götürüb kənarda gizlətdi.

Zeyd oyandığı zaman silahları yanında görmədi. Təlaşla ətrafına göz gəzdirdi, silahları axtarmağa başladı. Silahları tapa bilmədiyi üçün həyəcanlandı və qorxuya düşdü. Hadisədən xəbər tutan Peyğəmbərimiz (ﷺ) Zeydi yanına çağırırdı:

– Ey yatağan! Sən yuxuladın, silahların itdi! – buyurdu.

Ardından əshabi-kirama səs-lənərək:

– Bu uşağın silahlarının harada olduğunu bilən varmı?” – deyə soruşdu.

Ümarə dərhal ayağa qalxdı və:

– Ya Rəsulallah, mən bilirəm, silahlar məndədir, – dedi.

Rəsulullah (ﷺ) Ümarəyə:

– Ey Ümarə! Silahları ona təhvil ver! – buyurdu.

Sonra əshabına doğru çevrilərək onlara həyat ölçüsü olaraq:

– Zarafatla belə olsa müsəlmanları qorxutmağın və ya onların hər hansı bir əşyasını gizlətməyin doğru davranış olmadığını” ifadə etdi (Vaqidi, II, 448, Hakim, III, 476).

“Sizdən biriniz (din) qardaşınızı silah ilə işarə edərək göstərməsin. Çünki işarə edən kimsə özünün xəbəri olmadan şeytan o silahı əlindən sürüşdürər, işarə edilən adamı vurur və bu səbəbdən cəhənnəmdən bir çuxura düşər” (Buxari, Fitən, 7).

Bir dəmir ilə (bıçaqla və ya zərərverici bir alətlə) yoldaşını qorxudana mələklər lənət edər” (Müslim, Birr, 126)

• Ələ salmamaq

Hədisdə belə buyurulur:

“Qardaşınla münafişə etmə,

edən fərqli kəlmələr varsa, nəzakət qaydalarına ən uyğun olanının seçilməsini tövsiyə edərdi.

“Mömin dil uzatmaz, lənət oxumaz, pis iş görməz, xoşa gəlməz söz söyləməz” (Tirmizi, Qadir, 1978).

- **Müstəhcən ifadələrdən istifadə etməmək**

Allah Rəsulu (ﷺ) hədisdə belə buyurur:

“Müstəhcən ifadələrlə danışmaq münafıqlıqdən bir hissədir” (Tirmizi, Kitabül-Birr vəs-Sıla, 80).

Lətif olsa lətifə xoşdur əlbət
Vələkin xaric olmaya ədəbdən.

(Kastamonlu Bəyani)

Tez-tez zarafat etmək və insanları güldürməyi sənət halına gətirmək də İslamda xoş qarşılanmır.

“Çox gülən insanın sözünə əhəmiyyət verilməz. Zarafatı çox olan insanın da ləyaqəti sarsılar” (İ.Asakir).

Fəaliyyətlər

1. Mövzu izah edildikdən sonra “Təbəssüm həftəsi” elan edilə bilər və bu həftədə tələbələrə sinələrinə taxmaları üçün “Təbəssüm sədəqədir” hədisinin yazılı olduğu kartlar hədiyyə edilə bilər.

2. Gülmə və zarafatlaşmaq ədəbi mövzusu izah edildikdən sonra tələbələrə gülərüzlü olmaq, xüsusilə, bayırda gülmə və qəhqəhə atmaq kimi davranışların nəzarətdə saxlanması mövzusunda səhnəcik hazırlanması tapşırıla bilər.

3. “Peyğəmbərimizin və elm-irfan sahiblərinin lətifələri” başlıqlı divar qəzeti tərtib oluna bilər. Dövrümüzdə edilən zarafatlarla müqayisə aparıla bilər.

ƏSNƏMƏ və ASQIRMA ƏDƏ- Bİ

1. Əsnəmə nə deməkdir?
2. İslam əxlaqının əsnəməyə baxış tərz
3. Namazda əsnəməmək üçün görülən tədbirlər
4. Asqırmanın rəhmət olması
5. Müsəlmanın din qardaşı üzərindəki haqqından biri olan təşmid (asqırma)
6. Təşmidin sayı
7. “Çox yaşa”, “sağlam ol”, “sən də gör” kimi xalq deyimlərinin təhlili
8. Peyğəmbərimizin asqırma ədəbi

ƏSNƏMƏ ƏDƏBİ

Əsnəmək yuxusuzluq, yorğunluq və can sıxıntısı səbəbi ilə insanın qeyri-iradi bir şəkildə ağzını açaraq uzun-uzadı nəfəs alıb-verməsidir. İnsandakı bu hal bir baxımdan dalgınlıq və qəflət əlamətidir.

Əsnəmə İslam əxlaqında xoş qarşılanmamış, Peyğəmbərimiz bunun qarşısının alınması istiqamətində tövsiyələr vermişdir:

“Sizdən biriniz əsnəyəcəyi zaman gücü çatdığı qədər onun qarşısını almağa çalışsın (ağzını açaraq əsnəməsin) çünki bir adam əsnədikdə şeytan ona gülər” (Buxari, Ədəb, 125).

“Əsnəmək şeytandandır. Sizdən biriniz əsnədiyi zaman gücü çatdığı qədər qarşısını alsın” (Müslim, Zühd, 56).

“Əsnəmək şeytandandır. Sizdən biriniz əsnədiyi zaman gücü çatdığı qədər qarşısını alsın.”

(Müslim, Zühd, 56)

Əsnəməyə səbəb olan hallardan biri də şeytanın sevdiyi işlərdir. Ayaqyolu təmizliyinə diqqət yetirmək, natəmiz olan şeylərdən uzaqlaşmaq əsnəməyə qarşı əngəldir.

Əsnəmək həmsöhbətə qarşı hör-mətsizlik əlamətidir. Xüsusilə, Qura-ni-Kərim dinləyərkən, böyüklərin ol-duğu məclisdə və dərsdə əsnəməməyə çalışmaq lazımdır. Əsnəmə halı gəl-dikdə qarşısını almağa səy göstərməli, bu mümkün olmadıqda isə ağız əl ilə örtülməlidir.

Əbu Hüreyrə (r.a) nəql edir ki, "Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu: *"Allah asqırmağı sevar, əsnəməni sevməz. Elə isə sizdən biriniz asqırar və Alla-ha həmd edərsə, bunu eşidən hər bir müsəlmanın üzərinə yərhamukallah deməsi bir haqdır (vəzifədir). Ancaq əsnəmə isə şeytandandır. Biriniz na-mazda əsnəsə, çalışıb qarşısını alsın, hah deyə səs çıxarmasın. Bu şeytan-dandır, şeytanın ona güldüyünü göstə-rir"* (Buxari, Ədəb, 125).

Xüsusilə namazda əsnəməməyə səy göstərilməlidir. Bunun üçün gö-rüləcək tədbirlər:

a) Ayaqyolu ədəbinə riayət et-mək.

Əsnəməyə səbəb olan hallar-dan biri də şeytanın sevdiyi işlərdir. Ayaqyolu təmizliyinə diqqət yetirmək, natəmiz olan şeylərdən uzaqlaşmaq əsnəməyə qarşı əngəldir. Eləcə də Peyğəmbərimizin (ﷺ) ayaqyoluna girərkən etdiyi dua da hər növ mur-darlıq və nəcasətdən Allaha sığınmaq-dır.

b) Hər namaz üçün yeni dəstə-maz almaq.

Dəstəmaz həm fiziki, həm də ruhi diriliş və canlılıq olmaqla bərabər, qəf-lət halının yaranmasına mane olur.

c) İftitah (açma, açılma və baş-lama mənasına gəlir. Namaza başla-yarkən "Allahu Əkbər" demək iftitah təkbiri adlanır) **təkbiri deyərkən ələnin arxası ilə dünyanı arxaya atdığıнын fərqlində olmaq.**

Namaz qılarkən uca Allahın hü-zurunda olduğumuzu dərk etmək əsnəməyə qarşı əngəldir. Belə ki, əsnəmə qəlbin eşqi və enerjisi ilə əlaqəlidir.

d) Əuzu bəsmələni şüurlu şəkildə demək.

Uca Allah buyurur: **“Əgər şeytanın bir vəsvəəsi səni dümsükləyərsə, dərhal Allaha sığın! Şübhəsiz ki, O, hər şeyi eşidəndir, biləndir”** (əl-Əraf, 200).

ASQIRMA ƏDƏBİ

Asqırmaq qəlbin bir anlıq dayandıqdan sonra yenidən fəaliyyətə başlaması ilə meydana gələn fiziki bir nemətdir. Başqa ifadəylə desək, asqırma insanın beynində toplanan və xaric edilmədiyi təqdirdə müxtəlif xəstəliklərin meydana gəlməsinə səbəb olan buxarların bir anda ağız və burundan atılması əməliyyatıdır. Bu vəsiləylə asqıran şəxs böyük bir nemət qazanmaqdadır. Asqıran şəxsin həm bu nemət, həm də orqanizm üçün bir zəlzələ kimi olan silkələnmənin ardından orqanlarının düzəlməsi və uyğun şəklini qoruması səbəbiylə Allaha həmd etməsini İslam alimləri müstəhəb (savab, bəyənilən) hesab etmişlər.

Asqırma nəticəsində vücudumuzda beyin qan damarları genişlənir, göz yaşı və sinus kanalları açılır, ürək qan-damar sistemi genişlənir. Ağciyərlərdə normal halda tənəffüs prosesində xaric olmayan ölü hava ixrac olunur. Ürək millisaniyə müddətində dayanır və yenidən fəaliyyətə başlayır. Asqırma nəticəsində orqanizmdə yığılmış zərərli toksinlər xaricə atılır və vücud rahatladığı üçün müsəlman ona bəxş edilən bu nemət, ehsan, pay qarşısında Rəbbinə “əlhamdulillah” deyərək həmd edir.

İnsanın həyatı uca Allahın əlindədir. İnsanın qəlbinin dayanması eyni zamanda həyatının sonunun gəlməsi deməkdir. Dünya həyatının davam etməsi üçün uca Allahın insana verdiyi bir enerji vardır. Bu enerjinin yenidən bəxş edilməsi uca Allahın neməti, payı və ehsanıdır. Ayədə belə buyrulur:

“Allahın izni olmayınca heç kəsə ölüm yoxdur. (Ölüm) vaxtı müəyyən edilmiş bir yazıdır. Kim dünya savabını (nemətini) istəyər-

“Sizdən biriniz asqırdığı zaman “əlhamdulillah” desin. Qardaşı və ya dostu da ona “yərhəməkəllah” (Allah sənə mərhəmət etsin) deyərək cavab versin. Asqıran isə “yəhdikumullah və yuslihu bələkum” (Allah sizə hidayət versin və işlərinizi düzəltsin)” desin!

(Buxari, Ədəb, 125)

“Qardaşına üç dəfə “yərhamukəllah” de, əgər üçdən çox asqırırsa artıq həmin şəxs zökəm (qrip) olmuşdur
(Əbu Davud, Ədəb, 92).

sə, ona ondan verərik. Kim axirət savabını istəyarsə, ona da ondan verərik. Şükr edənləri mükafatlandıracağıq” (Ali-İmran, 145).

Rəsulullah (ﷺ):

“Sizdən biriniz asqırdığı zaman “əlhamdulillah” desin. Qardaşı və ya dostu da ona “yərhamukəllah” (Allah sənə mərhəmət etsin) deyərək cavab versin. Asqıran isə “yəhdikumullah və yuslihu bələkum” (Allah sizə hidayət versin və işlərinizi düzəltsin)” desin! (Buxari, Ədəb, 125)

Buna eyni zamanda **təşmid** də deyilir. Təşmid müsəlmanın din qardaşı üzərindəki beş haqqından biridir.

Əbu Hüreyrə (r.a) nəql edir: Rəsulullah (ﷺ) buyurdu:

“Müsəlmanın müsəlman üzərindəki haqqı beşdir: “Salamını almaq, xəstə olduğu zaman ziyarət etmək, dəfnində iştirak etmək, dəvətinə cavab vermək, asqırdığı zaman yərhamukəllah demək” (Əbu Davud, Ədəb, 98).

Asqırdığı zaman həmd etməyəne cavab verilməz, lakin həmin şəxsin həmd etməsinə və “əlhamdulillah” deməsinə təşviq edilməsinə xoş baxılmışdır.

Allah Rəsulunun yanında (ﷺ) iki nəfər asqırdı. Peyğəmbərimiz onlardan birinə “yərhamukəllah” dedi, digərinə isə demədi. Yərhamukəllah deyilməyən şəxs:

– Ya Rəsulallah! Filankəs asqırdı, ona “yərhamukəllah” dediniz, mən asqırdım, mənim üçün bunu demədiniz, – dedikdə Peyğəmbərimiz:

– O adam “əlhamdulillah” dedi, sən isə bunu demədin, – buyurdu (Buxari, Ədəb, 127).

Peyğəmbərimizin burada “əlhamdulillah” deyən adama cavab verməsi, həmin adamın həmd şüuruna sahib olmasından irəli gəlir. Digəri isə bu şüurdan uzaq olduğu üçün duadan məhrum qalmışdı.

Bununla yanaşı, təşmid üç dəfədir, daha çox asqıran şəxsə təşmid edilməz. Əbu Hüreyrə (r.a) nəql edir:

Rəsulullah (ﷺ) buyurdu: “*Qardaşına üç dəfə “yərhamukəllah” de, əgər üçdən çox asqırsa artıq həmin şəxs zökəm (qrip) olmuşdur (Əbu Davud, Ədəb, 92).*

“Çox yaşa, yaxşı yaşa, sən də gör...” və s. kimi ifadələrin yerinə Peyğəmbərimizin (ﷺ) tövsiyə etdiyi duaları etmək daha fəzilətlidir.

İctimai yerlərdə və yemək əsnasında asqırmamağa diqqət yetirmək lazımdır. Asqıran şəxsin əliylə və ya bir dəsmalla ağzını örtməsi, ya da qo-

ASQIRARKƏN OXUNAN DUA:

Asqıran şəxs:

“Əlhamdulillah” (Allaha həmd olsun)

Onu eşidən şəxs:

“Yərhamukəllah” (Allah sənə mərhəmət etsin)

Asqıran şəxs “yərhamukəllah” deyildiyini eşidincə:

“Yəhdinə və yəhdikumullah” (Allah bizə və sizə hidayət versin)

və ya

“Yəhdikumullah və yuslihu bələkum” (Allah sizi doğru yola yönəltsin və işlərinizi düzəltsin) deyər.

luna doğru əylərək asqırması, səsinə nəzarət edib əlavə səs çıxarmamağa çalışması sünnətə uyğun bir davranışdır.

Belə ki, Peyğəmbərimiz (ﷺ) asqırarkən ağzını bəzən əliylə, bəzən də bir dəsmal ilə örtər və səsinə də mümkün qədər aşağı salardı (*Əbu Davud, Ədəb, 98*).

Fəaliyyətlər

1. Asqırma ilə bağlı dualar əzbər-

lədilə bilər.

2. Əsnəmə və asqırma ədəblərinə

aid doğru və yanlış misallarla səhnə-

cik hazırlana bilər.

3. “Asqırarkən orqanizminizdə bunların olduğunu bilirdinizmi?” başlıqlı divar qəzeti tərtib edilə bilər.

4. Asqırma ədəbi mövzusu tədris olunduqdan sonra “təhmüd” (həmd etmə) vərdişinin yayılmasına çalışıla bilər.

OTURMAQ ƏDƏBİ

1. Əziz Peyğəmbərimizin oturuş şəkilləri

2. Əziz Peyğəmbərimizin təsdiq etmədiyi oturuş şəkilləri

3. Məclis və məscidlərdə oturma ədəbi

Namaz qılarkən, Qurani-Kərim oxuyarkən, dinləyərkən və elmi məclislərdə diz üstə oturma şəkli İslam əxlaqı nöqtəyi-nəzərindən daha münasib görülmüşdür.

Əziz Peyğəmbərimizin hovuz və ya quyu kənarında oturuş şəkli bizə stulda, divanda və s. necə oturmağımızı təyin etmək baxımından önəmlidir.

OTURMAQ ƏDƏBİ

Dərs, mümkündürsə, oturmaq ədəbinin rahat işləne biləcəyi otaq, məscid və s. kimi məkanlarda izah edilərsə və Peyğəmbərimizin (ﷺ) oturuş şəkilləri tətbiq edilərək göstərilərsə, faydalı olar.

Əziz Peyğəmbərimizin oturuş şəkilləri

1. Diz üstə oturuş şəkli.

Rəsulullahın (ﷺ) normal oturuş tərzı diz üstə oturmaq idi (Buxari, İman, 37).

Namaz qılarkən, Qurani-Kərim oxuyarkən, dinləyərkən və elmi məclislərdə diz üstə oturma şəkli İslam əxlaqı nöqtəyi-nəzərindən daha münasib görülmüşdür.

2. Bardaş quraraq oturuş şəkli.

Cabir ibn Səmurə (radiyallahu anhumə) Rəsulullahın (ﷺ) sübh namazını qıldıqdan sonra günəş tam yüksələnə qədər bardaş quraraq oturduğunu xəbər verir (Əbu Davud, Ədəb, 26).

3. “Qursufa” və “İhtiba” adlanan oturuş şəkli.

İbn Ömər (radiyallahu anhumə); “Rəsulullahı (ﷺ) Kəbənin həyətinə əlləri ilə dizlərini tutaraq, belə oturarkən gördüm”, – demiş və dizlərini qarnına dayayıb qolları ilə dizlərini tutaraq yanları üstündə oturmuşdur (Buxari, İstizan, 34).

Qaylə binti Mahrəmə də: “(müsəlman olmaq üçün gəldikdə) Rəsulullahı (ﷺ) dizlərini qarnına dayamış və dizlərini əlləri ilə tutub yanları üstündə oturmuş vəziyyətdə gördüm. Onun belə huşu içində və sadə, mənən dinc bir vəziyyətdə oturduğunu görünce heybətindən ürpərdim”, – deyir (Əbu Davud, Ədəb, 22).

Bu tərz əziz Peyğəmbərimizin çox vaxt etdiyi, hətta Qazı İyaza görə bardaş quraraq oturmaqdan daha çox etdiyi oturuş tərzidir. Təsəttürün tam yerində olması və övrət yerinin açılma ehtimalının olmaması üçün bu cür oturuşa üstünlük verilir. Səhabə də çox vaxt belə oturardı. Cəmiyyətimizdə bu cür oturuş tərzinin geniş ya-

yılması, hər halda, belə bir sünnənin tətbiq edilməsindən irəli gəlir.

Yalnız Rəsulullah (ﷺ) cümə günü imam xütbə oxuyarkən bu şəkildə oturub xütbə dinləməyi qadağan etmişdir (Əbu Davud, Salat, 128). Çünki bu cür oturuş tərzii mürgülməyə səbəb ola bilər və insanın xütbəni dinləməsinə mane olar.

4. Çömələrək oturmaq.

Allah Rəsulu (ﷺ) çömələrək də oturmuşdur. **“İhtizaf”** və **“ika”** kəlmələriylə ifadə edilən bu oturuş şəkli ilə əlaqəli Ənəs bin Malik (r.a): “Mən Rəsulullahı (ﷺ) çömələrək oturmuş halda xurma yeyərkən gördüm”, – demişdir (Müslim, Əşribə, 148-149).

5. Rəsulullahın (ﷺ) müşahidə edilən başqa bir oturuş şəkli də hovuz və ya quyunun kənarında oturub ayaqlarını aşağıya doğru sallamasıdır.

Əbu Musa əl-Əşarinin (r.a) rəvayət etdiyi bir hadisədə Allah Rəsulu bir qism əshabıyla birlikdə Əris quyusunun kənarına oturaraq ayaqlarını quyuya sallamışdır (Buxari, Əshabun-Nəbi, 5).

Əziz Peyğəmbərimizin hovuz və ya quyu kənarında oturuş şəkli bizə stulda, divanda və s. necə oturmağımızı təyin etmək baxımından önəmlidir.

Əziz Peyğəmbərimizin təsdiq etmədiyi oturuş şəkilləri

1. Tək əlini və ya hər ikisini arxa tərəfə uzadıb əlinin iç tərəfinə söykənərək və bədənini də buna uyğun hala salaraq oturmaq.

Bu oturuş şəkli insanlara qarşı təkəbbürlənən və özlərini hər kəsdən üstün tutanların oturuş tərzii kimi dəyərləndirilmişdir.

Şərid ibn Süveyd (r.a) belə rəvayət edir:

“Bir gün sol əlimi arxaya uzadıb əlimin içinə söykənərək oturarkən Rəsulullah (ﷺ) yanıma gəldi və :

– *Allahın qəzəbinə uğrayanlar kimi oturursan?* – buyurdu (Əbu Davud, Ədəb, 24).

Burada mühüm olan məqam İslam kimi ən böyük nemətə sahib olan

Peyğəmbərimizin (ﷺ) yatarkən qadağan etdiyi bu oturuş şəklinin oturarkən də edilməsi münasib bilinməmişdir.

“Uzanıb yatdığı vaxt ayaqlarını bir-birinin üzərinə qoyma!” – buyurmuşdur.

(Müslim, Libas, 73)

*“Kiçiklərimizə mərhəmət etməyən,
böyüklərimizə hörmət göstərməyən
bizdən deyildir.”*

(Tirmizi, Birr, 15)

müsəlmanların bu nemətdən məhrum qalmış və Allahın qəzəbinə düşər olmuş müsəlman olmayanlara oturuşlarında belə bənzəməmələridir. Əgər belə bir oturuş, yerləş, yatış və buna bənzər davranışlar edildikdə onlar yada düşsə və onların halı zehinlərdə canlanırsa, bunlardan uzaq durmaq müsəlmanların vəzifəsidir.

2. Ayağı ayaq üstünə aşıraraq oturmaq.

Peyğəmbərimizin (ﷺ) yatarkən qadağan etdiyi bu oturuş şəklinin oturrarkən də edilməsi münasib bilinməmişdir.

Belə ki, hədisdə Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Uzanıb yatdığı vaxt ayaqlarını bir-birinin üzərinə qoyma!” – buyurmuşdur (Müslim, Libas, 73).

3. Evlərin giriş qapısında, pilləkən kənarlarında, insanların girib-çıxdığı yerlərdə durmaq və oturmaq:

Peyğəmbərimiz (ﷺ) əshabına:

– *Yollarda oturmaqdan uzaq durun!* – buyurmuşdur. Onlar:

– Biz buna məcburuq. Məsələlərimizi orada danışırıq, dedikdə isə Allah Rəsulu:

– *Oturacaqsınızsa, onda yolun haqqını verin!* – buyurdu.

– Yolun haqqı nədir, ey Allahın Rəsulu? – dedikdə isə Allah Rəsulu:

– *Harama baxmamaq, gəlib-gedənləri incitməmək, salamı almaq, yaxşılığı əmr edib, pislikdən çəkindirməkdir,* – buyurdu (Buxari, Məzalim, 22).

Məclis və məscidlərdə oturmaq ədəbi

1. Kimisə qaldırıp onun yerində oturmamaq

Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Sizdən biriniz başqa bir adamı oturduğu yerdən qaldırıp yerinə özü oturmasın. Lakin aralanaraq halqanı genişləndirin”, – buyurmuşdur (Buxari, Cümə, 20).

Əbu Hüreyrədən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu:

“Sizdən biriniz oturduğu yerdən qalxdığı zaman geri qayıdarsa, əvvəlki oturduğu yerə oturmağa hər kəsdən daha çox haqqı var” (Müslim, Salam, 31).

Böyüklərə hörmət etmək, kiçiklərə sevgi və mərhəmətlə yanaşmaq İslam əxlaqındandır. Hədisdə belə buyrulur: “*Kiçiklərimizə mərhəmət etməyən, böyüklərimizə hörmət göstərməyən bizdən deyildir*” (Tirmizi, Birr, 15).

Əgər ayaq üstə qalan şəxs yaşca böyükdürsə kiçiyə mərhəmət və şəfqətlə yanaşaraq görmədiyini, xəstə olduğunu və s. düşünməlidir. Belə vəziyyətdə “qalx!” deməkdənsə, “yer verə bilərsiniz?” şəklində müraciət forması daha məqsədəuyğun hesab edilir.

2. Məclislərdə “yer açın, yer verin” deyildikdə kömək etmək.

“Ey iman gətirənlər! Sizə: “Məclislərdə yer verin!” – deyildikdə yer verin ki, Allah da sizə (cənnətdə) geniş yer versin (əl-Mücadələ, 11).

“Önə gedə bilərsinizmi?”, “zəhmət olmasa, irəliləyə bilərsinizmi?” kimi xitabları eşitməzliyə vurmaq bu ayə ilə qadağan olunmuşdur. Yer vermək dinimiz nöqtəyi-nəzərindən vacibdir.

Məscidlərdə oturmaq ədəbində önə gəlmək, boş yerləri doldurmaq ümumi əxlaq qaydasıdır. Sonra gələnlər buna müvafiq oturmaqla özlərinə yer tapmış olurlar. Məscidlərdə, ev məclislərində də bu qaydaya riayət etməmək qul haqqına səbəb olacaq davranışlardır. İslam düzgünlük, nizam-intizam dinidir. Namazlardakı səflər, Kəbədəki ahəng bu nizam-intizamın təzahürüdür.

Ənəsdən (r.a.) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurub: “*Namazda səfləri düzəldin (dümdüz edin). Çünki səfi düzgün etmək namazın gözəlliyindəndir*” (Buxari, Əzan, 74).

“Rəsulullah (ﷺ) oxları düzəlirmiş kimi səflərimizi düzəldirdi. Bizim buna vərdiş etdiyimizi görüncəyə qədər belə etməyə davam etdi. Özü bir gün namaza çıxdı və namaz qıldıracağı yerdə durdu. Elə təkbir almaq

“*Namazda səfləri düzəldin (dümdüz edin). Çünki səfi düzgün etmək namazın gözəlliyindəndir*”

(Buxari, Əzan, 74)

“(Allah) Kitabda sizə nazil etmişdir ki, Allahın ayələrinin inkar edildiyini və onların (ayələrin) ələ salındığını eşitdiyiniz zaman onlar bundan başqa bir sözə (mövzuya) keçənə qədər onlarla birlikdə oturmayın! Yoxsa siz də onlar kimi olarsınız”

(ən-Nisa, 140).

üzrəyken sinəsi səfdən kənara çıxmış adam gördü. Bundan sonra belə buyurdu: *“Ey Allahın qulları! Səflərinizi düzəldin, yoxsa uca Allahın aranızda düşmənçilik salacağını yaxşı bilin”* (Müslim, Salat, 128).

Əbu Səid əl-Xudridən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) əsha-bının arxa tərəflərdə səf tutmağa çalışdığını görüncə onlara: *“Önə doğru gəlin və mənimlə uyğunlaşın! Sizdən sonrakılar da sizinlə uyğunlaşsınlar. Bir cəmiyyət davamlı olaraq geriləyər-sə, Allah onları geridə qoyar”* (Müslim, Salat, 130).

3. İcazə almadan iki şəxs arasında oturmamaq.

Bu mövzuda Allah Rəsulu (ﷺ):

“Özləri icazə vermədikcə, iki nəfərin arasında oturmaq başqa bir adama halal olmaz!” (Əbu Davud, Ədəb, 21)

4. Yanaşı oturan iki nəfəri bir-birindən ayıraraq aralarına girməmək, yaxud onların çiyinlərindən aşaraq irəli keçməmək:

Ənəs ibn Malik (r.a) belə rəvayət edir:

“Rəsulullah (ﷺ) bir gün xütbə oxuyarkən bir nəfər gəldi, insanların çiyinlərinin üstündən aşaraq qabağa keçdi və Peyğəmbərimizin yanında oturdu. Əziz Peyğəmbərimiz namazı bitirdikdən sonra həmin adama:

– *Ey filankəs, səni bizimlə birlikdə cümə namazı qılmaqdan uzaqlaşdıran nədir?* – dedi. Həmin adam:

– Ya Rəsulallah! Bu gördüyün yerdə oturmaq üçün belə etdim, – dedi. Allah Rəsulu:

– *Amma səni insanların çiyinlərinə basarkən və onlara əziyyət verərkən gördüm. (Bunu bil ki,) bir müsəlmana əziyyət verən mənə də əziyyət vermiş olur. Mənə əziyyət verən isə Allaha əziyyət etmiş olur”* (Heysəmi, II, 79).

Bu adam namazı Peyğəmbərimizin görə biləcəyi bir yerdə qıldığı halda Peyğəmbərimizin ondan *“Cümə namazını niyə qılmadın?”* – deyər soruşması etdiyi bu hərəkətin səhv olduğunu qəti şəkildə bildirmək üçündür. Yoxsa bu hərəkət, səhv olmasına baxmayaraq, fiqh baxımından namazın qəbul olmasına maneə deyildir.

5. Söhbət və ya vəz dinlənən və dərs tədris edilən məkanlara insanları narahat edəcək şəkildə daxil olub oturmamaq.

Bu məkanlarda salam vermək belə münasib qarşılanmadığı üçün səssiz şəkildə, narahatlığa səbəb olacaq hərəkət etmədən oturmaq tövsiyə edilmişdir. Belə ki, Hüzeyfədən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) halqa halındakı bir toplumun ortasında oturan bir adamın səhv davranıldığını bildirmişdir (Əbu Davud, Əadb, 14).

Peyğəmbərimiz qəti şəkildə qadağan etdiyi bu iki hərəkətə iki cəhətdən xoş baxılır. Birincisi, qabağa keçə bilmək üçün oturanları narahat edib aralarından və ya çiyinlərinin üstündən keçmək onsuz da qadağan edilmişdir. İkincisi isə halqanın ortasına keçib oturan adam məclisdəkilərin bir-birinin üzünü görməsinə mane olur ki, bu da oradakı insanlara əziyyət vermək deməkdir.

6. Dinimizə görə nalayiq ifadələrin səsləndirildiyi yerlərdə oturmamaq.

Uca Allah buyurur:

“(Allah) Kitabda sizə nazil etmişdir ki, Allahın ayələrinin inkar edildiyini və onların (ayələrin) ələ salındığını eşitdiyiniz zaman onlar bundan başqa bir sözə (mövzuya) keçənə qədər onlarla birlikdə oturmayın! Yoxsa siz də onlar kimi olarsınız” (ən-Nisa, 140).

7. Qadın-kişi qarışıq şəkildə oturmamaq, zəruri hal yaranarsa təsəttürə diqqət yetirmək.

Həzrət Aişə (r.a) Əməvilər dövründə qadın və kişilərin qarışdığını görünəcə deyib: *“Rəsulullah (ﷺ) qadınların belə etdiyini görsəydi, İsrailoğulları qadınlarının məsciddən uzaqlaşdırıldığı kimi, onları da məsciddən uzaqlaşdırardı”* (Buxari, Səhih, Əzan, 163).

Rəsulullah (ﷺ) məscidin bir qapısı haqqında:

“Bu qapını qadınlara ayıraqlı” – buyurmuş və kişi səhabələr bir daha o qapıdan istifadə etməmişdilər (Əbu Davud, Salat, 571).

Peyğəmbərimiz məscidə gələn qadınlara mane olmamışdır, mane olun-

Peyğəmbərimiz məscidə gələn qadınlara mane olmamışdır, mane olunmamasını da əmr etmişdir.

(Buxari, Səhih, Azan, 165).

*“Allah-Təala yaşına görə bir
ixtiyara hörmət edən gəncə,
qocaldıqda xidmət edəcək
şəxslər lütf edər.”*

(Tirmizi, Birr, 75)

mamasını da əmr etmişdir (Buxari, Səhih, Azan, 165).

Ancaq məsciddə namaz qılmağa gələn qadınlar kişilərlə qarışıq səfdə deyil, onların arxasında səf qurardılar. Namazdan sonra kişilərlə qadınların qarışmaması üçün, Allah Rəsulu (ﷺ) salam verdikdən sonra ayağa qalxmaddan öncə bir müddət oturur, qadınlar qalxıb getdikdən sonra qalxar, kişilər də ondan (ﷺ) sonra qalxardı (Buxari, Səhih, Azan, 162).

Qadınlar bayram namazlarına da gələrdilər, ancaq onların namaz qılacaq yerləri ayrı məkana təyin olunardı. Peyğəmbərimiz kişilərin xütbəsini bitirdikdən sonra yanlarına gedib onlara da nəsihət edərdi (Buxari, İydeyn, 7-8).

8. Mənəvi dəyərlərə hörmətlə yanaşmaq:

Qibləyə, Ravzayi-Muttaharaya, Qurani-Kərimə və süfrəyə doğru ayaq uzatmamaq bir əxlaq normasıdır.

“Kim Allahın nişanələrinə hörmət göstərsə, şübhəsiz, bu,

qəlblərin təqvasındandır” (Həcc, 32).

9. Böyüklərlə birlikdə olarkən oturmaq ədəbinə diqqət yetirmək:

- a) Ayaqları uzatmamaq
- b) Ayağı ayaq üstünə aşırıdmmamaq
- c) Düzgün şəkildə oturmağa səy göstərmək
- d) Süfrə arxasında onlardan öncə oturmamaq
- e) Süfrədə arxasında olduğumuz zaman ayağa qalxıb onlara oturacaqları yeri göstərmək.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) hədisdə belə buyurur:

“Ey Ənəs! Yaşlılara hörmət et, kiçiklərə qarşı da şəfqətli ol ki, cənnətdə mənə yoldaş olasan!” (Beyhəqi, Şuab, VII, 458)

“Allah-Təala yaşına görə bir ixtiyara hörmət edən gəncə, qocaldıqda xidmət edəcək şəxslər lütf edər” (Tirmizi, Birr, 75).

10. İctimai nəqliyyatda oturmaq ədəbi.

a) Mümkün olduğu qədər ictimai nəqliyyatdan istifadə etmək üçün insanların seyrək olduğu vaxtlara üstünlük verilməlidir.

b) Naməhrəmlə oturmamağa diqqət etməli, oturulduğu təqdirdə aradakı məsafə bir əşya ilə kəsilməlidir.

11. Məclislərdən çıxarkən Peyğəmbərimizin tövsiyə etdiyi duanı etmək:

“Kim faydasız danışqların çox olduğu bir yerdə oturub, oradan qalxmadan öncə bu duanı edərsə, işləmiş olduğu günahlardan təmizlənmiş olar:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ
أَتُوبُ إِلَيْكَ

“Allahım, Səni həmdinlə zikr edir, Səndən başqa ilah olmadığına şəhadət edirəm. Səndən məğfirət (günahların Allah tərəfindən bağışlanması) istəyirəm və Sənə tövbə edirəm” (Tirmizi, Dəavat, 39).

Fəaliyyətlər

1. Dərs oturmaq ədəbinin tətbiq edilə biləcəyi bir məkanda tədris edilə bilər.

2. Peyğəmbərimizin (ﷺ) oturuş şəkilləri və bəyənmədiyi oturuş şəkillərini izah edən divar qəzeti və ya slayd təqdimatı hazırlana bilər.

3. Məclislərdə oturmaq ədəbi tətbiq olunaraq izah edilə bilər.

YATMAQ ƏDƏBİ

1. Yuxu haqqında təfəkkür

2. Peyğəmbərimizin (ﷺ) gecə

həyatı

3. Yatmaq ədəbi ilə əlaqəli

məqamlar:

YATMAQ ƏDƏBİ

Uca Rəbbimiz gündüzü daha çox dolanışığın təmini üçün işləmək, gecəni də yuxu və dincəlmək vaxtı etmişdir. Ayədə belə buyurulur:

“Sizin üçün gecəni örtük, yuxunu istirahət vasitəsi, gündüzü də iş vaxtı edən Odur” (əl-Furqan, 47).

“Yuxunuzu istirahət vasitəsi etdik. Gecəni sizin üçün örtük etdik” (ən-Nəbə, 9-10).

Gecə qaranlığı örtücü və gizləyici olduğu üçün libasa bənzədilmiş və yuxu dincəlmək vasitəsi kimi təqdim edilmişdir. Belə demək mümkünsə, gündüz yorulan insanı uca Allah, yuxuda bir növ texniki xidmətə cəlb edir. Bu səbəblə, yuxu böyük bir nemət və lütf, uca Allahın insana bəxş etdiyi yenilənmə və istirahətdir.

“Sizin üçün gecəni örtük, yuxunu istirahət vasitəsi, gündüzü də iş vaxtı edən Odur.”

(əl-Furqan, 47)

“Kim Bəqərə surəsinin sonundakı iki ayəni (Əmənrəsulu) hər gecə oxuyarsa, bu, ona kifayət edər”

(Buxari, Məğazi, 12).

Gecələr səhhət və əxlaq baxımından bədii bir libas, yəni örtüdür. İzdivac qanunu baxımından da bir səadət libası, abır-həyanı qoruyan bir sirr pərdəsi, maddi və mənəvi olaraq gizlənmək istəyənlər üçün də sığınacaq yeridir. Bu baxımdan gecələr bir yandan Haqq aşıqləri üçün vüsəl dəmi olduğu halda, digər yandan günahkar və nəfsinə məğlub olanlar üçün isə böyük bir aldanişdır.

Rəsulullah (ﷺ):

“Yuxu ölümün qardaşıdır”, – buyurmuşdur (Suyuti, II, 162).

“Sizi gecə öldürən (yuxuladan), gündüz nə əldə etdiyinizi bilən, sonra müəyyən olunmuş vaxt (əcəl) tamamlansın deyə, gündüz vaxtı sizi dirildən (yuxudan oyandıran) Odur...” (Ənam, 60) ayəsində də bu həqiqətə işarə edilmişdir. Bunun mənası təfəkkürü-mövt (ölümü düşünmək) üçün başqalarının cənazəsində iştirak etməkdən daha çox real bir şəkildə, insanın öz yuxusunu təfəkkür edərək ölüm həqiqətini idrak etməsidir.

Oğru gəlsə, üstümüz açıq qalsa hiss etmərik. Anesteziya olsa, aylımamaqdan qorxarıq. Yuxu da bir növ anesteziyadır, ancaq böyük bir güvənlə yatırır. Halbuki ertəsi gün qalxmayanlar da olur!

Peyğəmbərimizin (ﷺ) gecə həyatı

Gündüz fəcr (dan yerinin ağarması) ilə başlayıb axşam azanına qədər olan zamandır. Gecə isə axşam azanından fəcr vaxtına qədər keçən zamandır.

Peyğəmbərimizin (ﷺ) gecəsi işə namazını qılmaqla başlayardı.

1. İşə namazından sonra istirahətə çəkilərdi.

Rəsulullah gündüz və gecə həyatını nizamlı bir şəkildə tənzimləyərdi. Ümumi bir qayda olaraq işə namazından əvvəl yatmaz, işadan sonra da söhbət və danışığa yer verməzdi (Buxari, Məvaqit, 23).

İbn Məsud (r.a): “Rəsulullah bizə işə namazından sonra gecə söhbətini qadağan edərdi”, – deyə nəql edir (İbn

Macə, Salat, 12). Bu, tövsiyə mahiyyətində nəzərdə tutulmuş bir qadağadır.

Bunun, yeni erkən yatıb-yatmağın istisna halı ancaq Allah yolunda xidmət və gecəni ehyə (canlanmaq, xoşbəxtliyə qovuşmaq mənasına gəlir) etməyə mane olmayacaq səbəblərdir. Həzrət Ömər (r.a) buyurur:

“Allah Rəsulu (ﷺ) müsəlmanları maraqlandıran bir iş haqqında Əbu Bəkr ilə gecə səhərə qədər danışdı, mən də onlarla bərabər olardım” (Tirmizi, Salat, 12).

2. Bəqərə surəsinin son iki ayəsini (Əmənrəsulu) və Mülk surəsinin oxunmasını tövsiyə edərdi.

Əbu Məsud əl-Bədrindən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Kim Bəqərə surəsinin sonunda iki ayəni (Əmənrəsulu) hər gecə oxuyarsa, bu, ona kifayət edər” (Buxari, Məğazi, 12).

Əbu Hüreyrə (r.a) rəvayət edir: “Rəsulullah (ﷺ) buyurdu:

“Qurani-Kərimdə otuz ayəlik bir surə var. Bu surə onu oxuyan kəsə qiyamət günü şəfaət edər və Allahın onu bağışlamasına vəsilə olar. Bu surə Təbərəkəlləzi bi yədihilmulkdür” (Əbu Davud, Salat, 327).

3. Sürmə çəkər, misvakdan istifadə edərdi.

Peyğəmbərimizin (ﷺ) gecə yatmazdan öncə gözlərinə sürmə çəkdiyi rəvayət edilir. Rəsulullah (ﷺ) əshabına **“ismid”** daşından emal edilən sürməni tövsiyə etmiş, bunun gözləri cilaladığını və kirpiklərə yaxşı təsir etdiyini xəbər vermişdir (Tirmizi, Libas, 23/1757).

Həzrət Aişə anamız: “Biz Rəsulullahın (ﷺ) misvakını və dəstəmaz suyunu axşamdan hazırlayırdıq. Allah onu gecənin dilədiyi saatında oyandırardı. Həzrət Peyğəmbər oyanan kimi misvakla dişlərini təmizləyər, dəstəmaz alıb namaz qılardı” (Müslim, Misafirin, 139).

“Biz Rəsulullahın (ﷺ) misvakını və dəstəmaz suyunu axşamdan hazırlayırdıq. Allah onu gecənin dilədiyi saatında oyandırardı. Həzrət Peyğəmbər oyanan kimi misvakla dişlərini təmizləyər, dəstəmaz alıb namaz qılardı”

(Müslim, Misafirin, 139).

Rəsulullah (ﷺ) dəstəmazlı yatar və yatarkən dua edərdi

4. Yatağını yoxlayardı.

Peyğəmbərimiz belə buyurmuşdur:

“Sizdən biriniz yatağında yatacağı zaman paltarının bir ucuyla yatağını silkələsin. Çünki yatağından ayrıldıqdan sonra həmin yerə hansı zərərvericinin girdiyini bilməz. Sonra da belə desin:

بِسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ خَبْنِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ
إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَرْحَمَهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا
فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهَا الصَّالِحِينَ.

“Rəbbim! Sənin adın ilə yatağıma uzandım, yenə Sənin adın ilə yatağımdan qalxıram. Əgər yuxuda canımı alsan, mənə mərhəmət et, məni bağışla! Əgər həyata qayıtarsan, yaxşı qullarını mühafizə etdiyin kimi məni də pisliklərdən qoru!” (Buxari, Dəavat, 13)

5. Peyğəmbərimiz (ﷺ) sağ tərəfinə çevrilərək sağ əlinin iç tərəfini sağ yanağının altına qoyaraq yatmışdır (Müslim, Məsacid, 313).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) qısa müddət yatmaq istədikdə və xüsusilə zəruri

hallarda gec yatdığına görə səhər namazını qaçırmamaq üçün belə etmişdir (Buxari, Dəavat, 5).

6. Dəstəmazlı yatar və yatarkən dua edərdi.

Bəra ibn Azibdən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur: “Yatağına girmək istədikdə namaz qılmaq üçün dəstəmaz aldığın kimi dəstəmaz al, sonra isə sağ tərəfin üzərinə yataraq belə de:

اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ
وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ
وَأَلْبَجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً
إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا
إِلَيْكَ. أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ
وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ.

“Ey Rəbbim, bütün varlığımı Sənə təslim etdim, işimi Sənə həvalə etdim, Sənə yönəldim, qorxum da ancaq Səndəndir. Sənin əzabından qaçıb sığınılacaq yer yenə ancaq Sənin rəhmətidir. Nazil etdiyin kitabına və

göndərdiyin Rəsuluna iman etdim, ey Rəbbim!”

Bunları söyləyib yatsan və o gecə ölsən, fitrət üzrə ölmüş olarsan. Yatmazdan əvvəl bunlar son sözlərin olsun” (Buxari, Dəavat, 7).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurmuşdur:

“Yatağına girdiyin zaman belə de:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ
وَشَرِّ عِبَادِهِ
وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَخْضُونَ

“Allahın qəzəbindən, qullarının şərindən, şeytanların hücumlarından və mənim yanıma gəlmələrindən Onun hər biri nöqsansız və tam olan kəlmələrinə sığıniram”. Belə dua etsən, heç bir şey sənə zərər verməz və zərərə düşər olmamağa layiq hala gələrsən” (Əbu Davud, Tibb, 19).

Yenə Buxarinin Hüzeyfədən (r.a) rəvayət etdiyinə görə, Hüzeyfə (r.a) belə demişdir:

Allah Rəsulu yatağına girdikdə belə deyərdi:

اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا

“Allahım, sənin adınla ölür, sənin adınla dirilirəm”.

7. Allah Rəsulu Allahı zikr etmədən yatan insanın əskik iş gör-düyünü bildirmişdir (Əbu Davud, Ədəb, 25).

Peyğəmbərimiz hər gecə yatağına uzandığı zaman İxlas, Fələq və Nas surələrini oxuyaraq, iki mübarək əlini birləşdirib əllərinə üfürərdi. Sonra əlləri ilə başından və üzündən başlayaraq, toxuna bildiyi yerə qədər bədəninin hər tərəfini məsh edərdi. Bunu üç dəfə təkrarlayardı (Buxari, Fədailul-Quran, 14).

Həzrət Əli (r.a.) rəvayət edir:

“Peyğəmbərimizin qızı Həzrət Fatimə (radiyallahu anha) atasına ailəsindən ən sevimli olanı idi. Dəyirman çevirməkdən əlində, su daşımaqdan boynunda yaralar olar, ev süpürdü-yü üçün də üst-başı toz-torpaq içində olardı. Bir gün Allah Rəsuluna savaş əsirləri gətirilmişdi. Fatiməyə:

“Gecənin bir vaxtı oyanıb sənə xas olan əlavə namazı (təhəccüd namazını) qıl! Ola bilsin ki, Rəbbin səni tərifi layiq bir məqama ucaltsın”

(əl-İsra, 79).

“Gecə namazına davam edin. Çünki bu sizdən öncəki saleh şəxslərin ibadətidir. Gecə ibadəti, Allaha yaxınlığa səbəb olur, günahlara kəffarədir, insan bədənini xəstəliklərdən qoruyur və günahlardan uzaqlaşdırır.”

(Tirmizi, Dəavat, 101)

– Atanın yanına gedib bir xidmətçi istə, – dedim. Fatimə (radiyallahu anha) getdi, Rəsulullahın (ﷺ) o anda bəzi şəxslərlə danışdığını görüncə geri qayıtdı. Ertəsi gün Allah Rəsulu (ﷺ) Fatimənin yanına gələrək:

– Qızım, ehtiyacın nə idi?– deyə soruşdu. Fatimə susub cavab verməyincə mən:

– Mən izah edirəm, ey Allahın Rəsulu! – dedim və vəziyyəti danışdım. Bundan sonra Rəsulullah (ﷺ):

– Ey Fatimə! Allahdan qorx! Allahın fərzlərini yerinə yetir. Ailənin işlərini gör! Yatağına girərkən otuz üç dəfə “sübhənallah”, otuz üç dəfə “əlhamdülillah”, otuz üç dəfə “Allahu Əkbər” de! Beləliklə, hamısı birlikdə yüz edər. Bu sənin üçün xidmətçidən daha xeyirlidir, – buyurdu (Buxari, Humus, 6).

8. Təhəccüd namazı qılmaq üçün qalxardı.

Uca Allah təhəccüd namazını Peyğəmbərimizə (ﷺ) fərz buyurmuşdur. Ayədə belə buyurulur:

“Gecənin bir vaxtı oyanıb sənə xas olan əlavə namazı (təhəccüd

namazını) **qıl! Ola bilsin ki, Rəbbin səni tərifə layiq bir məqama ucaltsın”** (əl-İsra, 79).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) təhəccüdə çox əhəmiyyət verirdi. Həm evdə olduğu zaman, həm də səfərdə ikən təhəccüd namazını heç tərk etməmiş, çox sevdiyi səhabələrini də bu namaza təşviq etmişdir. Hədisdə belə buyurulmuşdur:

“Gecə namazına davam edin. Çünki bu sizdən öncəki saleh şəxslərin ibadətidir. Gecə ibadəti, Allaha yaxınlığa səbəb olur, günahlara kəffarədir, insan bədənini xəstəliklərdən qoruyur və günahlardan uzaqlaşdırır” (Tirmizi, Dəavat, 101).

“... Fərzlər xaricində ən fəzilətli namaz gecə namazıdır” (Müslim, Siyam, 203).

“Ümmətin ən şərəfliləri hameleyi-Quran (yəni Quran xidmətində olan hafizlər) və davamlı olaraq gecə ibadətinə qalxanlardır” (Münavi, I, 522).

9. Gecəni namaz, zikr, Quran və təfəkkürlə keçirirdi.

Uca Allah buyurur:

“Səhər-axşam Rəbbinin adını zikr et! Gecənin bir vaxtında Ona səcdə et və gecə uzun müddət Onu təsbəh et!” (İnsan, 25-26)

Həzrət Aişə anamız rəvayət edir:

Bir gecə Rəsulullah (ﷺ) mənə:

– *Ey Aişə! Gecəni Rəbbim ilə keçirməyə icazə verirsən?* – dedi. Mən də:

– Vallahi səninlə birlikdə olmağı çox istəyirəm. Ancaq səni sevindirən şeyi daha çox sevirəm, – dedim.

Sonra Allah Rəsulu qalxdı, dəstəmaz aldı və namaza başladı. Ağlayırdı. O qədər ağladı ki, paltar, mübarək saqqalı, hətta səcdə etdiyi yer belə göz yaş ilə islandı. O, bu halda ikən Bilal (r.a) Rəsulullahı namaza çağırmaq üçün gəldi. Allah Rəsulunun ağladığını görəncə:

– Ya Rəsulallah! Allah-Təala sizin keçmiş və gələcək günahlarınızı bağışladığı halda niyə ağlayırsınız? – dedi. Allah Rəsulu (ﷺ):

– *Allaha çox şükür edən bir qul olmayımı? Vallahi bu gecə mənə elə*

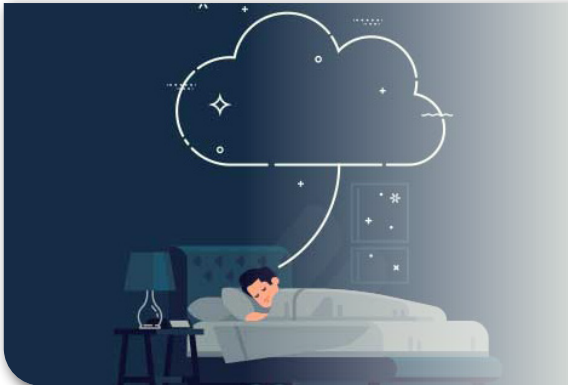
ayələr nazil oldu ki, onu oxuyub təfəkkür etməyənin vaxtına! – buyurdu və bu ayələri oxudu:

“Həqiqətən, göylərin və yerin yaradılmasında, gecə və gündüzün bir-birini əvəz etməsində ağıl sahibləri üçün (Allahın varlığını və birliyini göstərən) dəlillər vardır. Onlar ayaq üstə olanda da, uzananda da Allahı xatırlayar, göylərin və yerin yaradılması haqqında düşünərlər (və belə deyərlər:) “Ey Rəbbimiz! Sən bunları boş yerə yaratmamısan. Sən pak və müqəddəssən! Bizi cəhənnəm əzabından qor!”

(Ali-İmran, 190-191)

10. Sübh namazının ardından bir müddət istirahət etdikdən sonra camaatla birlikdə fərz namazını qılmaq üçün məscidə gərdi.

Allah Rəsulu əshabı ilə namazını əda edər, günortaya qədər isə əshabi-suffənin təhsili, səhabələrin xüsusi işləri və dəvət işləriylə məşğul olardı.

“Sizdən biriniz xoş bir yuxu gördüyü zaman o Allahdandır. Bu səbəblə Allaha həmd etsin və yuxusunu danışsın.”

(Buxari, Tabir, 3)

“O yuxunu sadəcə sevdiyi şəxsə söyləsin. Xoş olmayan bir yuxu görərsə, o şeytandandır. Onun şərinəndən Allaha sığınsın və onu heç kəsə söyləməsin. O vaxt həmin yuxudan zərər görməz.”

(Buxari, Tabir, 346)

11. Zöhr namazını qıldıqdan sonra bir müddət istirahət məqsədi ilə “qaylulə” edərdi.

Bu sünnə coğrafi şərtlərə və iqlimə görə dəyişməkdədir. Peyğəmbərimiz (ﷺ): “Gündüzün orucuna obaşdan yeməyi ilə, gecənin ibadətində də günorta yuxusu ilə kömək edin!” (Hakim, I, 588) – buyurmuş, bu yuxunun daha çox gecə ibadətində kömək etdiyini vurğulamışdır.

12. Peyğəmbərimizin (ﷺ) yuxu gördükdə verdiyi tövsiyələr.

Əbu Səid əl-Xudri (r.a) Allah Rəsulunun (ﷺ) belə buyurduğunu eşitmişdir.

“Sizdən biriniz xoş bir yuxu gördüyü zaman o Allahdandır. Bu səbəblə Allaha həmd etsin və yuxusunu danışsın” (Buxari, Tabir, 3).

Başqa bir rəvayət belədir:

“O yuxunu sadəcə sevdiyi şəxsə söyləsin. Xoş olmayan bir yuxu görərsə, o şeytandandır. Onun şərindən Allaha sığınsın və onu heç kəsə söyləməsin. O vaxt həmin yuxudan zərər görməz” (Buxari, Tabir, 346).

Cabirdən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu:

“Sizdən biriniz xoş olmayan bir yuxu gördükdə sol tərəfinə üç dəfə tüpürsün, şeytanın şərindən də üç dəfə Allaha sığınsın. Yatdığı tərəfdən çevrilib digər tərəfə uzansın” (Müslim, Rəya, 5).

13. Peyğəmbərimiz (ﷺ) yuxudan oyandıran Rəbbinə şükür edərək və dua edərək qalxardı.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) yuxudan oyandıqda belə dua edərdi:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ
النُّشُورُ

“Öldükdən sonra bizi dirildən Allaha həmd olsun. Dönüş ancaq Onadır” (Buxari, Dəavat, 8).

Yatmaq ədəbi ilə əlaqəli məqamlar:

1. Yatış şəklinə diqqət etmək.

Tahfə ibn Qeys (r.a) rəvayət edir: “Bir gün məsciddə üzü üstə yatmışdım.

Gördüm ki, bir adam ayağı ilə məni dürtmələyərək: *“Bu, Allahın qəzəbinə səbəb olan yatış şəkli”*, dedi. Bir də baxdım ki, həmin şəxs Rəsulullahdır (ﷺ)!” (Əbu Davud, Ədəb, 94)

Bu yatış tərzini Allah və Rəsulunun xoş qarşılamadığı yatış şəkli olmaqla bərabər, insanın sağlamlığına da zərərliyə. Mədə və qəlb kimi orqanların sıxılmasına səbəb olur.

Yatış vaxtına diqqət yetirmək.

Məkrüh vaxtlarda yatmamağa çalışmaq lazımdır. Bu vaxtlar:

Fəcrdən (günəşin çıxmağa başlaması) günəş tamamilə çıxıb kərahət (günəşin doğduğu, batdığı və tam ortada olduğu vaxta deyilir) vaxtı keçənədək olan müddətdə yatmaq.

“Səhər yuxusu ruziyə əngəldir” (Beyhəqi, əl-Ədəb, 1/276).

a) Axşam namazından öncə günəş tamamilə batanaq keçən məkrüh vaxt:

“Kim əsrdən sonra yatar və ağlını itirərək qalxarsa, ancaq özünü qinasın” (Kəşful-Xəfa, Acluni, II, 284).

2. Təsəttürə riayət etmək:

Yatarkən ən azından sətri-övrət yeri olan göbəklə diz qapağı arasını örtmək, geyinilən paltarın dar olmaması, paltarın yaxasının örtülü olması, qoltuqaltını göstərən paltar olmamasına əhəmiyyət vermək yatış ədəbində təsəttür ölçüləridir.

4. Otağın təmizlik və səliqəsinə önəm vermək.

5. Güvenli yerdə yatmaq.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) insanın dam kimi təhlükəli yerlərdə yatmasını da qadağan etmişdir (Tirmizi, Ədəb, 82).

6. İstirahət edərkən ailəyə xəbər vermək və böyüklərdən icazə almaq.

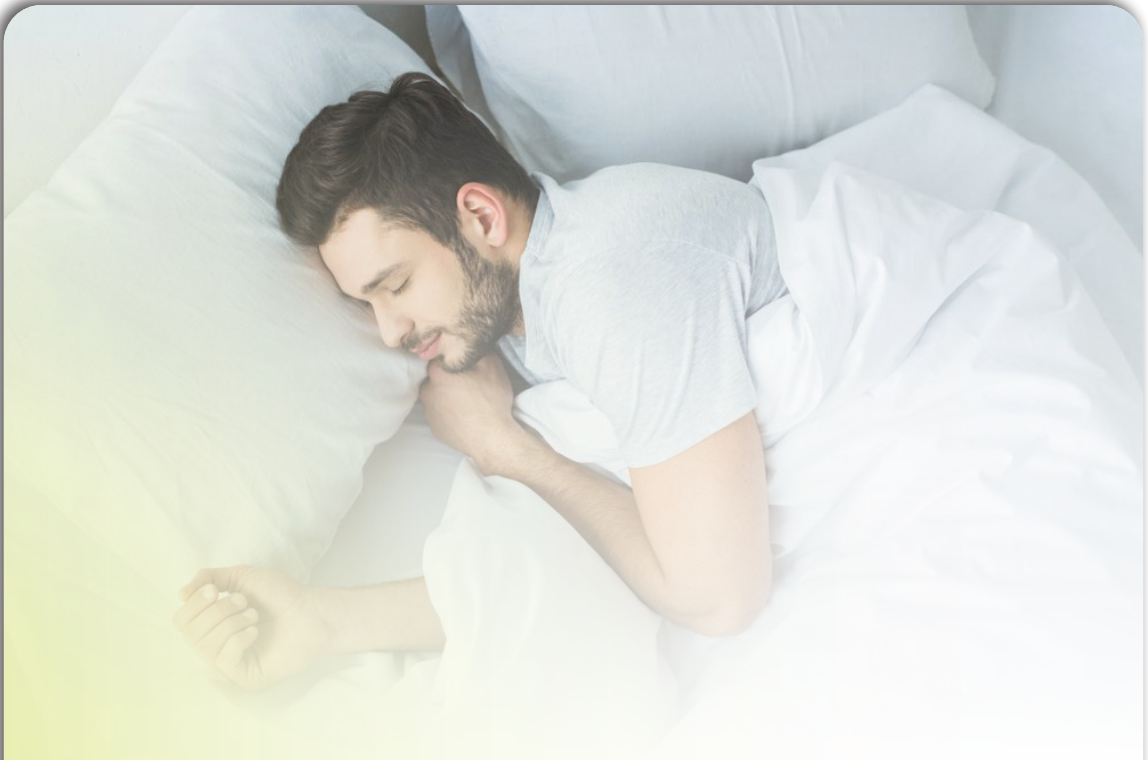
7. Sübh namazını qılmağa məsuliyyətlə yanaşmaq, namaza qalxmaq üçün öncədən tədbir görmək.

8. Toplu məkanlarda xüsusilə yatış vaxtına diqqət yetirmək, səs salmamağa çalışmaq, təsəttürə, təmiz-

“Kim əsrdən sonra yatar və ağlını itirərək qalxarsa, ancaq özünü qinasın.”

(Kəşful-Xəfa, Acluni, II, 284)

liyə, nizam-intizama əhəmiyyət vermək, narahatlığa səbəb olacaq hal və hərəkətlərdən uzaq durmaq.

9. Yatmazdan əvvəl qorunmaq məqsədilə tədbir görmək.

Allah Rəsulu (ﷺ) belə buyurdu:

“Yatmaq istədiyiniz zaman evlərinizdə yanan vəziyyətdə ocaq buraxmayın” (Buxari, İstizan, 49).

10. On yaşına çatan uşaqların yataqlarının ayrılması:

“Övladlarınız on yaşına gəlincə yataqlarını ayırın” (Sünənün-Darekutni, 1:230).

Fəaliyyətlər

1. Yatarkən ediləcək sünnələrlə əlaqəli afişa hazırlana bilər.
2. Vaxtında yatmaq və qalxmaqla əlaqəli, məkrüh vaxtlarda yatmamağın əhəmiyyətinə dair elmi məlumatlar paylaşıla bilər.
3. Yatarkən və yuxudan oyanarkən edilən dualar əzbərlənilə bilər.

Yatarkən oxunan dua:

بِسْمِكَ اللَّهُمَّ أَمُوتُ وَأَحْيَا
اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ
وَالْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا
إِلَيْكَ
أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ

“Ey Rəbbim, bütün varlığımı Sənə təslim etdim, işimi Sənə həvalə etdim, Sənə yönəldim, qorxum da ancaq Səndəndir. Sənin əzabından qaçıb sığınılacaq yer yenə ancaq Sənin rəhmətidir. Nazil etdiyin kitabına və göndərdiyin Rəsuluna iman etdim, ey Rəbbim!”

Yuxudan oyanarkən oxunan dua:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا
وَالِيهِ النُّشُورُ

“Öldükdən sonra bizi dirildən Allaha həmd olsun, dönüş ancaq Onadır”.

DƏVƏT EDİLƏN YERƏ

GETMƏK VƏ ZİYARƏT ƏDƏBİ

• Bir qardaşlıq haqqı olaraq
dəvət edilən yerə getməyin ədəbi

• Gedilməsi münasib olma-
yan məclislər

• Müxtəlif vəsilələrlə təşkil
edilən məclis və ziyarətlər

1. Toy məclislərində iştirak
ədəbi

2. Dost və qohum ziyarəti

3. Xəstəni ziyarət etməyin
ədəbi

4. Dəfn və qəbir ziyarəti

5. Başsağlığı ədəbi

DƏVƏT OLUNAN YERƏ GETMƏK və ZİYARƏT ƏDƏBİ

İslam dini möminləri bir-birinə qardaş etmiş və onların arasındakı qardaşlıq əlaqələrini gücləndirəcək vəsilələrə böyük əhəmiyyət vermişdir.

“Şübhəsiz ki, möminlər ancaq qardaşdırlar” (Hücurat, 10).

Qardaşlıq bağını gücləndirəcək bu vəsilələrdən biri də möminin digər bir mömin qardaşının məclisinə getməsidir. Allah Rəsulu (ﷺ):

“Bir müsəlmanın digər müsəlman üzərində beş haqqı vardır. Salamını almaq, məclisində iştirak etmək, cənazəsini dəfn etmək, xəstələndikdə ziyarətinə getmək, asqıraraq “əlhamdülillah” dedikdə “yərhamukəllah” deyərək dua etmək”, (İbn Macə, Cənaiz, 1) – buyuraraq bunu müsəlmanın başlıca vəzifələrindən biri saymışdır.

Qardaşlıq bağını gücləndirəcək vəsilələrdən biri də möminin digər bir mömin qardaşının məclisinə getməsidir.

“Çağrıldığıңыз zaman dəvəti qəbul edin”

(Müslim, Nikah, 99)

Yenə Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Çağrıldığınız zaman dəvəti qəbul edin” (Müslim, Nikah, 99), – buyurmuş, özü də dəvət edilən yerə gedərək bizlərə ən gözəl örnək olmuşdur.

Bədr savaşında iştirak edən səhabələrdən İtban ibn Malik (r.a) öz qəbiləsi olan Səlimoğullarına imamlıq edirdi. Yağış yağanda evi ilə məscid arasındakı vadini keçmək çox çətin olduğundan Rəsulullahın (ﷺ) yanına gələrək:

– Ey Allahın Rəsulu! Gözlərim yaxşı görmür. Onlarla mənim aramdakı vadinin dərəsi yağış yağanda daşır və oranı keçmək çox çətinləşir. Ona görə evimə təşrif buyurub evimin bir yerində namaz qılın! Çünki həmin yeri namazgah etmək istəyirəm, – deyərək Peyğəmbərimizi dəvət edir. Rəsulullah (ﷺ):

– *İnşallah bu tələbini yerinə yetirərəm*, – deyə cavab verir. İtban sözünə belə davam edir: Ertəsi gün, quşluq (günəşin yüksəldiyi vaxtda) vaxtında Əbu Bəkr ilə birlikdə Rəsulullah (ﷺ) mənim yanıma gəldi. İçəri

girmək üçün icazə istədilər və buyurun dedim. İçəri girdi, oturmadan:

– *Evinin harasında namaz qılmağımı istəyirsən?* – buyurdu. Namaz qılmasını istədiyim yeri göstərdim, təkbir gətirib orada namaza durdu. Biz də arxasında səf bağladığımız cərgəyə durduq. İki rükət namaz qıldırı, sonra salam verdi, biz də salam verdik. Namazı bitirdikdən sonra onun üçün hazırlanmış yeməyə qonaq etdik. Rəsulullahın (ﷺ) bizdə olduğunu eşidən məhəllə camaatının kişilərindən bir dəstə gəldi. Evə xeyli adam toplandı (Müslim, Məsacid, 263; Buxari, Salat, 45-46).

Rəsulullah (ﷺ) səhabəsinin bu dəvətini qəbul etmiş və ertəsi gün günəşin doğmasından bir qədər sonra İtbanın evinə getmişdi. Namazdan sonra “hazirə” deyilən un və xırda-xırda doğranmış ətdən hazırlanan yeməyə qonaq edilmiş, Peyğəmbərimiz də ev sahibinin təklifini qəbul edib bundan yemişdir.

Rəsulullahın (ﷺ) əshabının dəvətlərini qəbul etməsinə dair digər bir hadisə də Xəndək qazılarkən baş

vermişdir. Səhabələr Allah Rəsulunun (ﷺ) yanına gələrək sərt bir qayaya rastladıklarını və onu qıra bilmədiklərini xəbər verdilər. Üç gündür bir şey yeməyən və aclıqdan qarnına daş bağlayan Peyğəmbərimiz (ﷺ) xəndəyə endi və əlindəki dəmir alətlə qayanı un kimi parçaladı. Bu əsnada Cabir (r.a) evə getmək üçün Rəsulullahdan icazə istədi. Evdə xanımına Allah Rəsulunun aclıqdan dözümlə bilməyəcək vəziyyətdə olduğunu söyləyib:

– Evdə yeməyə bir şey varmı? – deyərək soruşdu.

Zövcəsi bir az arpa və bir oğlaq var, – dedi. Həzrət Cabir oğlağı kəsdi, arpanı da üyütdü. Əti qazana, çörəyi də sobaya qoydurub, Rəsulullahın (ﷺ) yanına getdi.

– Ey Allahın Rəsulu! Bir az yeməyim var, bir-iki nəfərlə birlikdə bizə gedək, – dedi. Rəsulullah (ﷺ) yeməyin nə qədər olduğunu soruşdu. Cabir (r.a.) da olanı dedi. Sonra:

– *Həm çoxdur, həm də gözəl. Xanımına de ki, mən gələnə qədər qazanı odun üstündən götürməsin, çörəyi*

də təndirdən çıxarmasın! – buyurdu. Sonra əshabına:

– *Qalxın!* – dedi. Mühacirlər və ənsar hamısı bir yerdə ayağa qalxdılar. Həzrət Cabir tələş içində xanımının yanına gəlib:

– Vay bu nə işdir düşdük! Peyğəmbərimiz yanında mühacirlər və ənsarla birlikdə gəlir, – dedi. Xanımı:

– Səndən nə qədər yeməyimiz olduğunu soruşdumu? – dedi. Həzrət Cabir:

– Bəli, soruşdu deyincə, – o fərasətli xanım:

– O halda təlaşa düşməyə ehtiyac yoxdur, – deyərək ərinə təsəlli verdi. Bir müddətdən sonra səhabələr gəldi. Peyğəmbərimiz əshabına:

– *Bir-birinizi sıxışdırmadan girin!* – buyurdu. Peyğəmbərimiz çörəyi qoparıb, üzərinə ət qoyur və hər dəfəsində qazanın və təndirin ağzını örtür, oradan aldığını əshabına verirdi. Sonra yenə eyni şeyi təkrarlayırdı. Oradakıların hamısı doyana qədər çörəyi qoparıb üstünə ət qoymağa davam etdi.

“Bir müsəlmanın digər müsəlman üzərində beş haqqı vardır. Salamını almaq, məclisində iştirak etmək, cənazəsini dəfn etmək, xəstələndikdə ziyarətinə getmək, asqırıb “əlhamdulillah” dedikdə “yərhamukəllah” deyərək dua etmək”.

(İbn Macə, Cənaiz, 1)

Peyğəmbərimiz təkəbbürlü və qoluzorlu insanların özlərini başqa insanlardan üstün tutmasının əlaməti olaraq təşkil etdikləri süfrədə yemək yeməmişdir.

Axırda xeyli yemək artıq qaldı. Allah Rəsulu Həzrət Cabirin xanımına:

– *Bunu ye, bunu da qonşularına pay ver, çünki aclıq insanları əldən saldı!* – buyurdu (Buxari, Məğazi, 29; Vaqidi, II, 452).

Ənəs bin Malik (r.a) rəvayət edir:

Bir gün Rəsulullah (ﷺ) bizə əsr namazını qıldırı. Namazdan çıxanda yanına Bəni Səlimədən bir nəfər yaxınlaşıb:

– Ey Allahın Rəsulu! Biz bir dəvə kəsmək istəyirik və sizin də dəvəni kəsərkən orada iştirak etməyinizi arzu edirik, – dedi. Peyğəmbərimiz: *“Olar!”* – deyib bu dəvəti qəbul etdi. Biz də onunla getdik. Gedib çatanda hələ dəvənin kəsilmədiyini gördük. Sonra dəvəni kəsib doğradılar və bir qəderini bişirdilər. Günəş batmadan həmin ətdən yedik (Müslim, Məsacid, 196).

Əxlaq və təvazökarlığı dillərə dastan olan Peyğəmbərimiz (ﷺ) əs-habından kasıbların və kölələrin də dəvətini qəbul edər və onların könlünü alardı. Həzrət Ənəsin rəvayət etdiyinə görə, nənəsi Müleykə hazırladı-

ğı bir yeməyə Rəsulullahı dəvət etdi. Peyğəmbərimiz dəvəti qəbul edərək yeməkdən yedi. Sonra: *“Qalxın, sizə namaz qıldırım!”* – buyurdu. Ənəs deyir ki: *“Mən uzun vaxtdan bəri istifadə etdiyimiz üçün qaralmış həsirimizi gətirdim və üstünə su səpdim. Peyğəmbərimiz üstündə namaza durdu. Mən və bir yetim arxasında səf düzəlttik, nənəm də bizim arxamızda dayandı. Rəsulullah bizə iki rükət namaz (nafilə namaz) qıldırıb sonra getdi”* (Buxari, Salat, 20).

Allah Rəsulu tez-tez belə buyururdu:

“Əgər paça və ya qabırğa əti belə yemək üçün dəvət edilsəm, dərhal gedərəm. Əgər mənə qabırğa və ya paça belə hədiyyə edilsə, onu qəbul edərəm” (Buxari, Hibə, 2).

Gedilməsi münasib olmayan məclislər

1. Allah Rəsulu (ﷺ) dəvət edilən yerdə Allah-Təalanın rızasına zidd bir hal varsa, həmin dəvəti qəbul edib getməzdi.

2. Peyğəmbərimiz təkəbbürlü və qoluzorlu insanların özlərini başqa insanlardan üstün tutmasının əlaməti olaraq təşkil etdikləri süfrədə yemək yeməmişdir.

Ənəs (r.a) Peyğəmbərimizin (ﷺ) bahalı qablardan istifadə edən təkəbbürlü insanların süfrəsində yemək yemədiyini xəbər verir (Buxari, Ətimə, 8).

3. Varlıların dəvət edilib, kasıbların dəvət edilmədiyi məclislər

Rəsulullah (ﷺ) cəmiyyətdə varlı ilə kasıb arasındakı uçurumun aradan qaldırılması və hər kəsə eyni imkanların yaradılması üçün əlindən gələni etmişdir. Belə bir nizamın yaranmasına xidmət edən amillərə üstünlük vermiş və zərərli olanlarının qarşısının alınması üçün xəbərdarlıq etmişdir. Bu xüsusda belə buyurmuşdur:

“Məclislərin ən şər olanı (ən pisi), varlıların dəvət edilib, kasıbların çağırılmadığı toy məclislərdir” (Buxari, Nikah, 72).

Müxtəlif vəsilələrlə təşkil edilən belə məclis və ziyarətlər beş yerə ayrılır:

1. Toy məclisləri
2. Dost və qohum ziyarəti
3. Xəstə ziyarəti
4. Cənazənin dəfni və qəbir ziyarəti
5. Təziyə

1. Toy məclislərində iştirak

İslam ailəyə böyük önəm verir. Ailələr cəmiyyətin toxumları sayılır. Tarixi bir həqiqətdir ki, möhkəm təməllər üzərində inşa edilən ailələr cəmiyyətin əsasını qoruyub gözəlləşdirdiyi halda, pozulmuş münasibətlərlə və ya yanlış şəkildə qurulan ailələr cəmiyyətin çökməsinə səbəb olur.

Cəmiyyətdə əxlaqın mühafizəsində ən təsirli amil nikah olduğu üçün Allah Rəsulu (ﷺ) onun çətinləşdirilməməsi xüsusunda ümmətini xəbərdar edərək:

“Nikahın xeyirlisi külfətsiz (külfət-çətinlik, ağırlıq, böyük xərc məna-

Nikahın xeyirlisi külfətsiz (külfət-çətinlik, ağırlıq, böyük xərc mənalərini bildirir) olandır.”

(Əbu Davud, Nikah, 32)

“Ünsiyyət edəsiniz deyə sizin üçün özünüzdən (öz cinsinizdən) zövcələr xəlf edib aranızda sevgi və mərhəmət yaratması da Onun (varlığının) dəlillərindəndir. Şübhəsiz ki, bunda düşünənlər üçün ibrətlər vardır.” (Rum, 21)

larını bildirir) olandır” (Əbu Davud, Nikah, 32), – buyurmuşdur.

Nikaha külfət gətirən başlıq pulu, süd haqqı və s. kimi adətlər batil təbəqətlərdir, cahiliyyə dövründən qalma adətlərdir.

Həzrət Muhyiddin Arabi (quddisə sirruh) nikaha təşviq edib evlənənlərə kömək etməyin fəziləti haqqında belə buyurur:

“Ən üstün sədəqeyi-cariyə evliyə vəsilə olmaqdır. Belə ki, onların nəslindən gələn kəslərin etdikləri hər yaxşılıqdan vəsilə olana da bir əcir vardır”.

İslamda rahiblik yoxdur. Bu baxımdan İslam qoyduğu haqq ölçüləri və məhəbbət sayəsində xoşbəxt və balanslaşdırılmış bir ailə yuvasını təşkil etməyi hədəfə alır. Yəni ailə sevinc və səadətin mənbəyidir. Belə ki,

“İnsanın cənnəti evidir...” – buyurulmuşdur.

Belə bir yüksək anlayış və quruluş da, əlbəttə, yüksək ölçü və məhəbbət üzərində qanuni təməllər ilə mümkün olacağı üçün İslam işə nikah kimi ülv

bir əhd ilə başlayır. Yəni hər iki tərəfin Allah qatında bir-birilərinə Allah adına müəyyən söz vermələrini şərt qoşur. Böyüklərimizin ifadə etdiyi kimi desək, “Nikahda kəramət vardır” cümləsi də xoşbəxt və huzurlu ailələrin qurulmasında nikahın əhəmiyyətini vurğulamaq üçün kifayətdir. Çünki nikahın xaricində olan münasibətlər həm insan ruhu, həm də cəmiyyət nöqtəyi-nəzərindən sadəcə məyusluq və çöküşdür.

Nikah insanın fitrət və ləyaqətini qorumaq deməkdir. Hədisdə belə buyrulur:

“İnsanın ucalığı dinində, mərdliyi və şərəfi ağılında, əsil-nəsəb gözəlliyi də (nikahla qorunan) əxlaqında gizlidir”.

Evlilikdə məqsəd nəfsin və nəslin mühafizəsidir. Uca Allah təkliyi özünə xas qılmış, bütün məxluqatı cüt varlıqlar halında yaratmışdır. Aralarına cazibə qanunu qoyaraq maddi və mənəvi kamilliyin bir-biriylə bütövləşməsi sayəsində mövcud olacağını bildirmişdir. Şübhəsiz ki, məxluqatın ən şərəflisi olan insan fitri olan məhəbbət

təmayülünü uca Allahın icazə verdiyi dairədə istifadə edərsə nikah, xaricində istifadə edərsə zina etmiş olar.

“Ünsiyyət edəsiniz deyə sizin üçün özünüzdən (öz cinsinizdən) zövcələr xəlf edib aranızda sevgi və mərhəmət yaratması da Onun (varlığının) dəlillərindəndir. Şübhəsiz ki, bunda düşünənlər üçün ibrətlər vardır” (Rum, 21).

Qısaca desək, nikah peyğəmbərlərin yolu, Rəsulullahın (ﷺ) sünnəsi, nəslin baharı, kişi və qadının şərəf və ədəbi, namus qalası və insanın digər məxluqlardan üstünlüyüdür.

Toy məclislərində iştirak ədəbi

1. Toy məclislərində iştirak etmək.

Toy edilməsində məqsəd nikahın elanıdır. Nikahın gizli qalması İslam əxlaqında xoş qarşılanmır. Toyda iştirak edənlərə verilən yeməyə “vəlimə” deyilir və bu sünnəti-səniyyədir.

Abdurrahman ibn Əfv (r.a) evlənəndə Rəsulullah (ﷺ):

“Bir qoyunla da olsa toy yeməyi verin”, – buyurmuşdur (Buxari, Nikah, 68).

“Sizdən biriniz toy yeməyinə dəvət edildiyi zaman mütləq getsin” (Buxari, Nikah, 71).

“Sizdən biriniz toy yeməyinə dəvət edildiyi zaman getsin; əgər oruçludursa yemək sahibinə dua etsin, oruçlu deyilsə, yesin” (Müslim, Nigah, 106).

Toy məclislərinə gedilməsini tövsiyə edən Peyğəmbərimiz heç bir üzrü olmadığı halda bu məclisdə iştirak etməyən şəxslərin “Allaha və Rəsuluna qarşı çıxdıqlarını” göstərir (Buxari, Nigah, 72).

Onun bu mövzudakı həssaslığını bilən və etdiyi hər işi eynilə etməyə çalışan Abdullah ibn Ömər toy məclislərinə və digər məclislərə oruçlu olduğu halda belə getmişdir (Buxari, Nikah, 74).

Dörd məzhəb imamı toya dəvəti qəbul etməyin vacib olduğunu qeyd etmişlər. Bunun xaricindəki məclislərdə məsələ belə deyildir. Ona görə də bir adam oruçlu olsa belə dəvət edilən

“Sizdən biriniz toy yeməyinə dəvət edildiyi zaman getsin; əgər oruçludursa yemək sahibinə dua etsin, oruçlu deyilsə, yesin.”

(Müslim, Nigah, 106)

Hər hansı səbəbdən toy məclisində iştirak etmək mümkün olmadıqda evlənəcək şəxsləri təbrik edib, kö-nüllərini alaraq onların bu xüsusi günlərinə qiymət vermək İslam əx-laqındandır.

yerə gedər, kəffarə orucu kimi fərz və ya vacib bir oruc tutarsa, onu poz-mur və dəvət edənə dua edir. Tutduğu oruc nafilədirsə, orucunu pozub-poz-mamaq öz şəxsi işidir.

2. Dəvət edilməyən yerə get-məmək.

Dəvət edilməyən yerə getməmək və ya biz dəvət edilmişiksə, yanımızda dəvət edilməyən birini aparmamaq da ədəbdəndir. Peyğəmbərimiz (ﷺ) bu mövzuda:

“Dəvətsiz olaraq bir süfrədə otu-ran şəxs, oğru olaraq girər və talançı kimi çıxar”, – şəkildə xəbərdarlıq et-mişdir (Əbu davud, Ətimə, 1).

Əgər kimisə aparmaq məcburiy-yyətində qalınarsa, o halda dəvət sahi-bindən izin almaq lazımdır. Mövzuyla əlaqəli bu hadisə olduqca ibrətamizdir:

Əbu Şuayb əl-Ənsari bir gün Allah Rəsulunun ziyarətinə gedir. Mübarək üzünün bir az solduğunu görüncə, uzun zamandır yemək yemədiyini başa düşür. Qəssablıq edən oğlunun yanı-na gedərək, Allah Rəsulunu yeməyə dəvət edəcəyini, bu səbəblə beş nəfər-

lik yemək hazırlanmasını deyir. Yemək hazırlandıqdan sonra Peyğəmbərimizi dəvət edir. Gələrkən yolda bir nəfər arxalarına düşür. Qapıya çatanda Al-lah Rəsulu ev sahibinə:

– *Bu bizim arxamıza düşüb gəldi. İstəyirsənsə girməsinə izin verərsən, istəmirsənsə qayıdıb getsin, – dedi.* Ev sahibi:

– Bəli, ona izin verirəm, ya Rəsu-lallah! – deyə cavab verdi (Buxari, Sehr, 21).

Allah Rəsulunun onların ardınca gələn şəxsi özlərinin gətirmədiyini ev sahiblərinə deməsi həm dəvət edənlə-ri çətin vəziyyətə düşməkdən qurtar-mış, həm də dəvətsiz qonağın rahat şəkildə orada iştirak etməsinə zəmin hazırlamışdır.

Toy məclislərində unudulma kimi hallar yaşana bilər. Belə vəziyyətdə inciməməli, unudulan var isə, toy sa-hibinə xatırladılaraq kömək göstəril-məlidir.

3. Gedilmədiyi halda toy sahibini xəbərdar etmək.

Hər hansı səbəbdən toy məclisində iştirak etmək mümkün olmadıqda evlənəcək şəxsləri təbrik edib, könüllərini alaraq onların bu xüsusi günlərinə qiymət vermək İslam əxlaqındandır.

4. Maddi-mənəvi kömək etməyə çalışmaq.

Toylar xoş qayğıların çox olduğu günlərdir. Bu günlərdə toy sahibinin yanında olmaq, əldən gəlidiyi qədər kömək etmək və əskikləri tamamlamaq qardaşlıq vəzifəsidir.

5. Dəvət edilən yerə hədiyyə ilə getmək.

Toy məclisinə gedərkən imkan daxilində ehtiyacı qarşılayan hədiyyə ilə getmək daha məqsədəuyğun olar. Çünki burada məqsəd onları razı etməklə uca Allahın rızasını qazanmaqdır. Odur ki, hədiyyə bir təkəbbür və göstəriş vasitəsi olmamalıdır.

Bir gün Rəsulullah (ﷺ):

– Bir dirhəm yüz min dirhəmi keçdi, – buyurdu.

Əshab:

– Bu necə olur, ey Allahın Rəsulu? – deyə soruşdu. Allah Rəsulu:

– Bir adamın iki dirhəmi vardı. Bunlardan ən yaxşısını sədəqə verdi (yəni malının yarısını sədəqə verdi). (Çox böyük bir var-dövlətə sahib olan) digər bir şəxs də malının yanına gedib malından yüz min dirhəm çıxardı və onu sədəqə verdi (Nəsai, Zəkat, 49).

Rəsulullah (ﷺ) buyurur:

“Rəbbim məhrum olana verməyimi əmr etdi” (Sizə də tövsiyə edirəm).

Ayədə belə buyurulur:

“Yaxşılıq və pislik eyni deyildir. Pisliyi daha yaxşı olanla dəf et! Bu zaman səninlə arasında düşmənçilik olan kimsə sanki yaxın bir dost olar” (Fussilət, 34).

Hədisdə belə buyurulur:

“Səninlə əlaqəni kəsənlə sən əlaqəni kəsmə! Sənə verməyə nə sən ver! Sənə pislik edəni bağışla!” (İbn Hənbəl, IV, 148, 158)

6. Dəvətə təmiz, səliqəli və xüsusi libasla getmək.

“Səninlə əlaqəni kəsənlə sən əlaqəni kəsmə! Sənə verməyə nə sən ver! Sənə pislik edəni bağışla!”

(İbn Hənbəl, IV, 148, 158)

“Qəlbində xardal dənəsi qədər iman olan heç kimsə cəhənnəmə girməz. Qəlbində xardal dənəsi qədər təkəbbür olan heç bir kimsə də cənnətə girə bilməz”
(Müslim, İman, 148-149).

Gediləcək məclisdə qadın və kişilər üçün ayrılmış yerlər varsa, məclisə uyğun xüsusi və gözəl libaslar geyinilə bilər, ancaq qarışıq məkanlarda şəriət qaydaları qorunmalıdır.

İsrafa, təkəbbürə səbəb olacaq libaslar da uzaq durulması vacib olan məqamlardan biridir.

Ayədə belə buyurulur:

“Təkəbbürlə insanlardan üzünü çevirmə və yer üzündə lovğalanaraq gəzmə! Şübhəsiz ki, Allah özündən razı və özünü tərifləyən kimsələrin heç birini sevməz. Yerində mötədil ol və səsini alçalt! Şübhəsiz ki, səslərin ən çirkini uzunqulaqların səsidir” (Loğman, 18-19).

“Yer üzündə təkəbbürlənərək gəzmə! Şübhəsiz ki, sən nə yeri yara bilərsən, nə də ucalıq baxımından dağlara çata bilərsən” (İsra, 37).

Bir gün Rəsulullah (ﷺ) belə buyurdu:

“Qəlbində xardal dənəsi qədər iman olan heç kimsə cəhənnəmə gir-

məz. Qəlbində xardal dənəsi qədər təkəbbür olan heç bir kimsə də cənnətə girə bilməz” (Müslim, İman, 148-149).

Bu nəbəvi bəyandan sonra əshabdan biri:

– Ya Rəsulallah! İnsan paltarının, ayaqqabısının gözəl olmasını istəməzmi? – deyincə Allah Rəsulu:

– Şübhəsiz ki, Allah gözəldir, gözəlliyi sevər. Təkəbbür isə (nemətləri özündən bilərək) haqqı inkar etmək və insanlara xor baxmaqdır (Müslim, İman, 147; Tirmizi, Birr, 61).

Eyni zamanda Rəsulullah (ﷺ) qatı qəlbli, kobud, xəsis insanlarla yanaşı təkəbbürlü insanların da cəhənnəm əhlindən olduğunu bildirmiş və:

“Paltarını təkəbbürlə yerdə sürüyən kimsəyə Allah mərhəmət nəzəriylə baxmaz” (Müslim, Libas, 42), – buyurmuşdur.

7. Qadınların öz aralarında təsəttürdəki ədəb qaydalarına riayət etməsi.

Qoltuqaltı və sinə nahiyyəsinin görünməməsinə xüsusi əhəmiyyət ver-

məli və dar olmayan libaslara üstünlük verilməlidir. Eyni zamanda, şəkil çəkdirilməsi və paylaşılması kimi səbəblərə görə xanımlar öz aralarında da təsəttürlərinə diqqət yetirməlidirlər.

8. Böyüklərə hörmət göstərməyi, kiçiklərə sevgi və mərhəməti əskik etməmək.

Toylar cəmiyyətin sosial mənzərəsi olub məhəbbətin yeniləndiyi zamanlardır. Bu səbəblə, böyüklərin yanına gedib səmimi şəkildə hal-əhval tutmaq, kiçiklərlə yaxından maraqlanmaq lazımdır.

9. Qüsurları axtarmamağa çalışmaq.

Toy sahibi göstəriş niyyətində olmamalı, qonaqlar da qüsurları axtarma kimi əxlaqa zidd olan hallardan uzaq durmalıdırlar. Əksinə məclisə gələnlərin razılıqlarını bildirib olan əskikləri tamamlamağa çalışmaları daha məqsədəuyğun bir davranış hesab edilir.

10. Yemək götürərkən acgöz davranmamaq.

Rəsulullah (ﷺ) məclisdə acgöz davranmamaq və israf etməmək barədə belə buyurmuşdur:

“İki nəfərin yeməyi üç nəfərə, üç nəfərin yeməyi dörd nəfərə çatır” (Buxari, Ətimə, 11).

“İnsanın hər iştahını çəkəni yeməsi israf sayılır” (İbn Macə, Ətimə, 51).

Mömin bir mədəylə (bir nəfərlik) yeyər (içər), kafir isə yeddi nəfərlik yeyər (içər)” (Buxari, Ətimə, 12).

11. Dəvət edilən yerdən təbrik edərək qayıtmaq.

Toy məclislərində iştirak edəndə evlənen şəxslər təbrik edilməli, evə qayıdarkən ev sahibinə xəbər verib, xeyir-dua edərək məclis tərk edilməlidir.

Əbu Hüreyrə (r.a) bildirmişdir: Rəsulullah (ﷺ) evlənen insanı təbrik edəndə:

“Allah mübarək etsin. Təbrik edirəm. Allah sizi xoşbəxt etsin və xeyirlə bir yerdə etsin”, – buyururdu (Tirmizi, Nigah, 7).

“Allaha və axirət gününə iman edən kəs üzərində içki olan süfrədə oturmasın.”

(Tirmizi, Ədəb, 43)

**“...Qohumluq əlaqələrini
kəsməkdən çəkinin!
Şübhəsiz ki, Allah sizin
üzərinizdə gözetçidir.”**

(ən-Nisa, 1)

12. Allah və Rəsulunun razı olmadığı toy məclislərində iştirak etməmək:

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Allaha və axirət gününə iman edən kəs üzərində içki olan süfrədə oturmasın” (Tirmizi, Ədəb, 43).

Ukbə ibn Amir (r.a) dedi ki, Həzrət Peyğəmbər (ﷺ):

– Qətiyyən yad qadınların yanına getməyin, – buyurdu.

Ənsardan bir kişi:

– Ya Rəsulallah! Ərin qohumları haqqında nə deyirsiniz? – deyə soruşanda Allah Rəsulu:

– Ərin qohumları ölümdür (yəni onlar daha təhlükəlidir), – buyurdu (Əhməd ibn Hənbəl, IV, 149).

13. Məclisə gedə bilməyəndə evlənənlərin evinə gedərək təbrik etmək və hədiyyə vermək.

Gedilməsi münasib olmayan toy məclislərindən sonra evə gedərək təbrik etmək və hədiyyə vermək ünsiyyətin artmasına və sosial əlaqələrin möhkəmlənməsinə səbəb olur.

2. Dost və qohum ziyarəti

İnsanın qohum və yaxınları ilə əlaqəsini davam etdirməsi, onları qoruyub himayə etməsi, yəni onlarla əlaqəsini kəsməməsi dinimizin çox əhəmiyyət verdiyi mövzulardan biridir. Belə ki, uca Allah qohumları bir-birinə varis etmiş, bəzi haqlar və vəzifələrlə aralarındakı əlaqəni qüvvətləndirmişdir.

Qohum-əqraba əlaqəsi insanı maddi və mənəvi pisliklərdən mühafizə etdiyi kimi, müxtəlif xeyir və saleh əməllərin görülməsində də köməkçi olur. Peyğəmbərlər təbliğlərinə qohumlarından başlamışlar. Onlar qohumlarının dəstəyi ilə təbliğ vəzifələrinə davam etmişdilər.

Məsələn, Həzrət Şuaybın (əleyhis-salam) azgın qövmü ona:

“... Əgər qəbilən olmasaydı, mütləq səni daşa basardıq”, – deyə cavab vermişdilər (Hud, 91).

İslam ictimai bir dindir, çalışmağı sevir, tənbelliyə xoş baxmır. Namazın hər rükətində oxuduğumuz Fatihə surəsində “Ancaq sənə ibadət edir, an-

caq səndən kömək istəyirik!” deyərək gündə ən azı qırx dəfə camaat halında olduğumuzu Rəbbimizə bildiririk. Bu səbəbdən müsəlman dini və dünyəvi məsələlərdə yaxınlarına faydalı olmaq və xeyirli işlərdə onlardan istifadə edə bilmək üçün qohumluq əlaqələrini davam etdirməli və silayi-rəhm (qohumlar və yaxın adamlar arasındakı münasibətləri möhkəmləndirmək) vəzifəsinə heç bir zaman laqeyd yanaşmamalıdır. Uca Allah belə buyurur:

“...Qohumluq əlaqələrini kəsməkdən çəkinin! Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə gözetçidir” (ən-Nisa, 1).

“...Ata-anaya, qohum-əqrəbəyə, yetimlərə, yoxsullara, yaxın və uzaq qonşuya, yaxın dostə, yolda qalana və əlinizin altındakılara yaxşılıq edin!...” (ən-Nisa, 36)

Uca Allah “silayi-rəhm” adlandırılan qohumluq bağına “Rəhman” adından bir pay vermiş və “... Ona rıyət edəne Mən də yaxşılıq və ehşan verərəm. Onu qoparanı da lütf və mərhəmətimdən məhrum buraxa-

ram”, – buyurmuşdur (Əbu Davud, Zəkat, 45/1694).

Demək ki, qohumlarla münasibət uca Allahın Rəhman sifətinin bir təcəllisi olaraq mərhəmət və şəfqət təməlləri üzərində inşa edilməlidir. Bu hədis bu mövzuda mühüm bir ölçü daşıyır:

“Qohumun etdiyi yaxşılığa eynilə cavab verən onları qoruyub himayə etmiş sayılmaz. Qohum-əqrəbəni qoruyub himayə edən adam özüylə əlaqəsini kəsdiyələri zaman belə, onlara yaxşılıq etməyə davam edəndir” (Buxari, Ədəb, 15).

Bir səhabə fəzilətli əməllərin nə olduğunu soruşduqda, Allah Rəsulu (ﷺ) əlaqəni kəsən qohumlarla görüşməyə davam etməyin qiymətli davranışlardan biri olduğunu bəyan etmişdir (Əhməd, IV, 148, 158).

Digər tərəfdən, silayi-rəhmi yerinə yetirmək birbaşa imanla əlaqəli olan vacib bir tapşırıqdır.

Rəsulullah (ﷺ):

“... Allaha və axirət gününə iman edən kimsə qohumuna yaxşılıq etsin”, – buyurmuşdur (Buxari, Ədəb, 85).

“Ruzisinin çoxalmasını və ömrünün uzanmasını istəyən kimsə qohumunu qoruyub gözetləsin!”

(Buxar, Ədəb, 12)

“Əgər haqq yoldan üz döndərsəniz, ola bilsin ki, yer üzündə fitnə-fəsad törədəcək və qohumluq əlaqələrini kəsəcəksiniz. Onlar Allahın lənətlədiyi və qulaqlarını kar, gözlərini də kor etdiyi kəslərdir”

(Muhəmməd, 22-23)

Allah Rəsulu (ﷺ) yaxşılıq etmək-də izlənməsi vacib olan sıranı belə bəyan etmişdir:

“Xərcləməyə özündən başla. Artı-ğın uşaqlarına sərf et. Ailəndən bir şey artarsa, bunu da yaxınlarına xərc-lə. Bundan artıq qalanı da sağ-solun-dakı qonşulara ver!” (Müslim, Zəkat, 41)

“Qohum-əqrəbaya edilən infaqda həm sədəqə, həm də qohum-əqrəba-nı himayə etmə savabı vardır” (Tirmizi, Zəkat, 26).

Silayi-rəhmin bəzi çətinlikləri də ola bilər. Lakin ona vəd edilən mü-kafat daha çox və daha böyükdür. Peyğəmbərimiz (ﷺ) qohum-əqrəba ilə maraqlanmanın mükafatlarından bir qismini belə xəbər vermişdir:

“Ruzisinin çoxalmasını və ömrü-nün uzanmasını istəyən kimsə qohu-munu qoruyub gözetləsin!” (Buxar, Ədəb, 12)

Bundan daha gözəli də sila-yi-rəhmin insanı Allah-Təalanın mə-həbbətinə çatdırmasıdır. Bir qüdsi hə-disdə Allah-Təala belə buyurur:

“... Qohum və dostlarıyla əlaqəsini kəsməyənlərə və Mənim üçün bir-bi-rilərini ziyarət edənlərə Mənim də məhəbbətim haqq olmuşdur” (Əhməd, V, 229).

Bunun əksinə qohumlarıyla əlaqə-ni kəsərək onlarla maraqlanmayan insanlar üçün də bir çox ilahi xəbər-darlıq və təhdidlər mövcuddur. Ayədə belə buyurulur:

“Allah ilə əhd bağladıqdan sonra onu pozanlar, Allahın bir-ləşdirilməsini əmr etdiklərini (qo-humluq əlaqələrini) qoparanlar və yer üzündə fitnə-fəsad törədənlərə gəldikdə, lənət məhz onlardır və onlar üçün pis bir yurd (cəhənnəm) vardır” (ər-Rad, 25).

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Allah-Təala məxluqatı yaratmağı bitirdikdən sonra qohumluq əlaqəsi (rəhm) ayağa qalxaraq:

– Qohumluq əlaqəsini kəsən in-sandan Sənə sığınırım, – deyir.

Allah-Təala:

– Yaxşı, səni qoruyub himayə edəni himayə etməyimə, səninlə əlaqəsini kəsəndən də rəhmətimi kəsməyimə razısanmı? – deyə soruşar. Qohumluq əlaqəsi:

– Bəli, razıyam, deyir. Bundan sonra Allah-Təala:

– Sənə bu haqq verilmişdir, – buyurur. Bunları açıqladıqdan sonra Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– İstəyirsinizsə (bunu təsdiq edən) bu ayəni oxuyun, – buyurdu və:

“Əgər haqq yoldan üz döndər-səniz, ola bilsin ki, yer üzündə fit-nə-fəsad törədəcək və qohumluq əlaqələrini kəsəcəksiniz. Onlar Allahın lənətlədiyi və qulaqlarını kar, gözlərini də kor etdiyi kəslər-dir” (Muhəmməd, 22-23) ayəsini oxudu (Müslim, Birr, 16).

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Hər cümə gecəsi insanın əməlləri Allaha ərz olunur. Lakin qohum-əqrəbasıyla əlaqəsini kəsən şəxsin əməlləri qəbul edilməz” (Əhməd, II, 484).

“Yer üzündə bir müsəlman Allah-dan bir şey diləyərsə, günah bir şey istəmədiyi və ya qohum-əqrəbası ilə əlaqəsini kəsməyi arzu etmədiyi müddətdə Allah onun istədiyini mütləq yerinə yetirir və ya ona verəcəyi şey qədər də pisliliyi ondan uzaqlaşdırır” (Tirmizi, Dəavat, 115/3573).

Bu ayə və hədislər sılayi-rəhmin əhəmiyyətini göstərir. Hətta bu mövzu o qədər mühümdür ki, qohum-əqrəbalar müsəlman olmasalar belə, onlarla aramızda müəyyən bir haqq və məsuliyyət mövcuddur. Belə ki, ayədə müsəlman olmayan ata-anaya belə yaxşılıq edilməsi və dünyada onlarla xoş rəftar edilməsi əmr edilir:

“Əgər onlar bilmədiyin bir şeyi Mənə şərikin qoşmağın üçün səni məcbur etsələr, onlara itaət etmə! Dünyada onlarla yaxşı dolan! Mənə yönələnlerin yoluna tabe ol! Sonra dönüşünüz Mənə-dir. Mən də etdiyiniz əməlləri sizə xəbər verəcəyəm” (Loğman, 15).

“Hər cümə gecəsi insanın əməlləri Allaha ərz olunur. Lakin qohum-əqrəbasıyla əlaqəsini kəsən şəxsin əməlləri qəbul edilməz.”

(Əhməd, II, 484)

“Rəbbin yalnız Özünə ibadət etməyi və ata-anaya yaxşı davranmağı əmr etmişdir. Əgər onlardan biri və hər ikisi sənin yanında yaşlanarsa, onlara “Uf” belə demə, onları danlama və onlara xoş söz söylə!

(İsra, 23)

Qohumluq əlaqələrində ədəb

1. Qohum-əqrəbaya baş çəkmək.

Allah-Təala sılayi-rəhm edən qullarını belə tərifləyir:

“Onlar Allahın birləşdirilməsini əmr etdiyini birləşdirər (qohumluq əlaqələrinə və ictimai vəzifələrə riayət edər), **Rəbbindən çəkinər və pis** (çətin) **haqq-hesab günündən qorxarlar”** (ər-Rad, 21).

Allah Rəsulu (ﷺ) də əmisi Həzrət Abbası tərifləyərkən:

“Bu Abbas ibn Əbdülmüttəlib Qüreyşin ən comərdi və qohumluq əlaqələrinə ən çox riayət edənidir”, – buyurmuşdur (Əhməd, I,185; Hakim, III, 371).

Yenə hədisdə bu qaydaya riayət etməyənlər üçün:

“Qohum-əqrəbasıyla əlaqəsini kəsən kimsə Cənnətə girə bilməz”, – buyurulmuşdur (Buxari, Ədəb,11, Müslim, Birr, 18-19).

2. Uzaqda olanlara zəng edərək hal-əhvallarını öyrənmək.

Böyüklərimizlə hal-əhval tutarkən danışq tərzimizlə onları narahat etməməliyik. Yusif Xas Xacib deyir:

“Böyüklərə hörmət et, hörmətini əskik etmə ki, sən də ucalasan və onların səadəti sənə də sirayət etsin”.

3. Gözəl sözlər söyləyib, xoş rəftar etmək.

Qurani-Kərim bir çox ayədə bizə necə danışmağımızı öyrədir:

“Rəbbin yalnız Özünə ibadət etməyi və ata-anaya yaxşı davranmağı əmr etmişdir. Əgər onlardan biri və hər ikisi sənin yanında yaşlanarsa, onlara “Uf” belə demə, onları danlama və onlara xoş söz söylə! (İsra, 23)

Kamil möminlər əvvəlcə söyləyəcəyi sözün faydalı olub-olmamasına önəm verir, özlərinə və həmsöhbətlərinə zərər verdiyi halda, susmağa üstünlük verirlər. Eyni zamanda hansı sözü hansı səviyyədə və necə söyləyəcəklərinə də etina ilə yanaşırlar. Həzrət Əbu Bəkr (r.a) nə gözəl demişdir:

“Nə söylədiyini, kimə söylədiyini və nə zaman söylədiyini yaxşı düşün!”

Bunu da unutmayaq ki, bəzi hörmət ifadə edən sözlər regional mənşəlidir. Yaşadığımız və olduğumuz yerin bu kimi hörməti əks etdirən ifadələrinə önəm verməliyik. Hörmətin olduğu yerdə təkəbbür, təkəbbürün olduğu yerdə hörmət olmaz.

4. Ehtiyacları qarşılamaq.

Qoca və ya ehtiyac içində olan qohum-əqrabamızın təmizlik, alış-ve-riş və s. ehtiyaclarını qarşılamaq əsas vəzifəmizdir. Qohumluq əlaqəsi “gör məni” münasibəti deyil, “anla məni” münasibətidir.

Bu mövzuda Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Axirətdə cəzasını ayrıca verməklə bərabər, dünyada Allah-Təalanın tez cəzalandırmasına ən çox səbəb olan günahlar zülm etmək və qohum-əqrəbə ilə əlaqəni kəsməkdir” (Əbu Davud, Ədəb, 43).

5. Hər zaman xoşniyyətli olmaq.

Yalan, dedi-qodu, qeybət və s. kimi halları xoş niyyətlə həll etməyə çalışmaq və başqalarının da xoş niy-

yətlə hadisələrə yanaşmasına kömək etmək lazımdır.

İnsanlara qarşı gözəl duyğular bəsləmək məxluqata Xaliqin nəzəriylə baxa bilmə fəzilətinin meyvəsidir. İnsanların yaxşılığını istəmək və onların gözəl cəhətlərini görə bilmək uca Allahın rızasına, qulların da məhəbbətinə vəsilə olan mühüm bir xüsusiyyətdir.

Əbu Dücanə (r.a) xəstəykən ziyarətinə gələn bir nəfər onun simasının nur kimi parladığını gördü və ondan:

– Üzün niyə belə parıldayır? – deyə soruşdu.

O da bu cavabı verdi:

– Mənim iki əməlim var:

1. Mənə aidiyyəti olmayan məsələlərdə susuram.

2. Könlüm möminlərə qarşı şübhəli və mənfi fikirlərdən uzaqdır. Bütün möminlərə qarşı hüsnü zənn edirəm (İbn Sad, III, 557).

Uca Allah bizi fani həyatda islah eyləsin, əbədi həyata doğru istiqamətləndirsin.

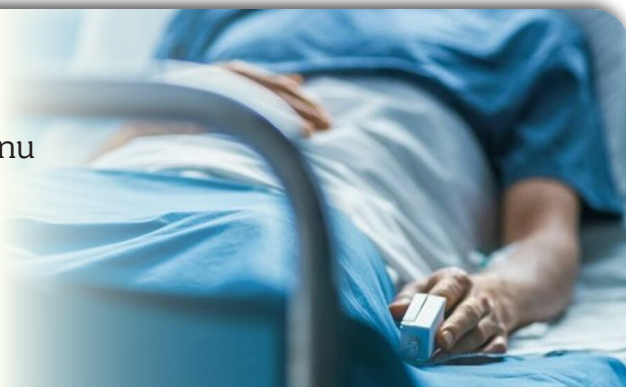
“Allaha üsyan olan yerdə (qula) itaət yoxdur.”

(Müslim, İmarə, 39-40)

“Gecənin nə qədər uzun olduğunu yalnız xəstələr bilir”.

(Sədi Şirazi)

6. Hədiyyələşmək.

Allah-Təala bir qüdsi hədisdə belə buyurur:

“Mənim məhəbbətim mənim rizam üçün bir-birilərini ziyarət edənlərə haqq oldu. Mənim üçün bir-birini sevənlərə haqq oldu. Mənim üçün bir-birlərinə hədiyyə verənlərə də haqq oldu. Mənim üçün bir-birlərinə kömək edənlərə haqq oldu” (İhyau-Ulumuddin).

7. Allah və Rəsulunun razı olmadığı yerlərdə onlara itaət etməmək.

“Əgər onlar bilmədiyin bir şeyi Mənə şərik qoşmağın üçün səni məcbur etsələr, onlara itaət etmə! Dünyada onlarla yaxşı dola! Mənə yönələnlərin yoluna tabe ol! Sonra dönüşünüz Mənədir. Mən də etdiyiniz əməlləri sizə xəbər verəcəyəm” (Loğman, 15).

Həzrət Əlinin (r.a) xəbər verdiyinə görə, Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Allaha üsyan olan yerdə (qula) itaət yoxdur” (Müslim, İmarə, 39-40).

3. Xəstə ziyarəti ədəbi

Sağlamlıq və səhhət Allah-Təalanın insana lütf etdiyi çox qiymətli bir nemətdir. Təəssüf ki, insan onun qiymətini xəstələndikdə başa düşür. Xəstələnən və bir dərddə mübtəla olan şəxs acizliyini dərk edir, qəlbi sınıq olur və mənən Allah-Təalaya yaxınlaşır.

Sədi Şirazi xəstənin əhval-ruhiyyəsini ifadə etmək üçün belə deyir:

“Gecənin nə qədər uzun olduğunu yalnız xəstələr bilir”.

Həyatda acizliyi gördüyü üçün qəlbi sınıq bir xəstə, əlbəttə, dostlarının, yoldaşlarının və qonşularının onun əhvalını soruşmasını, ziyarət etməsini istəyər. Belə qəlbi sınıq xəstəni ziyarət edib əhvalını soruşmaq və təsəlli vermək Allahın rizasına səbəb olan mühüm bir xidmət və ibadətdir.

İbn Ömər (r.a) Peyğəmbərimizin (ﷺ) xəstə ziyarəti ilə əlaqəli bir xətiərəsini belə nəql edir:

“Biz Rəsulullahla (ﷺ) bir yerdə oturmuşduq. Həmin vaxt ənsardan bir nəfər gəlib salam verdi, sonra da

geri qayıtmaq istədi. Peyğəmbərimiz ondan:

– Ey ənsardan olan qardaş! Qardaşım Sad ibn Übadə necədir? – deyə soruşdu. O da:

– Yaxşılığa doğru gedir, cavabını verdi.

Bundan sonra Allah Rəsulu:

– Kim mənimlə birlikdə onu ziyarətə gedər?” – buyuraraq ayağa qalxdı. Biz də on-on beş nəfər ayağa durduq. Nə ayağımızda ayaqqabı və ya məst, nə başımızda bir geyim, nə də əynimizdə bir köynək var idi. Şorran torpaqda piyada getdik. Nəhayət, Sadın evinə gəldik və onun yanına yaxınlaşmaq istədik. Yaxınları Peyğəmbərimiz və yanındakıların yaxınlaşması üçün onun yanından geri çəkildilər (Müslim, Cənaiz, 13).

Xəstələri ziyarət etmək fəzilətli bir əməldir. Rəsulullah (ﷺ) xəstə ziyarətinin fəzilətini aşağıdakı hədislə bəyan etmişdir.

“Bir adam xəstənin əhvalını soruşmağa gedərsə və ya Allah rizası üçün

sevdiyi bir adamı ziyarət edərsə, ona bir mələk belə səslənər:

– Nə xoşbəxt bir insansan! Gözəl bir ziyarət etdin. Özünə cənnətdə sığınacaq hazırladın! (Tirmizi, Birr, 64/2008; İbn Macə, Cənaiz, 2)

“Xəstə ziyarətində olan kimsə qayıdana qədər cənnət yolundadır” (Müslim, Birr, 39).

“Bir müsəlman xəstə müsəlman qardaşını ziyarət etdikdə qayıdana qədər cənnət xurfəsi içindədir.

– Ey Allahın Rəsulu, cənnət xurfəsi nədir? – deyə soruşulduqda:

– Cənnət meyvəsidir, – buyurdu (Müslim, Birr, 40-42).

Həzrət Yunus Əmrə xəstə ziyarətinin əhəmiyyətini belə ifadə edir:

Bir xəstəyə vardın isə
Bir udum su verdin isə
Yarın anda qarşı gələ
Haqq şərabın içmiş kimi.

Dörd şey vardır ki, zahiri fəzilət, batini isə fərzdır:

1. Saleh şəxslərlə birlikdə olmaq fəzilət, onlara tabe olmaq fərzdır.

“Xəstə ziyarətində olan kimsə qayıdana qədər cənnət yolundadır”
(Müslim, Birr, 39)

Xəstə ziyarəti “getməsəm eyib olar” və ya “gedim bir baş çəkim” kimi niyyətlərlə edilməməlidir.

2. Quran oxumaq fəzilət, hökmlərinə əməl etmək fərzdır.

3. Qəbirləri ziyarət etmək fəzilət, ora üçün hazırlanmaq fərzdır.

4. Xəstəni ziyarət etmək fəzilət, ondan ibrət almaq isə fərzdır (İbn Həcər, Münəbbihat, səh 14).

Xəstəni ziyarət etməyin ədəbi

1. Xəstə ziyarətinin bir qardaşlıq haqqı olduğunu bilmək.

Xəstə ziyarəti “müəkkəd sünne”-dir (Peyğəmbərimizin (s.ə.s) ardıcıl şəkildə etdiyi vacib və ya fərz olmayan əməllərə deyilir) və müsəlmanın müsəlman üzərindəki beş haqqından biridir. Bir xəstəni ətrafından bir adam ziyarət etməz və ehtiyaclarını qarşılamazsa, orada yaşayan bütün müsəlmanlar buna görə məsuliyyət daşıyırlar.

Bu mühüm məsələyə biganə qalmaq isə müsəlman üçün böyük bir itki və ağır bir məsuliyyətdir. Əziz Peyğəmbərimiz bunu belə bildirmişdir:

“Allah-Təala qiyamət günündə belə buyurar:

– *Ey Adəm övladı, xəstələndim, məni ziyarət etmədin!*

– *Sən aləmlərin Rəbbi olduğun halda mən səni necə ziyarət edə bilərdim? – deyir.*

Allah-Təala:

– *Filan bəndəm xəstələndi, ziyarətinə getmədin. Onu ziyarət etsəydin, Məni onun yanında görərdin. Bunu bilmirsənmi?”* (Müslim, Birr, 43)

2. Allah rızası üçün xəstəni ziyarət etmək.

Xəstə ziyarəti “getməsəm eyib olar” və ya “gedim bir baş çəkim” kimi niyyətlərlə edilməməlidir.

Səid ibn İlaqa deyir ki:

Həzrət Əli əlimi tutdu və:

– *Gəl sənənlə Həsənin yanına gəlib xəstə ziyarətində olaq! – dedi. Yanına gəldikdə Əbu Musanı orada gördük. Həzrət Əli ona:*

– *Ey Əbu Musa! Xəstəni ziyarət etmək üçün gəldin, yoxsa elə-belə yo-*

lüstü baş çəkmək üçün gəldin? – deyər soruşdu. Əbu Musa:

– Xəstəni ziyarət etmək üçün gəldim, – dedi. Bu sözdən sonra Həzrət Əli (r.a) belə buyurdu:

– *Bir müsəlman xəstə olan bir müsəlman qardaşını səhər tezdən ziyarət etməyə gedərsə, yetmiş min mələk onun üçün səhərə qədər tövbə edər və həmin şəxs üçün cənnətdə yığılmış meyvələr də vardır (Tirmizi, Cənaiz, 2).*

3. Əgər mümkündürsə xəstəni ziyarət etməyə getmək, getmək mümkün olmadıqda isə zəng edib vəziyyəti ilə maraqlanmaq.

4. Ziyarətə getməzdən öncə xəbər vermək.

5. Xəstənin ziyarəti üçün münasib vaxt təyin etmək.

Xəstənin istirahət etdiyi vaxtlarda ziyarət etməmək daha məqsədəuyğun hesab edilir.

6. Xəstənin ehtiyacının olub-olmadığını soruşmaq, varsa ehtiyacını qarşılamaq.

Abdullah ibn Abbas (r.a) deyir:

“Allah Rəsulu (ﷺ) bir xəstəni ziyarət etdi və:

– *Ürəyin nə istəyir?* – deyər soruşdu. Xəstə:

– Buğda çörəyi, – dedi. Rəsulullah (ﷺ) ətrafındakılara:

– *Kimin yanında buğda çörəyi varsa, qardaşına göndərsin!* – buyurdu. Sonra da:

– *Əgər xəstəniz bir şey arzu edərsə, istədiyi şeydən yedizdirin* (İbn Macə, Cənaiz, 1).

7. Tez-tez ziyarət etmək və yaxından maraqlanmaq.

Sad ibn Muaz (r.a) Xəndək savaşında qolundan yaralanmışdı. Rəsulullah (ﷺ) onun üçün məsciddə bir çadır qurdu. Məqsədi onu daha çox ziyarət etmək, (onunla maraqlanmaq idi) (Buxari, Məğazi, 30).

Əgər yoluxucu bir xəstəlik yoxdursa, xəstə ilə yaxından maraqlanmaq lazımdır.

Allah Rəsulu xəstələri ziyarət edəndə sağ əli ilə xəstəni sığallayır,

Əgər xəstəniz bir şey arzu edərsə, istədiyi şeydən yedizdirin.

(İbn Macə, Cənaiz, 1)

“Xəstə və ya ölünün başında olduğunuz vaxt gözəl sözlər söyləyin. Çünki mələklər sizin dualarınıza amin deyirlər.”

(Müslim, Cənaiz, 6)

xəstənin əlini tutur, şəfqətlə hal-əhvalını xəbər alırdı:

“Yastığın yüngül olsun, inşallah xəstəliyin günahlarını təmizləyər”, – buyurur və “Bütün insanların Rəbbi olan Allahım! Xəstəliyi aradan qaldırıb şəfa ver. Şəfanı verən yalnız Sənsən. Sənin şəfandan başqa şəfa yoxdur. Buna heç bir xəstəlikdən əsər qalmayacaq şəkildə şəfa ehsan et!” (Buxari, Mərda, 20)

Salman (r.a) belə rəvayət edir:

Rəsulullah (ﷺ) ənsardan bir xəstəni ziyarət etdi və əlini alnına qoyub:

– *Özünü necə hiss edirsən?* – deyər soruşdu. Xəstə Peyğəmbərimizə cavab vermədi.

– *Ya Rəsulallah! O sizin gəlişinizi hiss etmədi, – dedilər. Rəsulullah (ﷺ):*

– *Elə isə onunla məni tək buraxın!* – buyurdu. İnsanlar bayıra çıxdı. Allah Rəsulu əlini xəstənin alnından qaldırdı. Xəstə əlini yenə qoymasına işarə etdi. Sonra Peyğəmbərimiz:

– *Ey filankəs, özünü necə hiss edirsən?* – buyurdu.

– *Yaxşı hiss edirəm. Yanıma biri qara, digəri ağ olan iki nəfər gəldi, – cavabını verdi.*

Rəsulullah (ﷺ):

– *Hansı sənə daha yaxın idi?* – buyurdu. Xəstə:

– *Qara olan daha yaxın idi, – dedi. Rəsulullah (ﷺ):*

– *Elə isə yaxşılıq az, pislik çoxdur, – buyurdu. Xəstə:*

– *Ya Rəsulallah! Mənim üçün dua edin! – dedi. Rəsulullah (ﷺ):*

– *Allahım! Çoxunu bağışla, azını tamamla! – deyər dua etdi. Sonra Əziz Peyğəmbərimiz:*

– *Nə görürsən?* – buyurdu. Xəstə:

– *Atam-anam sənə fəda olsun, xeyir görürəm. Yaxşılıqlar çoxalır, pisliklər də azalır. Qara da məndən uzaqlaşdı, – dedi. Rəsulullah (ﷺ):*

– *Hansı əməlin sənə daha çox sahib çıxır?* – deyər soruşdu. Xəstə:

– Mən həyatda ikən (sağlam vaxtlarımda) su paylayırdım, – cavabını verdi (Heysemi, II, 322, 324).

8. Xəstə ziyarətinə uyğun hədiyyə ilə getmək və təqdim etmə üsuluna diqqət yetirmək.

9. Ümidverici olmaq və xəstəni təsəlli etmək.

Xəstəni narahat edən, əhvalını pozan söz və hərəkətlərdən qaçınmaq labüddür.

Peyğəmbərimizin bu tövsiyəsinə əməl edilməlidir:

“Xəstə və ya ölünün başında olduğunuz vaxt gözəl sözlər söyləyin. Çünki mələklər sizin dualarınıza amin deyirlər” (Müslim, Cənaiz, 6).

Sad ibn Əbi Vaqqas (r.a) belə rəvayət edir:

“Vida Həcci olan ildə (Məkkədə) tutulduğum şiddətli bir xəstəliyə görə Rəsulullah (ﷺ) ziyarətimə gəldi. Ona:

– Ya Rəsulallah! Gördüyün kimi çox narahatam. Mən imkanlı bir şəxsəm. Bir qızımdan başqa varisimdə yoxdur. Malımın üçdə ikisini sə-

dəqə olaraq paylayımmı? – deyə soruşdum. Həzrət Peyğəmbər:

– Xeyr! – buyurdu.

– Yarisini paylayımmı? – dedim.

– Xeyr! – buyurdu.

– Bəs üçdə birinə nə deyirsən, ya Rəsulallah? – deyə soruşdum.

– Üçdə birini payla! Hətta o belə çoxdur. Varislərinin zəngin olması onları möhtac qoyub xalqa əl açdırmaqdan xeyirlidir. Allah rızasını düşünərək xərclədiklərinin, hətta yemək yeyərkən xanımının ağzına qoyduğun loğmalara qədər hamısının mükafatını alacaqsan”, – buyurdu.

– Ya Rəsulallah! Yoldaşlarım gedəcək, mən burada qalacağam? (Burada öləcəyəm?) – deyə soruşdum.

– Xeyr, sən burada qalmayacaqsan. Allah rızası üçün gözəl əməllər edərək yüksələcəksən. Allahdan umuram (ümid edirəm) ki, hələ uzun illər yaşayacaqsan, neçə-neçə insanlar (möminlər) səndən fayda, neçə-neçə insanlar (kafirlər) səndən zərər görəcəkdir”, – buyurdu (Buxari, Cənaiz, 36).

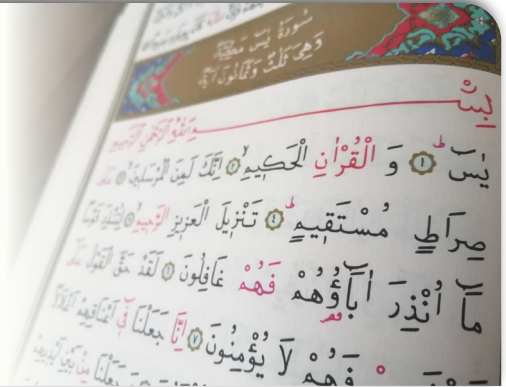

“Bütün insanların Rəbbi olan Allahım! Bu xəstəliyi aradan qaldırıb şəfa ver. Şəfanı verən yalnız Sənsən. Sənin şəfandan başqa şəfa yoxdur. Buna heç bir xəstəlikdən əsər qalmayacaq şəkildə şəfa ehsan et!”

(Buxari, Mərda, 20)

“Ağrıyan dişinin üzərinə şəhadət barmağını qoyub Yasin surəsinin son qismini axıradək oxuyan Allahnı izni ilə şəfa tapar.”

(Suyuti, əl-Camius-Sağir, N-5218)

Rəsulullah (ﷺ) xəstə bir bədəvini ziyarət etmişdi. Hər xəstə ziyarətində etdiyi kimi onu da:

“Yastığın yüngül olsun, xəstəliyin günahlarına kəffarə olar, inşallah!” – buyuraraq təsəlli etdi (Buxari, Tövhid, 31).

10. Xəstənin sağlamlığı üçün dua etmək.

Həzrət Sad (r.a) belə demişdir:

“Xəstələndikdə Rəsulullah (ﷺ) məni ziyarət etdi və üç dəfə:

– Rəbbim, Sada şəfa ver! – deyə dua etdi” (Müslim, Vəyasə, 8).

Həzrət Aişədən (radiyallahu anha) rəvayət edildiyinə görə, Peyğəmbərimiz ailə fərdlərindən biri xəstələnərkən sağ əli ilə xəstəni sıgallayar və belə dua edərdi:

أَذْهَبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ أَشْفِ وَأَنْتَ الشَّافِي

لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا

“Bütün insanların Rəbbi olan Allahım! Bu xəstəliyi aradan qaldırıb şəfa

ver. Şəfanı verən yalnız Sənsən. Sənin şəfandan başqa şəfa yoxdur. Buna heç bir xəstəlikdən əsər qalmayacaq şəkildə şəfa ehsan et!” (Buxari, Mərda, 20)

Yenə Həzrət Aişədən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Peyğəmbərimiz (ﷺ) ondan bir xəstənin şəfa tapması üçün dua etməsi istənilirdi vaxt:

بِسْمِ اللَّهِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا وَرِيقَهُ بَعْضُنَا يُشْفَى
سَقَمُنَا بِأَذْنِ رَبِّنَا

“Allahın adıyla duaya başlayıram. Bizim yerimizin torpağı və birimizin tüpürcəyi vəsiləsi ilə Allahın izni ilə xəstəmiz şəfa tapar” (Buxari, Tibb, 38).

Allah Rəsulu (ﷺ) belə buyurdu:

“Ağrıyan dişinin üzərinə şəhadət barmağını qoyub Yasin surəsinin son qismini axıradək oxuyan Allahnı izni ilə şəfa tapar” (Suyuti, əl-Camius-Sağir, N-5218).

Bir gün Peyğəmbərimizin yanına Cəbrail (ə.s) gələrək:

– Ey Muhamməd, xəstələndinmi?
– deyə soruşdu. Allah Rəsulu (ﷺ) də:
– Bəli! – dedi. Cəbrail (ə.s)

بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ
شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ، اللَّهُ يَشْفِيكَ،
بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ

– Allahın adıyla səni narahat edən hər şey üçün sənə oxuyuram. Hər nəfsin və ya həsəd edən hər gözün şərinə Allah sənə şafa versin. Allahın adıyla sənə oxuyuram, – deyə dua etdi (Müslim, Salam, 40).

Peyğəmbərimiz xəstələndiyi zaman müəvvizəteyn (Quranın son üç surəsi – Fələq, İxlas və Nas surələri nəzərdə tutulur) surələrini oxuyar, öz üzərinə üfürər və onu əliylə üzərindən silər və belə buyurardı:

بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ دَاوِنِي بِدَوَائِكَ
وَأَشْفِنِي بِشِفَائِكَ وَأَعِزَّنِي بِفَضْلِكَ
عَمَّنْ سِوَاكَ وَاحْذَرْ عَنِّي أَذَاكَ

“Allahın adıyla. Ey Rəbbim, məni öz dərmanın ilə müalicə et, mənə öz şafan ilə şafa ver və məni Səndən başqasına möhtac etmə və məni əzalardan (çətinlik, dərd, əzab) uzaq eylə” (Heysəmi, X, 180).

Salman (r.a) belə rəvayət edir:

– Mən xəstə ikən Rəsulullah (ﷺ) məni ziyarət etməyə gəlmişdi. Çıxarkən:

– Ey Salman! Allah əzablarını aradan qaldırsın, günahlarını əfv etsin. Öləmə qədər dininə qüvvət, bədənində səhhət (sağlamlıq) versin! – buyurdu (Heysəmi, II, 299).

Əcəli gəlməmiş xəstəni ziyarət edən bir mömin yeddi dəfə:

أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
أَنْ يَشْفِيكَ

“Böyük Allahdan, böyük Ərşin Rəbbi Allahdan sənə şafa verməsini istəyirəm”, – deyərsə, mütləq şafa tapar (Əbu Davud, Cənaiz, 8).

Rəbi ibn Abdullah belə rəvayət edir:

Həzrət Həsən ilə birlikdə xəstə yatan Qatadənin ziyarətinə getdik. Həsən (r.a) xəstənin baş tərəfində əyləşdi və onun əhvalını soruşdu. Sonra da ona belə dua etdi:

“...(O Quran) **Qəlblərdəki**
(xəstəliklər) **üçün şəfadır...**”

(Yunus, 57)

“Xəstəni ziyarət edin və ondan sizə dua etməsini istəyin. Çünki xəstənin duası məqbuldur. Günahı da əfv edilir.”

(Suyuti, əl-Camius-Sağir, II, 57)

“Allahım, qəlbinə də, xəstəliyinə də şəfa ver!” (Buxari, əl-Ədəbul-Müfrəd, 537)

Quran qəlb, bədən, dünyəvi və üxrəvi bütün xəstəliklərə şəfadır.

İmam Qüşeyrinin dediyinə görə, oğlu xəstələnmişdi. Vəziyyəti o qədər pisləşdi ki, sağalmasından ümidlərini kəsdilər. İmam Qüşeyri yuxusunda Peyğəmbərimizi (ﷺ) gördü. Oğlunun halını ona bildirdi. Allah Rəsulu da ona Qurandakı şəfa ayələrini xatırladaraq onları oxumasını tövsiyə etdi. Qüşeyri Peyğəmbərimizin tövsiyəsini yerinə yetirən kimi oğlu qısa müddətdə sağaldı (Baxın: *Alusi*, XV, 145, *İsra*, 82).

Şəfa ayələri bunlardır:

“...Allah möminlər tayfasının qəlblərini fərəhləndirsin (şəfa versin)...” (Tövbə, 14)

“...(O Quran) Qəlblərdəki (xəstəliklər) üçün şəfadır...” (Yunus, 57)

“...Onların qarınlarından insanlar üçün şəfa olan müxtəlif rənglərdə şərbət (bal) çıxar. Bunda

düşünən insanlar üçün bir dəlil (şəfa) vardır” (Nəhl, 69).

“Biz Qurandan möminlər üçün şəfa və rəhmət olan ayələr nazil edirik” (İsra, 82).

“Xəstələndiyim zaman O mənə şəfa verir” (Şüəra, 80).

“De ki: “O, iman gətirənlər üçün doğru yol rəhbəri və şəfadır” (Fussulət, 44).

Şəfa salavatı xəstələrin şəfası üçün oxunan məşhur salavatlardandır:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ طِبِّ الْقُلُوبِ
وَدَوَائِهَا وَعَافِيَةِ الْأَبْدَانِ وَشَفَائِهَا وَنُورِ
الْأَبْصَارِ وَضِيَّائِهَا وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ

Mənası: “Ey Allahım! Qəblərin təbibi və dərmanı, bədənlərin şəfası, gözlərin nuru və ziyası olan Muhammədə, ailəsinə və əshabına salat və salam eylə”.

11. Xəstədən dua istəmək.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) xəstənin etdiyi duanın mələklərin duası kimi olduğunu bildirmiş və:

“Xəstəni ziyarət edin və ondan sizə dua etməsini istəyin. Çünki xəstənin duası məqbuldur. Günahı da əfv edilir”, – buyurmuşdur (Suyuti, əl-Cami-us-Sağir, II, 57).

12. Xəstə ziyarəti qısa olmalıdır.

13. Əgər xəstə can vermək üzrədirsə, yanında “Lə iləhə illəllah” deyərək təlqin edilməlidir. Lakin bu barədə xəstəni məcbur etmək və ya deməsi üçün israr etmək də doğru deyildir. Çünki sıxıntılı anında xəstəni əsəbiləşdirərək “Lə iləhə iləllah” demədən ölməsinə səbəb olunar ki, bu da ən böyük fəlakətlərdən biridir.

Xəstənin ədəbi

1. Xəstəliyin Allahdan gəldiyini bilmək və taleyə razı olmaq.

“Yer üzündə baş verən və sizin başınıza gələn elə bir müsibət yoxdur ki, Biz onu yaratmazdan əvvəl bir kitabda (Lövh-i məhfuzda yazılmış) olmasın. Şübhəsiz ki, bu Allah üçün asandır. (Allah bunları ona görə yazmışdır ki,) əlinizdən çıxanlara görə kədərlənməyəsiz

və Allahın sizə verdiklərinə görə sevinib qürrələnməyəsiz. Allah özünü bəyənib qürrələnləri sevməz” (Hədid, 22-23).

“De: “Allahın bizim üçün təqdir etdiyindən başqası bizə üz verməz. O, bizim himayədarımızdır (yardımcımızdır). Ona görə də möminlər Allaha təvəkkül etsinlər” (Tövbə, 51).

Həzrət İmam Rəbbani (qüddisə sirruh) belə buyurmuşdur:

“Hər gün insanın qarşılaşdığı hər şey Allah-Təalanın diləməsi və yaratması ilə olur. Bunun üçün iradəmizi onun iradəsinə uyğunlaşdırmalıyıq. Qarşılaşdığımız hər şeyi axtardığımız şey olaraq görməliyik və bunlarla qarşılaşdığımız zaman sevinməliyik. Qulluq belə olur. Bütün bunların əksi qulluğu qəbul etməmək və sahibinə etiraz etmək deməkdir”.

Allaha və taleyə, Sünnətullahə inanan bir mömin müsibət qarşısında: “Niyə mənim başıma gəlir?” – deyərək şikayət etmir. Hər şeyin bir imtahan və hikmətə tabe olduğuna inanır”.

“Mömin xəstələnər, sonra da Allah ona şəfa verərsə, bu xəstəlik onun keçmiş günahlarına kəffarə, yerdə qalan həyatı üçün də bir nəsihət olar.”

(Əbu Davud, Cənaiz, 1/3809)

“Möminin halı qibtə və heyranlığa layiq kimidir. Çünki hər bir halı özü üçün bir xeyir vəsiləsidir. Belə bir xüsusiyyət ancaq mömində vardır: Sevinərsə şükür edər, bu onun üçün xeyir olar. Başına bir bəla gələrsə, səbir edər, bu da onun üçün xeyir olar.” (Müslim, Zühd, 64)

İbn Ataullah (qüddisə sirruh) buyurdu:

“Riza Allah-Təalanın qul üçün təqdir etdiyi şeyləri qəlbin sükunətlə qarşılamaqdır. Çünki Allah onun üçün ən yaxşı olanı seçmişdir. Beləliklə, qul təqdirə razı olaraq bədbinlikdən və narazılıqdan qurtulmuş olur”.

2. Xəstəliyin günahlara kəffarə və Allah qatında mərtəbənin yüksəlməsinə vəsilə olacağını bilmək.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurdu:

“Allah-Təala bir müsəlmanın yorğunluq, davam edən xəstəlik, qəm, kədər, üzüntü və sıxıntıdan ayağına batan tikana qədər başına gələn hər şeyi günahlarının bağışlanmasına vəsilə edər” (Buxari, Mərdə, 1,3).

“İstər kişi, istər qadın olsun bir mömin Allaha günahsız olaraq qovuşuncaya qədər özündən, uşaqlarından və malından bəla əskik olmaz” (Tirmizi, Zühd, 57).

“Mömin xəstələnər, sonra da Allah ona şafa verərsə, bu xəstəlik onun keçmiş günahlarına kəffarə, yerdə qa-

lan həyatı üçün də bir nəsihət olar” (Əbu Davud, Cənaiz, 1/3809).

3. Nemət və imtahanı səbir və şükürlə qarşılamaq.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurdu:

“İman iki qisimdir; yarısı səbirdə, yarısı da şükürdədir” (Beyhəqi, Şuabul-İman, VII, s. 127).

Bu hadisə riza halındakı bir mömin şəxsiyyətini ən gözəl şəkildə ifadə edir:

Abdullah ibn Abbas (radiyallahu anhumə) bir gün Ata ibn Əbi Rəbaha:

– Sənə cənnətlik bir qadın göstərim? – deyir. O:

– Bəli, göstər, – deyincə İbn Abbas belə dedi:

– Bu qara qadını görürsən? Bu qadın Allah Rəsulunun (ﷺ) yanına gəldi və *“Mən epilepsiya xəstəsiyəm və xəstəlik əsnasında üstüm-başım açılır. Sağalmağım üçün dua edərsinizmi? – dedi. Allah Rəsulu (ﷺ):*

– Əgər səbir etsən, sənə cənnət var. Ancaq istəsən sağalmağın üçün Allaha dua edəmə, – buyurdu. Qadın:

– Xəstəliyimə səbir edəcəm. Ancaq xəstəlik anında üst-başımın açıl-maması üçün Allaha dua edin, – dedi. Rəsulullah (ﷺ) qadın üçün Allaha dua etdi (Buxari, Mərdə, 6).

Allah Rəsulu (ﷺ) belə buyurur:

“Möminin halı qibtə və heyran-lığa layiq kimidir. Çünki hər bir halı özü üçün bir xeyir vəsiləsidir. Belə bir xüsusiyyət ancaq mömində vardır: Sevinərsə şükür edər, bu onun üçün xeyir olar. Başına bir bəla gələrsə, sə-bir edər, bu da onun üçün xeyir olar” (Müslim, Zühd, 64).

Həzrət Əyyubun (əleyhissəlam) halı bu mövzuda çox ibrətli bir örnək-dir:

Xanımı Rəhimə xatun Həzrət Əy-yuba:

– Sən bir peyğəmbərsən. Duan məqbuldur. Çox çarəsiz bir haldasan. Dua et, şəfaya nail ol, – dedi.

Həzrət Əyyub (əleyhissəlam) isə bu ibrətamiz cavabı verdi:

– Rəbbim mənə səksən il sağlamlıq bəxş etdi. Xəstəliyim isə hələ səksən il

olmayıb. Bir neçə ildir ki, xəstəlikdən əzab çəkirəm. Bu halda uca Allahdan şəfa istəməyə həya edirəm.

Şükrün əməlisaleh qullardakı yük-sək təzahürünü bu misal nə gözəl ifa-də edir:

Həzrət Rəbiyyədən soruşdular:

– Allah qulundan nə vaxt razı qa-lır?

Belə dedi:

– İztirab, əziyyət və sıxıntı içindəy-kən belə nemət içindəymiş kimi şükür etdiyi zaman.

4. Ətrafdakılara xoş rəftar göstə-rib, onlara dua etmək.

Xəstə ona xidmət edənlərə qar-şı xoş rəftar etməli, onları məzəm-mət etməməli, onlara qarşı inadkar davranmamalıdır. Hətta ona xidmət edənlərə və ziyarətinə gələnlərə dua etməlidir.

5. Xəstəliyin vəziyyətinə görə iba-dətləri yerinə yetirmək.

Xəstə vəziyyətinə görə bu zamanı fürsət bilib ibadət, zikr və dua ilə ke-çirməlidir.

“Onlar ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Al-lahı xatırlayırlar...”

(Ali-İmran, 191)

“Şübhəsiz ki, Biz sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az mal-dövlət, can və məhsuldan əskiltməklə sınıyarıq. Səbir edənlərə müjdə ver!”

(əl-Bəqərə, 155)

“Şübhəsiz ki, Biz sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az mal-dövlət, can və məhsuldan əskiltməklə sınıyarıq. Səbir edənlərə müjdə ver!” (əl-Bəqərə, 155)

Xəstəlik səbəbiylə sudan istifadə etmək təhlükəli olarsa və ya yataq xəstəsi olarsa, təyəmmüm edə bilər.

Xəstənin başını hərəkət etdirə biləcək gücü olduğu müddətdə namazı gecikdirməsi caiz deyildir. Ayaqda qıla bilməyən oturaraq, oturub qıla bilməyən uzanaraq və ya söykənərək namaz qıla bilər. Uca Allah buyurur:

“Onlar ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Allahı xatırlayırlar...” (Ali-İmran, 191)

Oruc tutmaq isə xəstəliyinə bağlıdır. Xəstə əgər oruc tutmasa, sağaldığı zaman tutmadığı gün qədər qəza orucu tutar. Artıq heç bir zaman oruc tuta bilməyəcək xəstəliyə yoluxmuşsa, hər günün yerinə bir fidyə verməlidir. Xəstənin həcc ibadətini sağaldığı vaxta saxlaması caizdir.

Xəstəyə baxanın ədəbi

1. İmtahan dünyasında olduğumuzu unutmamaq.

Kədərli anlar da, sevincli anlar da imtahandır. Belə ki, uca Allah ayədə belə buyurur:

İnsanlar bir-birinə borclu, bir-birinə möhtacdırlar. Sağlam insan xəstənin duasına, xəstə sağlam insana, varlı kasıbın duasına, kasıb varlıya möhtacdır.

2. Xəstəyə Allah rızası üçün baxmaq.

Xəstəyə baxan şəxs gücünün yetdiyi qədər xəstənin xidmətində olmalı və onun könlünü xoş tutmağa səy göstərməlidir. Bunu edərkən də əcrini yalnız Allahdan gözləməlidir.

Yaşlı və əzab çəkən bir xəstə Mərif Kərhi həzrətlərinin qonağı idi. Yazıq çarəsiz idi; saçı tökülmüş, üzünün rəngi solmuşdu. Canı bədənini bir çəngəl kimi parçalayırdı. Həzrət Mərif Kərhi bir yataq salıb xəstəni uzandırdı. Xəstə iztirabının şiddətindən inim-inim inildəyirdi. Gecə səhərə qədər nə özünün gözüne yuxu gedirdi, nə də fəryadları ilə imkan verirdi ki, ev əhlinin gözüne yuxu getsin. Hələ

üstəlik getdikcə xasiyyəti pisləşdi və ailə üzvlərinə əzab verməyə başladı. Nəhayət, onun bu sərt təbiətinə və pis davranışına dözə bilməyən ailə üzvləri bir-bir başqa yerə qaçmağa başladılar. Evdə xəstə ilə Məruf Kərhi və xanımından başqa heç kim qalmadı.

Məruf Kərhi gecələr də yatmır, bu tərs, acıdil xəstənin ehtiyaclarını qarşılamaq, ona xidmət edə bilmək üçün əlindən gələni edirdi. Ancaq bir gün yuxusuzluğu dözülməz həddə çatdı və qeyri-ixtiyari mürgülədi. Onun yatdığı qafıl xəstə də ona şəfqət və mərhəmətlə qucaq açan bu saleh insana təşəkkür etmək yerinə acıqlanıb öz-özünə:

– Bu necə dərvişdir!... Onsuz da belələrinin zahirdə adları-sanları var; həqiqətdə isə riyakardılar. Hər işləri özlərini göstərməkdən ibarətdir. Bunların zahirləri təmiz, batinləri kirlidir. Başqalarına təqvanı əmr edirlər, özləri isə etməzlər. Bax elə bu adam da mənim halımı düşünmədən yatır. Öz qarnını doyurub yatan bir adam səhərə qədər gözünü qırpmayan xəstənin halından nə anlayar! – deyər deyindir.

Məruf Kərhi eşitdiyi bu nalayiq sözlərə də səbir etdi və özünü eşitməzliyə vurdu. Lakin səbri tükənən xanımı da artıq dözməyib Məruf Kərhiyə bunları dedi:

– Bu insafsızın nələr dediyini eşitdiniz. Artıq bəsdir, onu bu evdə saxlaya bilmərik. Bizə bundan da artıq əziyyət verməsinə və sizi incitməsinə icazə verə bilmərəm. Deyin buradan getsin və başqa bir yerdə başına çarə axtarsın. Yaxşılıq qiymət bilənə edilir. Nankorlara yaxşılıq etmək pislikdir. Onları daha da azğınlaşdırır. Nankor adamın başının altına yastıq qoyulmaz. Belə zalım insanların başları daşa dəyməlidir!

Xanımının bu sözlərini sakitcə dinləyən Məruf Kərhi gülümsünərək belə buyurdu:

– Ay xanım! Onun dediyi sözlər səni niyə incidir ki?... Qışqırırsa mənə qışqırır, hörmətsizliyi mənə qarşı edir. Onun naxoş görünən sözləri mənə xoş gəlir. Görürsən ki, o daimi bir iztirab içindədir. Görmürsən, zavallı bir an belə yata bilmir?! Həm də bilməlisən ki, əsl şəfqət və mərhəmət belə

Xəstəyə baxan şəxs gücünün yetdiyi qədər xəstənin xidmətində olmalı və onun könlünü xoş tutmağa səy göstərməlidir. Bunu edərkən də əcrini yalnız Allahdan gözləməlidir.

**“Yer üzündə hər kəs fanidir.
Əzəmətli və kərəm sahibi
Rəbbinin zətı isə əbədidir.”**

(Rəhman, 26-27)

insanların əziyyətinə qatlaşa bilməkdir.

Həzrət Ubeydullah Ahrar Allah-Təalanın lütfü ilə böyük bir sərvətə sahib olmuşdu. Belə ki, təsərrüfatında minlərlə adam işləyirdi. Lakin buna baxmayaraq bu mübarək insan xidmət etməkdən geri qalmırdı. Mənəvi kamillik yolunda tanıdığı və tanımadığı hər kəsə böyük bir şəfqətlə xidmət edirdi. Özü də bu xidmətlərindən birini belə rəvayət edir:

“Səmərqənddə Mövlanə Qütbiddin mədrəsəsindəki dörd xəstəyə xidmət edirdim. Xəstəlikləri ağır olduğuna görə yataqlarını batırırdılar. Mən də əllərimlə yuyub, paltarlarını geyindirirdim. Həmişə xidmətlərində olduğum üçün xəstəlikləri mənə də sirayət etdi və yataq xəstəsi oldum. Lakin o halımla belə səhənglərlə su gətirib xəstələrin altlarını təmizləməyə, paltarlarını yumağa davam etdim”.

Haqq dostu Həzrət Mahmud Sami Ramazanoğlu da eyni şəkildə yataq xəstəsi olan Cidə müftüsü Hüseyn bəyə bir il şəxsən özü xidmət etmişdir.

Haqq aşiqi Hacı Musa (qüddisə sirruh) sanki mərhəmət mayası ilə yoğrulmuş qüsursuz bir fitrətə sahib idi. Fəqir-füqəranın xəstələri üçün açılmasına vəsilə olduğu Hüdayi klinikasında taqəti yerində olub əməli olaraq şəxsən xidmət edə bilmədiyinə görə təəssüf edir və böyük həvəslə:

– Taqətim çatsaydı, xəstələrə şəxsən özüm gedib xidmət edərdim, – deyirdi.

Bax elə Allah dostlarını böyük edən bu gözəl xisətləridir. Onlar daim yalnızların, kimsəsizlərin ətrafında gəzir və heç kimin getmədiyi dükanlardan alış-veriş edirdilər.

3. Uca Allaha dua etmək və On dan kömək istəmək.

Uca Allah buyurur:

“De: “Əgər duanız (ibadətiniz) olmazsa, Rəbbim sizə nə üçün dəyər versin!” (əl-Furqan, 77)

4. Cənaza dəfni və qəbir ziyarəti

Allah-Təalanın yaratdığı bütün canlılar üçün təyin etdiyi ilahi bir qa-

nundur ki, hər doğulan varlıq ona təqdir edilən ömür qədər yaşayır və bu vaxtı bitəndə ölür. Heç bir canlı bu ilahi qanundan kənara çıxa bilməz. Həyat bir fanilik axışı ilə axıb gedir.

Bu barədə Qurani-Kərimdə belə buyrulur:

“Yer üzündə hər kəs fanidir. Özəmətli və kərəm sahibi Rəbbinin zəti isə əbədidir” (Rəhman, 26-27).

Ölümlə yaranan ayrılıq bir müqəddəratdır, əsas məsələ axirət həyatında birlikdə olmaqdır. O gün ayədə buyrulduğu kimi **“yəvmul-fasl”**, yəni **“ayrılıq günü”** olacaqdır. Uca Allah həyatını axirət mirası qazanmaq uğrunda sərf edənlərə:

“Rəhmli Rəbdən (onlara) “salam” deyiləcəkdir” (Yasin, 58) müraciətində buyrulduğu kimi pay verəcək. Lakin eyni sülalədən də olsa, eyni cəmiyyətdən olan günahkarlara belə səslənəcək:

“Ey günahkarlar, bu gün (möminlərdən) ayrılın!” (Yasin, 59)

Cənazə ölü, tabut və ya tənəşir mənasını ifadə edir. Son nəfəsinə yaxınlaşan və ya can vermək üzrə olan şəxsə **muxtəzər**, ölüm anına **səkərat**, vəfat edən şəxsə **meyit** (cəmi məvta), ölü üçün görülən ümumi hazırlıqlara **təchiz**, ölünün yuyulmasına **qasil**, kəfənlənməsinə **təkfın** deyilir.

Səkərat halında (ölüm anında) ediləcək əməllər

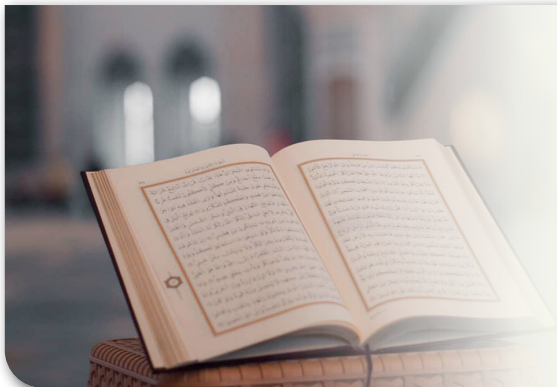
1. Vəfatı yaxınlaşan insanın yanında olmaq.

Cünub, heyz, nifas halında olanların vəfat edənin yanında olması münasib deyildir.

2. Mümkündürsə cənazəni qibləyə doğru çevirmək.

Ölmək üzrə olan şəxsi sağ tərəfi üzərində üzü qibləyə doğru çevirməyə çalışmaq lazımdır. Bunu etmək mümkün olmadığı hallarda, cənazəni üzü yuxarı çevirib, altına yastıq qoymaq və üzü qibləyə doğru çevirməyə cəhd etmək lazımdır.

3. Kəlimeyi-tövhid və ya kəlimeyi-şəhadət təlqin etmək.

“Yasin, Quranın qəlbidir. Bir adam onu Allah rızasını və axirət səadətinə istəyərək oxuyarsa, şübhəsiz, günahları bağışlanar. Ölülərinizə də Yasin surəsini oxuyun.”

(Əhməd, Müsnəd, V, 26).

“Ölənin arxasından üzünü-gözünü cırmaqlayan, yaxasını, paltarını yırtan, cahiliyyə insanı kimi qışqırıb-bağırıb yas tutaraq özünə qarğış edən bizdən, bizim yolumuza tabe olanlardan deyildir.”

(Müslim, İman, 165)

“Ölümü yaxınlaşan insana kəliməyi-tövhid təlqin edilməsi sünnədir”
(Müslim, Cənaiz, 1).

Peyğəmbərimiz (ﷺ): *“Kimin son sözü “Lə iləhə illəllah” olarsa, o şəxs cənnətə girər”, – buyurmuşdur* (Əbu Davud, Cənaiz, 16).

Can vermək üzrə olan şəxsə *“sən də söylə”* deməməli, sadəcə yanında kəliməyi-tövhid və kəliməyi-şəhadət oxunmalıdır. Bu təlqinin məqsədi xəstənin son nəfəsdə bu sözləri söyləməsi və son sözünü bu kəlmələrlə bitirməsidir. Bu təlqin tövbəni də içine alacaq şəkildə belə də edilə bilər:

“Əstəğfirullahəl-azim əlləzi lə iləhə illə hu, əl Hayyəl-Qəyyum və ətubu ileyh”.

4. Səkerat halında olan şəxsin yanında Yasin və Rəd surəsini oxumaq.

Yasin və Rəd surəsini oxumaq müstəhabdır. Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurur:

“Yasin, Quranın qəlbidir. Bir adam onu Allah rızasını və axirət səadətini istəyərək oxuyarsa, şübhəsiz, günahları bağışlanar. Ölülərinizə də Yasin

surəsini oxuyun” (Əhməd, Müsnəd, V, 26).

Hənəfi və Şafi məzhəbinin son dövr bəzi alimləri Rəd surəsinin də oxunmasını münasib görmüşlər. Çünki Cabir (r.a) demişdir:

“Rəd surəsini oxumaq insanın ruhunun asan ayrılmasına səbəb olur”.

5. Əgər varsa, zəm-zəm suyu ilə dodaqlarını islatmaq.

Vəfat edən bir müsəlman üçün ediləcək əməllər

1. Vəfat edənin gözlərini bağlayıb dua etmək.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) vəfat edən Əbu Sələmənin yanına getmiş, açıq qalan gözlərini bağlamış və belə buyurmuşdur: *“Ruh çıxınca gözlər onu izləyər!”* Bu vaxt Əbu Sələmənin ailə üzvlərindən bəziləri fəryad qoparaq ağlamağa başlayanda Rəsulullah (ﷺ):

“Özünüxə xeyirdən başqa bir dua ilə dua etməyin. Çünki mələklər dualarınıza “amin” deyirlər!” buyuraraq həddi gözləməyi tövsiyə etmişdir.

ehtiram göstərilməsini, gözəl şəkildə yuyulub ətirlənməsini və kəfənlənməsini istəmişdir. Ölünü yuyarkən gördüyü qüsurları örtən kimsənin nail olacağı mükafat haqqında belə buyurulmuşdur:

“Ölünü yuyub ondakı xoş olmayan halları gizləyən insanı Allah-Təala qırx dəfə bağışlayar. Ölünü kəfənləyənə ipəkdən hazırlanmış cənnət libası geyindirər. Yenə ölü üçün qəbir qazıb onu qəbrə qoyana bir fəqiri qiyamətə qədər qalacağı bir evə yerləşdirən insanın əldə edəcəyi qədər əcir verər” (Hakim, I, 505-506).

Rəsulullahın (ﷺ) qızı həzrət Zeynəb vəfat etdikdə onu analarımızdan Həzrət Sevdə, Ümmü Sələmə, Ümmü Eymən və ənsar qadınlarından Ümmü Atiyyə yumuşdular. Yuyarkən Peyğəmbərimiz yanlarına gəlib:

“Onu yumağa sağ tərəfdən və dəstəmaz üzvlərindən başlayın! Su və sidr ilə tək sayda üç, beş və ya yeddi dəfə, lazım gəlsə daha çox yuyun. Sonuncusunda suya kafur qatın! Yuyub bitirincə mənə xəbər verin!” – buyurdu.

Həzrət Zeynəbin saçlarını daradılar, üç yerə ayırıb hər birini bir çələng etdilər. Çələnglərdən ikisi Həzrət Zeynəbin yan tərəflərindəki, biri də ön tərəfindəki saçlarından idi. Yumağı bitirdikdə Allah Rəsulu belinə bağladığı qurşağını onlara verib: *“Bunu Zeynəbə alt köynəyi edin!”* – buyurdu (Buxari, Cənaiz, 9,13).

9. Bir insanın həyatda ikən narahat olacağı şeyləri vəfat etmiş şəxsə də tətbiq etməmək.

Məsələn, cənazəni qaynar və ya soyuq su ilə yumaq doğru deyildir. Çünki diriyyə göstərilən şəfqət və həssaslığın cənazəyə də göstərilib ilıq su ilə yuyulması lazımdır.

Ümmü Qeys binti Mihran belə rəvayət edir:

Oğlum vəfat etmişdi. Ona görə çox üzüldüm. Onu yuyan insana analıq hissi ilə:

– Oğlumu soyuq su ilə yuma, onu öldürəcəksən! – dedim.

Uqqaşə (r.a) dərhal Rəsulullahın (ﷺ) yanına gedib mənim dediklərimi xəbər verdi. Allah Rəsulu gülümsəyib:

– *Beləmi deyir?! Onda onun ömrü uzandı*, – buyurdu.

Hədisi rəvayət edən: “Biz bu qadın qədər uzun ömür yaşayan başqa bir kimsə tanımırıq”, – demişdir (*Nəsai, Cənaiz, 29*).

10. Xurafatlardan uzaq durmaq.

Bəzi bölgələrdə cənazə və ölümə əlaqədar olaraq heç bir islami əsasları olmayan bir sıra xurafatların ortaya çıxdığı məlum məsələdir. Əsla etibar edilməməli olan bu xurafatların bəziləri bu şəkildədir:

☒ Gecə vaxtı hər hansı bir evdə it ulayarsa ya həmin evdən, ya da yaxın evlərin birindən cənazə çıxar.

☒ Gecə vaxtı bir evdən başqa bir evə qazan, tava və ləyən kimi hər hansı bir qab-qacaq verilərsə, bu hərəkət ölümə səbəb olar.

☒ Qayçının ağzı açıq qalarsa, kəfən biçməyə yarayar.

☒ Kəfən tikən iynə qırılmalıdır. Çünki ölüm və uğursuzluq gətirir.

☒ Ölü yuyulduqdan sonra qazan tərsinə çevrilməzsə, başqa biri də ölür.

☒ Bir evdən ölü çıxarsa, həmin evdəki su qabları boşaldılmalıdır. Əgər boşaldılmazsa, Əzrail (əleyhissəlam) sulara toxunduğuna görə həmin evdən daha bir nəfər ölə bilər.

☒ Evdəki əşyalardan hər hansı biri öz-özünə aşar və ya qırılsa, bu, ölümə işarədir.

☒ Ayaqqabı çıxarılarkən tərs çevrilərsə, həmin evdən cənazə çıxar.

☒ Ölünün ruhu gəldikdə otağını işıqlı görməsi üçün cənazə çıxan evdə qırx gün lampa söndürülməz.

Vəfat edən şəxsin tabuta qoyulub musallaya, yəni namaz qılınacağı yerə və namazdan sonra qəbiristanlığa aparılmasına **təşyi**, qəbirə qoyulmasına isə **dəfn** deyilir.

Dəfn ədəbi

1. Cənazəni çox gözlətmədən dərhal dəfn etmək.

Rəsulullahın (ﷺ) bu barədə bir çox xəbərdarlıqları mövcuddur. Belə ki, Talha ibn əl-Bəra (r.a) xəstələndikdə Həzrət Peyğəmbərimiz onu ziyarət

“Cənazə namazı qıldığınız zaman, ölən şəxsə iklasla dua edin!”

(Əbu Davud, Cənaiz, 54-56).

“Qardaşınız üçün istiğfar edin (Alahdan işlədiyi günahlara görə bağışlamasını diləyin) və Allahın onu qəbir suallarına doğru cavab verməyə müvəffəq etməsi üçün dua edin. Çünki o bu anda hesaba çəkilir.”

(Əbu Davud, Cənaiz, 67-69).

etmiş və yanından çıxarkən də orada olanlara belə buyurmuşdu:

“Talhaya ölümün yaxınlaşdığını görürəm. Əgər vəfat etsə, mənə xəbər verin. Təchiz və təkfin işlərində cəld davranın. Çünki bir müsəlmanın cəsədini ailəsinin yanında gözlətmək uyğun deyildir” (Əbu Davud, Cənaiz, 34).

Ancaq cənazənin yarılması və s. kimi zəruri hallarda gözlədilməsinə ehtiyac olduğu zaman morqa qoyula bilər. Lakin zərurət olmadıqda morqa və ya soyuq depolara qoymaq cənazəyə əziyyət vermək sayılır.

2. Cənazə hazır olduqdan sonra namaz qılıb dua etmək.

Vəfat edən bir müsəlman üçün ilk dua onun cənazə namazını qılmaqdır. Sonra isə dua etmək və adına xeyir iş görməkdir. Allah Rəsulu (ﷺ):

“Cənazə namazı qıldığınız zaman, ölənxəxsə iklasla dua edin!” – buyurdu (Əbu Davud, Cənaiz, 54-56).

Həzrət Osman ibn Affandan (r.a) rəvayət edildiyinə görə, o belə demişdir:

Rəsulullah (ﷺ) bir ölü dəfn edildikdən sonra qəbri başında durar və belə buyurardı:

“Qardaşınız üçün istiğfar edin (Alahdan işlədiyi günahlara görə bağışlamasını diləyin) və Allahın onu qəbir suallarına doğru cavab verməyə müvəffəq etməsi üçün dua edin. Çünki o bu anda hesaba çəkilməkdədir” (Əbu Davud, Cənaiz, 67-69).

Avf ibn Malik (r.a) Həzrət Peyğəmbərimizin cənazələrdə iştirak etdiyini və onlara dua etdiyini bildirən bir rəvayətdə belə deyir:

Peyğəmbər (ﷺ) bir cənazə namazı qıldırı. Həmin vaxt Allah Rəsulunun belə dua etdiyini eşitdim və əzbərlədim:

“Allahım! Onu bağışla, ona rəhm et, onu əzab və sıxıntılardan qurtar. Xətalarını əfv et. Cənnətini nəsib et, girəcəyi yeri (qəbrini) genişlət! Onu su ilə, qarla və buzla yuyulubmuş kimi tərtəmiz et. Bəyaz paltarları kirdən təmizlədiyən kimi onu günahlarından arındır. Ona öz evindən daha gözəl bir ev, ailəsindən daha xeyirli bir ailə,

xanımından daha xeyirli bir xanım ver. Ona cənnətini nəşib et, qəbir və cəhənnəm əzabından qoru”.

Bu gözəl duanı eşidincə “kaş ölən mən olaydım” – deyə qəlbimdən keçirdim (Müslim, Cənaiz, 85).

Rəsulullah (ﷺ) cənazə namazı qılmağın və onu məzara qədər yola salmağın savabını belə bildirmişdir:

“Kim savabına inanaraq, qarşılığını yalnız Allahdan umaraq bir müsəlman cənazəsi ilə birlikdə gedər və namazı qılınıb basdırılana qədər gözləyərsə, hər biri Uhud dağı qədər olan iki karat savabla qayıdar. Kim də cənazə namazını qılar, dəfn olunmazdan öncə ayrılarsa, bir karat savabla qayıdar” (Buxari, İman, 35).

Abdullah ibn Ömər Sad ibn Əbi Vaqqasla birlikdə oturarkən Habbab ibn Ərət gəlmiş və:

– Ey Abdullah! Görürsən, Əbu Hüreyrə nə deyir, – deyə bu hədisi nəql etmişdi. Bundan sonra İbn Ömər:

– Əbu Hüreyrə də hər halda bir az şişirdir, bu qədər də olmaz, – demiş və Habbabı bu hədisi araşdırmaq üçün

Həzrət Aişənin (radiyallahu anhumə) yanına göndərmiş, ondan soruşub gəlməsini tapşırırmışdı. Habbab getdikdən sonra İbn Ömər bir ovuc çinqılı götürərək əsəbi halda daşları əlində ovuşdurmağa başlamışdı. Bir müddətdən sonra Habbab Həzrət Aişənin: “Əbu Hüreyrə doğru deyir, mən də Rəsulullahın elə dediyini eşitdim”, – dediyi xəbərini gətirincə, əlindəki daşları yerə tullamış və:

– Demək biz çox sayda əcri itirdik, – söyləyərək təəssüfünü ifadə etmişdir (Müslim, Cənaiz, 56).

Kişilər üçün böyük bir fəzilət olaraq təşviq edilən cənazə namazı və ölü-nü qəbrə dəfn etmə vəzifəsi qadınlar üçün xoş qarşılanmamış, **“tənzihən məkruh”** qəbul edilmişdir. Çünki fitrət baxımından şəfqət və mərhəmət hissi yüksək olan qadınların belə acı və kədərli anlarda xoş qarşılanmayan hərəkətlər etmələri qaçınılmazdır.

Belə ki, xanım səhabələrdən Ümmü Atiyyə (radiyallahu anha) belə demişdi:

“Kim savabına inanaraq, qarşılığını yalnız Allahdan umaraq bir müsəlman cənazəsi ilə birlikdə gedər və namazı qılınıb basdırılana qədər gözləyərsə, hər biri Uhud dağı qədər olan iki karat savabla qayıdar. Kim də cənazə namazını qılar, dəfn olunmazdan öncə ayrılarsa, bir karat savabla qayıdar” (Buxari, İman, 35)

Bir kimsə yanından keçən cənazəyə qatılmasa belə hörmət əlaməti olaraq cənazə keçincəyə və ya yerə qoyuluncaya qədər oturmamalıdır.

(Buxari, Cənaiz, 47-48)

“Biz xanımlara cənazədə iştirak etmək qadağan edildi. Lakin cənazənin hazırlanmasında iştirak etmək bizə qəti şəkildə qadağan edilmədi” (Buxari, Cənaiz, 29).

3. Cənazəni sakit halda aramla aparmaq.

Belə ki, Rəsulullah (ﷺ) cənazənin sürətlə aparıldığını gördükdə müdaxilə edərək: “Aramla gedin!” – buyurmuşdur (İbn Macə, Cənaiz, 15).

Cənazənin arxasınca gedənlər, yolda mənasız sözlər söyləməz və yüksək səsle danışmazlar. Hətta yüksək səsle zikr edib Qurani-Kərim oxunması da doğru deyildir. Həmin anda ölümü və axirəti düşünmək lazımdır.

4. Cənazəni mümkün olduğu qədər minik vasitələrində aparmamaq.

Çünki piyada getmək mümkün olduğu halda belə davranmaq xoş qarşılanmamışdır. Səvbanın (r.a) rəvayət etdiyinə görə Rəsulullah (ﷺ) bir cənazə mərasimində iştirak edir. İnsanlarım bir qismini minik üzərində gördükdə bu hərəkətin cənazəyə qarşı hörmətsizlik olduğunu bildirərək:

“Həya etmirsinizmi? Allahın mələkləri piyada getdiyi halda siz heyvanların belində gedirsiniz!” – buyurdu (Tirmizi, Cənaiz, 28).

Bir kimsə yanından keçən cənazəyə qatılmasa belə hörmət əlaməti olaraq cənazə keçincəyə və ya yerə qoyuluncaya qədər oturmamalıdır (Buxari, Cənaiz, 47-48).

5. Qəbri səliqəli düzəltmək.

Rəsulullah (ﷺ) oğlu İbrahimin qəbrinin kənarında bir daş qədər yerin səliqəsiz olduğunu gördü. Bir tərəfdən oranı mübarək əliylə düzəldərkən, bir tərəfdən də belə buyurdu:

“Sizdən biriniz bir iş gördüyü zaman onu sağlam (səliqəli) görsün! Çünki belə etmək başına müsibət gələn insanların könlünü təsəlli edən hallardan biridir!” (İbn Sad, Təbəqat, I, 141-142)

Digər rəvayətə görə, Rəsulullah (ﷺ) oğlu İbrahimin qəbrinin kənarında idi. Məzarda bir az boş yer qaldığını gördü. Qəbir qazan insana oranı düzəltməsi (örtməsi) üçün bir az palçıq verdi və belə buyurdu:

“Bunun ölüyə nə zərəri, nə də faydası olar; lakin (qəbrin səliqəli olması) dirinin gözünü aydın edər, ona sevinc və məmnunluq verər!” (İbn Sad, Təbəqat, I, 142, 143)

Torpağı möhkəmləndirmək üçün qəbrin üzərinə su səpmək də olar. Oğlu İbrahim dəfn edildiyi zaman Rəsulullah (ﷺ):

– Bir kuzə su gətirə bilərsinizmi? – deyə soruşdu.

Ənsardan bir nəfər dərhal bir kuzə su gətirdi.

Rəsulullah (ﷺ) həmin insana:

– Onu İbrahimin qəbrimin üzərinə səp! – buyurdu (İbn Sad, Təbəqat, I, 141).

6. Qəbrin başına tərəfinə daş qoymaq, yerini bildirmək.

Müttəlib ibn Əbi Vədaa rəvayət edir:

Osman ibn Muaz (r.a) vəfat edəndə cənazəsi kənara (Mədinədən Bəqiyyə) çıxarıldı və dəfn edildi (Həzrət Osman (r.a) mühacirlərdən ilk vəfat edən şəxs idi). Rəsulullah (ﷺ) bir nəfərə Osmanın qəbrinə bir qaya gətirməsini əmr etdi.

Qayanı daşımağa səhabənin gücü çatmadı. Rəsulullah (ﷺ) özü qalxıb qayanın yanına getdi və qollarını çırmaladı. Sanki mən bu anda Rəsulullahın qollarının bəyazlığını görmüş kimi idim. Sonra qayanı gətirib Osmanın baş tərəfinə qoydu və:

– Bununla qardaşımın qəbrini işarələyirəm, ailəmdən vəfat edənləri bunun yanında dəfn edəcəyəm, – buyurdu (Əbu Davud, Cənaiz, 57-59).

7. Qəbrin münasib bir yerinə ağac əkmək.

İbn Abbas (r.a) belə rəvayət edir:

Rəsulullah (ﷺ) iki qəbrin yanından keçərkən həmin qəbirlərdə yatan insanların əzab çəkdiklərini xəbər vermişdir. Sonra da yaş bir xurma budağı istəmiş, həmin budağı iki yerə bölüb hər qəbrin başına birini əkməmiş və:

“Qurumadıqları müddət ərzində onların əzabını yüngülləşdirmələrinə ümid edilir”, – buyurmuşdur (Müslim, Təharət, 111).

Əcdadımız müəssisə önlərinə çinar, qəbiristanlıqlara isə sərv ağacları

Dəfn sırasında və ya daha sonra ölü üçün pul qarşılığında Quran oxutmaq, xətm bağışlatmaq, vəfat edənin müxtəlif gün və ildönümlərində pul qarşılığında mövlud oxutmaq, ziyafət vermək bidət sayılmışdır.

Ölünün arxasınca yeddisi, qırxı və ya əlli ikisi kimi bəlli gün və gecələrdə mövlud və ya xətm kimi mərasimlər təşkil etmək barəsində də Qurani-Kərimə və ya hədislərə əsaslanan hər hansı bir məlumat və ya tövsiyəyə rast gəlinməyib.

əkirdi. Çinar payızda yarpağını tökdüyü üçün dünyanın və müəssisələrin faniliyinin, sərv ağacı isə yarpaqlarını tökmədiyi üçün axirətin əbədiyini təmsil edirdi.

8. Bidət və xurafatlardan uzaq durmaq.

- Qadınların cənazə namazında kişilərin arasına qarışması və məcburiyyət olmadıqca qəbiristanlığa getmələri doğru deyildir.

- Dəfn sırasında və ya daha sonra ölü üçün pul qarşılığında Quran oxutmaq, xətm bağışlatmaq, vəfat edənin müxtəlif gün və ildönümlərində pul qarşılığında mövlud oxutmaq, ziyafət vermək bidət sayılmışdır. Ölüm münasibətiylə Quran oxunmasının oxuyan insana savabı olacağı kimi, vəfat edənə də fayda verəcəyinə ümid edilir. Lakin bunu pul qarşılığında etmək və Quran oxuyanların Allah rızası üçün deyil, alacaqları pul və ya hədiyyəyə görə oxuması bu ibadətin bütün fəzilət və əcrinə ziyan vurur.

- Təmtəraqlı qəbirlər düzəltmək və qəbir daşlarına həddindən çox tə-

rifləyici sözlər yazmaq İslam əxlaqına da, qulluq ədəbinə də uyğun deyildir.

- Cənazəni olduğu yerdən başqa yerə aparıb orada dəfn etmək də bu gün çox rast gəlinən səhvlərdən biridir. Cənazə yalnız öldüyü ərazidə bir müsəlman qəbiristanlığı yoxdursa, başqa bir yerdə dəfn edilə bilər. Bu da mühüm həssaslıqdır. Çünki həyatda ikən salehlərlə birlikdə olmağa diqqət edildiyi kimi, vəfat edən möminləri də salehlərin arasında dəfn etməyə etina göstərilməlidir.

- Var-dövlət hərisliyinə və nəfəsanı arzulara aldanaraq mirasa görə qohum-əqrəba ilə düşmən olmaq da tamamilə xoş qarşılanmayan hərəkətdir. Möminlər mirası Allah-Təalanın istədiyi şəkildə bölməli, qohumluq əlaqələrinə xələl gətirəcək davranışlara imkan verməməlidir.

Qurani-Kərimdə bir çox mövzu əsas prinsipləri ilə izah edildiyi halda, mirasın necə bölünəcəyi məsələsi tam təfəsilatlı və aşkar ifadələrlə konkret şəkildə bəyan edilmiş, sonra da belə buyurulmuşdur:

“Bunlar Allahın (qoymuş olduğu) **sərhədlərdir. Kim Allaha və Onun Peyğəmbərinə itaət edərsə,** (Allah) **onu,** (ağacları) **altından çaylar axan və içində əbədi qalacaqları cənnətlərə daxil edəcəkdir. Bax, böyük uğur budur!”** (ən-Nisa, 13)

Ölünün arxasınca yeddisi, qırxı və ya əlli ikisi kimi belli gün və gecələrdə mövlud və ya xətm kimi mərasimlər təşkil etmək barəsində də Qurani-Kərimə və ya hədislərə əsaslanan hər hansı bir məlumat və ya tövsiyəyə rast gəlinməyib.

Vəfat edən mömin üçün həmişə istiğfar etmək, onun ardından sədəqələr vermək və Qurani-Kərim oxumaq lazımdır. Bunu etməyi müəyyən günlərə aid etmək vəfat edənləri digər günlərdə unutmağa, bu mənada daha az yada salınmalarına səbəb olar. Digər yandan, bilməyən insanlar müəyyən günlərdə edilən bu cür mərasimləri İslamın əmri və qaydası zənn etməyə başlaya bilərlər.

Ölünün arxasınca yeddi, qırx və əlli iki kimi günlərdə mövlud və ya

xətm oxutmaq adətinin bu vəsilələr də olmasa ölünün tamamilə unudulması problemini ortadan qaldırmaq üçün icad edildiyi də düşünülə bilər. Lakin belə bir zəruri adət olmasa unudulub getmək bir baxımdan ölənin insanın qəlblərdə kifayət qədər qiymətli xatirələr qoymadığının acınacaqlı bir dəlilidir.

Bu hala düşməmək üçün Həzrət Əli (r.a) belə xəbərdarlıq edir:

“Əməlisaleh və sadıqlərlə birlikdə ol. Onlarla ünsiyyət qur (ki, onların şəxsiyyət və xarakteri sənə sirayət etsin). Elə bir kamil həyat yaşa ki, insanlar həyatda ikən sənə üçün darıxsınlar, vəfatından sonra da sənə həsrət qalsınlar!...”

Arxasında xeyirxah nəsil, gözəl xatirələr, faydalı əsərlər və xeyir-dualar qoyaraq Allah yolunda mənalı bir “xidmət ömrü” yaşayan əməlisaleh insanların cisimləri torpaq altına girsə də, adları əsrlər boyunca qəlblərdə yaşamağa davam edir. Belə ki, Mövlana həzrətləri bir rübaisində belə buyurur:

“Ölümümüzdən sonra qəbrimizi yer üzündə axtarmayın. Bizim qəbrimiz ariflərin qəlbindədir”.

(Həzrət Mövlana)

“Ölümü və öldükdən sonra cəsəd və sümüklərin çürüməsini xatırlayın! Axirət həyatını istəyən dünya həyatının bəzəyini tərk edər”

(Tirmizi, Qiyamət, 24).

“Ölümümüzdən sonra qəbrimizi yer üzündə axtarmayın. Bizim qəbrimiz ariflərin qəlbindədir”.

Könüllərə silinməz məhəbbət imzası ataraq göy qübbəsinə xoş bir səda buraxa bilən əməlisaleh bəndələr nə xoşbəxtdirlər!...

Qəbir ziyarəti ədəbi

İslam əqidinin əsaslarından biri olan axirətə iman inanc əsasları arasındakı əhəmiyyətinə görə bir çox ayədə “Allaha iman” ilə yan-yanə zikr edilmişdir.

Belə ki, bu ayələrdən bir neçəsi belədir:

“... Allaha və axirət gününə iman gətirib saleh əməl işləyərsə, onların mükafatları Rəbbinin yanındadır. Onlar üçün heç bir qorxu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməyəcəklər” (əl-Bəqərə, 62).

“... Əgər bir iş barəsində mübahisə etsəniz, Allaha və axirət gününə inanırsınızsa, onu Allaha və Peyğəmbərə ərz edin (onların əmr-lərinə uyğun olaraq edin!)” (ən-Nisa, 59)

İnsan dünya ilə əlaqəsinin kəsiləcəyini, xeyir və ya şər nə edibsə, onlarla baş-başə qalacağını, əməllərinin qarşılığını əskiksiz görəcəyini düşündükdə günahlardan uzaqlaşır və saleh əməllərə daha çox yönəlir. Yəni ölümü təfəkkür etmək həyatı nizamlamağa və axirəti gözəlləşdirməyə vəsilə olur. Qısacası, təfəkkürü-mövt və axirətə iman əslində əxlaqın mükəmməliyyə həvəslə yönəldilməsi prosesinin başlanğıcıdır.

Belə ki, hədisdə belə buyrulur:

“Ölümü çox xatırlayın! Çünki ölümü xatırlamaq (insanı) günahlardan arındırır, dünyaya qarşı zahid edir. Əgər varlı ikən ölümü düşünsəniz, sizi zənginliyin bəlalarından qoruyar. Kəsib ikən təfəkkür etsəniz həyatınızdan məmnun olmağınızı təmin edər” (Suyuti, Camius-Sağir, 147).

Yenə Allah Rəsulu (ﷺ) təfəkkürü-mövtə təşviq edərək belə dedi:

“Ölümü və öldükdən sonra cəsəd və sümüklərin çürüməsini xatırlayın! Axirət həyatını istəyən dünya həya-

tının bəzəyini tərk edər” (Tirmizi, Qiyamat, 24).

“... Kim ölümü çox xatırlayarsa, Allah onu sevər” (Heysəmi, X, 325).

Bir səhabə Peyğəmbərimizdən (ﷺ):

– Möminlərin ən ağıllısı kimdir? – deyə soruşdu

Rəsulullah (ﷺ):

– Ölümü çox xatırlayan və sonrası üçün ən gözəl şəkildə hazırlanandır. Əsl (həqiqi) ağıllılar bunlardır, – buyurdu (İbn Macə, Zöhd, 31).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) nübüvvətin başlanğıcında qəbir ziyarətini yenidən şirkə çevrilməsi təhlükəsinin yaranması səbəbiylə qadağan etmişdi. Lakin İslam dini güclənib iman və tövhid qəlblərə yaxşıca yerləşdikdən sonra artıq məzarları ibadətə çevirmək, onlardan mədəd ummaq və onları müqəddəs hesab etmək kimi narahatlıqlar ortadan qalxdığı üçün Peyğəmbərimiz (ﷺ) qəbir ziyarətlərinə izin vermiş və belə buyurmuşdur:

“Sizə qəbir ziyarətini qadağan etmişdim. Artıq qəbirləri ziyarət edə bilərsiniz!” – buyurmuşdur (Müslim, Cənaiz, 106).

“Qəbir ziyarəti etmək istəyən etsin. Çünki qəbir ziyarəti bizə axirəti xatırladır” (Tirmizi, Cənaiz, 60), – buyuraraq bu ziyarətlərdən əsas məqsədin axirəti xatırlamaq və o günə hazırlanmağa önəm verməyin mühüm olduğunu açıq şəkildə ortaya qoymuşdur.

Saleh şəxslərin, ata-ana və yaxın qohum-əqrəbaların qəbirlərini ziyarət etmək məqbul sayılmışdır. Ümumi olaraq isə qəbirləri ziyarət etmək kişilər üçün müstəhəb olub, qadınlar üçün caiz (dini baxımdan edilməsi nə savab sayılır, nə də qadağan olunur; icazə verilən bir hərəkət) hesab olunur. Qadınların qəbirləri ziyarət etməsi çığır-bağırması, saçını-başını yolması və qəbirlərə həddindən artıq dərəcədə təzim edilməsi kimi bir fitnə qorxusu olmadığı zaman mümkündür və caizdir. Çünki Peyğəmbərimiz (ﷺ) övladının qəbri başında ağlayan bir qadına səbri tövsiyə etmiş, onu ziyarətdən uzaqlaşdırmamışdı (Buxa-

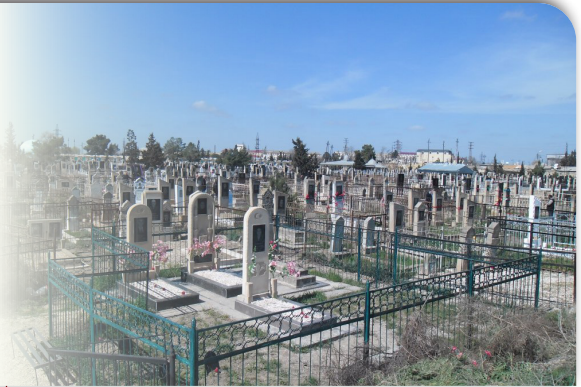

“Qəbir ziyarəti etmək istəyən etsin. Çünki qəbir ziyarəti bizə axirəti xatırladır.”

(Tirmizi, Cənaiz, 60)

“Salam sizə, ey möminlər diyarının sakinləri! İnşallah tezliklə biz də sizin aranızda qatılacağıq. Allah bizi də, sizi də bağışlasın!”

(Müslim, Təharət 39, Cənaiz, 104)

ri, Cənaiz, 7, Müslim, Cənaiz, 15). Digər tərəfdən, Həzrət Aişənin də qardaşı Abdurrahman ibn Əbu Bəkrin qəbrini ziyarət etdiyi nəql edilir (Tirmizi, Cənaiz, 61).

Qəbir ziyarəti ədəbi

1. Dəstəmazlı olmağa çalışmaq.
2. Qəbiristanlığın sakinlərinə salam vermək.

Allah Rəsulu (ﷺ) Bəqi qəbiristanlığındakı əshabını və Uhud şəhidlərini tez-tez ziyarət edərdi. Həzrət Aişə anamızın ifadəsinə görə, Peyğəmbərimiz (ﷺ) onun yanında qaldığı hər gecənin son hissəsində Bəqi qəbiristanlığına gedər və oradakılara salam verib dua edərdi (Müslim, Cənaiz, 102).

Hətta bir gecə Cəbrayıl (əleyhissəlama) Peyğəmbərimizin yanına gəlib:

– Rəbbin Bəqi əhlinin yanına gəlib onlar üçün istiğfar etməyini əmr edir!” – buyurmuşdur. Peyğəmbərimiz də dərhal bu əmrə tabe olaraq Cənnətül-Bəqini ziyarət etmişdir (Müslim, Cənaiz, 103).

Allah Rəsulu (ﷺ) Uhud şəhidlərinin qəbirlərini ziyarət etdi və belə buyurdu:

“Allahım! Qulun və Peyğəmbərin bunların həqiqi şəhid olduğuna şəhadət edir. Qiyamətə qədər kim bu şəhidləri ziyarət edib salam verirsə, onlar da o ziyarətçinin salamına cavab verirlər” (Hakim, III, 31/4320).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) əshabına qəbiristanlığa gedəndə belə demələrini öyrətdi:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ
اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ

“Salam sizə, ey möminlər diyarının sakinləri! İnşallah tezliklə biz də sizin aranızda qatılacağıq. Allah bizi də, sizi də bağışlasın!” (Müslim, Təharət 39, Cənaiz, 104)

3. Onlar üçün dua etmək və Quran oxumaq.

Süfyan ibn Üyeynə (r.a): “Ölülərin duaya olan ehtiyacı dirilərin yeməyə və içməyə olan ehtiyacından daha

çoxdur”, – deyər rəvayət etmişdir (Suyuti, Şərh-Sudur, Lübnan 1417, s. 297).

Qəbir üzərində Qurani-Kərim oxumağın məşruiyyəti (doğru olması) ilə bağlı bütün üləmanın qəti qənaəti mövcuddur. Qurtubiyyə görə, qəbrin yanında Quran oxunduqda qəbirdəki onu eşidir və Allahın kərəmi sayəsində həm Quran oxumaq, həm də Quran dinləmə savabına nail olur. Bu səbəblə ilahi rəhmətə qovuşur. Bununla yanaşı, eşitmədiyi halda ona hədiyyə edilən qiraətin savabı da sədəqə və dua kimi ona çatır. Yəni Quran oxuyan şəxs istədiyi yerdə oxuyub savabını bağışlaya bilər. Ancaq qəbrin yanında oxuyarsa, qəbirdəkilərin ayrıca Quran dinləmə savabına nail olmaları və o əsnada enən rəhmət və sükunətdən istifadə etmələrinə də vəsilə olar.

Qəbir ziyarətlərində Quran oxumaq 1400 ildir ki, tətbiq edilən bir icmadır. Quran tilavəti səbəbi ilə enən ilahi rəhmətdən vəfat edənlərin istifadə edə bilməsi üçün xüsusilə Yasin surəsini oxumaq hər kəsin bildiyi bir üsuldur. Belə ki, hədisdə buyrulur:

“Yasin Quranın qəlbidir. Bir adam onu Allahın rızasını və axirət aləmini istəyərək oxuyarsa, şübhəsiz, günahları bağışlanır. Ölülərinizə də Yasin surəsini oxuyun” (Əhməd, V, 26).

Qəbir əhlinin mənəvi istifadəsi üçün digər surə və ayələr də oxuna bilər.

“Sizdən biriniz vəfat etdikdə onu çox gözlətməyin! Onu şəriətin hökmlərinə görə qəbrə aparın! Qəbrin baş tərəfində Fatihə surəsi, ayaq tərəfində də Bəqərə surəsinin sonu (Əmənnərrasulu) oxunsun!” (Təbərani, Kəbir, XII, 340)

Bütün bu rəvayətlərdən aydın olur ki, qəbirləri ziyarət etmək və orada olanlara salam verib dua və tövbə etmək, onların adından xeyirxah işlər görüb Quran tilavət etmək həm dirilər, həm də ölülər üçün rəhmət və vəsiləsidir. Buna bu ayə də dəlalət edir:

“Ey Rəbbimiz, bizi və bizdən əvvəl iman gətirmiş qardaşlarımızı bağışla! İman gətirənlərə qarşı qəlblərimizdə heç bir kin-küdurətə yer vermə! Ey Rəbbimiz,

“Sizdən biriniz vəfat etdikdə onu çox gözlətməyin! Onu şəriətin hökmlərinə görə qəbrə aparın! Qəbrin baş tərəfində Fatihə surəsi, ayaq tərəfində də Bəqərə surəsinin sonu (Əmənnərrasulu) oxunsun!”

(Təbərani, Kəbir, XII, 340)

Qəbir yanında qurban kəsmək Allah rızası üçün olsa belə məkr-ruhdur. O ki qaldı ölünün rızasını qazanmaq və onun köməyini əldə etmək məqsədi ilə kəsilməsinə, bu qəti şəkildə haramdır.

həqiqətən, Sən şəfqətlisən, mərhəmətlisən!” (əl-Həşr, 10)

4. Bir gün özünün də onlar kimi olacağını düşünmək.

Qəbir ziyarətləri ölüm və axirətə hazırlığın ən gözəl vəsiləsidir. Buna görə əcdadımız qəbiristanlıqları xüsusilə məscidlərin önündə və şəhərlərin içərisində qurmuşlar. Bunun sayəsində oradan gəlib-keçən insanların həm vəfat edənlərə Fatihə oxuyub rəhmətə vəsilə olmalarını, həm də öz aqibətlərini seyr edib ölümü daha çox təfəkkür etmələrini təmin etmişdilər.

Həzrət Osman (r.a) bir qəbrin başında durunca saqqalı islananadək ağlayardı. Ona:

– Cənnəti və cəhənnəmi xatırladığın vaxt ağlamırsan, ancaq qəbri xatırlayınca ağlayırsan! – dedilər. O:

– Çünki Rəsulullahın (ﷺ) belə buyurduğunu eşitdim:

“Qəbir axirət mənzillərinin ilkidir. Kim ondan qurtula bilirsə, sonrakılar daha asan olacaq. Kim ondan qurtulmazsa, sonrakı mənzillər qəbirdən daha çətin və şiddətlidir... Gördüyüm

mənzərələrin heç biri qəbir qədər qorxuducu və dəhşətli deyildir” (Tirmizi, Zöhd, 5).

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Sizdən biriniz namazda təhiyyatı bitirdikdə dörd şeydən Allaha sığına-raq belə desin:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ
وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ
وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ
فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ

“Allahım, cəhənnəm əzabından, qəbir əzabından, həyat və ölümün fit-nəsindən, kor dəccalın şəridən Sənə sığınırım” (Müslim, Məsəcid, 128).

5. Onların adına sədəqə vermək və infaq etmək.

Oxunan Qurani-Kərim vəfat edən şəxslər üçün mənəvi bir ikram olduğu kimi, onların adına görülən hər xeyirli işin savabının da onlara çatacağı səhih hədislərlə və icma ilə sabitdir (Müslim, Siyam, 155-156).

Bu mövzuda varid olan hədislərdən biri belədir. İbn Abbas (r.a) deyir:

“Sad ibn Ubadənin (r.a) anası vəfat etmişdi. Peyğəmbərimizin yanına gələrək:

– Ey Allahın Rəsulu! Yanında olmadığım zaman anam vəfat etdi. Onun adına sədəqə versəm, ona bir faydası olarmı? – dedi.

Allah Rəsulu (ﷺ):

– Bəli, – buyurunca Sad (r.a):

– Ey Allahın Rəsulu! Siz də şahid olun ki, meyvə bağçamı anamın adına sədəqə verirəm, – dedi (Buxari, Vəsaya, 15).

6. Qəbir və türbə ziyarətlərində İslami məsələlərə önəm verilməlidir.

• Qəbir ziyarəti zamanı namaz qılaraq oraların məscid halına gətirilməsi dinimizə görə xoş qarşılanmayan bir davranışdır. Həmçinin qəbirə qarşı namaz qılmaq da məkruhdur.

• Qəbrin üstündə oturmaq və məzarları tapdalamaq məkruhdur (Müslim, Cənaiz, 98).

• Qəbiristanlığın ağaclarını və yaş otlarını kəsmək məkruhdur.

• Qəbir yanında qurban kəsmək Allah rizası üçün olsa belə məkruhdur. O ki qaldı ölünün rizasını qazanmaq və onun köməyini əldə etmək məqsədi ilə kəsilməsinə, bu qəti şəkildə haramdır. Bunun şirk olduğunu qəbul edənlər də vardır. Çünki qurban kəsmək ibadətdir. İbadət isə yalnız Allaha məxsusdur.

• Qəbirlərə şam qoymaq və yandırmaq da caiz deyildir (*Muvatta, Cənaiz, 12-13*).

• Məcbur qalmadıqca məzarların üstünə ayaq basmaq, onların üzərində oturmaq olmaz.

• Saleh şəxslərin qəbirləri Kəbənin təvaf edildiyi kimi ətrafına dolanıb təvaf edilməz.

• Türbə qapılarına ev, maşın, uşaq kimi dünya həyatında sahib olmaq istənilən şeylərin şəklini çəkmək, şəfa tapmaq məqsədilə torpaq almaq, oralara metal pullar atmaq və ya pul yapışdırmaq, türbələrə öpmək, əl sürtmək, türbənin içinə əyilərək girmək və bunun sayəsində hər hansı bir çətinliyin həll olacağına inanmaq və ya muradının həyata keçəcəyinə inan-

Ölülərdən kömək istəmək və buna görə qəbir daşlarına əski və ya dəsmal kimi şeylərin bağlanması insanın heç bir faydası yoxdur.

Bunu unutmamaq lazımdır ki, Peyğəmbərimizin qəbrini, səhabələrin və Haqq dostlarının qəbirlərini ziyarət edərkən ədəb qaydalarına riayət edilməlidir. Belə ki, ədəblə gələn ancaq lütfə çıxar.

maq da iman baxımından təhlükəli davranışlardır.

- Ölülərdən kömək istəmək və buna görə qəbir daşlarına əski və ya dəsmal kimi şeylərin bağlanması insanı heç bir faydası yoxdur.

Bəzi insanların əməlisalehlərin arxasınca və ya qəbirlərini ziyarət edərkən: “Ey filankəs! Mənə şəfa ver! Mənim bu ehtiyacımı qarşıla!” – kimi sözlərlə birbaşa onlardan tələb etmələri şirkə qapı açmağa biləcək olan son dərəcə səhv bir davranışdır. Olduqca həssas olan tövhid əqidəsinin əsasını zədələyə biləcək bu və ya buna bənzər cahilanə davranışlardan qəti şəkildə uzaq durmaq lazımdır.

Ancaq Allahdan bir şey istəyərkən saleh insanları vəsilə etmək və buna görə də onların qəbirlərini ziyarət etmək caizdir. Məsələn: “Peyğəmbərin (ﷺ) haqqı üçün, onun hörmətinə, ya Rəbb, onunla Sənə dua edirəm, bu arzumu yerinə yetir!” – demək duaların qəbuluna vəsilə olar (Tirmizi, Dəavat, 118; İbn Hənbəl, IV, 138).

Buna aid diqqətçəkici misal belədir:

Allah Rəsulunun (ﷺ) vəfatından sonra Mədinədə şiddətli bir qıtlıq oldu. Əhali hadisəni Həzrət Aişəyə danışaraq kömək istədi. Aişə anamız onlara bu tövsiyəni etdi:

– Rəsulullahın (ﷺ) qəbrini ziyarət edin, tavanından bir pəncərə açın. Peyğəmbərimiz ilə səma arasında bir pərdə qalmasın!

Belə etdikdə bol yağış yağdı, otlar cücərdi, dəvələrin döşünə yaxşı süd gəldi. Hətta həmin il **“Amul-fəlk – bolluq ili”** adı verildi (Darimi, Müqəddimə, 15).

İslam hər məsələdə olduğu kimi qəbir ziyarəti məsələsində də ifrata varmamağı əsas götürmüşdür. Bu hadisə qəbir ziyarətlərində “şirk” sayılacaq qədər həddini aşanlara çox gözəl bir cavab mahiyyətindədir:

Bir gün Əməvi xəlifələrindən Mərvan ibn Hakəm üzünü Həzrət Rəsulullahın (ﷺ) mübarək qəbrinin daşına qoymuş bir insan gördü və yaxasından tutaraq:

– Sən nə edirsən? – dedi.

Həmin insan başını çevirdikdə gördü ki, bu adam Əbu Əyyub əl-Ən-

saridir. O Peyğəmbər aşiqi səhabə belə cavab verdi:

– Mən nə etdiyimi bilirəm. Mən Rəsulullahın (ﷺ) yanına gəldim, danışın yanına deyil. Rəsulullahın (ﷺ) belə buyurduğunu eşitdim:

“Dini işin ustası olanlar təbliğ edirlərsə, din üçün narahat olma; ancaq işinin ustası olmayanlar dini təbliğə başladılarsa, din üçün nə qədər təlaş-lansan və ağlasan azdır!” (İbn Hənbəl, V, 422)

Bunu unutmamaq lazımdır ki, Peyğəmbərimizin qəbrini, səhabələrin və Haqq dostlarının qəbirlərini ziyarət edərkən ədəb qaydalarına riayət edilməlidir. Belə ki, ədəblə gələn ancaq lütfə çıxar.

18-ci əsrin sonlarında dərviş Əhməd Peşkarizadə tərəfindən qələmə alınan “Tayyibətül-Əzkar” adlı xatirələrdə Ravzayı-Mütəhhərədə göstərilən ədəb, hörmət və nəzakətin bir misalı belə nəql edilmişdir:

“İşa namazı qılınıb camaat getdikdən sonra Ravzada məsul şəxs olan ağalar hərəsi əllərinə bir fənər alıb Haramı-Şərifə künc-bucaq gəzib, axır-

da Bəbus-Salama gələrək qapını bağlayırlar. Əgər içəridə bir kimsə görsələr, بِسْمِ اللَّهِ **“Bismillah”** deyərək bayıra çıxmasına işarə edirlər. Əgər Hücreyi-Şərifdə kimsə olarsa, ona da لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ **“Lə iləhə illəllah”** deyərək səslənirlər.

Günəşin doğmasına üç saat qalmış, yəni təhəccüd vaxtı girincə müəzzinlərin rəisi qapının arxasından bir dəfə لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ **“Lə iləhə illəllah!”** deyərək səslənir. İçəridəki növbətçilər bunu eşidən kimi مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ **“Muhammədur-Rəsulullah”** deyərək cavab verib sonra qapını açırlar”.

Şübhəsiz ki, əcdadımızın bütün bu zəriflik və nəzakətindən dərs almağımız lazımdır. Bunlardan biri də Həcc və ya Ümrəyə gedib Peyğəmbərimizi ziyarət edənlərin orada lüzumsuz dünya kəlamı etməyib faydasız sözləri tərk etmələri, dillərini və könüllərini zikrullah ilə arındırmaları, sükunət və ədəb içərisində, salavatlarla Rəsululaha sevgi və hörmət göstərmələrinin vacibliyidir.

“Bir müsibətinə görə din qardaşına başsağlığı verən möminə Allah-Təala qiyamət günü kərəm libaslarından bir libas geyindirər (şərəf bəxş edər)”

(İbn Macə, Cənaiz, 56)

...Allah o uşağı verməklə səni sevindirirdi. İndi də onu böyük bir mükafat qarşılığında səndən aldı. Onun əvəzində Allahdan rəhmət, məğfirət və hidayət gözləyirsənsə, səbir et!... Kədər və sıxıntı əcrini əskiltməsin! Sonra peşman olarsan! Bunu bil ki, ağlayıb sızlamaq heç bir şeyi geri gətirməz...

5. Başsağlığı ədəbi

Bir yaxını vəfat edən və ya başına hər hansı müsibət gələn insanlara başsağlığı vermək, yəni onlara təsəlli verərək səbir təlqin etmək də mühüm bir ictimai xidmətdir.

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Bir müsibətinə görə din qardaşına başsağlığı verən möminə Allah-Təala qiyamət günü kərəm libaslarından bir libas geyindirər (şərəf bəxş edər)” (İbn Macə, Cənaiz, 56).

1. Eşitdikdə dua etmək.

Bir möminin yaxınının vəfat xəbərini aldıqda və ya hansısa müsibətə uğradığını eşitdikdə “İnnə lilləhi və innə ileyhi raciun” (əl-Bəqərə 156) deməsi müstəhəbdir (Tirmizi, Dəavar, 83).

2. Cənazə sahibi ilə ünsiyyət quraq kədərini paylaşmaq.

Başsağlığı şəxsən gedərək verilə biləcəyi kimi, bu mümkün olmadıqda telefon, məktub kimi digər xəbər vasitələri ilə də verilə bilər.

Üsamə ibn Zeyd (r.a) belə deyir:

Qızı (Zeynəb (radiyallahu anha)) Rəsulullah (ﷺ) xəbər göndərərək:

– Oğlum ölüm ayağındadır, xahiş edirəm bizə gəlin! – dedi.

Peyğəmbərimiz həmin vaxt əshabı ilə (bir məsələ üçün) məşğul olduğuna görə:

– Alan da, verən də Allahdır. Onun qatında hər şeyin müəyyən bir vaxtı vardır. Səbir etsin və mükafatını Allahdan gözləsin! – buyuraraq qızına salam göndərdi. Bundan sonra qızı Rəsulullah (ﷺ):

– Nə olar, mütləq gəlsin! – deyərək xəbər göndərdi.

Bu dəfə Rəsulullah (ﷺ) Sad ibn Ubadə, Muaz ibn Cəbəl, Übey ibn Kəb, Zeyd ibn Sabit və başqa səhabələrə qalxıb qızının evinə getdi. Uşağı Həzrət Peyğəmbərin qucağına verdilər. Körpə çox çətinliklə nəfəs alırdı. Rəsulullahın (ﷺ) gözlərindən yaşlar axdı. Vəziyyəti belə görən Sad ibn Ubadə:

–Ey Allahın Rəsulu, bu nə haldır? – dedi. Peyğəmbərimiz də:

–*Bu Allahın istədiyi bəndələrinin qəlbinə yerləşdirdiyi bir rəhmətdir. Onsuz da Allah-Təala yalnız mərhəmətli bəndələrinə rəhm edər*”, – buyurdu (Buxari, Cənaiz, 33).

Əziz Peyğəmbərimizin Mədinədən kənarda olan Muaz ibn Cəbələ oğlunun vəfatı ilə əlaqədar göndərdiyi məktub başsağlığına aid gözəl bir mısaldır:

“Bismilləhir-rahmənir-rahim.

Allahın Rəsulu Muhamməddən Muaz ibn Cəbələ.

Allahın salamı üzərinə olsun!

Özündən başqa ilah olmayan Allaha həmd etdiyimi sənə çatdırmaq istəyirəm. Allah əcrini artırsın, bunun qarşılığında sənə böyük mükafatlar ehsan etsin və səbir etmək gücü versin. Bizi və səni şükür etməyə müvəffəq etsin. Çünki canımız, malımız və övladlarımız, Əziz və Cəlil olan Allahın bizə şirin hədiyyələri, müvəqqəti bir müddət üçün bizə verdiyi əmanətlərdəndir.

Allah o uşağı verməklə səni sevinirdi. İndi də onu böyük bir mükafat

qarşılığında səndən aldı. Onun əvəzində Allahdan rəhmət, məğfirət və hidayət gözləyirsənsə, səbir et!... Kədər və sıxıntı əcrini əskiltməsin! Sonra peşman olarsan! Bunu bil ki, ağlayıb sızlamaq heç bir şeyi geri gətirməz, kədər və sıxıntını da dəf edə bilməz. Başa gələn onsuz da gəlmişdir, vəssəlam” (Hakim, III, 306 / 5193).

3. Maddi-mənəvi kömək etmək.

Başına bir bəla gəlmiş və ya yaxınlarından birini itirmiş kimsəyə sözlə başsağlığı verərək mənən dəstək olmağa ehtiyac olduğu kimi, maddi olaraq da köməklik göstərməyə ehtiyac olur. Belə ki, Cəfər Təyyar (r.a) şəhid olduqda Həzrət Peyğəmbərimiz öz ailəsinə belə buyurdu:

– *Cəfərin ailəsi üçün yemək hazırlayın! Çünki onlar hal-hazırda mətbəxlə məşğul ola bilməzlər!* (Əbu Davud, Cənaiz, 25-26)

Daha sonra şəxsən özü Həzrət Cəfərin yetim qalan övladlarına sahib çıxaraq onları himayə etmiş və tərbiyələri ilə məşğul olmuşdur.

4. Təziyə olan evdə yüksək səsle danışmamaq.

“Qəbirdəki ölü, dənizdə boğularaq kömək istəyən adam kimidir. Atasından, anasından, qardaşından, səmimi və sadıq dostundan dua gözləyər... Dirilərin ölülərə göndərə biləcəyi ən yaxşı hədiyyə isə onlar üçün tövbə etmək və onların adına sədəqə verməkdir.”

(Deyləmi, Müsnəd, IV, 103).

*“Dünyada sevdiyi bir dostunu
aldığım zaman səbir edib əcrini
Allahdan gözləyən mömin qulumun
qatımdakı qarşılığı cənnətdir.”*

(Buxari, Rıqaq, 6)

5. Dua etmək, Qurani-Kərim oxumaq və oxunmasına vəsilə olmaq.

İbn Abbasdan (r.a) rəvayət edildi-yinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Qəbirdəki ölü, dənizdə boğularaq kömək istəyən adam kimidir. Atasından, anasından, qardaşından, səmi-mi və sadıq dostundan dua gözləyər. Əgər bir dua edilmiş olsa, bu onun üçün dünya və dünyadakılardan daha qiymətli və əziz olar. Şübhəsiz ki, Allah qəbir əhlinə dünyadakıların duasının bərəkətilə dağlar qədər mükafat verir. Dirilərin ölülərə göndərə biləcəyi ən yaxşı hədiyyə isə onlar üçün tövbə etmək və onların adına sədəqə verməkdir” (Deyləmi, Müsnəd, IV, 103).

Rəsulullah (ﷺ) belə buyurur:

– Öldükdən sonra bəndənin dərəcəsi ucaldılır. Bəndə:

– Ey Rəbbim! Bu savab haradan gəldi? – deyər soruşur. Allah-Təala ona:

– (Arxada qoyduğun) xeyirxah və saleh övladın sənin üçün tövbə etdi, dua etdi, – buyurur (İbn Macə, Ədəb, 1; Əhməd, II, 509).

Həmçinin hidayət rəhbərimiz Rəsulullah (ﷺ):

“İnsan öldüyü zaman bütün əməlləri kəsilir. Ancaq bu üç şey istisnadır. Sədəqeyi-cariyə (öldükdən sonra əməl dəftərimizə savab yazdıran sədəqədir. Məscid tikdirmək, yol çək-dirmək, ağac əkmək, faydalı elmi əsər qoyub getmək sədəqeyi-cariyədir), istifadə edilən elm və ona dua edən xeyirxah övlad”, – buyurmuşdur (Müslim, Vəsiyyə, 1).

6. Cənazə sahibinə səbirli olmağı tövsiyə edib ona təsəlli vermək.

Vəfat edənin yaxınlarına səbir tövsiyə edilməli və onlara mümkün qədər təsəlliedici, rahatladıcı sözlər söylənilməlidir. Təsəlli verərkən üzücü ifadələrdən istifadə olunmamalıdır.

Əbu Hüreyrədən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) Allah-Təalanın belə buyurduğunu söyləmişdi:

“Dünyada sevdiyi bir dostunu aldığım zaman səbir edib əcrini Allahdan gözləyən mömin qulumun qatımdakı qarşılığı cənnətdir” (Buxari, Rıqaq, 6).

Ayədə belə buyurulur:

“Ancaq səbir edənlərə mükafatları saysız-hesabsız veriləcəkdir” (əz-Zümər, 10).

Ənəs ibn Malikdən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) uşağının qəbri üstündə fəryad edərək ağlayan bir qadının yanından keçirdi. Ona:

– *Allahdan qorx və səbirli ol, –* buyurdu.

Qadın:

– Çıx get başımdan, çünki mənim başıma gələn fəlakət sənə başına gəl-məmişdir, – dedi.

Qadın Rəsulullahı (ﷺ) tanı-mışdı. Ona bu insanın Allahın Rəsu-lu olduğunu dedilər. Qadın bu sözləri eşidən kimi Peyğəmbərin (ﷺ) qapısı-na qaçdı. Orada qadına mane olacaq heç kimsə olmadığına görə birbaşa Peyğəmbərimizin hüzuruna çıxdı və:

– Ya Rəsulallah! Sizi tanıya bilmə-dim, – deyərək üzr istədi.

Allah Rəsulu (ﷺ) böyük bir mər-həmətlə həmin qadına belə nəsihət etdi:

– *Həqiqi səbir fəlakətin ilk anında göstəriləndir!* (Buxari, Cənaiz, 32)

Əbu Bəkr (r.a) hər hansı müsibətə düşər olmuş şəxslərə belə başsağlığı verirdi:

“Səbir müsibətin ələmini azaldır, sızlanmağın isə faydası yoxdur. Ölüm öncəsi həyat bəsitdir, çətin olan ölüm-dən sonrasıdır. Rəsulullahı itirməyi-mizi xatırlayın ki, dərdiniz gözünüzdə kiçilsin və Allah əcrinizi artırsın” (Əli əl-Müttəqi, XV, 744).

7. Vəfat edəni xeyirlə yad etmək.

İslam insana həyatda olduğu kimi vəfatından sonra da böyük dəyər verir. Bu səbəblə vəfat edən kimsənin pislik-lərini, qüsurlarını, günahlarını araşdır-maq və haqqında dedi-qodu etmək, sağlığındakı davranışlarına baxaraq qınamaq və haqqında xoş olmayan sözlər səsləndirmək doğru deyildir. O, artıq əməliylə baş-başa qalmışdır.

“Səbir müsibətin ələmini azaldır, sızlan-mağın isə faydası yoxdur. Ölüm öncəsi həyat bəsitdir, çətin olan ölüm-dən son-rasıdır. Rəsulullahı itirməyimizi xatır-la-yın ki, dərdiniz gözünüzdə kiçilsin və Allah əcrinizi artırsın.”

(Əli əl-Müttəqi, XV, 744).

Bir evdə xəstə olduğu təqdirdə o evin pəncərəsinə sarı çiçək qoyular, satıcılar, hətta məhəllənin uşaqları belə oradan səssiz keçmək lazım olduğunu anlayar və xəstəni narahat edəcək davranışlardan uzaq durardılar.

Həzrət Peyğəmbər (ﷺ): “Ölülərə söyməyin. Çünki onlar əvvəlcədən göndərmiş olduqları əməllərinin qarşılıqlarını alıblar”, – buyurmuşdur.

Hədisdə bəhs edilən “söymək” deyilərkən ölünün arxasından danışmaq, pisliliklərini saymaq, onun xeyirsiz bir kimsə olduğunu söyləmək nəzərdə tutulur. Bizim öhdəmizə düşən onları yaxşı və gözəl xüsusiyyətləri ilə xatırlamaqdır.

Bununla yanaşı, müsəlmanların hüsn-ü şəhadətinə (yaxşı şahidliyinə) nail ola bilmək də vəfat edən kimsə üçün böyük müvəffəqiyyətdir. Belə ki, Həzrət Ənəs (r.a) rəvayət edir:

Peyğəmbər (ﷺ) əshabı ilə birlikdə olarkən yanlarından bir cənazə keçdi. Əshabdan bəziləri o cənazəni xeyirlə yad etdi. Bundan sonra Peyğəmbəri-miz:

– وَجِبْتُ (Vacib oldu, qətiləşdi!) – buyurdu. Sonra daha bir cənazə keçdi. Orada olanlar onun pisliliklərindən danışdılar. Peyğəmbər (ﷺ) yenə:

– وَجِبْتُ (Vacib oldu, qətiləşdi!) – buyurdu. Bundan sonra Həzrət Ömər (r.a):

– Ya Rəsulallah, qətiləşən nədir? – deyə soruşdu. Peyğəmbər (ﷺ):

– İlk keçən cənazəni xeyirlə yad etdiniz, bu səbəbdən onun cənnətə girməsi qətiləşdi. Sonrakını da pis bir şəkildə yad etdiniz, onun da cəhənnəmə girməsi qətiləşdi. Çünki siz (möminlər) Allahın yer üzündəki şahidlərisiniz, – buyurdu (Buxari, Cənaiz, 86).

8. Başsağlığını 3 gün içində vermək.

Başsağlığı müddəti eyni yerdə yaşayanlar üçün üç gündür. Başsağlığının üç gün içində verilməsi müstəhəbdir. Cənazə sahibləri normal yaşayış tərzinə daha tez qayıda bilsinlər deyə üç gündən sonra başsağlığı vermək məkrüh sayılmışdır.

Yas müddəti bitdikdən sonra ölünün yaxınlarına maddi-mənəvi kömək göstərməyə davam edilməlidir. Çünki əsas ehtiyac bundan sonrakı günlərdə ortaya çıxır.

Fəaliyyətlər

1. “Dövrümüzdə təşkil edilən toylar nə dərəcədə İslami dəyərlərə uyğundur?” – mövzusunda müzakirə aparıla bilər.

2. Tələbələrle xəstə, yaşlı, türbə və qəbir ziyarəti təşkil edilə bilər.

Osmanlı zərifliyi: “Pəncərənin qarşısına qoyulan çiçəklərin mənası” mövzu başlığı altında məlumat mübadiləsi aparıla bilər. Bir evdə xəstə olduğu təqdirdə o evin pəncərəsinə sarı çiçək qoyular, satıcılar, hətta məhəllənin uşaqları belə oradan səssiz keçmək lazım olduğunu anlayar və xəstəni narahat edəcək davranışlardan uzaq durardılar.

Əgər bir evin pəncərəsində qırmızı çiçək vardısı, “bu evdə evlilik çağında olan bir qız vardır. Evin önündən keçərkən danışığlarınıza diqqət edin” mənasını ifadə edirdi.

3. Şəfa ayələri, şəfa salavatı və şəfa duaları əzbərlədilə bilər.

QONAQ və QONAQPƏR- VƏRLİK ƏDƏBİ

1. İslamda qonaqpərvərliyin

önəmi

2. Ev sahibinin ədəbi

3. Qonağın ədəbi

QONAQ və QONAQPƏRVƏRLİK ƏDƏBİ

Allaha və axirət gününə imanın bir təzahürü olan qonaqpərvərlik uca Allahın rızasını qazanmaq üçün sərgilənməkdədir. Qonağa xidmət dünyada xeyir, bolluq və bərəkət vəsiləsi olduğu kimi axirət üçün də mühüm bir səadət sərmayəsidir.

Ümumiyyətlə, qonağa xidmət etmək, müsəlmanın şüarıdır. Belə ki, Rəsulullah (ﷺ):

“Allaha və axirət gününə iman edən şəxs qonağına xidmət etsin...” – buyurmuşdur (Buxari, Nigah, 80).

İmam Qəzzali nəql edir: “Bir gün Həzrət İmam Malik onlara qonaq gələn Həzrət İmam Şafinin əlinə su tökmüş və: “Mənim bu davranışım səni nə utandırсын, nə də təəccüblən-

“Allaha və axirət gününə iman edən şəxs qonağına xidmət etsin...”

(Buxari, Nigah, 80).

Allahın dostu İbrahimin (əleyhissəlam) özünəməxsus vəsflərindən biri də qonaqpərvərliyi idi. O, qonağı çox sevən, çox xidmət edən və həddindən artıq comərd bir peyğəmbərdir. Hətta qonaq gəlmədiyi günlər yollara çıxar, qonaq axtarar, yoldan keçən şəxsləri qonaq etmək üçün evinə gətirirdi.

dirsin, qonağa xidmət etmək fərzdir”, – demişdir (*Qəzzali, Ehya, 2*).

Qonağa xidmət edilən evə xeyir və bərəkət yağar. Bunu Rəsulullah (ﷺ) belə ifadə etmişdir:

“Xeyir və bərəkət qonaq qarşılayan bir evə bıçağın dəvə hörgücünə çatmasında daha daha tez çatır (İbn Macə, Ətimə, 55).

Ərəblər qonaqpərvər və comərd insanlar idi. Qonaq gələndə dəvə kəsib yemək hazırlayanlar belə var idi. Dəvənin ən dadlı yeri hörgücü olduğundan, ev sahibinin bıçağı əvvəlcə ora uzanırdı. Həzrət Peyğəmbərimiz bu gözəl misalı verərək ümmətini qonağa xidmət etməyə təşviq etmişdir.

Rəsulullah (ﷺ) qonaq qarşılayan insanda xeyir olmadığını ifadə etmişdir. Çünki ehtiyac sahibi bir adamı qonaq etməmək ulul-əzm (Din və şəriət, vəhy yolu ilə Allah tərəfindən nazil olan kitab sahibi olan 5 peyğəmbər (Həzrət Nuh, Həzrət İbrahim, Həzrət Musa, Həzrət İsa və Həzrət Muhaməd) ulul-əzm peyğəmbərlərdir) bir

peyğəmbəri incidəcək qədər nalayiq bir davranışdır.

Belə ki, Həzrət Musa ilə Xızır (əleyhissəlam) səfərə çıxarkən bir kəndə getmişdilər. Ancaq kənd əhalisi onları qonaq etmədi və bu hadisə onların qəlbinə dəydi.

“Onlar yenə yollarına davam etdilər. Nəhayət, bir qəsəbəyə gəlib çatdıqları zaman oranın əhalisindən yemək istədilər. Ancaq onlar o ikisini qonaq etməkdən imtina etdilər. Bu zaman o ikisi orada yıxılmaq üzrə olan bir divar gördülər. (Xızır) dərhal onu düzəltdi. (Musa:) “Əgər istəsəydin, əlbəttə, onun müqabilində bir muzd alardın” (Kəhf, 77).

Allahın dostu İbrahimin (əleyhissəlam) özünəməxsus vəsflərindən biri də qonaqpərvərliyi idi. Gəlib-gedən hər kəsi yedirib-ıçırardı. Bu səbəbdən bir ləqəbi də **“Əbul-Ədyaf” - “Qonaqların atası”** idi (İbn Sad, Təbəqat, 1, 47).

O, qonağı çox sevən, çox xidmət edən və həddindən artıq comərd bir

peyğəmbərdir. Hətta qonaq gəlmədiyi günlər yollara çıxar, qonaq axtarar, yoldan keçən şəxsləri qonaq etmək üçün evinə gətirərdi.

Uca Allah Həzrət İbrahimin (ə.s) qonaqpərvərliyini örnek olaraq bizə belə öyrədir:

“Elçilərimiz (mələklər) İbrahimə müjdə gətirib: “Salam!” – demişdilər. O da: “Salam!” – demiş və çox keçmədən (onlar üçün) qızardılmış bir buzov gətirmişdi” (Hud, 69).

“(Ey Peyğəmbər!) İbrahimin hörmətli qonaqlarının xəbəri sənə gəlib çatdı mı? (Bu qonaqlar Allah tərəfindən göndərilmiş və insan surətinə girmiş mələklər idi).

Onlar İbrahimin hüzuruna daxil olub salam verdikdə o da: “Salam! Siz yad adamlarsınız”, – dedi.

İbrahim dərhal ailəsinin yanına getdi və kök bir buzov (qızardıb) gətirdi.

Yeməyi onlara yaxınlaşdırıb: “Yemirsinizmi?” – dedi” (əz-Zariyat, 24-27).

İbn Abbasdan nəql edildiyinə görə, Həzrət İbrahimin (əleyhissəlam) yanına gələn bu qonaqlar Cəbrayıl ilə bərabər İsrafil və Mikail idi” (Qurtubi, XVII, 44).

Həzrət İbrahim qonaqların salamlarını ən gözəl şəkildə alıb onları evinə dəvət etmiş, yemək hazırlamaq üçün onların yanından ayrılarkən onlara hiss etdirmədən yavaşca çölə çıxmış, ən yağlı və dəyərli heyvanlardan birini kəsib qızartdıqdan sonra qonaqlarına ən gözəl şəkildə süfrə açmışdır. Bu yeməyi şəxsən özü hazırlamış və qonaqlarına məmnuniyyətlə xidmət etmişdir.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) bizə yaxşılıq etməkdən uzaq duran, hətta pislik edən insanlara belə yaxşılıq etməyimizi tövsiyə etmişdir. Bunun gözəl bir misalını Həzrət Yusifin ülvî əxlaqında görürük. Allah-Təala belə xəbər verir:

“Yusifin qardaşları gəlib onun hüzuruna daxil oldular. O, dərhal onları tanıdı, lakin onu tanıma-

Dinimiz qonağa xidmət etməyə böyük önəm vermişdir. Bunun ən gözəl və canlı nümunələrini səhabələrin həyatında görürük. Belə ki, ənsarın mühacirlərə göstərdiyi qonaqpərvərlik tarixdə bənzəri olmayan bir fəzilət nümunəsidir.

Qonaq xəbər verərək və ya verməyərək, qəfil gələ bilər, xəbər verməyə vaxt tapmaya bilər. Könül iqlimimiz hər an qonaq qəbul edəcək və paylaşa biləcək şəkildə olmalıdır. Çünki paylaşmaq imanın bir təzahürü olan davranışdır.

dılar. Yusif onlar üçün yüklərini hazırladığı zaman dedi: “Atabir qardaşınızı da mənim yanıma gətirin. Görmürsünüzmü ki, mən ölçüyə tam riayət edirəm və çox qonaqpərvər biriyəm?!” (Yusuf, 58-59)

Yusif (əleyhissəlam) ona hər cür pisliliyi edən qardaşlarına böyük bir qonaqpərvərlik göstərmiş, onları ən gözəl şəkildə qarşılayıb yaxşılıq etmişdir.

Deməli, qonaqpərvərlik bir peyğəmbər vəsfidir.

Dinimiz qonağa xidmət etməyə böyük önəm vermişdir. Bunun ən gözəl və canlı örnəklərini səhabələrin həyatında görürük. Belə ki, ənsarın Məkkeyi-Mükərrəmədən Mədineyi-Münəvvərəyə hicrət edən mühacirlərə göstərdiyi qonaqpərvərlik tarixdə bənzəri olmayan bir fəzilət nümunəsidir. Ənsar Mədineyi-Münəvvərəyə hələ ilk gəldikləri gün bu möhtərəm qonaqlarını evlərində qonaq etmək üçün bir-birilə yarışa girmişdilər. Hətta bu qonaqları aralarında bölə bilməyərək püşk atmaq məcburiyyətində qalmışdılar” (Buxari, Cənaiz, 3, Mənaqibul-Ənsar, 46).

Daha sonra isə bağlarını, bostanlarını və var-dövlətlərini onlarla paylaşmışdılar.

Qonaqpərvərlik məhəbbət, mərhəmət, xidmət, cömərdlik, başqalarını düşünə bilməyin və paylaşa bilməyin nəticəsidir. Fərd, ailə və toplum olaraq qonağa baxış tərzini nəsillərə çatdırmağın onların bu ruhda yetişdirilməsində mühüm bir vəzifə olduğu unudulmamalıdır.

Ev sahibinin ədəbi

1. Qonaq qarşılamağa hazır bir könülə sahib olmaq

Qonaq xəbər verərək və ya verməyərək, qəfil gələ bilər, xəbər verməyə vaxt tapmaya bilər. Könül iqlimimiz hər an qonaq qəbul edəcək və paylaşa biləcək şəkildə olmalıdır. Çünki paylaşmaq imanın bir təzahürü olan davranışdır.

Əbu Hüreyrə (r.a) deyir:

Bir nəfər Rəsulullahın (ﷺ) yanına gəldi və:

– Mən acam, – dedi. Rəsulullah (ﷺ) xanımlarından birinə xəbər göndərərək yeməyə bir şey istədi. O anamız isə:

– Səni peyğəmbər olaraq göndərən Allaha and içirəm ki, evdə sudan başqa bir şey yoxdur, – dedi.

Rəsulullah (ﷺ) digər xanımından yeməyə bir şey istədi. O da eyni cavabı verdi. Daha sonra Həzrət Peyğəmbərin o biri xanımları da:

– Səni peyğəmbər olaraq göndərənə and içirəm ki, evdə sudan başqa bir şey yoxdur deyə xəbər göndərincə, Peyğəmbərimiz (ﷺ) üzünü əshabına çevirərək:

– *Bu gecə bu şəxsi kim qonaq etmək istəyir?*– deyə soruşdu.

Ənsardan bir nəfər:

– Mən qonaq edərim, ya Rəsulallah, – deyərək həmin yoxsulu evinə apardı. Evə çatdıqda xanımına:

– Evdə yeməyə bir şey varmı? – deyə soruşdu. Xanımı:

– Xeyr, yalnız uşaqlarımıza kifayət edəcək qədər yeməyimiz var, – dedi. Səhabə:

– Onda uşaqların başını qat. Süfrəyə gəlmək istəsələr, onları yatızdır. Qonağımız içəri girincə lampanı söndür. Biz də süfrə arxasında yeyirmiş kimi davranaq, – dedi.

Süfrə arxasında əyləşdilər və qonaq qarnını doyurdu; ev sahibi isə əyləşməyə qatmadı. Səhərdən bu səhabə Rəsulullah (ﷺ) yanına getdi. Onu gören Rəsulullah (ﷺ):

“Gecə qonağınıza etdiklərinizdən Allah-Təala razı qaldı, – buyurdu (Buxari, Mənaqibul-Ənsar, 10).

Bu fəzilət timsalı olan hadisədən sonra bu ayənin nazil olduğu rəvayət edilir:

“Onlardan əvvəl (Mədinədə) məskən salmış və iman qəlblərinə yerləşmiş kimsələr (ənsar) hicrət edərək yanlarına gələnləri sevərlər. Onlara verilənlərə görə qəblələrində bir həsəd duyğusu hiss etməz və özləri ehtiyac içində olsalar belə, (hicrət edənləri) özlərinin

Rəsulullah (ﷺ) qonaq üçün evdə artıq bir yataq saxlamağı tövsiyə etmiş, eyni zamanda israf etməyi də qadağan etmişdir.

(Müslim, Libas, 41)

Allah Rəsulu (ﷺ) qonağı çox sevər, nəzakəti səbəbiylə onlara şəxsən özü xidmət edər və yemək verərdi. Qonaqları qarşılayacağı zaman təmiz və gözəl paltar geyinərdi.

dən üstün tutarlar. Kim nəfsinin xəsisliyindən qorunarsa, onlar əsl nicat tapanlardır” (əl-Həşr, 9).

2. Məkanları qonaq qarşılamağa hazır vəziyyətə gətirmək

Rəsulullah (ﷺ) qonaq üçün evdə artıq bir yataq saxlamağı tövsiyə etmiş, eyni zamanda israf etməyi də qadağan etmişdir (*Müslim, Libas, 41*).

Düşünək!

Bu gün qonaq otaqları qonağın özünü rahat hiss edəcəyi yerlərdirmi, yoxsa nəyisə qıracağından narahat olduğu yerlərdirmi? Yaxud “qonaq otağı” adı ilə qonaq qarşılamadığımız otaqlarımız varmı?

3. Evin səliqə-sahmanına diqqət yetirmək

Atalarımızın: “Evini təmiz saxla, qonağın gələr, özünü təmiz saxla, əcəlin gələr”, – misaliylə hər zaman səliqə-sahmanlı olmağa səy göstərməliyik.

4. Qonağa lazım olacaq şeyləri hazır qoymaq

Qonağın ayaqyolu, hamamdan istifadə hallarında (dəsmal, salfet, sabun və s.) və ya gecəni qalacağı hallarda (yatağının hazır edilməsi, su, səccadə və s.) ehtiyac olacaq əşyalar hazır qoyulmalıdır.

5. Qonağın istifadə edə biləcəyi məkanları göstərmək

6. Qonaq qarşılayarkən geyim-keçimə əhəmiyyət vermək

Libasın təmizliyinə, səliqə-sahmanına fikir vermək qonağa göstərilən hörmətdir.

Allah Rəsulu (ﷺ) qonağı çox sevər, nəzakəti səbəbiylə onlara şəxsən özü xidmət edər və yemək verərdi. Qonaqları qarşılayacağı zaman təmiz və gözəl paltar geyinərdi. Qəbul mərasimində yanında olacaq şəxslərin də eyni şəkildə geyinmələrini əmr edərdi. Məsələn, Kində heyəti gəldiyi zaman Həzrət Əbu Bəkr, Həzrət Ömər və Həzrət Əli ilə birlikdə Yəmənin istehsalı olan qiymətli paltarlar geyinmişdilər.

Həzrət Əsma (radiyallahu anha) bəzəkli, yundan toxunmuş bir paltar göstərərək: “Bu Rəsulullahın gələn elçiləri qarşılamaq üçün cümə günləri geyindiği cübbədir”, – buyurmuşdur (Müslim, Libas, 2).

Uca Allah buyurur:

“Ey Adəm oğulları, hər dəfə məscidə (namaza) gələrkən gözəl paltarlarınızı geyinin! Yeyin, için, lakin israf etməyin! Şübhəsiz ki, Allah israf edənləri sevməz. De: “Allahın qulları üçün yaratdığı zinəti və təmiz ruziləri kim haram etdi?” De: “Bunlar dünya həyatında, xüsusilə də qiyamət günündə möminlərə məxsusdur”. Biz anlayan bir qövm üçün ayələri belə bəyan edirik” (Əraf, 31-32).

Ancaq təkəbbürə və göstərişə səbəb olacaq paltarlar geyinərək qonaqları narahat etmək və onlara xəcalət vermək xoş qarşılanmır.

7. Qonağı gülərüzlə qarşılayıb hörmət etmək

Həzrət Peyğəmbərimizin xanımları olan möhtərəm analarımızın da qo-

nağı heç vaxt əskik olmazdı. Onlar səhabə xanımlarını evlərində qonaq edə bilmək üçün Allah Rəsulundan icazə almışdılar. Səhabə xanımları dini bilikləri öyrənmək üçün tez-tez əziz analarımızın yanına gəlirdilər. Analarımız da onları gülərüzlə qarşılayar və onlarla maraqlanırdılar (Buxari, İman, 32).

8. Tələsmədən və təlaşa düşmədən xidmət etmək

“Həzrət Əli (r.a) onu dəvət edən şəxsə bu şərti qoymuşdur: bazardan bir şey gətirməyəcək, evində olanı da əsirgəməyəcəksən, uşaqlarına da zərər verməyəcəksən”.

9. Xidmət edərkən ilk üç gün daha artıq qayğı ilə yanaşmaq sonrakı günlərdə evin təbii halına görə davranmaq

Əziz Peyğəmbərimiz (ﷺ) bir gün:

– *Allaha və axirət gününə inanan hər kəs qonağına caizəsini versin*, – buyurdu.

Əshabi-Kiram:

– *Ya Rəsulallah, qonağın caizəsi nədir?* – deyə soruşdu.

Qonağa bir gün bir gecə layiqincə qulluq etmək, imkan daxilində onu razı salmaq, ikinci və üçüncü günlərdə isə ailənin həmişə yeyib-içdiyindən verərək çətinliyə düşməmək məsləhət görülmüşdür.

Alimlərin bildirdiyinə görə,
Allah Rəsulunun evdə it saxlamağı
məkrüh görməsinin səbəblərindən
biri də itin evə gələn qonaqları
qorxutmasıdır.

Həzrət Peyğəmbərimiz (ﷺ):

– *Bir gün və bir gecə onun qulluğunda durmaqdır. Üç gündən artıq qonaq sayılmaz. Qonağa üç gündən artıq qulluq və hörmət etmək isə sədəqədir*, – buyurdu (Müslim, Luqata, 14).

“Qonağa ilk gecə gözəl qulluq etmək hər müsəlmanın vəzifəsidir. Hər kim (qonaq olaraq bir adamın) evinin qarşısında gecələyəcək olsa, (bu adama xidmət etmək) həmin ev sahibinin üzərinə bir borcdur. İstəsə borcunu ödəyib qurtular, istəsə də tərk edər və borclu qalar” (Əbu Davud, Ətimə, 5).

Qonağa bir gün bir gecə layiqincə qulluq etmək, imkan daxilində onu razı salmaq, ikinci və üçüncü günlərdə isə ailənin həmişə yeyib-içdiyindən verərək çətinliyə düşməmək məsləhət görülmüşdür. Qonağa verilənlərdən artıq qalanlar ev sahibi üçün bərəkətdir.

10. Yemək hazırlığında və ya yığışdırılmasında qonağın kömək etmək istəyini qəbul etmək

Bir qonaq gəldikdə çox ac ola biləcəyi və ya dərhal qalxmaq istəyə biləcəyi

nəzərə alınaraq mövcud yeməklərdən dərhal bir şey gətirilməlidir. Sonra isə başqa yeməklər hazırlana bilər. Çünki qonaqlara halına və şanına uyğun bir şəkildə xidmət etmək ailənin mürüvvət vəzifəsidir.

Yemək və içməkdə ölçülü davranmağa diqqət etmək zəruri olduğu halda, qonağa verilən yeməkdə və qonaqlıqda yeyilən yeməkdə israf yoxdur. Amma bunun üçün də yemək və məclisin dünyəvi, nəfsani mənfəət düşüncələrindən uzaq və yalnız “lillah: Allah rızası üçün” olması üçün zəruridir.

Ev sahibi Həzrət İbrahimin (əley-hissəlam) etdiyi kimi əlindən gələni qonağa hiss etdirmədən hazırlamalıdır.

“...İbrahim dərhal ailəsinin yanına getdi və kök bir buzov (qı-zardı) gətirdi.

Yeməyi onlara yaxınlaşdırıb: “Yemirsinizmi?” – dedi” (əz-Zariyat, 24-27).

Əgər qonaq yemək hazırlığında və ya yığışdırılmasında kömək etməyi təklif etsə, imtina edilməməlidir.

11. Çox maraqlanıb qonağı narahat etməmək, ifrata varmamağa səy göstərmək

12. Qonaq qarşılayarkən məhrəmlik qaydalarına (kişilərlə qadınların ayrı əyləşməsinə) diqqət yetirmək

13. Qonağı narahat edəcək davranışlardan uzaq durmaq

Ortadakı əşyalar, oğul-uşaq və şərait qonağın rahatlığını təmin edəcək şəkildə hazırlanmalıdır. Alimlərin bildirdiyinə görə, Allah Rəsulunun evdə it saxlamağı məkrüh görməsinin səbəblərindən biri də itin evə gələn qonaqları qorxutmasıdır.

14. Qonağa hədiyyə vermək və qonaq üçün yol tədarüku görmək

15. Məmnun olduğumuzu ifadə edib, qonağa yenidən gəlməsini gözlədiyimizi bildirmək və qapıya qədər yola salmaq

Qonaq gedərkən ev sahibinin onu qapıya qədər yola salması sünnədən-dir (İbn Macə, Ətimə, 55).

Əbu Hüreyrədən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Qəbul olunmasına şübhə edilməyən üç dua vardır: məzlumun duası, qonağın duası və atanın övladına duası” (Əbu Davud, Vitr, 29).

Qonağın ədəbi

Peyğəmbərimiz (ﷺ) əshabının vəziyyəti ilə maraqlanar, onları ziyarət edərdi. Allah Rəsulu uca Allahın sırf Öz rızası üçün bir dostunu ziyarət edən kimsələri sevdiyini və ondan razı olduğunu belə ifadə etmişdir:

Bir kişi başqa bir kənddə olan və Allah rızası üçün sevdiyi bir din qardaşını ziyarət etmək üçün yola çıxdı. Allah-Təala getdiyi yerədək ona nəzarət etmək üçün bir mələk göndərdi. Yanına çatanda mələk ondan soruşdu:

– Hara gedirsən?

– Filan qardaşımın yanına gedirəm.

“Qəbul olunmasına şübhə edilməyən üç dua vardır: məzlumun duası, qonağın duası və atanın övladına duası.”

(Əbu Davud, Vitr, 29)

“Ey iman gətirənlər! Öz evinizdən başqa evlərə icazə almadan və salam vermədən girməyin! Bu sizin üçün daha xeyirlidir. Ola bilsin ki, düşünüb anlayarsınız.”

(ən-Nur, 27)

- Yaxının olduğu üçün gedirsən?
- Xeyr.
- Bəs ondan gözlədiyin nəse varmı?
- Xeyr.
- Elə isə onun yanına niyə gedirsən?
- Mən onu Allah rızası üçün sevirəm.
- Mən də Allahın sənə göndərdiyi bir elçisiyəm. Sırf Onun rızası üçün din qardaşını sevdiyinə görə Allah da səni sevir (İbn Hənbəl, II, 292).

Eyni zamanda Peyğəmbərimiz heç bir kölgənin olmadığı qiyamət günündə Allah-Təalanın ərşin kölgəsində kölgələndirəcəyi yeddi qrupdan birinin də bir-birilərini Allah üçün sevin və Allah üçün görüşüb ayrılan iki insan olduğunu xəbər verməkdədir (Buxari, Azan, 36).

Peyğəmbərimizin çox sevdiyi səhabəsi Salman (r.a) da bu xüsusun əhəmiyyətini bildiyi üçün Mədaindən Şama qədər piyada getmiş və qardaşı

Əbud-Dərdanı ziyarət etmişdi (Buxari, Ədəbül-müfrəd, 346).

Bu ziyarətlərdə qonağın diqqət yetirməli olduğu məsələlər vardır:

1. Mümkündürsə, ev sahibinə gələcəyini əvvəlcədən xəbər vermək
 2. İmkan varsa, hədiyyə ilə getmək
 3. Ziyarət saatına riayət etmək
- Uca Allah ayədə belə buyurur:

“Ey iman gətirənlər, yeməyə dəvət edilmədikcə və yeməyin bişməsinə gözləmədən Peyğəmbərin evlərinə girməyin! Lakin dəvət olduğunuz zaman girin və yeməyi yedikdən sonra söhbətə dalmadan dərhal dağılışın!” (Əhzab, 53)

“Əgər sən çölə çıxıb onların yanına gedənə qədər səbir etsəydilər, şübhəsiz ki, bu, onlar üçün daha yaxşı olardı. Allah bağışlayandır, rəhmlidir” (Hucurat, 5).

4. İzin istəmək və qapı döymək ədəbinə riayət etmək.

Qonaq evə girmək üçün izin istəyəndə gözünü evin içinə və məh-rəm yerlərinə baxmaqdan mühafizə etməlidir. Belə ki, ayədə:

“...Bir-birinizi güdməyin və bir-birinizin qeybətini qırmayın!”

– buyurulmaqdadır (Hucurat, 12).

5. Salam verərək içəri daxil olmaq.

Uca Allah ayədə belə buyurur:

“Ey iman gətirənlər! Öz evinizdən başqa evlərə icazə almadan və salam vermədən girməyin! Bu sizin üçün daha xeyirlidir. Ola bilsin ki, düşünüb anlayarsınız”

(ən-Nur, 27).

6. Ev sahibinin icazə verdiyi məkanlardan istifadə etmək.

Qonaq bir evə daxil olduqda gözü nəyisə axtaran və hər şeylə maraqlanan insanlar kimi ətrafa boylanmamalı, baxışlarını yalnız ehtiyacı olan şeylərlə məhdudlaşdırmalıdır. Qonağın bağlı haldakı kassa, sandıq, rəf və ya hər hansı bir gizli şeyi açması islam

əxlaqına ziddir və əmanətə xəyanət sayılır. Hədisdə belə buyurulur:

“Qonaq evin baş tərəfində ayləşməsin və ev sahibi icazə vermədən ona imamliq etməsin” (Müslim, Məcasid, Savm, 290).

“Qonaq hər məsələdə ev sahibinin sözünü dinləməli, hətta o izin vermədən nafilə oruc belə tutmamalıdır” (Tirmizi, Savm, 70).

7. Ev sahibinin ehtiyacı olduğu yerdə kömək etmək

8. Narazılıq ifadə edən hal və hərəkətlərdən uzaq olub, əksinə təşəkkür etmək və könül almaq

9. Ev içində təsəttür, hal və hərəkət, səs tonu, qəhqəhə və s. kimi məsələlərdə həssaslıq göstərmək

10. Qonaqlıqda təkbətək qalmağa diqqət yetirmək

İslam əxlaqında bir-birinə naməh-rəm olan qadın və kişinin yalnız qalması doğru deyildir.

11. İstifadə olunan məkanları təmiz və səliqəli saxlamaq

“Qonaq hər məsələdə ev sahibinin sözünü dinləməli, hətta o izin vermədən nafilə oruc belə tutmamalıdır”

(Tirmizi, Savm, 70)

Evə bir qonaq gəldiyi zaman qəhvənin yanında su verilirdi. Qonaq acdırsa suyu, toxdursa qəhvəni götürürdü. Əgər qonaq suyu götürsə, ev sahibi bunu çox incə bir üslubla anlayan, tez süfrəni qurub yemək gətirərdi.

12. Həddindən artıq qalaraq ev sahibini çətin vəziyyətə salmamaq

Bu barədə Rəsulullah (ﷺ):

– Bir müsəlmanın din qardaşının yanında onu günaha batıracaq qədər qalması halal deyildir, – buyurmuşdur. Səhabeyi-kiram:

– Ya Rəsulallah! İnsan din qardaşını necə günaha batıra bilər? – deyər soruşduqda:

– Qonağının qarşısına bir şey qoymağa imkanı olmayan adamın yanında qalmaqla, – buyurdu (Müslim, Luqata, 15-16).

13. İzin istəyib xəbər verərək sağollaşmaq

14. Dua və təşəkkür edərək ziyarəti yekunlaşdırmaq

Ənəs (r.a)-dan nəql edildiyinə görə, Allah Rəsulu (ﷺ) bir gün Sad ibn Ubadənin yanına getdi. Sad dərhal bir parça çörək və zeytun çıxarıb Rəsulullahı qonaq etdi. Allah Rəsulu (ﷺ) bunları yedikdən sonra belə dua etdi:

“Hər zaman evinizdə oruçlular iftar etsin, yeməyinizdən salehlər yesin, mələklər duaçınız olsun” (Əbu Davud, Ətimə, 54).

Fəaliyyətlər

1. Osmanlıda qonaq qarşılamaq ədəbinə dair məlumatlar paylaşa bilər.

Evə bir qonaq gəldiyi zaman qəhvənin yanında su verilirdi. Qonaq acdırsa suyu, toxdursa qəhvəni götürürdü. Əgər qonaq suyu götürsə, ev sahibi bunu çox incə bir üslubla anlayan, tez süfrəni qurub yemək gətirərdi.

2. Osmanlının zəriflik və nəzakəti olan “diş kirayəsi” ənənəsi.

Qonaqlara “Süfrəmizdə dişlərinizi yorduk, bunun kirayəsi qarşılığında bu hədiyyələri qəbul edin” ənənəsiylə çox incə bir zəriflik nümayiş etdirilirdi. Bu incəliyə tarixdən bir misal göstərək:

Xeyirsevərlikdə məşhur olan Yusif Kamil Paşa və Zeynəb xanımın evlərinin qapısı Ramazan boyunca hər kəsə açıq olardı. Ramazanın birinci günündən etibarən evin qapısı açılar,

Ramazanın sonunadək bir daha bağlanmazdı. Kim gələrdisə iftar vaxtı gələr, heç kəsdən soruşmadan istədiyindən yeyər, ayrı-seçkilik göstərilməzdi.

Sultan Əbdüləziz də bir gün Yusif Kamil Paşanın və Zeynəb xanımın evinə iftara gedir. Hörmət və yeməkdən sonra növbə “diş kirayəsi”nə gəlir.

Yusif Kamil Paşa o möhtəşəm evin sənədlərini gümüş bir siniyə qoyaraq “diş kirayəsi” olaraq Sultan Əbdüləzizə təqdim edir. Padşah alır: “Çox məmnun oldum, mən də sizə hədiyyə edirəm” – deyərək evi geri qaytarır.

3. Qərbin Osmanlının qonaqpərvərliyinə aid müşahidələri paylaşla bilər, dövrümüzlə müqayisə edilə bilər.

4. İslam əxlaqına uyğun çay-qəhvə süfrəsi və zərif bir masanın tərtibi əyani şəkildə göstərilə bilər.

HƏDİYYƏLƏŞMƏ ƏDƏ-

Bİ

1. İslam əxlaqında hədiyyələş-

mənin əhəmiyyəti

2. Hədiyyələşmə ədəbində

diqqət yetiriləcək məqamlar

HƏDİYYƏLƏŞMƏ ƏDƏBİ

Hədiyyələşmək incə ruhlu möminlərin ülvı hisslərlə pay verərək qəlbləri sevindirdikləri feyzli və bərəkətli bir əməldir. Ürəkdən verilən bu hədiyyələr insanlar arasındakı məhəbbət və qardaşlıq hisslərini gücləndirdiyi kimi, Allahın rızasını da qazanmağa vəsilə olur.

Əziz Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurur:

“Hədiyyələşin ki, bir-birinizə olan məhəbbətiniz artsın!” (Buxari, əl-Ədəbül-Müfrəd, 594)

“Bir-birinizə hədiyyə verin. Çünki hədiyyə qəlblərdəki küskünlüyü yox edir” (Tirmizi, Vəla, 6 / 2130).

Ənəs ibn Malik belə deyirdi:

“Bir-birinizə hədiyyə verin. Çünki hədiyyə qəlblərdəki küskünlüyü yox edir.”

(Tirmizi, Vəla, 6 / 2130)

“Möhtərəm atam bir ehtiyac sahibinə maddi dəstək göstərəcəyi zaman onu öncə gözəl bir zərfə qoyar, üzərinə də inci dənələrini xatırladan zərif bir əl yazısı ilə *“Payımızı qəbul etdiyiniz üçün təşəkkür edirik”*, – yazardı.”

(Osman Nuri Topbaş)

“Balalarım! Bir-birinizlə hədiyyələşin. Çünki bu, aranızdakı məhəbbəti artıran ən güclü bir vasitədir” (Buxari, *əl-Ədəbul-Müfrəd*, 595).

Hədiyyə vermək comərdlik və ehsan hissələrinin meyvəsi və gözəl əxlaqın əlamətidir. Müsəlman toxgözlü və səxavətli olduğuna görə hədiyyə verməkdən böyük bir həzz alır. Bir insanı sevindirib duasını almaq onun üçün böyük bir təsəllidir.

Həzrət Mövlana buyurur:

“Malını-mülkünü ver bir könül al ki, o könül məzarda qapqaranlıq bir gecədə sənə işıq olsun!”

Hədiyyələşmə ədəbində diqqət yetiriləcək məqamlar

1. Hədiyyə ixlas və səmimiyyətlə sadəcə Allah rızası üçün verilməlidir.

Hədiyyələşmədə riya və ya hər hansı mənfəət güdülməməlidir. Allah Rəsulu (ﷺ) Allah rızası üçün verməyən hədiyyələrin qəbul edilməsini qadağan etmişdir. Hədisdə belə buyrulur:

“Sizdən biriniz qardaşına borc pul verərkən borc alan şəxs ona bir şey hədiyyə edərsə, qəbul etməsin. Və ya miniyinə mindirmək istəyərsə, ona minməsin. Amma əvvəllər aralarında hədiyyələşmə və yardımlaşma olmuşdursa, bu istisnadır” (İbn Macə, *Sadaqat*, 19).

“Kim bir qardaşının işini görmək üçün vasitəçi olarsa, o da bunun qarşılığında bir hədiyyə verərsə, hədiyyəni qəbul etdiyi təqdirdə faiz qapılarından ən böyüyünü açıb girmiş olur” (Əbu Davud, *Sehr*, 82 / 3541).

2. Hədiyyələşmə yaxından uzağa doğru olmalıdır.

Həzrət Aişə (radiyallahu anhe) belə demişdir:

– Ya Rəsulallah! İki qonşum var. Hansına hədiyyə verim? – deyə soruşdum. Rəsulullah (ﷺ):

– Qapısı sənə daha yaxın olanına ver, – buyurdu (Buxari, *Şüfa*, 3, *Hibə*, 16, *Ədəb*, 32).

İmkan olduqda həm yaxına, həm də uzağa hədiyyə verilə bilər.

3. Hədiyyələşmə imkan daxilində olmalı və insanı çətin vəziyyətə salmamalıdır.

Hədiyyənin maddi qiymətindən daha çox, daşdığı məna daha mühümdür. Hədiyyə onu alan şəxsi minnətə salacaq dərəcədə bahalı olmamalı, “yarım alma, könül alma; şam saqqızı, çoban ərməğanı” zərbi-məsəlləri nümunə olmalıdır. Eləcə də hədiyyələşmədə hədiyyə verilən kimsəyə münasib, onun ən çox sevdiyi hədiyyənin verilməsi daha məqsəduşundur.

Osman Nuri Topbaş möhtərəm atası Musa Topbaşın (qüddisə sirruh) hədiyyə vermədəki ədəb, nəzakət və zərifliyini belə ifadə edir:

“Möhtərəm atam bir ehtiyac sahibinə maddi dəstək göstərəcəyi zaman onu öncə gözəl bir zərfə qoyar, üzərinə də inci dənələrini xatırladan zərif bir əl yazısı ilə “Payımızı qəbul etdiyiniz üçün təşəkkür edirik”, – ya-

zardı. Beləliklə, ayədə buyurulan “**Sədaqələri Allah alır...**” (ət-Tövbə, 104) sirrinə riayət edər, zərif bir üslub nümayiş etdirərdi.

Eyni zərifliyi bir hədiyyə verərkən də göstərər, onu ən gözəl şəkildə qablaşdırar, böyük bir nəzakətlə, incitmədən, iltifat edərək və könül alaraq təqdim edərdi. Beləliklə, mərhum atam:

“... *Bir qul əlini sədaqə vermək üçün uzadanda o sədaqə möhtacın əlinə keçmədən öncə mütləq Allah-Təalanın əlinə keçər...*” hədisində qeyd edildiyi kimi, verdiyini birbaşa Allaha təqdim etməyin vəcd və həyəcanı içində ülvî bir ədəb və nəzakətə riayət edərdi.

Xidmətində olanlardan bir qardaşımız onun bu könül həssaslığının bir nümunəsini belə izah edir:

“Böyüyümüz Musa bəy hədiyyə verməyi çox sevərdi. Sətsiz-hesabsız hədiyyə paketi hazırladığımız günlər olardı. Paketləri də son dərəcə etina ilə hazırlatdırardı. Paket hazırlamaqdan yorulduğumuz zamanlar:

“... *Bir qul əlini sədaqə vermək üçün uzadanda o sədaqə möhtacın əlinə keçmədən öncə mütləq Allah-Təalanın əlinə keçər...*”

Hədiyyələşmə barəsindəki mühüm ədəblərdən biri də xoşlamadığımız və sevmədiyimiz şeyləri hədiyyə etməməkdir.

– Musa bəy, öz evinizdə xidmət edənlərə verəcəyiniz hədiyyələri qablaşdırmadan bir torba içərisində versək olarmı? – deyə izin istədik. O da:

– Olmaz, onlara da gözəl bir paket hazırlayaq, – buyurdu.

Belə ki, mərhum böyüyümüz hər kəsə qəlb pəncərəsinin Allaha açıq olduğu və Allahın rızasının kimin duasında gizli olduğunun məlum olmadığı şüur və düşüncəsiylə baxardı.

Eləcə də onun hədiyyə seçərkən göstərdiyi incəlik və fərasət də başqaydı. Belə ki, hədiyyə verəcəyi şəxs təqva sahibi saleh bir şəxs olarsa ona canamaz və təsbeh, elm əhli və ya yazar olarsa ona qələm-kitab, gənc birsinə saat və s. göndərərək mütləq qarşısındakının könül dünyasını nəzərə alar, hədiyyə alanın mütləq sevinib məmnun olacağı bir hədiyyə verməyə diqqət göstərərdi.

4. Hədiyyəyə qarşı hədiyyə gözləməmək lazımdır.

Əbu Hüreyrə (r.a) rəvayət edir:

Bir bədəvi Rəsulullah (ﷺ) gənc bir dəvə hədiyyə etdi. Peyğəmbərimiz də ona əvəzində altı gənc dəvə hədiyyə etdi. Bədəvi razı qalmadı. Bu hadisə Rəsulullah (ﷺ) çatdı. Peyğəmbərimiz (ﷺ) Allaha həmd etdikdən sonra:

“Filankəs mənə bir dəvə hədiyyə etdi. Mən onun qarşılığında altı dəvə hədiyyə etdim. Buna baxmayaraq razı qalmamışdı. Allaha and olsun ki, bu gündən sonra mühacirlər, qüreyşlilər, ənsarilər, saqiflilər və ya devslilər xaricində heç kimdən hədiyyə almamağa çalışdım!” – buyurdu (Tirmizi, Mənaqib, 73).

5. Xoşlamadığı şeyi hədiyyə etməmək.

Hədiyyələşmə barəsindəki mühüm ədəblərdən biri də xoşlamadığımız və sevmədiyimiz şeyləri hədiyyə etməməkdir.

Bir gün əziz Peyğəmbərimizə kərtənkələ (kərtənkələyə bənzəyən sürünən heyvan) hədiyyə edilmişdi. Rəsulullah (ﷺ) kərtənkələni yemə-

diyi üçün Aişə anamız həmin anda qapıya gələn bir kasıba onu verib-verməyəcəyini soruşdu.

Rəsulullah (ﷺ):

– *Onlara özünüzdən yemədiyi şeylərdən verməyin! – buyurdu (Əhməd, VI, 105, 123).*

Abdullah ibn Ömər (r.a) belə dedi:

– Rəsulullah (ﷺ) döşəkcə üzərinə dəykən bir nəfər kərtənkələ yeməyi haqqında sual verdi.

Rəsulullah (ﷺ):

– *Mən kərtənkələni nə yeyirəm, nə də onu haram edirəm! – buyurdu (Tirmizi, Ətimə, 3).*

6. Verilən hədiyyəni geri almaq.

Hədiyyələşmə məsələsində mühüm bir məqam isə verilən hədiyyəni geri almamaqdır. Rəsulullah (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Birinin hədiyyə verib və yenidən bunu geri alması halal deyildir. Yalnız

ata övladına verdiyi hədiyyəni geri ala bilər” (Əbu Davud, Büyyü, 81/3139).

Belə bir davranış həqiqətən insanlıq heysiyyəti ilə uyğun gəlmir. Çünki bir müsəlman etdiyi yaxşılıqdan peşman olmur və hər məsələdə Allah-Təalanın rızasını istəyərək davranır.

7. Hədiyyənin böyük-küçüyü olmaz.

Hədiyyənin kiçik və böyük olmasına deyil, verərkən sərgilənən iklas və səmimi niyyətə baxılmalıdır. Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Ey müsəlman xanımlar! Heç bir qonşu xanım qoyun paçası belə olsa, qonşusuna verəcəyi hədiyyəni kiçik bilib vermək niyyətindən daşınmasın” (Buxari, Hibə, 1).

“Əgər paça və qabırğa əti yeməyə dəvət edilsəm, dərhal gedərəm. Əgər mənə qabırğa və ya paça hədiyyə edilsə, heç baxmadan qəbul edəərəm” (Buxari, Hibə, 2).

Demək, alarkən də, verərkən də hədiyyə kiçik sayılmamalıdır. Belə ki,

“Ey müsəlman xanımlar! Heç bir qonşu xanım qoyun paçası belə olsa, qonşusuna verəcəyi hədiyyəni kiçik bilib vermək niyyətindən daşınmasın.”

(Buxari, Hibə, 1)

“Sizə kimsə hədiyyə verərsə, ona cavab verin, verməyə bir şey tapmasanız, ona dua edin.”

(Əhməd, II, 96)

hər kəsin maddi vəziyyətinə görə hədiyyələşməsi ədəbdəndir.

8. Hədiyyə qəbul edilməli və hədiyyəyə cavab verilməlidir.

Hədiyyə qəbul edərkən:

a. Halal yolla qazanıldığı bilinən hədiyyədən imtina etmək doğru deyildir.

b. Haram yolla qazanıldığı bilinən hədiyyə qəbul edilməməlidir. Çünki haram malın zəkati belə olmaz. Lakin hədiyyələşmə sayəsində həmin insana yaxınlaşmaq onun irşadına vəsilə olacaqsə, onda hədiyyəsini qəbul edib çox möhtac olan bir adama savabını ummadan vermək lazımdır.

c. Haradan qazanıldığı bilinməyən hədiyyə haqqında araşdırma aparmağa ehtiyac yoxdur. Qəlb qırmamaq üçün qəbul etmək daha yaxşıdır.

Dihyətül-Kəlbi Həzrət Peyğəmbərimizə bir cüt məst ilə cübbə hədiyyə etmişdi. Peyğəmbərimiz də bunları geyindi (Tirmizi, Libas, 30/1769).

İbn Ömər (radiyallahu anhumə) belə rəvayət edir:

(Atam) Həzrət Ömər (r.a) satılan bir atlas gördü və onu Rəsulullahın (ﷺ) yanına aparıb:

– Ey Allahın Rəsulu! Bunu alın, heyətlər gələndə və cümə günü geyinin! – dedi. Rəsulullah (ﷺ):

– *Bunu (axirətdən) nəsibi olmayanlar geyinər*, – buyurdu.

Daha sonra Rəsulullah (ﷺ) Həzrət Ömərə atlasdan tikilmiş bir paltar göndərirdi. Həzrət Ömər gələrək:

– Ey Allahın Rəsulu! Siz ipək haqqında bunu axirətdən nəsibi olmayanlar geyinəcəyini demişdiniz. Sonra mənə bunu göndərdiniz. (Əcəba, bunun hikməti nədir?) – dedi. Həzrət Peyğəmbər:

– *Bunu şəxsən sən özün geyinəsən deyə göndərmədim. Satıb pulu ilə ehtiyaclarını qarşılamağın və ya bir xanımına geyindirməyin üçün göndərdim*, – buyurdu (Buxari, Libas, 30).

İpək paltar geyinmək kişilərə haramdır, lakin qadınlara caizdir. Hədisdən aydın olur ki, kişiye ipəkdən bir hədiyyə gələrsə, onu münasib olduğu təqdirdə xanımına və ya qızına verməklə qəbul etməsi mümkündür.

Həzrət Aişə anamız:

“Rəsulullah (ﷺ) hədiyyəni qəbul edərdi və ona cavab verərdi” (Buxari, Hibə, 11).

Hədiyyəyə imkan daxilində hədiyyə ilə cavab verməyə çalışmaq lazımdır. Ancaq bu mövzuda da insanın özünü çətinliyə salması doğru deyildir.

Hədisdə belə buyurulur:

“Sizə kimsə hədiyyə verərsə, ona cavab verin, verməyə bir şey tapmasanız, ona dua edin” (Əhməd, II, 96).

Ancaq hədiyyənin qəbul edilmədiyi hallar da ola bilər. Allah Rəsulu hədiyyənin qəbul edilmədiyi halları bildirmişdir. Əbu Ümamənin (r.a) dediyinə görə belə buyurmuşdur:

“Kim bir qardaşının işini görmək üçün vasitəçi olarsa, o da bunun qar-

şılığında bir hədiyyə verərsə, hədiyyəni qəbul etdiyi təqdirdə, faiz qapılarından ən böyüyünü açıb girmiş olar” (Əbu Davud, Büüyü, 82).

Hər hansı bir məmurun vəzifəsinə xəyanət edib sui-istifadə edə biləcəyi düşünülərək, hədiyyə alması qadağan edilmişdir. Hətta dövlətin zəkat və vergi məmurlarının aldığı hədiyyələrin haram olduğu deyilmişdir. Bu hal digər vəzifələrdə olan məmurlara da aiddir. Çünki haram olan rüşvəti nəfsin hiyləsi ilə hədiyyə kimi qəbul etmək böyük bir günahdır. Abdullah ibn Amr (r.a) belə demişdir:

“Rəsulullah (ﷺ) rüşvət alana da, verənə də lənət etdi” (Əbu Davud, Əqdiyə, 4/3580).

Abdurrahman ibn Sad (r.a) belə rəvayət edir:

Rəsulullah (ﷺ) Əzd qəbiləsindən Lütbiyyə adlı bir nəfəri zəkat yığmaqla vəzifələndirmişdi. Bu şəxs vəzifəsini yerinə yetirib Rəsulullahın hüzuruna gəldikdə:

“Rəsulullah (ﷺ) rüşvət alana da, verənə də lənət etdi”

(Əbu Davud, Əqdiyə, 4/3580)

– Bu mallar sizindir, bunlar da mənə hədiyyə edilənlərdir, – dedi. Bunu eşidən Rəsulullah (ﷺ) minbərə qalxdı və Allaha həmd etdikdən sonra belə buyurdu:

“... Allah-Təalanın mənim iradəmə verdiyi işlərdən birinə sizdən birini vəzifələndirirəm, sonra da həmin şəxs qayıdıb gəlir və mənə deyir: “Bunlar sizə aid olanlardır, bunlar da mənə hədiyyə edilənlər”. Əgər həmin şəxs sözündə doğrudursa, atasının və anasının evində otursaydı ona hədiyyə gələrdimi?!”

Allaha and içirəm ki, sizdən biriniz haqsız olaraq bir şey alarsa, qiyamət günündə həmin aldığı şeyi yüklənmiş vəziyyətdə Allahın hüzuruna çıxar...”

Sonra Rəsulullah (ﷺ) əllərini tam şəkildə yuxarı qaldırıb:

“Allahım! Təbliğ etdimmi!” – buyurdu (Buxari, Xilyə, 15, Zəkat, 3).

9. Müsəlman olmayan şəxslərlə hədiyyələşmə ədəbinə riayət edilməlidir.

İyaz ibn Himar (r.a) belə rəvayət edir:

Rəsulullah bir hədiyyə vermişdim. Mənə:

– Müsəlman oldun? – deyə soruşdu.

– Xeyr! – dedikdə:

– Mənə müşriklərin hədiyyəsini almaq qadağan edildi! – buyurdu və hədiyyəmi almadı (Əbu Davud, Xərac, 35/3057).

Həzrət Peyğəmbər belə davranaraq İyazı müsəlman olmağa təşviq etmək istəmişdir.

Lakin dövlətlərarası münasibətlərdə məsələ başqa cürdür. Rəsulullah (ﷺ) dövlət başçılarından gələn hədiyyələri onların qəlblərini yumşaldaraq İslama meyil etdirmək məqsədilə qəbul etmişdir. Belə ki, Həzrət Əli (r.a) nəql edir:

“Kisra hökmdarı Peyğəmbərimizə bəzi şeylər hədiyyə etdi. Peyğəmbərimiz ondan bu hədiyyələri qəbul etdi. Digər dövlət başçıları da ona hədiyyə

göndərdilər və onların hədiyyələrini də qəbul etdi” (Tirmizi, Siyər, 23/1576).

Ənəs ibn Malikin bildirdiyinə görə, Rum hökmdarı Peyğəmbərimizə qızıl saplarla toxunmuş uzun atlas paltar hədiyyə etmişdi. Peyğəmbərimiz onu geyinəndə camaat:

– Ya Rəsulallah! Bu, sənə səmən endirildi? – dedi.

Allah Rəsulu (ﷺ):

– *O qədərmi xoşunuza gəldi? Cənabım qüdrətli əlində olan Allaha and içirəm ki, Sad bun Muazın cənnətdəki dəsmallarından biri belə bundan daha xeyirli və daha gözəldir!*” – buyurdu. Sonra da onu əynindən çıxarıb Həzrət Cəfərə göndərdi. Cəfər (r.a) onu geyinincə Peyğəmbərimiz:

– *Mən bunu sənə geyinməyin üçün göndərməmişdim!* – dedi. Həzrət Cəfər:

– Onu nə edim? – deyərək soruşduqda Rəsulullah (ﷺ):

– *Qardaşın Nəcaşiyyə göndər!* – buyurdu (Əhməd, III, 229).

Həmçinin Həzrət Peyğəmbərin yanına Bəni Mürrənin 13 nəfərlik təmsilçisi gəlmişdi. Heyətin başçısı Haris ibn Avf idi. Peyğəmbərimiz onlara:

– *Ölkənizdə vəziyyət necədir?* – deyərək soruşdu. Haris:

– Vallah biz quraqlığa və qıtlığa məruz qaldıq. Heyvanlarımızın nəfəs almağa təqəti qalmadı. Bizim üçün Allaha dua et, – dedi. Bundan sonra Rəsulullah (ﷺ):

– Allahım, Onları yağışla sula! – deyərək dua etdi.

Bəni Mürrə təmsilçiləri Mədinədə bir neçə gün qaldıqdan sonra vətənlərinə qayıtmaq istədilər və Peyğəmbərimizlə vidalaşmağa gəldilər. Peyğəmbərimiz Haris ibn Əvfi onlara başçı təyin etdi. Bilal Həbəşini çağıraraq nümayəndələrin hədiyyələrini verməyi əmr etdi. O da onların hər birinə on uqiyyə, Haris ibn Əvfə də on iki uqiyyə gümüş verdi (İbn Sad, I, 298).

Hədiyyə alıb vermək Həzrət Peyğəmbərimizin mühüm bir sünnesidir. Bu sünnəni əhya edərək qardaşlıq və yardımlaşma hisslərini yaşatmaq hər bir müsəlmanın vəzifəsidir.

Mənəfpərəstliyin və dünya malına məhəbbətin artdığı bu günümüzdə ixlas və məhəbbətlə ürəkdən verilən bir hədiyyə qəlblərin qazanılmasında çox böyük bir təsirə malikdir.

Nəticə etibarı ilə, Əziz Peyğəmbərimiz imkan olduqca dost-düşmən demədən hər kəsə, xüsusilə gələn heyətlərə hədiyyələr verməyə əhəmiyyət vermişdir. Hətta son xəstəliyində çox izzətli çəkərkən belə gələn heyətlərə hədiyyə verilməsini əmr etmişdir. Vəfatına yaxın etdiyi vəsiyyətinə:

– *Mənim etdiyim kimi siz də gələn heyətlərə hədiyyələr verin! – buyurmuşdur!* (Müslim, Vəsiyyət, 20)

10. Hədiyyəni hədiyyə etmək sünəndir.

Əziz Peyğəmbərimiz ona göndərilən bir şeyin sədəqə, yoxsa hədiyyə olduğunu soruşub öyrənir, əgər sədəqədirsə onu qəbul etməyərək möhtac səhabələrə göndərirdi. Çünki sədəqədən istifadə etmək Allah Rəsuluna və ailəsinə halal buyurulmamışdı. Göndərilən şey hədiyyədirsə, ondan həm özü alır, həm də əshabından ehtiyacı olanlara verirdi (Buxari, Hibə, 5).

Rəsulullah (ﷺ) Bəni Saidə məhəlləsində əshabı ilə bir yerdə olarkən Səhl ibn Sada (r.a) xitabən:

– *Ey Səhl, bizə su verərsənmi?* – buyurdu. Bunu eşidən Səhl bir fincan su verdi. Səhl (r.a) bu fincanı ömrü boyunca saxladı.

Əbu Hazim (r.a) belə rəvayət edir:

– Səhl bu fincanı çıxarıb bizə göstərdi, biz də onunla su içdik. Daha sonra Əbdüləziz Səhldən bu mübarək fincanı ona bağışlamasını xahiş etdi. O da hədiyyə etdi (Buxari, Əşribə, 30).

Səhabeyi-kiram ən qiymətli şeyləri belə könül rahatlığı ilə hədiyyə edə bilirdi. Belə ki, Səhl (r.a) dünyalara dəyişdirilməyəcək qədər qiymətli olan bu fincanı hədiyyə etmişdi.

Xülasə, hədiyyə alıb vermək Həzrət Peyğəmbərimizin mühüm bir sünnesidir. Bu sünəni əhya edərək qardaşlıq və yardımlaşma hisslərini yaşatmaq hər bir müsəlmanın vəzifəsidir.

Mənəfpərəstliyin və dünya malına məhəbbətin artdığı bu günümüzdə ixlas və məhəbbətlə ürəkdən verilən

bir hədiyyə qəblərin qazanılmasında çox böyük bir təsirə malikdir.

Hədiyyə əgər bir düşməne verilmişdirsə onun kin və düşmənçiliyini azaldır, hətta zaman keçdikcə onu aradan qaldırır. Hədiyyə verilən şəxs nə dost, nə də düşmən bir insandirsə, yəni bitərəfdirsə, yaxınlaşaraq dost olur. Dostdursa dostluğu daha da artır. Belə ki, Rəsulullah (ﷺ) yeni müsəlman olanların qəblələrini İslama daha da yaxınlaşdırmaq üçün müharibədə əldə edilən qənimətlərdən və hədiyyələrdən onlara daha çox verirdi.

Fəaliyyətlər

1. Sinifdaxili və ya siniflərarası hədiyyələşmə təşkil edilə bilər.
2. Hədiyyə təqdim etmək üçün rəngli kağızlardan və ya boş qutulardan hədiyyə çantası (qutusu) düzəldilə bilər.

SƏFƏR ƏDƏBİ

1. İnsanın səfəri

2. Dünya həyatında səfər və səfərin növləri

3. Səfərin məqsəd və mahiyyə- tinin ayələrlə izahı

4. Səfər ədəbi

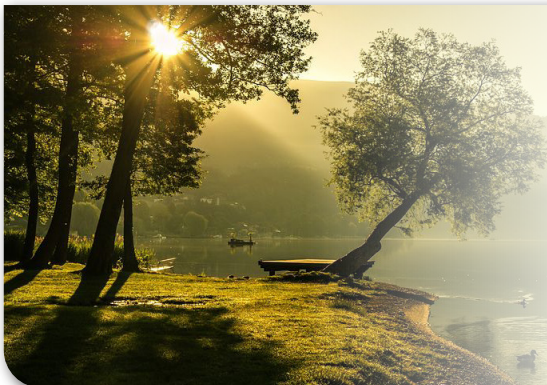
SƏFƏR ƏDƏBİ

İnsanın ruhlar aləmində yaradılışı ilə başlayan səfəri axirətə qədər davam edir. Dünya həyatındakı səfərlər də bu qulluq səfərinin bir hissəsidir. Dünyada müəyyən səbəblərə görə edilən bu səfərlərin şəriət qaydalarına uyğun edilməsi önəmlidir.

Səfərlər bir neçə yerə ayrılır:

1. Ticarət səfəri
2. Mədəniyyət-təfəkkür səfəri
3. Elm səfəri
4. İbadət səfəri
5. Ziyarət/silayi-rəhm səfəri

Səfərin əsas məqsədini Rəbbimizin rızası və Onun öyrətdiyi məqsədlər təşkil etməlidir. Şanı uca Rəbbimiz Özünün əzəmət və ucalıq nişanələrini müşahidə etmək və keçmiş nəsillərin yaxşı və ya pis hallarından ibrət ala bilmək üçün səfər etməyi tövsiyə edərək:

“De: “Yer üzündə gəzib dolaşın, sonra (peyğəmbərləri) təkzib edənlərin aqibətinin necə olduğuna baxın!”

(Ənam, 11)

*“Allahım! Ümmətimin (səhər)
erkəndən başladıkları işlərini
bərəkətli et!”*

(Əbu Davud, Cihad, 78)

“Onlar yer üzündə gəzib dolaşaraq özlərindən əvvəlkilərin aqibətinin necə olduğuna baxmadırlarmı? Onlar bunlardan da güclü idilər. Onlar torpağı becərir və bunlardan daha çox abadlaşdırırdılar. Onların peyğəmbərləri özlərinə açıq-aşkar möcüzələr gətirmişdilər. Allah onlara zülm etmirdi. Əksinə, onlar özlərinə zülm edirdilər” (Rum, 9).

“De: “Yer üzündə gəzib dolaşın, sonra (peyğəmbərləri) təkzib edənlərin aqibətinin necə olduğuna baxın!” (Ənam, 11)

De: “Yer üzündə gəzib dolaşın və Allahın ilk dəfə necə yaratdığına bir baxın! Sonra Allah axirətdə də belə yaradacaqdır. Şübhəsiz ki, Allah hər şeyə qadirdir” (Ənkəbut, 20).

Səfər ədəbi

Səfəri gediləcək məsafəni nəzərə alaraq yaxın və uzaq səfər şəklində iki yerə ayıra bilərik. Yaxın səfər şəhər daxilində edilən dükan-bazar, silayi-rəhm və s. kimi səfərlərdir.

A.Yaxın məsafəyə səfər ədəbi

1. Gediləcək yer barədə evdəkilərə məlumat vermək
2. Dəstəmazlı çıxmaq
3. Lazım olacaq əşyaları təmin etmək

Fəaliyyət

Lövhəyə çanta şəkli çəkib yaxın məsafə səfərlərində lazım olacaq əşyalar içinə yazıla bilər.

4. Namaz planlaması edərək yola çıxmaq
5. Mümkündürsə erkən saatlarda çıxmaq

Səfərə erkən saatlarda çıxmaq, səhərin sərinlik və dincliyindən istifadə etmək lazımdır. Belə ki, Rəsulullah (ﷺ):

“Allahım! Ümmətimin (səhər) erkəndən başladıkları işlərini bərəkətli et!” – deyə dua edər, göndərdiyi ordu-ları səhər tezdən göndərərdi (Əbu Davud, Cihad, 78).

Belə ki, məşhur bir atalar sözündə: “Erkən qalxan erkən yol alar”, – deyilmişdir.

6. Alış-veriş üçün çıxdıqda öncədən siyahı tərtib etmək, vaxtı boşa xərcləməmək

7. Evdən çıxarkən dua etmək

Ən azı 3 dəfə:

بِسْمِ اللَّهِ حَسْبِيَ اللَّهُ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

“Allahın adıyla! Allaha təvəkkül etdim. Allaha bel bağlamaqdan başqa qüdrət və qüvvət yoxdur” (Əbu Davud, ədəb, 102-103).

Bu duanı oxuyan insana: “Bu sənə kifayət edər, himayə edildin” – deyilər və şeytan ondan uzaqlaşar (Əbu Davud, Ədəb, 102-103).

Ümmü Sələmənin (radiyallahu anha) bildirdiyinə görə, Allah Rəsulu (ﷺ) hər dəfə evindən çıxdıqda müt-ləq üzünü səmaya doğru çevirir və bu duanı edirdi:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ أَوْ أَبْغَى أَوْ يُبْغَى عَلَيَّ

“Bismillah!” Allaha təvəkkül etdim. Allahım! Dəlalatə düşməkdən

və başqaları tərəfindən dəlalatə düşürülməkdən, yoldan çıxmaqdan və çıxarılmaqdan, haqsızlıq etməkdən və haqsızlığa düşər olmaqdan, cahil davranmaqdan və cahillərin davranışlarına məruz qalmaqdan Sənə sığınırım” (Tirmizi, Dəavat, 35).

8. Minik vasitəsinə minərkən Peyğəmbərimizin etdiyi duaları etmək.

Bir minik vasitəsinə minərkən:

سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ

Mənası: “**Bunları bizim xidmətimizə verən Allah pak və müqəddəsdir!**” (Züxruf, 13) deyən kimsə miniyindən enmədən ölərsə, şəhid olaraq ölər”.

Eləcə də minik vasitəsinə minərkən:

بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسِيهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

Mənası: “**Onun getməsi də, dayanması da Allahın adı ilədir. Şübhəsiz ki, mənim Rəbbim bağışlayandır, mərhəmətlidir!**” (Hud, 41)

“Səfərə çıxan adam işini bitirən kimi evinə qayıtmağa tələssin!”

(Buxari, Ümrə, 19)

“Mənim məhəbbətim mənim üçün bir-birini ziyarət edənlərə haqdır. Mənim üçün bir-birini sevənlərə haqdır. Mənim üçün bir-birinə hədiyyə verənlərə haqdır. Mənim üçün bir-birinə kömək edənlərə haqdır.”

(Hədisi-Qüdsi, Ehyayu-Ulumiddin)

9. Təsəttür qaydalarına və ixtilat mühitinin olub-olmamasına diqqət yetirmək.

10. Nəcib bir baxışa sahib olmaq, lüzumsuz və hər şeylə maraqlanan baxış tərzindən uzaq durmaq

11. Görüləcək işləri vaxtında görüb geri qayıtmaq, faydasız işlərlə məşğul olmamaq

Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Səfərə çıxan adam işini bitirən kimi evinə qayıtmağa tələssin!” – buyurmuşdur (Buxari, Ümrə, 19).

12. Evə girərkən dua etmək

Peyğəmbərimiz (ﷺ) buyurur:

“Sizdən biriniz bir mənzilə (evə, qonaq qalacağı yerə) daxil olduğu zaman:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

“Yaratdıqlarının şərindən Allahın tam kəlmələrinə sığınırım”, – deyərsə, oradan ayrılanadək heç bir şey ona zərər vurmaz” (Müslim, Zikir, 54).

13. Salam vermək

Uca Allah ayədə buyurur:

“Evlərə daxil olduğunuz zaman Allahdan xeyir-bərəkət diləyərək bir-birinizi salamlayın! Allah ayələri sizə belə açıqlayır ki, bəlkə, düşünüb anlayasınız” (Nur, 61).

Ənəs (r.a) belə demişdi:

Rəsulullah (ﷺ) mənə:

“Əziz balam! Öz ailənin yanına gəldikdə onlara salam ver ki, sən və ev əhlinin üzərinə bərəkət yağsın” (Tirmizi, İstizan, 1).

B. Uzaq məsafəyə səfər ədəbi

1. Gediləcək məkana görə hazırlıq görmək

Lazım olacaq əşyalar əl çantasına və ya çamadana düzgün yerləşdirilməlidir.

Fəaliyyət

Lövheyə əl çantası və ya çamadan şəkli çəkib uzaq məsafəyə səfərlər zamanı lazım olacaq əşyalar içinə yazıla bilər.

2. Hədiyyə aparmaq.

İmkan daxilində ziyarət ediləcək şəxslərə münasib hədiyyə aparılmalıdır. Hədiyyə Allahın məhəbbətini qazanmağa vəsilədir. Allah-Təala bir qüdsi hədisdə:

“Mənim məhəbbətim mənim üçün bir-birini ziyarət edənlərə haqdır. Mənim üçün bir-birini sevənlərə haqdır. Mənim üçün bir-birinə hədiyyə verənlərə haqdır. Mənim üçün bir-birinə kömək edənlərə haqdır” (Ehyayu-Ulu-middin).

Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Hədiyyələşin ki, bir-birinizə olan məhəbbətiniz artsın” (Buxari, əl-Ədəbül-Müfrət, 594).

3. Mümkündürsə qüsl almaq

4. İki rükət səfər namazı qılmaq və dua etmək

Səfərə çıxarkən oxunacaq dualar barədə Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Bir səfərə çıxdığın zaman yoldaşların içində halı ən gözəl və tadarükü bol olan bir şəxs olmaq istəyərsənmi, ey Cübeyr? Elə isə bu beş surəni oxu: Kafirun, Nəsr, İxlas, Fələq və Nəs surələrini. Hər surəyə bəsmələ ilə başla və bəsmələ ilə bitir” (Heysəmi, X, 134).

Səfərə (yola) çıxmaq niyyəti ilə evindən ayrılan bir kimsə yola çıxdıqda:

سَمِ اللّٰهُ اَمْنْتُ بِاللّٰهِ وَاَعْتَصَمْتُ بِاللّٰهِ وَتَوَكَّلْتُ
عَلَى اللّٰهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ

“Allahın adıyla, Allaha iman etdim, Allaha güvəndim, Allaha təvəkkül etdim, güc və qüvvət ancaq Allahın köməyilədir”, – deyərsə ən xeyirli bir yerə çıxmaq nəsimə olar və pis yerə getməyin şərinədən uzaqlaşar” (Əli, əl-Mütətaqi, N-17534).

Səfərdə (yolda) bu dua oxunmalıdır:

“Rəhmli və mərhəmətli olan Allahın adıyla...”

“Bir səfərə çıxdığın zaman yoldaşların içində halı ən gözəl və tadarükü bol olan bir şəxs olmaq istəyərsənmi, ey Cübeyr? Elə isə bu beş surəni oxu: Kafirun, Nəsr, İxlas, Fələq və Nəs surələrini. Hər surəyə bəsmələ ilə başla və bəsmələ ilə bitir.”

(Heysəmi, X, 134)

Mahmud Sami Ramazanoğlunun gözəl əxlaqına dair nümunələrdən biri belədir:

“Qul haqqına çox riayət edər, qatara bilet alacağı zaman insanların növbədə gözləməməsi və vaxt itkisinin olmaması üçün öncədən xırda pul tədarük edərdi.”

Ey Rəbbim! Səndən kömək istəyir, Sənə təvəkkül edirəm, işimin çətinliyini azalt! Səfərimin məşəqqətini asanlaşdır və məni xeyirlə ruziləndir. Məndən hər cür şəri uzaqlaşdır. Rəbbim! Köksümə inşirah ver, işimi asanlaşdır, dilimdəki düyünü aç. Allahım, özümü, dinimi, əhlimi, malımı, əqrabamı, mənə və onlara ehsan etdiyin axirət və dünyayla əlaqəli bütün nemətləri Sənə həvalə və əmanət edirəm. Bizim hər birimizi hər cür pislik və üzücü şeylərdən mühafizə et! Ey kərəm sahibi Rəbbim! Məni və mənim yanımdakıları qoru! Mənə və mənim yanımdakılara əmin-amanlıq bəxş et, bizi mənzilimizə qovuşdur, ey Rəbbim!

Ey Rəbbim! Sənə tövbə etdim, Sənə yönəldim, təqvanı mənə azuqə olaraq bəxş et, günahımı məğfirət et, haraya yönəlirəmsə yönəlim məni xeyrə yönəlt!” (Nəvəvi, *əl-Əzkar*, 195 və s.)

5. Namaz planlaması edərək yola çıxmaq

6. Ailə üzvləriylə halallaşmaq

7. Səfər əsnasında insanları gözlətməmək

Mahmud Sami Ramazanoğlunun gözəl əxlaqına dair nümunələrdən biri belədir:

“Qul haqqına çox riayət edər, qatara bilet alacağı zaman insanların növbədə gözləməməsi və vaxt itkisinin olmaması üçün öncədən xırda pul vahidlərinə dəyişdirərdi”.

8. Miniyyə minərkən oxunacaq duanı oxumaq

9. Minik vasitəsində oturma ədəbinə və təsəttürə riayət etmək

10. İnsanları narahat edəcək davranışlardan uzaq durmaq

Xüsusilə ictimai nəqliyyat vasitələrində (qoxusu yayılacaq yemək yeməmək, yüksək səsle danışmamaq və s.) davranışlara diqqət yetirilməlidir.

11. Yolda dua, zikr və tefəkkürlə məşğul olmaq

12. Namazlarda səfəri hökmə tabe olmaq

Əshabi-kiramdan Yala ibn Ümeyyə (r.a) Həzrət Ömərə belə dedi:

– Biz güvən içində olduğumuz halda namazları niyə qısaldaraq qılırıq?

Həzrət Ömər də buna cavab olaraq belə buyurdu:

– Mən də eyni sualı Peyğəmbəri-mizdən soruşdum. Belə dedi:

– *Bu, Allahın sizə verdiyi bir ianə-dir. Allahın sədəqəsini qəbul edin*” (Müslim, Misafir, 4).

Əbu Hüreyrə (r.a) belə rəvayət edir:

“Rəsulullah (ﷺ) Əbu Bəkr və Ömər ilə Mədinədən Məkkəyə səfər edirdi. Onların hər biri Mədinədən çıxdıqları andan Mədinəyə dönənə qədər yolda və Məkkədə iqamət edərkən namazlarını iki rükət qıldılar” (Təbərani, Mucəmül-Əvsad, 4559).

13. Saleh bir yol yoldaşı olmaq

Salam vermək, insanları narahat etməyəcək şəkildə danışmaq bir əxlaq qaydasıdır.

Bir nəfər Həzrət Ömər in hüsurunda başqa birisini mədh edirdi. Həzrət Ömər ona:

– O adamla birlikdə səfərə çıxdın-mı? – dedi.

Adam:

– Xeyr, – dedi.

– Onunla hər hansı bir ticarətiniz, alış-verişiniz oldumu? – dedi.

– Xeyr

– Bəs onunla qonşuluq etdinmi?

– Xeyr

Bundan sonra Həzrət Ömər:

– Özündən başqa ilah olmayan Al-laha and olsun ki, sən onu tanımırsan, – dedi (Qəzzali, Ehyə, III, 312).

14. Gediləcək yerə münasib vaxt-da getməyə səy göstərmək

Rəsulullah (ﷺ) uzun müddət ailə-sindən ayrı qalan insanın evinə gecə vaxtı gözlənilmədən gəlməsini də qadağan etmişdir (Buxari, Nikah, 130).

Ənəs ibn Malikin (r.a) bildirdiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) şəxsən özü də, səfərdən evinə gecə deyil, quşluq vaxtı və ya axşamüstü qayıdardı” (Müslim, İmarə, 180).

15. Şükür namazı qılmaq

Hab ibn Malikdən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, Rəsulullah (ﷺ) hər hansı bir səfərdən qayıtdığı zaman ilk olaraq məscidə baş çəkər və iki rükət namaz qıldırı (Buxari, Məğazi, 79).

“Rəsulullah (ﷺ) Əbu Bəkr və Ömər ilə Mədinədən Məkkəyə səfər edirdi. Onların hər biri Mədinədən çıxdıqları andan Mədinəyə dönənə qədər yolda və Məkkədə iqamət edərkən namazlarını iki rükət qıldılar”

(Təbərani, Mucəmül-Əvsad, 4559)

16. Hədiyyələri təqdim edib böyüklərə hörmət, kiçiklərə sevgi və şəfqətlə yanaşmaq

Fəaliyyətlər

1. Evdən çıxarkən və evə girərkən oxunacaq dualar əzbərlədilə bilər.
2. Minik vasitəsinə minərkən oxunacaq dualar əzbərlədilə bilər.

سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ

“Bunları bizim xidmətimizə verən Allah pak və müqəddəsdir!” (Zuxruf, 13)

بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسِيهَا
إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“Onun getməsi də, dayanması da Allahın adı ilədir. Şübhəsiz ki, mənim Rəbbim bağışlayandır, mərhəmətlidir!” (Hud, 41)

3. Uzaq məsafəyə səfər ədəbi sxematik şəkildə işləyə bilər.

ALİŞ-VERİŞ ƏDƏBİ

1. İnsanın əsas ehtiyacları

2. İslamda mülk uca Allaha aiddir.

3. Bəxş edilən nemətlərin imtahan olması

4. Alış-verişdə diqqət yetiriləcək məsələlər

ALİŞ-VERİŞ ƏDƏBİ

İnsan yemək-içmək, məskunlaşmaq və s. kimi ehtiyacları olan varlıqdır. Bu ehtiyaclar insanın vəziyyətinə, yerinə və səviyyəsinə görə dəyişir. Ehtiyaclarımızı ümumi olaraq – fərdi, ailəvi və ictimai ehtiyaclar olaraq qruplaşdırma bilərik.

Maddi ehtiyacları təmin etməyə çalışarkən əsl ehtiyaclar müəyyən olunmalı, israf etməməyə səy göstərməlidir. Nəfsin ehtiyacları vacib ehtiyac olaraq qəbul edilməməlidir.

Kapitalizmdə mülk fərdlərin, kommunizmdə dövlətin, İslamda isə mülk Allahındır. Uca Allah dilədiyinə dilədiyi qədər verir və bu nemətlə qulu imtahan edir. Ayədə belə buyrulur:

“Göylərin, yerin və ikisinin arasındakıların hakimiyyəti Allaha məxsusdur” (Maidə, 18).

Maddi ehtiyacları təmin etməyə çalışarkən əsl ehtiyaclar müəyyən olunmalı, israf etməməyə səy göstərməlidir. Nəfsin ehtiyacları vacib ehtiyac olaraq qəbul edilməməlidir.

Alış-veriş etməyə vaxt keçirmək və əylənmək məqsədi ilə gedilməməlidir.

“O kəslər ki, boş söz və hərəkətlərdən üz çevirərlər.” (Muminun, 3)

“Sonra o gün bütün nemətlərdən mütləq sorğu-sual olunacaqsınız” (Təkasür, 8).

“De: “Ey mülkün sahibi olan Allah! Dilədiyin kimsəyə mülkü verərsən, dilədiyindən də mülkü alarsan. Dilədiyin kimsəni yüksəldər, dilədiyini də alçaldarsan. (Hər cür) xeyir Sənin əlindədir. Şübhəsiz ki, Sən hər şeyə qadirsən” (Ali-İmran, 26).

Allah Rəsulu (ﷺ) könül huzuruna qovuşmaq üçün lazım olan səadət reseptini belə ifadə etmişdir:

“Dolanışığı sizinkindən daha da zəif olan kəslərə baxın, sizinkindən qat-qat yaxşı olanlara baxmayın. Bu, Allahın üzərinizdəki nemətini az görməməyiniz üçün ən münasib davranışdır” (Müslim, Zühd, 9).

“... Kim din baxımından özündən üstün olana baxıb ona tabe olar, dünyaya baxımından isə özündən aşağıda olanlara baxıb Allahın ona vermiş olduğu üstünlüyə həmd edərsə, Allah o kimsəni şüküredici və səbiredici olaraq yazır” (Tirmizi, Qiyamət, 58).

Allah Rəsulu (ﷺ) buyurur:

“Heç bir qul qiyamət günü ömrünü harada sərf etdiyindən, elmiylə necə faydalandığından, malını haradan qazanıb haraya xərclədiyindən, bədənini harada yorduğundan hesaba çəkilmədikcə bir addım belə ata bilməz!” (Tirmizi, Qiyamət, 1)

Alış-veriş etməyə vaxt keçirmək və əylənmək məqsədi ilə gedilməməlidir.

“O kəslər ki, boş söz və hərəkətlərdən üz çevirərlər” (Muminun, 3).

Ən böyük peşmançılıq səbəblərindən biri də vaxtın israf edilməsidir.

Rəsulullah (ﷺ) bir gün:

– Öldükdən sonra peşmançılıq çəkməyən heç kəs yoxdur, – buyurmuşdu.

Əshabi-kiram:

– Onun peşmanlığı nədir, ya Rəsulallah? – deyə soruşdu.

Peyğəmbərimiz:

– Muhsin bir insandırısa, daha çox yaxşılıq etmədiyinə, pis əməl sahibi-

dirsə pislikdən əl çəkmədiyinə görə peşman olacaq, – buyurdu (Tirmizi, Zöhd, 59).

Alış-verişdə diqqət yetiriləcək məsələlər

1. Ehtiyaclar öncədən müəyyən olunmalıdır.

Uca Allaha veriləcək hesabın mühasibliyi ilə alış-veriş edilməli, ehtiyaclar bu məsuliyyət şüuru ilə təyin edilməlidir.

Ehtiyaclar yazılmasa belə zehində müəyyənləşdirilsə, zaman və pul israfının qarşısını almaq olar.

2. İsfaf etməməyə səy göstərilməlidir.

İsfaf əskiklik duyğusunu basdırmaq üçün mal-mülklə nüfuzu satın almaq istəyidir. Uca Allah bunun necə böyük bir fəlakət olduğunu belə bəyan edir:

“Həqiqətən, israfçılıq edənlər şeytanların qardaşlarıdır!...” (əl-İsra, 27)

Bu məsələdə uca Allah qullarının tarazlaşdırılmış ölçülərə riayət edərək yaşamasını istəmişdir. Müxtəlif ayələrdə də möminlərin xərcləyərkən və infaq edərkən əhəmiyyət verəcəkləri ölçüləri təyin etmişdir:

“Həmçinin (Allahın xas qulları) o kəslərdir ki, xərclədikləri zaman nə israfçılıq, nə də xəsislik edər, bunların arasında orta bir yol tutarlar” (Furqan, 67).

Dəniz suyu ilə susuzluğun qarşısının alınması mümkün olmadığı kimi, insanın ruhi ehtiyaclarını da fani dünyaya malı ilə doyurması mümkün deyildir. Fani olan şeylər daim iztirabı artırır. Geridə isə acı bir peşmançılıq qalır.

Bu səbəbdən israfın çarəsi qənaətkar və sadə yaşayaraq ehtiyacdən artığını infaq etmək və sədəqə verməkdir.

“O (müttəqilər) ki, bolluqda da, qıtlıqda da (mallarını yoxsullara) infaq edərlər...” (Ali-İmran, 134)

“Allahın sizə halal və təmiz olaraq verdiyi ruzidən yeyin! İman gətirdiyiniz Allahdan qorxun!”

(Maidə, 88)

Müsəlman şəxsiyyətinə uyğun olmayan, içki satılan, faizlə işləyən və s. kimi məkanlardan alış-veriş etmək xoş qarşılanmır.

3. Alış-veriş edərkən məhsulun halal olub-olmamasına əhəmiyyət verilməlidir.

Bu mövzuda ilahi ölçüləri uca Allah ayədə belə buyurur:

“Allahın sizə halal və təmiz olaraq verdiyi ruzidən yeyin! İman gətirdiyiniz Allahdan qorxun!” (Maidə, 88)

Bir çox ayədə yeyilməsi, içilməsi haram olan maddələr sayılmış, yetim malını yemək, faiz, qumar, hər növ haqsız qazanc qadağan edilmişdir.

Qurani-Kərimdə yer alan Əshabi-Kəhf qissəsində halal-haram məsələlərinə riayət etməyin gözəl bir nümunəsi var:

“Aranızdan birini bu gümüş pulla şəhərə göndərin ki, hansı yeməyin daha təmiz olduğuna baxsın və o ərzaqdan sizə gətirsin” (Kəhf, 19).

Bu ayə, xüsusilə, küfr və qəflət yurdunda yaşayan kəslərin halal-haram mövzusunda necə rəftar edəcəklərini gözəl şəkildə ifadə etmişdir.

Halal insanı halala sövq edir.

Həzrət Əli Ramiteni (qüddisə sirruh):

“Halal yeməyən insan Allaha itaət etmə gücü tapmaz, ancaq üsyana meyil edir. Halal yeyən şəxs də Allaha üsyankar olmaz”, – buyurdu.

Həmçinin ayədə belə buyurulur:

“(Maddi-mənəvi) pis şeylərdən uzaq dur!” (Müddəssir, 5)

4. Töhmət altında qalmağa səbəb olacaq yerlərdən alış-veriş edilməməlidir.

Müsəlman şəxsiyyətinə uyğun olmayan, içki satılan, faizlə işləyən və s. kimi məkanlardan alış-veriş etmək xoş qarşılanmır.

Həzrət Ömər (r.a):

“Kim özünü töhmət altında qalacaq bir vəziyyətə salarsa, ondan şübhələnib bədgüman olan şəxsləri qınama haqqına sahib deyildir” (Kənzul-Ummal, h. N-8815).

5. Boykot edilən məhsulları almağa səy göstərilməlidir.

6. Qənaətkar olmalı, büdcəyə uyğun məhsullar seçməyə üstünlük verilməlidir.

7. Marka məhsullara rəğbət edilməməli və reklamlara aldanılmamalıdır.

8. Alish-veriş edərkən şəriət ölçüləri qorunmalıdır.

Bayıra çıxarkən təsəttürün fiziki və əxlaqi xüsusiyyətlərinə əhəmiyyət verilməlidir (baxın: *Geyim-keçim ədəbi*).

Danışiq üslubuna və səs tonuna fikir verməlidir (*baxın: Danışma ədəbi*).

Ayaqqabını geyinib yoxlayarkən duruşumuza, Paltar seçərkən məhrəmiyə, xəlvət halına, geyinmə otağına və kameralara diqqət yetirilməlidir.

9. Xüsusi paltarlar alındıqda xanım satıcılardan almağa üstünlük verilməlidir.

Fəaliyyətlər

ALİŞ-VERİŞ EDƏRKƏN ŞƏRİƏT ÖLÇÜLƏRİ QORUNMALIDIR.

- ✓ Bayıra çıxarkən təsəttürün fiziki və əxlaqi xüsusiyyətlərinə əhəmiyyət verilməlidir.
- ✓ Danışiq üslubuna və səs tonuna fikir verməlidir.
- ✓ Ayaqqabını geyinib yoxlayarkən duruşumuza,
- ✓ Paltar seçərkən məhrəmiyə, xəlvət halına, geyinmə otağına və kameralara diqqət yetirilməlidir.

1. “Müsəlmanın həyatında iqtisadi nizam-intizam necə olmalıdır?”, “İsraf etmədən qənaətcil yaşamağın vacib məqamları nələrdir?” – mövzularına misallar verilə bilər:

- ✓ Zəruri ehtiyacları müəyyənləşdirmək;
- ✓ Qiymətləri araşdırmaq;
- ✓ Meyvə və tərəvəzləri mövsümünə görə almaq;
- ✓ Köhnələn paltarları bərpa etmək və ya onları başqa şəkildə dəyərləndirmək;
- ✓ Elektrik, su və zaman israfı məsələsində məsuliyyətli olmaq... və s.

2. Parçadan tutacaq, qazan altlığı, şüşə bankalardan qələm qabı, ədviyyat qabı və s. əl işləri düzəldilə bilər.

3. Qənaət edərək yığılan pullar **“Niyyət etdik paylaşmağa”** fəaliyyəti ilə imkansız şəxslərə çatdırıla bilər.

İNTERNET və SOSIAL MEDIA ƏDƏBİ

1. İnternet və sosial medianın iki yönü

2. Müsəlmanın maddi-mənəvi nemətlərdən istifadə düsturu

3. Telefon, televizor, internet və sosial media kimi əlaqə vasitələrindən istifadə edərkən nəzərə alınacaq məqamlar:

1. Vaxtı israf etməmək
2. İnsanları güdməmək

3. Doğru olub-olmadığını öyrən-

mədən hər görüləni paylaşmamaq

4. Gözü, könlü və qulağı mənfi tə-

sirlərdən mühafizə etmək

5. Şəkil paylaşarkən diqqətlə dav-

ranmaq.

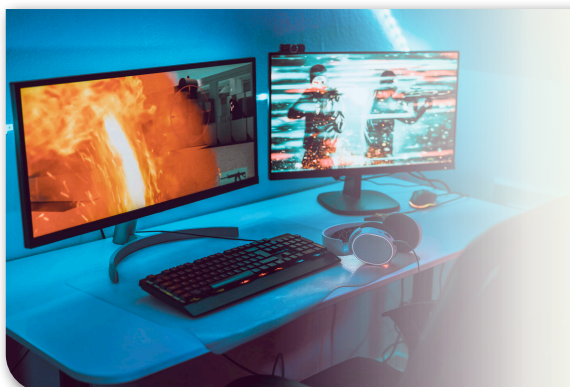
İNTERNET və SOSIAL MEDIA ƏDƏBİ

Dünya həyatı iki uclu bıçaq kimidir, düzgün istifadə etməyi bilənlər üçün lütf və pay olduğu halda, Allahı və axirəti unudub, cazibəsinə dalacaq qədər qəflət sərxoşluğuna məruz qalanlar üçün böyük bir fitnə və məyusluq səbəbidir.

Bu baxımdan insan bu nemətlərin günlərin birində hesabı veriləcək əmanətlər olduğunu dərk edərək yaşamalıdır. Belə ki, ayədə:

“Sizi boş yerə yaratdığımızı və bizə qaytarılmayacağınızı zənn etdiniz?” (əl-Muminun, 115) – buyurulmuşdur.

Beləliklə, sahib olduğumuz maddi və mənəvi nemətlərdən istifadə edərkən tamamilə sərbəst buraxıldığımızı və bunları Allahın rızasına müvafiq şəkildə istifadə etməyə məc-

Dünya həyatı iki uclu bıçaq kimidir, düzgün istifadə etməyi bilənlər üçün lütf və pay olduğu halda, Allahı və axirəti unudub, cazibəsinə dalacaq qədər qəflət sərxoşluğuna məruz qalanlar üçün böyük bir fitnə və məyusluq səbəbidir.

Hər anı yaxşı qiymətləndirmək lazımdır. Çünki zaman heç kəs üçün dayanıb gözləmir. Keçmiş zaman bir daha geri gəlməyəcək. Gələcək zaman isə sirr və məchullarla doludur.

bur olduğumuzu düşünməyimiz labüddür.

Rəbbimiz başqa bir ayədə:

“Sonra o gün bütün nemətlərdən mütləq sorğu-sual olunacaqsız” (Təkasür, 8), – buyuraraq böyük hesab gününü xatırlatmaqda və məsuliyyətimizi vurğulamaqdadır.

Bu məsuliyyət şüuruna sahib olan bir möminin telefon, televizor, internet və sosial media kimi əlaqə vasitələrindən istifadə edərkən bu məqamlara əhəmiyyət verməsi vacibdir:

1. Vaxtı israf etməmək

Son dərəcə qiymətli bir sərmayə olan zamanı boş və əbəs yerlərdə israf etmək axirət həyatını təhlükəyə salar. Bu səbəbdən qəflət pərdələrini aralaya bilənlər üçün zaman heç bir şeylə müqayisə olunmayacaq dərəcədə qiymətli bir xəzinədir. Əsr surəsində:

“And olsun axşam çağına! Həqiqətən, insan ziyan içindədir. Ancaq iman gətirib yaxşı işlər görənlər və bir-birinə haqqı və səbri tövsiyə edənlər bundan müstəsna” (əl-Əsr, 1-3) buyurulmaqdadır.

Uca Allah qullarının zamandan istifadə etmək məsələsində məyusluqdan xilas olaraq ilahi ikramlara nail ola bilmələri üçün belə tövsiyə vermişdir:

“Elə isə (dünyəvi işlərini) qurtardığın zaman (Allaha ibadət etmək üçün) qalx! Və Rəbbinə yönəl!” (əl-İnşirah, 7-8)

Belə ki, Qurani-Kərimin ifadəsi ilə desək, “xilas olan” möminlərin bir vəsfi də belə bəyan edilmişdir:

“O kəslər ki, boş söz və hərəkətlərdən üz çevirərlər” (Muminun, 3).

“... Boş şeylərlə qarşılaşdıqları zaman vüqarlı bir şəkildə oradan keçib gedərlər” (əl-Furqan, 72).

Zamanın qiymətini dərk edib onu ayıq bir qəlblə dəyərləndirə bilməyin zəruriliyini ifadə edən bir hədisdə belə buyurulmuşdur:

“Beş şey gəlmədən öncə beş şeyi qənimət bil: Qocalığından əvvəl gəncliyini, xəstələnməzdən əvvəl səhhətini, kasıblığından əvvəl zənginliyini, məşğul zamanlarından əvvəl boş vaxtlarını, ölümündən əvvəl həyatını!” (Buxari, Rıqaq, 3)

Rəsulullah (ﷺ) bir gün:

– *Öldükdən sonra peşmançılıq çəkməyən heç kəs yoxdur*, – buyurmuşdu.

Əshabi-kiram:

– Onun peşmanlığı nədir, ya Rəsulallah? – deyə soruşdular.

Peyğəmbərimiz:

– *Gözəl bir müsəlmandırsa, daha çox yaxşılıq etmədiyinə, pis əməl sahibidirsə pisləkdən əl çəkmədiyinə görə peşman olacaq*, – buyurdu (Tirmizi, Zöhd, 59).

Hər anı yaxşı qiymətləndirmək lazımdır. Çünki zaman heç kəs üçün dayanıb gözləmir. Keçmiş zaman bir daha geri gəlməyəcək. Gələcək zaman isə sirr və məchullarla doludur. Yalnız yaşamaqda olduğu an insana verilən ən qiymətli hədiyyədir. Fürsət əldə ikən və imkan varkən onu Allahın razı olacağı şəkildə qiymətləndirmək ən ağıllı davranışdır.

Bu gün kiçik bir qızıl parçasının belə zibilə atılmasına heç kim laqeyd qala bilməz. Lakin təəssüf ki, milyonlarla qızıl verərək satın almaq müm-

kün olmayan zamanın israfına əksər vaxt laqeyd qalınır.

Həsən Bəsri həzrətləri belə deyir:

“Elə insanlar gördüm ki, sizin dir-həm və dinarlara olan ehtirasınızdan daha böyük ehtirasla vaxtlarını qiymətləndirməyə həvəsli idilər”.

“Ey Adəm oğlu! Sən günlərdən, yəni zamanlardan ibarətsən. Bir gün keçdikdə sən də bir parçan getmiş sayılır”.

Xülasə, zamanı maksimum dərəcədə məhsuldar edə bilmək üçün əvvəlcə **“iradə”** gücündən ən yaxşı şəkildə istifadə etmək lazımdır. Çünki insandakı iradə yaradılışdan gələn bütün güclərdən daha üstündür. İradə gücünün hərəkətə keçə bilməsi üçün də bildiklərini tətbiq edə biləcək qüvvət və canlılığa sahib **“iman”**a ehtiyac vardır.

Bununla yanaşı, zamanın haqqıyla qiymətləndirilməsi könüllərə yerləşdiriləcək olan güclü bir mərifətullah və məsuliyyət şüuruna bağlıdır.

2. İnsanları güdməmək

Bir müsəlmanın zənlərə, xəyallara, xurafatlara, təsadüfi xəbərlərə, dedi-qodulara, sünnətullahə zidd iddialara inanması və bunları yayması günahdır.

“Ey iman gətirənlər! Əgər bir fasiq sizə bir xəbər gətirərsə, dərhal (onun doğru olub-olmadığını) araşdırın! Yoxsa bilmədən bəzi insanlara pislik etmiş olarsınız və etdiyiniz əmələ görə peşmançılıq çəkərsiniz.” (əl-Hucurat, 9)

Uca Allah ayədə: **“... Bir-birinizi güdməyin!...”** (əl-Hucurat, 12), – buyuraraq möminlərə din qardaşlarının gizli və məhrəm olan qüsurları və ayıblarını araşdırmağı qadağan etmişdir.

Mövzuyla əlaqəli Peyğəmbərimiz (ﷺ) belə buyurmuşdur:

“Özünə birbaşa aidiyyəti olmayan şeyləri tərk etməsi insanın müsəlmanlığının gözəlliyindəndir” (Tirmizi, Zühd, 11).

3. Doğru olub-olmadığını öyrənmədən hər görüləni paylaşmamaq

Bir müsəlmanın zənlərə, xəyal-lara, xurafatlara, təsadüfi xəbərlərə, dedi-qodulara, sünnətullahə zidd id-dialara inanması və bunları yayması günahdır. Uca Allah bizə bu halları xəbərdar edərək belə buyurur:

“Haqqında heç nə bilmədiyən bir şeyin ardınca getmə! Şübhəsiz ki, qulaq, göz və qəlb – bunların hamısı on-lardan sorğu-sual olunacaqdır” (əl-İsra, 36).

“Ey iman gətirənlər! Əgər bir fasiq sizə bir xəbər gətirərsə, dərhal (onun doğru olub-olmadığını) araşdırın! Yoxsa bilmədən bəzi

insanlara pislik etmiş olarsınız və etdiyiniz əmələ görə peşmançılıq çəkərsiniz” (əl-Hucurat, 9).

Hədisdə belə buyurulur: *“Hər eşit-diyini söyləməsi insana günah olaraq yetər”* (Əbu Davud, Ədəb, 80).

4. Gözü, könlü və qulağı mənfi tə-sirlərdən mühafizə etmək

İnternetin yanlış və çıxılmaz yolla-rına girməmək, hətta o yollara yaxın-laşmamaq lazımdır. Belə ki, uçurumun kənarında gəzən insan ora düşmək təhlükəsi ilə üzbəüzdür. Bu səbəblə bir müsəlmana yaraşan günah uçurumla-rına yaxınlaşmamaqdır.

Qurani-Kərimdə: **“Zinaya yaxın-laşmayın! Çünki bu əxlaqsızlıq-dır və pis bir yoldur”** (əl-İsra, 32), – buyurularaq həm zinanın açıq bir çirkinlik və doğru yoldan çıxmaq oldu-ğu bildirilmiş, həm də bununla yanaşı zinaya səbəb olacaq hal və hərəkətlər qadağan edilmişdir.

Uca Allah daima qulunun iffətli olmasını istəyir. Qulaqda iffət, dildə iffət, gözdə iffət, əldə iffət, xülasə, bü-tün bədənə iffətli olması tələb olunur.

Çünkü dilin iffətsizliyi qeybətə səbəb olur. Gözün iffətsizliyi insanı yanlış yerlərə yönləndirir, əxlaqa zidd olan ekranları, haram səhnələri seyr etməyə sürükləyir. Qulağın iffətsizliyi şərin dinlənilməsinə səbəb olur. Əlin iffətsizliyi insanı günaha düçar edir.

Belə ki, Peyğəmbərimiz (ﷺ):

“Sizin haqqınızda ən çox qorxdugum şeylərdən biri mədəniyyət və iffətləriniz xüsusunda sizi azğınlığa sürükləyən şiddətli arzular, digəri isə nəfsani istək və həvəsinizin sizi doğru yoldan ayırmasıdır”, – buyurmuşdur (Əhməd, IV, 420-423).

Rəsulullahın (ﷺ) uca Allaha bir duası belədir:

“Allahım, Səndən hidayət, təqva, iffət və könül zənginliyi istəyirəm” (Müslim, Zikir, 72).

Belə ki, mömin Allahdan hidayəti istəməklə onu hər cür xeyrə və uğura aparacaq şeyi, təqva istəməklə Allahın bütün əmrlərini yerinə yetirib qadağalarından qorunmağı, iffət istəməklə hər cür günahdan qorunmağı, könül zənginliyi istəməklə də heç kimsəyə möhtac olmamağı niyaz etmiş olur.

Belə ki, Peyğəmbərimiz (ﷺ) bir hədisində belə buyurmuşdu:

“Allah bir toplumun davamını və inkişafını diləyərsə, onları qarşılıqlı hörmət və iffətlə ruziləndirər” (Taberani, Müsnəddü-Şamiyyin, I, 34).

Mömin iffətli və həya sahibi olmalıdır. Həya duyğusundan məhrum olmaq da insan üçün böyük bir fəlakətdir. Belə ki, hədisdə: *“Həya və iman bir yerdədir. Biri gedəndə digəri də gedir!”* (Suyuti, I, 53) – buyurulması həyanın olmadığı yerdə imandan söz etməyin də mümkün olmadığını göstərir.

Peyğəmbərimiz (ﷺ) bir hədisində həya əskikliyinə qulu necə həlaka sürüklədiyini belə bəyan etmişdir:

“Əziz və Cəlil olan Allah bir qula nifrət edincə ondan həyanı alır. Həya ondan alınınca onunla ancaq nifrət edilən insanlar qarşılaşır. Sonra ondan əmanət vəsfini alır. Əmanət vəsfini alarkən rəhmət vəsfini də alır. Rəhmət vəsfini alarkən İslam bağı da sökülüb alınmış olur. İslam bağı alındığı zaman artıq onunla azgın şeytandan başqa-

Müsəlman lüks bir məkanda ailəsi ilə birlikdə yemək yədiyi süfrənin şəklini internetdə paylaşmasıyla həm ailə məhrəmliyinə xələl gətirir, həm çox çirkin bir xudbinlik və öyünmə mənzərəsi yaradır.

**Günaha
barmaq izin bulaşmasın,
Allahı və axirəti unutma!**

si qarşılaşmaz (Suyuti, *əl-Camiul-Kəbir*, 1/31).

5. Şəkil paylaşarkən diqqətlə davranmaq.

İslam həyatın heç bir sahəsində unudulmamalıdır. İnsanın qəflət və unutqanlılığı səbəbiylə etdiyi xətlər bir çox qapını açmaqdadır.

Məsələn, bir müsəlman lüks bir məkanda ailəsi ilə birlikdə yemək yədiyi süfrənin şəklini internetdə paylaşmasıyla həm ailə məhrəmliyinə xələl gətirir, həm çox çirkin bir xudbinlik və öyünmə mənzərəsi yaradır, həm də bundan məhrum olanların nəzərini cəlb edir.

Niyyətin necə olmasından asılı olmayaraq ortaya çıxan mənzərə İslamın tərbiyə və ədəb qaydalarına uyğun gəlmir.

Əgər bir şəxs ancaq məhrəmi olan bir nəfərlə paylaşdığını düşünsə belə, istifadə olunan vasitələrin texniki idarəetməsinin tamamilə əcnəbilərin əlində olduğunu unutmamalıdır. Bu da məhrəmlik həssaslığını zədələyir.

İnternet mühitində pis niyyətli şəkillərlə montaj və şantajlar edildiyi və

ya kredit kartları və s. ilə soyğunçuluq törədildiyi məlumdur. İnternet kimi təhlükəli sahələrdə ehtiyatlı davranmaq ən məqsədəuyğun olan davranışdır.

Məsələnin təhrik etmə, təkəbbürlənmə, özünü göstərmək tərəfi də İslam ədəbinə uyğun deyildir. Yeyib-içdiyi bahalı məkanın, sürdüyü lüks avtomobilin, dincəldiyi istirahət məkanının və buna bənzər şeylərin şəklini paylaşaraq öyünmək Allahın və Peyğəmbərin razı olmadığı çirkin davranışlardır.

“Şübhəsiz ki, Allah özündən razı və özünü tərifləyən kimsələrin heç birini sevməz” (əl-Loğman, 10).

Belə paylaşımlar insanı qürur və təkəbbürə sövq edib günah işləməyə vadar edir, görənlərin də nəzər və həsədini cəlb edir. Halbuki hədisdə:

“Ehtiyaclarınızı gizli təmin edin. Çünki hər nemətin sahibinə həsəd edilir”, – buyurulur (Suyuti, əl-Camius-Sağir, I, 34).

Xülasə, yediyimiz, geyindiyimiz, istifadə etdiyimiz bütün nemətlərdə

onlardan məhrum olanların gözünün qalmasına səbəb olacaq bütün hərəkətlərdən uzaq durmalıyıq.

Fəaliyyətlər

1. Telefon, televizor, internet və sosial media kimi əlaqə vasitələrindən istifadə zamanı davranış qaydalarını əks etdirən divar qəzeti hazırlana bilər.

2. **“Günaha barmaq izin bulaşmasın, Allahı və axirəti unutma”** şüarı ilə faydasız saytlardan qorunmaq üçün ailə, uşaq kilidi kimi tədbirlər görülməlidir.

3. Elm və irfan sahibi olan zatların vaxtdan qənaətlə istifadəsinə dair məlumatlar paylaşılmalıdır.

(Qeyd: Bu mövzuda Abdulfəttah Əbu Quddənin “Zamanın qiyməti” və s. əsərlərdən istifadə edilə bilər.

İBADƏTLƏRDƏ ZƏRİFLİK

1. İbadət və ubudiyyət

2. İnsanın yaradılışının əsas məqsədi; qulluq və mərifətullah

3. Möminin qulluq həyatının ölçüsü

4. İbadətdə zəriflik

İBADƏTLƏRDƏ ZƏRİFLİK

İbadət, abdiyyət – Allahın razı olduğu şeyi etmək, ubdiyyət isə Allahın təqdirinə razı olmaq deməkdir.

İnsanın yaradılışının əsas məqsədi uca Allaha qulluq və mərifətullahdır. Ayədə belə buyururlur:

“Mən cinləri və insanları yalnız mənə ibadət etsinlər deyə yaratdım” (əz-Zariyat, 56).

Qulluqda zirvə şəxsiyyət Peyğəmərimizdir (ﷺ). Qələm surəsinin 4-cü ayəsi onun necə gözəl bir qul olduğu-nun göstəricisi, əxlaqının tərifnaməsidir.

“Həqiqətən, Sən uca bir əxlaq sahibisən” (əl-Qələm, 4).

Qulluğun ədəbi təqdir nədirsə onu sevmək və ona itaət etməkdir.

Bu mövzuda Həzrət Əbdülqədir Geylaninin nəql etdiyi bu rəvayət çox ibrətlidir:

Bir nəfər bir qulu satın almışdı.

Həmin şəxsin aldığı bu qul təqva sahibi, saleh bir mömin idi. Sahibi onu alıb evə apararkən aralarında belə bir dialoq yaşandı:

– Mənim evimdə nə yemək istəyərsən?

– Nə versən onu.

– Necə paltarlar geyinmək istəyərsən?

– Nə geyindirirsən onu.

– Evimin hansı otağında qalmaq istəyərsən?

– Hansı otaqda qalmağımı istəsən orada.

– Evimdə hansı işləri görmək istəyərsən?

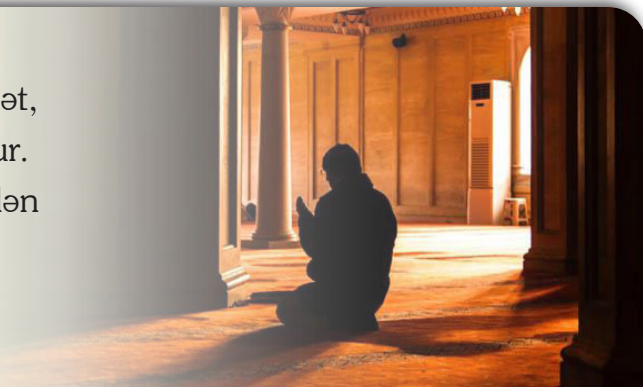
– Hansı işləri görməyimi istəsən onları.

“Mən cinləri və insanları yalnız mənə ibadət etsinlər deyə yaratdım.”

(əz-Zariyat, 56)

İbadətdə zəriflik məhəbbət, itaət,
acizlik, şükür və təfəkkürlə olur.
Bu ruhaniyyətlə edilən ibadətdən
əldə olunan qazanc isə
uca Allahın rızasıdır.

Bu cavablar qarşısında sahibi bir müddət təfəkkürə daldı və gözlərindən axan yaşları silərkən belə dedi:

– Kaş ki mən də Rəbbimə belə təslim ola biləydim. O halda necə də xoşbəxt olardım!

Bu əsnada qul dedi:

– Ey ağam! Sahibinin yanında qulun iradə və ixtiyarı olurmu?

Sahibi:

– Səni azad edirəm. Allah üçün azadsan. Lakin canım və malımla sənə xidmət edənə qədər mənim yanında qalmağını istəyirəm, – dedi.

Ən böyük sərvət, ən böyük səltənət Allaha qulluqdur. Rəsullullah (ﷺ) İsra və Merac gecəsində yüksək dərəcələrə, ali məqamlara ucaldıqda Allah-Təala ona vəhy etdi:

– Ey Rəsulum! Səni nə ilə şərəfləndirim, nə ilə təltif edim?

Həzrət Peyğəmbər (ﷺ) dua etdi:

– Ey Rəbbim! Məni Sənə qul olmaqla şərəfləndir (Alusi, XV, 4).

Qul olmağın necə şərəfli bir məqam olması kəlimeyi-şəhadətdə

də özünü göstərir. Belə ki, şəhadət kəlməsində Peyğəmbərimizin öncə “qul”, sonra “rəsul” olduğu ifadə edilir. Bu da ilk növbədə qulluğa üstünlük verildiyinin, risalətin isə qulluğun sərhədləri daxilində olduğunun bəyanıdır.

Bir mömin qulluq həyatını bu iki ölçü çərçivəsində tənzim etməlidir:

1. Təzim li-əmrillah – yəni Allahın bütün əmrlərinə ürəkdən boyun əymək

2. Şəfqət alə xəlqilah – Allahın bütün məxluqatına mərhəmət və şəfqətlə xidmət etmək

İbadətdə zəriflik məhəbbət, itaət, acizlik, şükür və təfəkkürlə olur. Bu ruhaniyyətlə edilən ibadətdən əldə olunan qazanc isə uca Allahın rızasıdır.

1. Məhəbbət

Yaradılışın təməlinə məhəbbət vardır.

Aləmlər yaradılmazdan öncə Allah-Təala, məcazi bir ifadə ilə desək, “kənzi-məxfi”/ “bilinməyən bir xə-

zinə” idi. Bilinməsini istədi və bu istəyə bağlı olan məhəbbətlə bütün varlıqları yaratdı.

Bütün sevgilərin təməli ilahi məhəbbətdir...

İman qəlb ilə təsdiq, dil ilə iqrardır. Qəlbın təsdiqi, qəbul etməsi də məhəbbətdir. Ayədə buyurulduğu kimi لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ / **“Dində məcburiyyət yoxdur...”** (əl-Bəqərə, 256)

İmanın əsası sevgi və güvənməkdir. Qulluq itaət tələb edir, bu da ancaq məhəbbətlə mümkündür. Bu səbəbdən məhəbbət olmadan mükəmməl qulluq olmaz.

Aşiq üçün zövq almaq məşuqun könlünü fəth etməklə olur.

Həzrət Mövlana deyir ki:

“Qızıl nəyə lazımdır, can nəyə lazımdır, hətta inci-mərcan nəyə lazımdır, bir sevgiyə xərclənmədikdən, bir Gözələ fəda edilmədikdən sonra?!”

2. İtaət

Məhəbbətin ən bariz əlaməti fədakarlıqdır, onun göstəricisi isə itaətdir.

Sevən sevdicinə könlündəki məhəbbət nisbətində tabe olur. Əgər davranışların təməlində məhəbbət varsa, orada səmimiyyət, ixlas və bərəkət vardır. Əməllər də bu məhəbbət zəminində icra edildiyi zaman ülviləşir.

Abdullah ibn Sehl ilə qardaşı Rafi (radiyallahu anhumə) Uhudda Peyğəmbərimizlə (ﷺ) birlikdə döyüşdə iştirak etmiş və yaralı halda Mədinəyə qayıtmışdılar. Allah Rəsulunun düşməni təqib etmək üçün müsəlmanları çağırdıqlarını eşidincə:

– Vallah, heç bir miniyimiz yoxdur, yaramız da ağırdır. Lakin Rəsulullahın (ﷺ) iştirak etdiyi bu səfəri də qaçırmayacağıq istəmirik, – deyərək dərhal yola çıxmışlar. Yarası digərinə görə yüngül olan ağır yaralının gah yeriməsinə kömək etdi, gah da onu belində daşıdı. Beləliklə, Allah Rəsulundan ayrılmadılar (İbn Hişam, III, 53).

Onlar kimi belə böyük fədakarlıqlar göstərən daha neçə-neçə səhabə var. Allah-Təala bu mübarək səhabələri ilahi lütfünə nail edərək belə müjdələdi:

“Qızıl nəyə lazımdır, can nəyə lazımdır, hətta inci-mərcan nəyə lazımdır, bir sevgiyə xərclənmədikdən, bir Gözələ fəda edilmədikdən sonra?!”

(Həzrət Mövlana)

“Həmd olsun aləmlərin Rəbbi olan Allaha, Rəhman və Rəhim olana, Din gününün sahibinə!”

– uca Allah özünü bizə tanıdır.

“Yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək istəyirik.”

(Fatihə, 4)

“Yaralandıqdan sonra da Allahın və Peyğəmbərin dəvətinə uyanların arasından yaxşı işlər görüb (pis işlərdən) çəkinənlər üçün böyük bir mükafat vardır” (Ali-İmran, 172).

Məhəbbət heyranlıq yaradır, heyranlıq da insanın itaət etməsinə vəsilə olur.

Fatihə surəsinin birinci, ikinci və üçüncü ayələrində:

“Həmd olsun aləmlərin Rəbbi olan Allaha, Rəhman və Rəhim olana, Din gününün sahibinə!” – uca Allah özünü bizə tanıdır. **“Yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək istəyirik”** (Fatihə, 4), – ayəsindən isə məhəbbət və qulluq başlayır. Bu da kəlimeyi-tövhidin təsdiqidir.

Möminin könlündə Allah məhəbbəti artdıqca Allah rızası üçün edilən əməllər çoxalır. Bu səbəbdəndir ki, Allaha olan məhəbbətlərində məsafə qət edən insanlar fərz ibadətlərlə yanaşı, əlavə ibadətləri də fərz şövqü və həyəcanı ilə yerinə yetirirlər. İnsanın yaradılışının əsas qayəsini də elə bu hal üzrə yaşamaq təşkil edir. Belə

ki, İslamda insana təqdim edilən ilahi təkliflərin zirvəsi və son hədəfini “vasılı-illəllah” olmaq (Allahın kitabına və varlıq nurunun yüksək əxlaq və davranışlarına saf qəlb ilə yaxınlaşa bilmək, Allah və Rəsulunun sevdiklərinə məhəbbət, ziddlərinə nifrət etmək mənasına gəlir) təşkil edir. Bunun da ən mühüm sərmayəsi məhəbbətdir.

3. Acizlik

Əsli yoxluq və heçlik olan insanın həddini bilməsi, uca Allahın qüdrət və əzəməti qarşısında acizliyini etiraf etməsi və nəhayət, varlıq və mənlik iddiasından xilas olması ən böyük qulluq ədəbidir.

Qulluq mükəmməl olduğunu iddia etmək deyil, əksinə aciz olduğunu dərk etməkdir. Belə ki, arif zatlar da: “İnsanın öz nöqsanını bilməsi kimi ırfan olmaz”, – buyurmuşdular.

Hətta Peyğəmbərlərin də acizliklərini hiss etmələri və bəşər olduqları xatırladılaraq uluhiyyət isnad edilməsinin qarşısının alınması hikmətinə görədir ki, Həzrət Adəmin (əleyhissəlam) qadağan olunmuş ağaca yaxınlaşması,

Həzrət Musanın (əleyhissəlam) qibtini öldürməsi və s. kimi peyğəmbərlərdən də “zəllə” deyilən qeyri-iradi bəşərə xas olan xətalər zühur etmişdir.

4. Şükür

Qulun məmnunluğudur. “Necəsən” sualına kimi şükür edərək, kimi şikayət edərək ya da susaraq cavab verir. Şükür itaət, şikayət isə üsyandır. Bir müsibətlə qarşılaşdığı zaman insanın öhdəsinə düşən əsas vəzifə dərdi verəndə dərmanı axtarmaqdır. Qulun Mövlasına zillətini ifadə etməsi izzət, qula şikayət etməsi isə zillətdir.

Belə ki, şükür qulun nail olduğu nemətlər qarşılığında onları ehsan edən Rəbbinə qarşı hər hal və hərəkəti ilə xalisanə bir qulluq həyatı yaşamasıdır.

Peyğəmbərimizin (ﷺ) ifadəsiylə desək: “Şükür imanın yarısıdır...” (Suyuti, I, 107)

Tabiunun böyük zatlarından Muhamməd ibn Vasinin ayağından yara çıxmışdı. Bir nəfər onu görüncə: “Sənə yazığım gəlir”, – dedi. O isə:

“Mən də bu yara gözümdə və ya dilimdə çıxmadığı üçün şükür edirəm”, – buyurdu.

5. Riza

Qəlbə sevinc verən təcəlli və hadisələr qarşısında razı olub, bunun müqabilində qəm və kədər verən hadisələr qarşısında narazılıq göstərməmək hala rizadır (halından tam razı olmaqdır).

Səbir, şükür və hala rizanın insana bəxş etdiyi ən yüksək fəzilət isə təslimiyyətdir. Saleh şəxslər təslimiyyət məqamına qovuşma istəklərini “**ah təslimiyyət**” deyərək bəyan etmişdilər.

İslam və təslimiyyət eyni kökdən yaranmışdır. Buna görə İslamı layiqincə yaşaya bilmək və həqiqi qulluq edə bilmək ancaq təslimiyyətlə mümkündür. Bu mərtəbəyə çatmaq üçün də nəfsani arzuların ortadan qaldırılaraq ruhani istedadların inkişaf etdirilməsi lazımdır.

Qul ixlas və səmimiyyətlə Haqqın rızasına ram olaraq əmrlərini yerinə

Şükür qulun nail olduğu nemətlər qarşılığında onları ehsan edən Rəbbinə qarşı hər hal və hərəkəti ilə xalisanə bir qulluq həyatı yaşamasıdır.

Qul ixlas və səmimiyyətlə Haqqın rızasına ram olaraq əmlərini yerinə yetirməyə səy göstərərsə, istənilən halda ona kömək edildiyini müşahidə edir.

yetirməyə səy göstərərsə, istənilən halda ona kömək edildiyini müşahidə edir. Belə ki, mühafizə edənlərin ən xeyirlisi olan uca Allah Nuhu (əleyhissəlam) suda, Yusifi (əleyhissəlam) quyuda, Musanı (əleyhissəlam) Fironun sarayında qorumuş, İbrahimi (əleyhissəlam) Nəmrudun odunun ortasında gülüstana qərq etmiş və Muhamməd Mustafanı (ﷺ) bir çox düşmənlərindən qorumuş, xüsusilə Sevr mağarasında onu düşmənlərinin gözlərindən gizləmişdir.

6. Təfəkkür

Təfəkkür imanın açarıdır. Yəni təfəkkür imana qapı açır. İnsan təfəkkür edərək kainat kitabını oxumağı öyrənə bilsə, ətrafında gördüyü hər zərrə ona uca Allahı xatırladar, mərifətullaha çatdırar.

Təfəkkür qulun heçlik və acizliyini dərk etməsinə, qəlbinin dərinə titrəməsinə, əzəmət və heyret duyğularının formalaşmasına, möminin qulluq həyatında yüksək feyz və ruhaniyyətin hasil olmasına vəsilə olur. Belə bir təfəkkür üçün:

Əbud-Dərda (r.a): “Bir saat təfəkkür qırx gecə nafilə ibadətdən üstündür”, – buyurmuşdur.

Peyğəmbərimizin (ﷺ) danışığı zikr, sükutü təfəkkür idi. Belə ki, hədisdə belə buyurulur: “*Rəbbim mənə sükutumun təfəkkür olmasını əmr etdi (mən də sizə tövsiyə edirəm). Allahın yaratdıqları üzərində təfəkkür edin...*” (Deyləmi, II, 56; Heysəmi, I, 81)

“*Təfəkkür kimi ibadət yoxdur*” (Əli, əl-Müttəqi, XVI, 121).

Əhməd ər-Rifai (qüddisə sirruh) da belə buyurur: “Təfəkkür Rəsulullahın (ﷺ) ilk əməlidir. Belə ki, bütün fərzlərdən öncə onun ibadəti Allahın məxluqatını və nemətlərini təfəkkür etməkdən ibarət idi. Elə isə siz də təfəkkürdən möhkəm yapışın və onu ibrət vəsiləsi edin”.

Xülasə, ibadətlərdə huşu əldə etmək, qəlbin rıqqət qazanması, bəşəri münasibətlərdə nəzakətli olmaq və əxlaqda kamillik əldə etmək ancaq ruhu inkişaf etdirəcək bir təfəkkür ilə mümkündür.

Bəs bu təfəkkür necə olmalıdır?

Möminin tefekkür üfuku

İnsana bir bədən aynası olan bu cahan saysız ibrət və hikmət təcəlliləri ilə dolu olan ilahi bir laboratoriya və ilahi bir məktəbdir. Kainatda Xalığını diri bir qəlbə sahib olan şəxsə tanıtmayan bir zərrə belə yoxdur. Lakin ən incə qayələr və hikmətlərlə yoğrulmuş bu kainat kitabını oxuya bilmək ancaq qəlb səviyyəsi təkamül etmiş kamil möminlərin vəsfidir. Belə ki, ancaq tefəkkürlə zənginləşmiş bir könül, incə qəlbi və dərin idrakıyla onu oxuya bilər. Bu bir dənizə sahildən baxanların onun ancaq səthini görməsinə, dənizə girən mahir bir dalgıcın isə endiyi hər dərinliklərdə fərqli mənzərələr seyr etməsinə bənzəyir.

Ona görə də insan əsla dünyanı boş gözlərlə seyr etməməlidir. Gördüyü hər mənzərə insanı tefəkkürə dəvət etməlidir. Bu tefəkkür də onu daim qəlblərin möhtac olduğu ən mühüm təlqin olan zikrə sövq etməlidir. Belə ki, Rəbbimiz belə buyurur:

“... Bilin ki, qəblər Allahı zikr etməklə rahatlıq tapar” (ər-Rad, 21).

Sirr və hikmət dolu xəzinə olan bu kainatdan tefəkkür barəsində bir neçə misalı nümunə göstərək:

Məsələn; “anasir-ərbəa” dediyimiz dörd ünsür, yəni od, hava, su və torpaq heç biri digərinin sərhəddini keçmir.

Altımızda müdhiş bir alov deryası olan maqma təbəqəsinin, üstümüzdə isə günəş kimi nəhəng bir alov topunun olması necə də ibrətlidir. Buna baxmayaraq, Mövlamız qullarına bu iki alov arasında sərin və rahat bir həyat bəxş edir. Rəbbimizə nə qədər şükür etsək də azdır!

Havadakı 77% azot, 21% oksigenin miqdarı heç vaxt dəyişmir. Görəsən, bunlardan biri dəyişsə, həyatın davam etməsi mümkün olardı mı? Xeyr! Belə ki, havadakı oksigenin miqdarı bir az artıq olsaydı, dünyadakı hər şey ilk qığılımla alışıb yanardı.

Su (H₂O) iki hidrogen və bir oksigenin birləşməsindən yaranıb. Biri yandırıcı, digəri isə yanmağa kömək edən qazdır. Əgər oksigen və hidrogen sərbəst qalsa, hər şey bir-birinə

Səbir, şükür və hala rızanın insana bəxş etdiyi ən yüksək fəzilət isə təslimiyyətdir.

Saleh şəxslər təslimiyyət məqamına qovuşma istəklərini

“ah təslimiyyət”

deyərək bəyan etmişdilər.

“Günəş və ay müəyyən bir ölçüyə görə hərəkət edir.”

(ər-Rəhman, 5)

dəyər, həyat mümkün olmazdı. Ancaq yandırıcı və yanıcı olan iki fərqli qazın birləşməsindən suyu bütün məxluqat üçün həyat mənbəyi etmək necə böyük bir sənət, nə möhtəşəm bir qüdrətdir.

Su çirklənəndə səmaya buxarlanıb ən gözəl şəkildə təmizlənir və rəhmət olaraq yer üzünə yenidən yağır. Bir balıq suyun içində oksigenlə yaşadığı halda, sudan çıxar-cıxmaz ölür.

Torpaq məhsuldarlığını davam etdirir. Bəs bir gün etdirməsə nə baş verər?

Bunların hamısı öz hüdudları içərisində, ilahi bir qüdrətin tənzimiylə fəaliyyətlərini davam etdirir.

Bunlardan biri digərinə üstün gəlsə, kainatdakı ilahi nizam pozular.

Gözümüzü səmaya qaldıraq. Günəş və ayı təfəkkür edək:

“Günəş və ay müəyyən bir ölçüyə görə hərəkət edir” (ər-Rəhman, 5).

Məsələn, günəşlə dünyamız arasındakı məsafə daha çox olsaydı, hər yer qütblərə çevrilərdi. Ya da günəş-

lə dünyamız arasındakı məsafə daha yaxın olsaydı, hər şey yanıb kül olardı. Əngin rəhmət sahibi olan Rəbbimiz göy üzündə onları bizim üçün iki ilahi təqvim təyin etdiyini bildirir:

“Günəş də özü üçün təyin olunmuş yerdə axıb gedir. Bu, yenilməz qüvvət sahibi və hər şeyi bilən Allahın qoyduğu nizamdır. Ay üçün də mərhələlər təyin etdik. Nəhayət, o, xurma ağacının qurumuş əyri budağına bənzər bir hala (hilal şəklinə) düşər. Nə günəş aya çatıb bilər, nə də gecə gündüzü keçə bilər. Hər biri öz orbitində üzər” (Yasin, 38-40).

Yer üzündəki bitkilər və ağaclar isə ayrı bir mükəmməllik nümunəsidir. Hamısı qara torpağın bağrında rəngarəng açan ilahi sənət əsərləridir. Özbaşınamı yaradıldı? Əsla! Onların da bir çox vəzifəsi vardır. Bu vəzifələrin biri gündüz karbondioksidi alaraq oksigenə çevirmək, gecə isə əksini icra etməkdir. Sanki bu cahanın ağciyərləri olaraq bu vəzifəni gecikdirmədən yerinə yetirirlər.

Mövsümlərə baxdığımız zaman onları da bir nizam içərisində görürük. Yaz payıza, yay qışa qarışmır. Hər biri öz vaxtında kainatı bürüyür. Hər mövsüm öz meyvəsini, tərəvəzini, bitkisini yetişdirir.

Yerin xəyali oxunda 23,5 dərəcəlik maililik olmasaydı, fəsillər meydana gəlməzdi. Bu halda yay olan yerdə əbədi yay, qış olan yerdə isə əbədi qış olardı.

Dünyanın öz oxu ətrafında fırlanma sürəti bir az yavaş olsaydı, gecə və gündüz arasındakı istilik fərqi çox yüksək olar, daha sürətli olsaydı atmosfer küləklərinin sürəti qat-qat artar, qasırğa və tufanlar həyatı yaşanmaz hala gətirərdi.

Yer qabığı, yeni torpaq təbəqəsi indikindən bir az qalın olsaydı, canlıların həyatı üçün vacib olan oksigen olmayacaqdı. Qalın torpaq təbəqəsi mövcud olan oksigeni əməcək və həyat mövcud olmayacaqdı.

Dənizlərin dərinliyi indiki hallarından bir az daha dərin olsaydı, bu artıq sular karbondioksit və oksigeni

çəkəcəyi üçün yenə yer üzündə həyat mövcud olmayacaq, bitki belə yetişməyəcəkdi.

Xülasə, kainatdakı hər hərəkətə çox incə və tam yerində bir ölçü təyin edilmişdir. Bu ölçülərdə ən kiçik bir artma və ya əskilmə olsa, bu gördüyümüz nizam və ahəng dərhal pozular.

Uca Allah bu nizamı insanın xidmətinə vermişdir. Ayədə belə buyrulur:

“O, göylərdə və yerdə nə varsa, hamısını Öz tərəfindən (bir lütf olaraq) sizin xidmətinizə vermişdir. Şübhəsiz ki, düşünüb öyüd alanlar üçün bunda (Allahın varlığını və qüdrətini) göstərən dəlillər vardır” (əl-Casiyə, 13. Baxın: Loğman, 20).

“... Rəhman olan Allahın yaratmasında heç bir nizamsızlıq görə bilməzsən. Gözünü çevir bax, hər hansı nöqsan görə bilirsənmi? Sonra gözünü çevirib təkrar bax! Göz (görmək istədiyi nöqsanı tapa bilməyib) aciz və yorğun bir halda sənə dönəcəkdir” (əl-Mülk, 3-4).

Kainatdakı hər hərəkətə çox incə və tam yerində bir ölçü təyin edilmişdir. Bu ölçülərdə ən kiçik bir artma və ya əskilmə olsa, bu gördüyümüz nizam və ahəng dərhal pozular.

“İnsan tefekkür sahibi olarsa, hər şeydən bir ibrət alar.”

(İmam Qəzali, Ehya, VI, 45)

“O, göyü ucaltmış və mizani (tərəzini) qoydu ki, tərəzidə həddi aşmayasınız” (ər-Rəhman, 7-8).

İnsana baxdığımız zaman da bu ilahi nizam gözə çarpır. Məsələn, insan da tək ayaqla yeriyə bilməz və ya ayaqlarından biri digərinə nisbətən uzun olsaydı rahatlıqla hərəkət edə bilməzdi. Eyni zamanda insan tək qola sahib olsaydı işlərini düzgün icra edə bilməzdi. Göz, qulaq, dil daxil olmaqla bütün orqanlar bir qanuna uyğunluğa tabedir, birinin olmaması bədənə ahənginin və müvazinətinin pozulmasına səbəb olur.

Bu gün “Ver gözünü, əvəzində dünyanı al!” desələr kim bununla razılaşar? Bədənə sağlamlığı hər bir orqanın bütövlükdə bir ahəng təşkil etməsinə bağlıdır.

Qısaca desək, bütün kainat uca Allahın ilahi əzəmət sərgisi olub, Rəbbimiz onu insanın idrakına görə tənzimləmişdir. Bu mövzuda insanın öhdəsinə düşən məhəbbətlə, ibrətlə, tefəkkürlə və təqva ilə baxmaqdır...

Ziya Paşa belə deyir:

“Min dərsi-maarif oxunur hər vərəqində,

Ya Rəbb, nə gözəl məktəb olur məktəbi-ələm!”

Yəni: “Bu kainat kitabının hər bir səhifəsində mərifət elminin minlərlə dərsi oxunur. Ya Rəbb! Bu ələm tefəkkür deryasına dalarlaq ibrət almaq üçün necə də gözəl bir məktəbdir”.

Buna görə də uca Allah Qurani-Kərimdə tez-tez: “Heç tefəkkür etmirsinizmi? Düşünürsünüzümü? İbrət almırsınızmi?” – buyuraraq möminlərə xəbərdarlıq edib onları oyanmağa dəvət edir.

Böyük İslam alimlərindən Həzrət Süfyan ibn Üyeynə bu sözü tez-tez təkrar edərmiş:

“İnsan tefəkkür sahibi olarsa, hər şeydən bir ibrət alar” (İmam Qəzali, Ehya, VI, 45).

Belə ki, bir mütəfəkkir kainat kitablarından çıxardığı bir hikmət dərsi ni belə ifadə edir:

“Ələm yaradıldıqdan bəri heç bir quş qonşusundan daha çox yuva qurmağa çalışmadı, heç bir tülkü “Gizlən-

məyə bircə dəliyim var”, – deyə narahat olmadı, heç bir dələ iki qış üçün qoz toplaya bilmədiyi üçün təlaşlanıb ölmədi və heç bir köpək yaşlılıq illəri üçün yığılmış sümükləri olmadığı üçün dərd çəkərək yuxusuz qalmadı”.

Hiss edən bir könlün, görə bir qəlbin halını ifadə etməyə kəlmələr yetməz, dillər aciz qalar. Belə bir həssaslıqla kainatı seyr edən Rəbbimiz nümayiş etdirdiyi möhtəşəm ilahi sənətdən zövq alarlar.

Sərmayəsi eyni torpaq olan bitkilərin rəngarəng yarpaq və çiçəklərinə, onların xüsusiyyətlərinə, ağacların müxtəlif rəng, qoxu, ləzzət və görünüşə malik meyvələrinə, ancaq bir-iki həftəlik ömrü olduğu halda kəpənəyin qanadındaki möhtəşəm naxışlara ibrətlə nəzər salarlar. Varlıqların “lisanı-hal” deyilən sirli bəyanlarına qulaq verərlər.

Həzrət Mövlana bizi aqlımızı başımıza toplayaraq halımızı təfəkkür etməyə və bu aləmdəki varlıq hikmətimizi düşünməyə dəvət edir:

“Bu insan toplumunu ibrətlə seyr et!... Yaşadığın bu aləmdəki bu qədər ilahi əzəmət və qüdrət axışlarını gördüyün halda niyə korlaşır, axmaqlaşırısan ki, bədəninin və mənəfəətlərinin arzuları sənə dağlar qədər böyük, səlim bir təfəkkür isə qarışqa qədər kiçik görünür?”

Ey əsfəli-səfilinə (aşağıların ən aşağısına) düşən insan! Sənin də bir daş kimi təfəkkür dünyasından xəbərin yoxdur. Əfsuslar olsun ki, sən təfəkkürünü ziyan edərək, ən böyük ləzzətdən məhrum qalmısan!”

Bir mütəfəkkir belə deyir:

“Bu aləm aqillər üçün (düşünüb ibrət alan ağıl sahibləri) üçün seyri-bədayi (ilahi sənətin ibrətlə tamaşası), axmaqlar üçün isə yemək ilə şəhvətdən ibarətdir”.

Təfəkkür nemətinin nəfsani arzulara ram edilməsi təəssüf doğurur. Təfəkkürsüzlük qəlbin tənbelliyi və axmaqlıq əlaməti, hissiyyatsızlıq da qəlbin kor və kar olmasıdır. Bu qədər ilahi təcəllilər qarşısında qəlbin hissiyyatsız qalması insanlıq ləyaqəti ilə

“Bu aləm aqillər üçün (düşünüb ibrət alan ağıl sahibləri) üçün seyri-bədayi (ilahi sənətin ibrətlə tamaşası), axmaqlar üçün isə yemək ilə şəhvətdən ibarətdir”.

Dəclə kənarında bir
qoyun suya düşüb boğulsa,
Allah onun hesabını
Ömərdən soruşar.

uyğun gəlmir. Kainatı düşünmədən, mənə axtarmadan seyr etmə qəfləti mənəvi bir fəlakətdir. Bu hal, ayədə belə bəyan edilir:

“Onlar yer üzündə dolaşdılar-mı ki, bunun sayəsində onların düşünən qəlbləri, yaxud eşidən qulaqları olsun?! Şübhəsiz, göz-lər yox, sinələrdəki qəblər kor olur” (Əl-Həcc, 46).

Uca Allah qullarının düşünən,-calc araşdırən və incə anlayış sahibi zərif insanlar olmasını istəyir. Buna görə də bir müsəlman hər vəsiləylə və bir ibadət həyəcanı içində təfəkkürə yönəlməlidir. Bu halın gözəl bir misalını nümayiş etdirən Əhməd ibn Havarinin zövcəsi Rəbiyə xanım belə demişdi:

“Hər azan eşidəndə qiyamət xəbərçisini xatırlayıram. Hər qar yağdığını görəndə sanki əməl dəftərlərinin havada uçduğunu görürəm. Çəyirtkə sürüsü gördüyüm vaxt isə həşri xatırlayıram”.

Kainatdakı ilahi əzəmət təcəlliləri-ni təfəkkür etmək qulu təvazökar edər

və “heç”lik iqliminə aparar. Bir möminin kamillik dərəcəsi isə Rəbbinə qarşı acizliyini və həddini idrak etməsinə bağlıdır. İnsanın Rəbbinə qarşı hər an heçliyini, acizliyini və zəifliyini etiraf etməsi lazımdır ki, qürur və təkəbbür illətini ortadan qaldırsın.

Bu baxımdan Peyğəmbərimiz (ﷺ) dualarında:

“Ey Rəbbim! Biz Səni Sənə layiq bir mərifətlə tanıya bilmədik”, – bu-yurmuş və istiğfar etmişdir (Münəvi, II, 520).

Məhəmməd ibn Abdullah (rəhmətullahi əleyh) də belə demişdir:

“Təfəkkür beş növdür:

1. Allahın ayələrini təfəkkür et ki, ondan mərifət meydana gəlir.

2. Allahın nemətlərini təfəkkür et ki, onlardan məhəbbət meydana gəlir.

3. Allahın vədini və savabını təfəkkür et ki, onlardan rəğbət meydana gəlir.

4. Allahın xəbərdarlığını və cəzasını təfəkkür et ki, ondan qorxu meydana gəlir.

5. Allahın ehsanı qarşısında nəfslərin cəfasını təfəkkür et ki, ondan həya və peşmanlıq meydana gəlir”.

Hər gün yatmadan öncə daxilən günün haqq-hesabını aparmağın da təfəkkür həyatımızda əvəzedilməz rolu vardır. Belə ki, *“Hesaba çəkilməzdən əvvəl nəfsinizi hesaba çəkin”*, – buyuran Həzrət Ömər (r.a) da hər gecə:

“Dəclə kənarında bir qoyun suya düşüb boğulsa, Allah onun hesabını Ömərdən soruşar”.

“Bu gün Allah üçün nə etdin, ey Ömər?” – kimi ifadələrlə özünü sorğu-sual edər, vicdanını hesaba çəkərdi.

Bəs görəsən, biz bu duyğuları neçə dəfə layiqli şəkildə yaşaya bildik? Gündüzləri məişət təmini qayğısı ilə yorulan ürəklərimizi neçə dəfə belə bir haqq-hesab ilə sorğu-sual etdik?

Nə üçün yaradıldığımızı, haradan gəlib haraya getdiyimizi, həyat yolumuzun nə dərəcədə doğru olduğunu düşünə bildikmi? Dinimizin əmrlərinə uyğun nə dərəcədə yaşaya bildiyimizi, Rəbbimizin təlimatlarına nə qədər qulaq verdiyimizi, Allahın bizə göndər-

diyi ilahi mesaj olan Quranın mədəniyyət və ruh dünyasına nə qədər girə bildiyimizi, həyatıyla canlı bir Quran təfsiri və bizim üçün bir nemət olan Peyğəmbərimizin (ﷺ) izindən nə qədər gedə bildiyimizi, hal və hərəkətlərimizin onun “üsveyi-həsənə” (gözəl örnək) olan həyatına nə qədər bənzədiyini düşünə bilirikmi? Bu mövzulardakı əskiklərimiz bizi narahat edirmi? Yoxsa ən qiymətli təfəkkür xəzinəmizi öz içimizdə itirdikmi?

Uca Allah bizi təfəkkürsüzlük qəflətindən mühafizə etsin. Qəlbimizi, aqlımızı, duyğu və düşüncələrimizi ilahi rizası ilə uyğunlaşdırsın.

Amin!

Ədəb dərsi üçün ümumi fəaliyyət

Hər ayın sonunda **“Fəzilət kürsüsü”** fəaliyyəti adı altında tələbələr-dən müşahidə etdikləri fəzilətli (gözəl) davranışları toplu bir məkanda (məscid və s.) bir-bir ifadə etmələri istənilə bilər. Belə ki, fəzilətli davranışlar paylaşdıqca və örnək təşkil etdikcə çoxalacaqdır.

Nə üçün yaradıldığımızı, haradan gəlib haraya getdiyimizi, həyat yolumuzun nə dərəcədə doğru olduğunu düşünə bildikmi?

QIYMƏTLƏNDİRMƏ SUALLARI

1. “Adab” və “Adabi-Müəşirət” anlayışlarını açıqlayın.

2. Ağıl ilə ədəb arasında əlaqə varmı? İzah edin.

3. Salam nə deməkdir?

4. **“Sizə salam verildiyi zaman siz ondan daha gözəl bir şəkildə və ya eynisi ilə salama cavab verin! Şübhəsiz ki, Allah hər şeyin haqq-hesabını çəkəndir”** (ən-Nisa, 86), – ayəsində altından xətt çəkilmiş ifadələri açıqlayın.

5. Salamlaşma sırası necədir? Kim kimə salam verə bilər?

6. Bir müsəlmanın digər müsəlman üzərindəki beş haqqını ifadə edən hədisi yazın.

8. Bir müsəlmanın ətraf mühit və bədən təmizliyinə olan həssaslığı necə olmalıdır?

9. Peyğəmbərimizin (ﷺ) ağız və diş təmizliyinə aid həssaslığını ifadə edən bir hədis yazın.

10. Ayaqyolu ədəbini maddələr şəklində yazın.

11. Qüsl dəstəmazının ədəbləri nələrdir?

12. Qurani-Kərimdə qəlbin neçə növündən bəhs edilir? İzah edin.

13. Qəlbi mühafizə etmək üçün lazım olan şərtlərdən 5-ni yazın.

14. Uca Allahın “ər-Rəzzaq” əsmasının kainatda təcəllisinə dair üç misal verin.

15. İnsanın üç əsas ehtiyacı nədir? Açıqlayın.

16. İsrəf nədir? Hökmünə dair bir ayə yazın.

17. Yemək yemə ədəbini maddələr halında yazın.

18. Əməlisaleh bir xanımın yemək bişirmə ədəbi necədir?

20. Yeməkdən sonra israfın qarşısını almaq üçün hansı tədbirlər görülməlidir? Misal verin.

21. Təsəttür nədir? Açıqlayın.

22. Sətri-övrətin ölçüləri nədir? Açıqlayın.

23. Xanımlar təsəttürdə hansı məqamlara diqqətlə yanaşmalıdırlar? Ayələrlə açıqlayın.

24. Evlərarası izin istəmək ədəbi necə olmalıdır?

25. Ev içində məhrəmlik nöqtəyi-nəzərindən izin istənilməsi uyğun hesab edilən vaxtlar hansılardır?

26. Uca Allahın əmr etdiyi danışq üslubundan beşini ayənin tərcüməsi ilə yazın.

27. Təbəssüm ilə qəhqəhə arasındakı fərq nədir?

28. Peyğəmbərimizin (ﷺ) səhabeyi-kiramla etdiyi zarafatlara üç misal verin.

29. Zarafat edərkən hansı məqamlar nəzərə alınmalıdır?

30. Dinimizdə əsnəmə və asqırma ədəbi necədir?

31. Namazda əsnəməmək üçün nə etmək lazımdır?

32. Müsəlmanın təfəkkür üfûqünə dair bir neçə misal göstərin.

33. Peyğəmbərimizin (ﷺ) müna-sib görmədiyi oturuş şəkilləri hansılardır?

34. Məscid və məclislərdə oturma ədəbi necə olmalıdır?

35. Peyğəmbərimizin (ﷺ) yartarkən və səhər qalxarkən oxuduğu duaları yazın.

36. Hansı məclislərə gedilməz?

37. Dost-əqraba ziyarətinin ədəbi necədir?

38. Xəstəni ziyarət edərkən hansı məqamlar nəzərə alınmalıdır?

39. Təziyə nədir? Ədəbini yazın.

40. Qəbir və türbə ziyarəti necə edilir və hansı məqamlara əhəmiyyət verilməlidir?

41. İslamda qonaqpərvərliyin önəmini misal verərək açıqlayın.

42. Qonaq qarşılayarkən ev sahibi hansı məsələlərə riayət etməlidir?

43. “Diş kirayəsi” nədir? Nə vaxt verilir?

44. Qonağın ədəbi nədir?

45. İnternet və sosial mediadan istifadə edərkən hansı ədəb qaydalarına əməl olunmalıdır?

46. Hədiyyə alarkən hansı məqamlar nəzərə alınmalıdır?

47. Alış-veriş edərkən hansı məsələlərə riayət olunmalıdır?

48. İbadət nədir? Niyə ibadət edirik?

49. “Təzim li-əmrillah”, “şəfqət alə-xəlqillah” anlayışlarını açıqlayın.

50. Yaxın məsafəyə səfər ədəbi necə olmalıdır? Miniyyə minərkən oxunan duanı yazın.

BİBLİOQRAFIYA

1. Faziletler Medeniyeti 2 (Osman Nuri Topbaş / Erkam yayınları)
2. Peygamber Edebi (Osman Nuri Topbaş / Yüzakı yayınları)
3. Eğitim rehberi 2. Peygamber mesleği: İnsanın eğitimi (Osman Nuri Topbaş / Yüzakı yayınları)
4. Ebediyyet yolcuları - Ölüm / Kabir / Kiyamet ve ötesi (Osman Nuri Topbaş / Altınoluk)
5. Toplumun kalbindeki yara İsrâf (Osman Nuri Topbaş / Erkam yayınları)
6. Hakka adanmış gençlik (Osman Nuri Topbaş / Erkam yayınları)
7. Üsve-i Hasene 1 (Prof. Dr. Ömer Çelik, Dr. Mustafa Öztürk, Dr. Murat Kaya / Erkam yayınları)
8. Adab-i Muaşeret (Prof. Dr. M. Zeki Duman / Fecr yayınevi)
9. İlmihal-1, İman ve ibadetler (Diyaret İşleri Başkanlığı)
10. Dualar ve zikirler (Mahmud Sami Ramazanoğlu / Erkam yayınları)
11. Zarafet Eğitim Danışma ve Kültür Merkezi eğitim çalışmalarından istifade edilmiştir.
12. <http://www.islamveihsan.com/> (İslam ve ihsan sitesindeki makale ve resimlerden istifade edilmiştir)

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ.....	5
--------------------	----------

ADABI-MÜAŞİRƏT.....	7
----------------------------	----------

İman, əməl və əxlaq bütövlüyü	9
İnsanın üç əsas ehtiyacı	10
Ağıl və ədəb arasında əlaqə	11
Fəaliyyətlər	12

SALAMLAŞMAQ və MÜSAFİHƏ ƏDƏBİ.....	13
---	-----------

Qurani-Kərimdə salam:	15
Bütün möminlərə salam	20
Salamlaşmaqda öncəlik sırası	21
Salamla əlaqəli bəzi məsələlər:	21
Salam verməyin xoş qarşılanmadığı hallar	22
Müsafihə ədəbi	23
Fəaliyyətlər	25

TƏMİZLİK ƏDƏBİ.....	27
----------------------------	-----------

1. ƏTRAF MÜHİTİN TƏMİZLİYİ	29
2. BƏDƏN TƏMİZLİYİ	31
Ayaqyolu ədəbi	33
Qüsl dəstəməzi ədəbi	38
3. Qəlb təmizliyi	40
Fəaliyyətlər	41

YEMƏK-İÇMƏK ƏDƏBİ.....	43
-------------------------------	-----------

Halal-haram məsələləri.....	46
İsraf etməmək	46
Yemək yemə ədəbi	48
Əməlisaleh xanımın yemək bişirmə ədəbi.....	54
Başqa məkanda yemək yemə ədəbi	55
İçmək ədəbi	56
Fəaliyyətlər	58

GEYİM-KEÇİM ƏDƏBİ..... 61

Təsəttürün şərtləri.....	66
Təsəttürün ədəbi.....	68
Evdə geyim-keçim ədəbi.....	69
Toy, hovuz-hamam və dənizkənarı məkanlarda təsəttür	70
Peyğəmbərimizin geyim-keçimi	71
a) Sarığı.....	71
b) Geyimi.....	71
c) Corab və ayaqqabıları	72
Yeni paltar geyinərkən oxunacaq dua	73
Fəaliyyətlər	73

QAPI DÖYMƏK və İZİN İSTƏMƏK ƏDƏBİ..... 75

1. Evlər arasında icazə almaq ədəbi	77
2. Ev içində icazə almaq və məhrəmliyə hörmət ədəbi.....	81
Fəaliyyətlər	82

DANIŞMAQ ƏDƏBİ 83

GÜLMƏ və ZARAFATLAŞMA ƏDƏBİ..... 99

Zarafatlaşma ədəbi.....	102
Peyğəmbərimizin lətifələri.....	103
Peyğəmbərimizin uşaqlarla etdiyi zarafatlar.....	106
Əshabi-Kiramın Peyğəmbərimizlə etdiyi zarafatlar.....	106
Elm-irfan əhlindən lətifələr.....	108
Zarafat edərkən əhəmiyyətli olan məqamlar:	109
Fəaliyyətlər	111

ƏSNƏMƏ və ASQIRMA ƏDƏBİ 113

ƏSNƏMƏ ƏDƏBİ	115
ASQIRMA ƏDƏBİ	116
Fəaliyyətlər	119

OTURMAQ ƏDƏBİ..... 121

Əziz Peyğəmbərimizin oturuş şəkilləri	123
Əziz Peyğəmbərimizin təsdiq etmədiyi oturuş şəkilləri.....	124
Məclis və məscidlərdə oturmaq ədəbi.....	125
Fəaliyyətlər	130

YATMAQ ƏDƏBİ 131

Peyğəmbərimizin (ﷺ) gecə həyatı	134
Yatmaq ədəbi ilə əlaqəli məqamlar:	140
Fəaliyyətlər	141

DƏVƏT EDİLƏN YERƏ GETMƏK VƏ ZİYARƏT ƏDƏBİ....143

Gedilməsi münasib olmayan məclislər.....	148
1. Toy məclislərində iştirak	149
Toy məclislərində iştirak ədəbi	150
2. Dost və qohum ziyarəti	156
Qohumluq əlaqələrində ədəb	159
3. Xəstə ziyarəti ədəbi	162
Xəstəni ziyarət etməyin ədəbi	163
Xəstənin ədəbi	170
Xəstəyə baxanın ədəbi	173
4. Cənazə dəfni və qəbir ziyarəti	176
Səkerat halında (ölüm anında) ediləcək əməllər	177
Vəfat edən bir müsəlman üçün ediləcək əməllər.....	178
Dəfn ədəbi.....	181
Qəbir ziyarəti ədəbi.....	187
Qəbir ziyarəti ədəbi.....	189
5. Başsağlığı ədəbi.....	195
Fəaliyyətlər	200

QONAQ və QONAQPƏRVƏRLİK ƏDƏBİ..... 201

Ev sahibinin ədəbi.....	206
Qonağın ədəbi	211
Fəaliyyətlər	214

HƏDİYYƏLƏŞMƏ ƏDƏBİ 215

Hədiyyələşmə ədəbində diqqət yetiriləcək məqamlar	217
Fəaliyyətlər	226

SƏFƏR ƏDƏBİ 227

Səfər ədəbi	229
A. Yaxın məsafəyə səfər ədəbi	230
B. Uzaq məsafəyə səfər ədəbi	232
Fəaliyyətlər	235

ALİŞ-VERİŞ ƏDƏBİ 237

Alış-verişdə diqqət yetiriləcək məsələlər	240
Fəaliyyətlər	243

İNTERNET və SOSIAL MEDIA ƏDƏBİ 245

Fəaliyyətlər	252
--------------------	-----

İBADƏTLƏRDƏ ZƏRİFLİK 253

1. Məhəbbət	256
2. İtaət	257
3. Acizlik	258
4. Şükür	259
5. Rıza	259
6. Təfəkkür	260
Ədəb dərsi üçün ümumi fəaliyyət	267

QIYMƏTLƏNDİRMƏ SUALLARI 269

BİBLİOQRAFIYA 271

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

